

**ANITSAL YAPILARA EK YAPI TASARIMI
VE EK YAPI TASARIMINA
ETKİ EDEN ETKENLER**

28965

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Serpil KIRAN

İSTANBUL - 1993

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
İNGİLİZCE ÖZET (SUMMARY)	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KENT-KENTSEL KİMLİK	
1.1. Kent Olgusu	2
1.1.1. Yapılı Çevrenin Oluşumuna Etki Eden Faktörler	3
1.1.2. Kent Anlayışı ve Tarihsellik Kavramının Gelişimi	4
1.2. Kentsel Kimlik	7
1.2.1. Kentsel Kimlik İçinde Yer Alan Unsurlar ve Anıtların Yeri	9
1.2.2. Kentsel İmge Haline Gelen Anıtlar ile İlgili Algılamaya Yönelik Değerlendirmeler	15
2. BÖLÜM: ANIT KAVRAMI - KORUMA	
2.1. Anıt Kavramı	18
2.1.1. Anıt ve Tarihi Süreç İçinde Anıt Kavramının Gelişimi	18
2.1.1.a) Kavramsal Olarak Anıt Tanımları ve Gelişimi	18
2.1.1.b) Ülkemizde Eski Eserler Kanununda Anıt Kavramının Gelişimi	20
2.1.2. Anıtların Sınıflandırılması	21
2.1.3. Anıtsallığı Belirleyici Özellikler	22
2.2. Anıtsal Yapıları Koruma Yaklaşımları	24
2.2.1. Koruma Kavramı, Anlamı ve Amacı	24
2.2.2. Tarihsel Süreç İçinde Mimari Koruma Kavramının (Kapsamının) Gelişimi	25
2.2.3. Koruma Nedenleri - Korunması Gerekli Değerler	28
2.2.4. Koruma Yöntemleri	31

	Sayfa
2.3. Kent İçinde Anıtsal Çevrede Yeni Tasarım ve Koruma	32
a) Restorasyon-Onarım, Koruma	33
b) Anıtsal Yapı Grubu İçinde Yapı Eylemi	33
b.1- Tarih İçinde Aşamalarla Ortaya Çıkmış Yapı Grubu İçinde	33
b.2- Aynı Zamanın Ürünü Olan Mekansal Bütünlüğü Olan Yapı Grupları İçinde	33
c) Anıtsal Yapı Grubu Etki Çevresinde Yapı Eylem	33
3. BÖLÜM: EK YAPI VE ANITSAL YAPI	
3.1. Ek Yapı Kavramı - Yapılmasına Etki Eden Faktörler	36
3.2. Ek Yapının Anıtsal Yapının Yanında Olmasının Önemi	37
3.3. Ek Yapı Yapmayı Gerektiren Nedenler	38
3.3.1. İşlevsel Gerekçeler	39
3.3.1.a) İşlev Alanını Genişletmek	39
3.3.1.b) Yeni İşlev Kazandırmak	39
3.3.2. Yeni Kimlik Kazandırmak	41
3.3.3. Fiziki Koşullarını Düzeltmek	43
4. BÖLÜM: ANITSAL YAPILARA EK YAPI TASARIMININ BİÇİMLENİŞİNE ETKİ EDEN ETKENLER	
4.1. İşlevsel Gereklilik	45
4.2. Sosyo-Ekonomik - Politik Etkenler	45
4.2.1. Ekonomik Etkenler	47
4.2.2. Sosyal Etkenler	49
4.2.3. Politik Etkenler	51
4.3. Fiziki Etkenler	56
4.3.1. Alan Boyutu	56
4.3.2. Yerleşim	57
4.3.3. Topoğrafya	58
4.3.4. Mevcut Yapının (Yapıların) Etkisi	59

	Sayfa
4.4. Estetik Etkenler	63
4.4.1. Estetik Kavramı	63
4.4.2. Estetik Ölçütleri	67
4.4.2.a) Tekrar	68
4.4.2.b) Aralıklı Tekrar	69
4.4.2.c) Uygunluk	69
4.4.2.d) Zıtlık	70
4.4.2.e) Koram (Hiyerarşi)	72
4.4.2.f) Egemenlik	73
4.4.2.g) Denge	73
4.4.2.h) Birlik	74
4.5. Ek Yapının Tavrına Yönelik Sınıflandırmalar, Saptanacak Çevre Verileri	75
5. BÖLÜM: ÖRNEKLER	81
6. BÖLÜM: SONUÇ	140
EK	142
KAYNAKLAR	149
ÖZGEÇMİŞ	155

ÖZET

Genellikle bir kentsel doku içinde yer alan anıtsal yapılara ek yapılacağı zaman, bulunduğu çevresel ortam içindeki yerinin iyi anlaşılması gerektiği ve konuya kentsel tasarım açısından yaklaşılması gerektiği düşüncesiyle; birinci bölümde kent kavramının ne olduğuna, oluşumunda etkin olan faktörlere değinilerek; tarihsellik kavramının sosyal yapı değişimiyle beraber değişmesi, modern ve postmodern kent düşüncelerinin tarihsellik - kent ve kent kimliği konularına yaklaşımı; kent kimliği, kimlik içinde yer alan unsurlar; anıtların bu kimlik içindeki yeri, kentsel imge oluşumundaki etkileri vurgulanmıştır.

İkinci bölümde anıt kavramının ne olduğu, tarihsel süreç içinde kavramın (kapsamın) gelişimi; ülkemizde korumaya yönelik eski eserler kanunundaki anıt kavramının gelişimini ve 'kavramsal olarak anıt'ın içerdiği ile koruma kanunlarındaki içeriğine değinilerek, anıtların sınıflandırılmasına ve anıtsallığı belirleyici niteliklere değinilmiştir. Anıtsal yapıların korunması açısından iyi özüm senip değerlendirilmesi gereken bu niteliklerden sonra, koruma kavramı, kapsamı ve amacına, tarihsel süreç içinde, kentsel kimlik kavramının ve anıt kavramının ve kapsamının gelişimiyle beraber doğal olarak gelişimi gereken mimari koruma kavramı ve kapsamının gelişim aşamalarına, koruma nedenleri ve korunması gerekli değerlerle bu korumanın gerçekleştirilmesi aşamasında kullanılan koruma yöntemlerine belirtilmiştir. Koruma –anıtsal yapı içinde koruma eylemi– anıtsal yapı grubu çevresinde yapı eylemi olarak sınıflanabilecek olan durum belirtilerek, kent içinde anıtsal çevrede - yeni tasarım ve koruma konusuna değinilmiştir.

Ek yapı tanımı, ek yapı yapılmasına etki eden faktörler konusuna üçüncü bölümde girilmiş, tek yapıya yapılan somut eklemelerin yanında, kentsel çevre içinde yapılan tek yapıların da, yapısal ölçekle yeni tek yapı olmasına rağmen, kentsel ölçekle (ya da yapı grubu ölçeğinde) kimliğe etkisi nedeniyle ek yapı kavramı içinde yer aldığına değinilmiştir. Zaten tek yapı ölçeğinde de olsa ayrı yapı yapmaktan farklı bir yeri olan ek yapının anıtsal yapının yanında olmasının önemine değinilmiştir. Bir yandan yapısal ölçekte koruma bir yanda aktif yaşama katabilme ve yeni yapı eylemi arasındaki ikilemde konumlanan 'anıtsal yapıya ek yapı' kavramı bir diğer yandan çevresel etkisi ve görsel değer koruma çabaları taşıması birinci ve ikinci bölümde vurgulandığı gibi tekrar konu edilmiştir. Ek yapmayı gerektiren nedenler (gerekçeler) sınıflandırılmıştır.

Dördüncü bölüm ek yapının biçimlenişine ve tasarımına etki eden etkenleri içerir. Farklı şekillerde sınıflandırılması mümkün olan pek çok etkenin buradaki sınıflandırmasında Dibner'in sınıflandırması esas alınmıştır. İşlevsel gerekliliklerin getirdiği sınırlama ve verilerin yanında, gerek tasarımcının gerekse anıtsal yapının içinde bulunduğu toplumun biçimleniş etkilerine, ekonomik gücün sınırlamasının ya da koruma politikalarına etkisinin getirdiği sınırlamalar ve politik etkenlerde koruma kanunları - imar kanunları, siyasal gücün yaptırım istemi ya da baskısı, politik gücün koruma ya da ekonomi politikasına göre belirlediği yönün etkisine değinilmiştir. Alan boyutu, yerleşim, topoğrafya gibi fiziki etkenlerin ek yapının biçimlenişine konumlanacağı yeri seçiş aşamasında yaptığı etkileri ve mevcut yapının fiziksel, işlevsel verilerinin yanında sahibolduğu niteliklerden dolayı görsel etkisinin ve öneminin koruma çabaları açısından konumlanış yerine (birleşme imkanları vb. açısından) etkisi dile getirilmiştir. Görsel etkilerin getirdiği duyumlamaya yönelik beklentiler ise estetik etkenler adı altında incelenmiştir. Estetik etkenler konusunun estetik kavramı, mimaride estetik olgusu ile girilmiş, estetik anlayışın ve çevrenin görsel değerlerinin bozulma nedenleri gruplanmaya çalışılmış ve mevcut bina ile anıtsal yapının bağlamsal bütünlük kurmalarına katkısı olabileceği düşünülen estetik ölçütleri belirtilmiştir. ENÖN'ün anlatisına dayanarak estetik ölçütleri diye kabullenilen temel tasar ilkeleri: tekrar, aralıklı tekrar, uygunluk, zıtlık, karam, egemenlik, denge ve birliktir.

Son olarak ek yapının tavrına yönelik yapılan sınıflandırmalar belirtilmiş bunlardan KURRENT'ın sınıflandırması olan, 'Kentte kendine özgü dil kullanmak - korumak, onarmak - Bağdaştırmak' ele alınarak yapılmış olan ek yapı örneklerine geçilmiştir.

Çalışma altıncı bölümde sonuç diye' bir yazı ile çalışma tamamlanmıştır.

SUMMARY

Due to importance of monumental building in the city and value of general view, 'the fact and identity of the city is mentioned in the first chapter. Before protecting and restoring them or before building new ones the city and the factors which effect of building formation and developing historical understanding, which are bounded to the city or social growth, is tried to be explained as the post of the 'fact of the city' in this work. An idea 'identity of city' includes as the elements which consist of the city identity and where the monumental buildings are settled in this identity. In the perception of the city identity effect of the monumental building which forms the city image can help us to understand the importance of the monumental buildings and areas for general view's of values.

The second chapter try to explain the meaning of monument and meaning of protect. First of all it starts to the subject with meaning of monument and growth of meaning and contents it in the historical period until during now. Then it covers the contents of in our country Laws of Preservation of monuments. After clasification of monuments, the peculiarity which determinants of monument to be explained. The explainetion of monument surely bringings with action of preservation meaning and contents of preservation. Developing of meaning and reasons of preservation and values which is necessary to preserve and the methods of preservation try to be explained in this part. At the end of this part, its includes 'preservation and new building in the monumental area in the city'.

Such questions can come in to mind, what is the building addition and which factors to be acted to make addition and importance of th² addition building with connected monumental building-area and reasons which is made necessary to addition building are answered in the third chapter subject. These reasons determine that = functional reasons (for expandation or giving a new function), changing image or creating new image and aranging phisical conditions of new building.

Chapter four is to be consisted of active which is act changing the new desing to added monumental building. These are accepted that as functional necesarity, social, economical and political effects and phisical effects which consider site size, location, topography and efects of existing buildings and areas, and other efects,

aesthetical effects. The term of aesthetic effects explains that what is mean aesthetic and what are criterions of aesthetic. In this work basic design principles are accepted as the criterions of aesthetic. These can be group repetition, periodical repetition, being appropriate (fitting), contrast, hierarchy, sovereignty, equilibrium (balance), unity. After the clasification (or determination) attitude towards to some new addition buildings examples which is designed and made presented fifth chapter at the and of this work.

Instead of result, the sixth chapter preparing.

*Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Onu en çulpa herifler de emin ol becerir
Sade sen gösteriver "İşte budur kubbe" diye
İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye
Ama gel, kaldıralım dedin mi heyhat o zaman
Bir Süleyman daha lâzım yeniden, bir de Sinan*

Mehmet Akif

GİRİŞ

Günümüzde yapılaşmanın oldukça arttığı bir dönemde daha önemli bir olgu durumuna gelen mevcut mimarinin içinde yapılaşma eylemi, gün geçtikçe mimarinin de kentsel tasarım konusu içinde yer almasını sağlayan bir konudur. Kentle biriken değerler sözkonusu olduğunda restoratörleri ve kentle, yaşayan bu değerlere bağlı olanları da etkileyen bu durum anıtsal yapılara yapılan ekleri de çok tartışılan bir konu haline getirmektedir.

Bazen bilinçli değerlendirmelerle ele alınan, bazen de duyarsız yapılaşmalar sergilenen anıtsal yapılara ek yapımı konusunda; konunun kentsel kimlikle önemini vurgulamak, koruma bağlamında çevresel (görsel değer) koruma ve yaşatmanın da en az tek yapıyı onarmak kadar öneminin varlığına değinmek ve yeni yapıların bu açıdan taşıdıkları sorumluluğu anlamaya çalışmak amacını da bir miktar içeren bu çalışma; tasarımları ve uygulamaları oldukça eleştirilen anıtsal yapılara ek yapı yapmak konusunda ek yapının biçimlenişine etki eden etkenlere kısmen de olsa değinebilme çabasıdır.

Çalışma, kentsel tasarımda tarihi değerlere yönelişi, koruma kavramının ve kapsamının gelişimini, ek yapı kavramı ve anıtsal yapılara ek yapı tasarımına etki eden etkenleri, yeni yapının tavrına yönelik değerlendirmeleri içerir ve yapılmış olan anıtsal yapılara ek yapı örneklerinin sunumu ile anlatışını bitirir.

"Uzaya çıkan insan dünyayı dönen bir küre olarak görüyor. Bitki örtüsü ve denizlerdeki algae'nin etkisi ile dünya uzayda bir yeşil meyveye benziyor. Fakat daha dikkatli bakıldığında kara, kahverengi ve gri lekeler fark ediliyor. Bu lekeler kollarını yeşile doğru uzatıyorlar. Bunların kentler ve başka yapı etkinlikleri olduğunu algılıyor ve kendi kendine soruyor; insan bir uzaysal hastalık mıdır?"

Loren Eiseley(1)

1. BÖLÜM: KENT-KENTSEL KİMLİK

1.1. Kent Olgusu

Kent olgusu, kavramsal açıdan farklı yaklaşımları bünyesinde bulunduran bir konudur. Bunları,

- 1- Kültürel öğelere ağırlık veren yaklaşımlar
- 2- Sosyo-ekonomik yaklaşımlar olarak gruplayabiliriz.

Kültürel öğelere ağırlık veren yaklaşımlar kenti, **uygarlık yaratıcı ve koruyucu** olarak sunmaktadır. Sosyoekonomik yaklaşımlar ise kenti çağın ve içinde yer aldığı **toplumun ekonomik yapısının bir parçası** olarak değerlendirmektedir(2).

Kültürel tanımlardan en ünlüsü Lewis Mumford'un: "İlk başlangıçtan bu yana kent uygarlık ürünlerini toplamak ve iletmek için özel olarak donatılmış, maksimum hizmetin, minimum alanda sunulması için yeterince yoğunlaşmış ve ayrıca toplumun değişen gereksinmelerine, büyümenin getirdiği daha karmaşık biçimlere ve yığılan toplumsal mirasa yer sağlayabilecek şekilde genişleyen bir strüktürdür"(3) tanımıdır.

Bu anlatıdan çıkarılan kente ilişkin özellikler:

- 1- Kentin, bir toplumun gerek günümüzde gerekse tarih içindeki uygarlık düzeyini gösteren bir yapıya sahip olması,
- 2- Zaman içinde yığılan toplumsal miras ile büyümenin getirdiği karmaşık biçimleri bir arada bulundurması gerekliliğidir.

Gerçekte "kent" değişik zamanlarda birçok parçanın bir araya gelmesiyle oluşur. Her parçanın değişik karakteri ve fonksiyonu vardır. Kentsel tasarım planı, bu

(1) KUBAN Doğan, Mimarlık Kavramları, 1990, sf.70.

(2) Bkz. SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, sf.128. Adı geçen eserde sosyoekonomik tanımlardan CIAM'ın 'Atina Kongresi' bildirisinde yer alan tanım: "Kent bölgeyi oluşturan ekonomik, sosyal ve politik bir bütünün bir kısmından başka birşey değildir".

(3) A.g.e., sf.128.

parçalar arasında tasarım ilkeleri açısından uyumu sağlar. Tasarım yönlendirmesi daha sonra kentin alanları veya spesifik bölgeleri üzerinde yoğunlaşacaktır. Örneğin özel karakterli bölgeler veya düzeltilmeye gereksinimi olan bölgeler gibi. Bunlar da tarihi koruma bölgeleri, ticari bölgeler karışık fonksiyonlu fakat özel fiziksel karakter veya fonksiyon sergileyen bölgelerdir. Kent bu özel fiziksel elemanlarının üzerinde yoğunlaşan tasarım yönlendirmesini seçebilir, tasarlayabilir ve bu bölgeler için kişilik ve ölçütler belirleyebilir"(4).

1.1.1. Yapılı Çevrenin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Gazi Üniversitesi Şehir Bölge Plancılarının sınıflandırmasına göre (5), ülkemizde kent mekanının oluşumuna etki eden faktörler:

1- Yapılı kentsel çevrenin –kendi– belirleyiciliği; Kentsel ve çevresel koşullar, yerleşik kentin mekan kalitesi...

2- Farklı kültür ve bilinç düzeyinde kentli kullanıcının belirleyiciliği; Gerekse-
nim –istem– eğilimler...

3- Yönetimlerin belirleyiciliği; kentsel girişimcilik;...

4- Kapital gücün belirleyiciliği; kentsel girişimcilik;...

5- Tasarımcının belirleyiciliği; planlama ve mimarlık eylemleri...

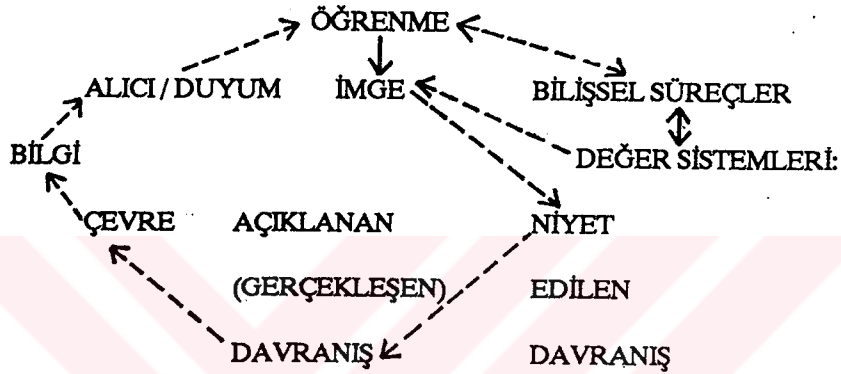
Bu faktörler yalnızca kentsel mekanın biçimlenişinde değil, belli bir çevre içinde tasarlanan tüm yapısal tasarımlar için de geçerlidir. Yapılı çevrede yapılaşmaya tasarımcının ve çevrenin etkisine gözatacak olursak, yaşantısal birikimlerin etkisini gözleyebiliriz, şöyle ki, tasarımcı, kendi tasarımlarını mekana aktarırken, mekana kendi doğrularını yansıtmaktadır. Kendi oluşsal dünyasına göre biçimlenen tasarımcının doğruları, her zaman mekansal doğrular ile birleşemez. Mekanın biçimlenmesi, mekanın içinde bulunduğu sistemin özellikleri tarafından belirlenmektedir. Bu belirlenme, o mekanda izlenecek olan tasarım biçimin ortaya koyar. Her tasarım biçimi de, sorunun olduğu mekanın içinde gizlidir, yani bir mekanın sorununun çözümünde izlenecek tasarım yaklaşımı, mekanın içinde bulunduğu sistemle çakışıkır. Bu durumla uyuşan tasarımlar, uygulama alanı geniş, esnek tasarım ürünleri verebilir, uymayanlar sistem tarafından reddedilir(6).

(4) TÜREL, Güzin Demirkan, Kentsel Tasarım Sorunları, Süreci ve Tasarım Yönlendirici Projelerin Süreci Katılımı, 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Kitapçığı, 1993, sf.128.

(5) Gazi Üniversitesi MMF, ŞBP. B. Öğr. Görevlileri, Kent Planlamada Değişen Öncelikler ve Kentsel Tasarım, 2. K.T.U. Sempozyumu Kitapçığı, 1993, sf.41.

(6) GÜLAYfer-Atakan, AKIN Oya, Kent Planlama ve Tasarımı İçin Yeni Bir Anlayış, 1. K.T.U. Sempozyumu Kitabı, 1992, sf.325.

Yapılı çevre - mekansal davranış - etkileşimin bilişsel-davranışsal açıdan ifadesi Şekil 1'de gösterildiği gibi bilişsel süreçler ve değer sistemleri, toplumun kültürel ve sosyal yapısı imgeyi belirlemektedir. Ve mekansal açıklanan davranıştan önce niyet edilen davranış yer almaktadır. Bu niyet edilen davranış, her zaman açıkça yansıtılmamaktadır. Gerçekleşen davranış, tercihler ve seçimler sonunda yansıtılmakta, bu davranışta çevrenin şekillenmesine etki etmekte ve çevreden tekrar bilgi olarak geri dönmektedir. Yani "Yapılar içinde yer aldıkları kentsel çevrenin mekan kimliğini-kalitesini oluştururken kentsel çevrenin niteliği de içindeki yapıların kimliğini-kalitesini belirlemektedir"(8).

Şekil 1(7)

1.1.2. Kent Anlayışı ve Tarihsellik Kavramının Gelişimi

I.Dünya Savaşı sonuna kadar sanayileşmenin sonuçlarını yaşayan Batı ülkelerinde kentlere hem bir sosyal çalkantı odağı, hem sosyal reform odağı olarak bakılmıştır. Bu açıdan kent planlaması toplumsal gelişme eylemi olarak görülmüştür. Bu dönemde kentsel tasarımın, toplumsal boyutu yorumlaması vardır ve içinde hâlâ geçmişten gelen bir ağırlık taşır.

II.Dünya Savaşından sonraki yıllarda kentin sosyal kökenli dinamiklerinin öncelik taşıdığı karmaşık yapısı anlaşıldıkça, sosyal bilimlerin kent planlaması içindeki ağırlığı da giderek artar. Bu dönem, kentin yalnız somut bir fiziksel çevre olarak değil, rasyonel yaklaşımlarla kavranıp kontrol edilebilecek çok yönlü bir bütün olarak görüldüğü dönemdir. Sosyal bir sistem olan kent olgusuna yaklaşımlarda, sınırlı bir rasyonalizmin söz konusu olabileceği zamanla görülür. 70'li yılların sonlarından itibaren kent planlamasına da yeni arayışlar gelmiştir. Planlama tarihçilerinin "Post Modern" dönem

(7) KAPLAN Hülagü, Konut alanları sokak mekanlarının tasarlanmasında paylaşımlı yol düzenlemeleri: Woonef tasarım ilkeleri ve kentlerimizde uygulanabilirliği bildiri eki, 1. KTUS. Kitapçığı, 1992, sf.219.

(8) Kent Planlamasında değişen öncelikler ve kentsel tasarım, 2. KTUS, Kitapçığı, sf.41.

olarak adlandırdıkları bu dönemde, 'post modern' tasarım stilini tanımlayıcı sınırlı anlamıyla değil, "modern sonrası" tarihsel dönemi ve bu yeni dönemin genel özelliklerini tanımlayıcı geniş anlamıyla kullanılmıştır(9).

Burada kentte tarihsellik anlayışına birbirinden kesin çizgilerle ayrı iki farklı bakış açısına sahip olması nedeniyle modernizm ve postmodernizm kavramları üzerinde durulması gerektiği kanısındayım.

"Modernizmin temel amacı, Reyner Banham'ın "kültürel yükümüz" olarak adlandırdığı mimarlık değerlerini ortadan kaldırmak ve geleneksel alanı belleklerden silmektir. İnsan ve nesne mutlak biçime indirgenince bütün farklılıklar ve bireysel anlamlar ortadan kalkmaktadır"(10). Çağdaş teknoloji ürünlerinin kullanımıyla kentlerin çoğu birbirine benzemeye başlamıştır. Bu benzerlikler aynı ülkenin farklı kentlerinde ve değişik ülke kentlerinde görülebilmektedir. Örneğin Tokyo'daki bir yapı Amerika'da ya da Afrika'da olabilecek duruma gelmiştir(11). Bu yaklaşım "Le Corbusier'in şandigar planlamasında Hint geleneklerini anlatanlara –eğer siz makinaya, pantolona ve demokrasiye evet diyorsanız, ne demektir Hint gelenekleri!"(12) cevabı ile özetlenebilir.

Görüldüğü gibi modernizmde yerellik, geleneksellik reddedilmekte ve evrensel mimarlık diyebileceğimiz gittikçe her yerde benzer yapılaşmaya giden bir mimarlık kavramı kabullenilmektedir. Bu makinelerin her yerde kullanımı gibi teknolojik gelişmeyle orantılı olarak gelişen bir mimarlıktır(13).

Modernizm, toplum "kalıcı bir toplum olarak değil, sürekli değişen ve ilerleme gösteren bir toplum olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bu toplum için biçimlenen kent, sürekli yenilenen bir öge olmalıdır. Bu yenilenme sürecinde "tarih" ise bir ya da birkaç andan oluşan bir dekor olarak algılanmaktadır. Bu tarih anlayışı, anıtsal birkaç yapının müze olarak korunmasıyla sınırlı kalmakta ve yalnızca az sayıda kentin turistik

(9) SÖKMEN Polat, Kent Planlamasında yeni yönelişler ve kentsel tasarım, 1. KTUS. Kitabı, sf.40-41-42.

(10) YILDIRIM Sercan, Post Modern Mimarlık ve Şehircilik, Modernist "İşlev" ve "Tarih" Anlayışının Değişimi Post Modern Mimarlık ve Kent Kavramları, 2. KTUS. K. sf.62.

(11) İZGİ Utarit, ONAT Muammer, BOYSAN Aydın, GÜRSEL Ersen, Mimarlık Üzerine Söyleşi, TBMMOB Anadolu 1. Bölge Etkinliği, KSM, 1993.

(12) YILDIRIM Sercan, a.g.e., sf.62.

(13) Modernizmin bu tavrına karşı geliştirilen post-modernist düşünceye öncü bazı görüşler:

- Schinkel'in (1781-1841) mimarlık tanımı "Mimari tarihten ileriye giden Ünlü zincirin halkalarından biridir (Stirling 1984, Mimarlık 91/2, sf.68).
- Rossi'ye göre: Kent biçiminin özelliği tarihi zenginliktir. Kent belirli aşamalar geçirerek zamanla gelişir, algılayıcılarda bilinç ve bellek gerektirir, biçimlenme sürecinde özgün temalar kalır ve bu temeller tarihte süreklilik kazanır. Kent her zaman geçmişe referanslı olmalıdır.
- Krier ise modernizme olan tepkisini Los Angeles ve New York gibi kentleri "endüstri atıkları" olarak tanımlayacak kadar ileri gitmiştir. (2. KTUS. sf.62).

amaçlı müzekent olarak korunması gerekmektedir (Venedik gibi...). Bu anlayış XX.yy. koruma planlamasını etkilemiştir"(14).

Katı kuralları ve kabulleri olup geçmişe kabulüne göre seçmeci yaklaşan modernizmin eleştirel değerlendirmesinde "kent, anıtlar ve konutlardan oluşan bir yapı olarak ele alınmaktadır. Anıtlar kentin tarihi sürekliliği içinde değişmeyen değerleri, kentin belleğini (kentsel imgeyi) oluşturan öğeleri ve odak noktaları olarak tanımlanır. Bu bağlamda anıt kavramı tüm kent ölçeğini kapsayan geniş bir perspektifte bütünü anlamını belirleyen tüm işaretleri kapsamaktadır"(15). Anıtsallık boyut ile sınırlı tutulmamıştır. Yalnız değinilmesi gereken önemli bir nokta kentin imgesinin oluşumunda sosyal faktörlerin rolünün yadsınmazlığıdır.

Postmodernizm'de, tarihsel olan güncelleştirilmektedir. "Tarih, bir kuşaktan bir kuşağa söylenceler ve yaşanmış doğrular biçiminde aktarılan kalıcı değerlerin deposu olarak algılanmaktadır. 'Aristocu ve Yeni Platocu' yaklaşım olarak tanımlanan bu tarih anlayışı Ortaçağ ve Rönesansta devam etmiş, modern sonrasında yeniden güncelleştirilmiştir"(16). Postmodernizm'le tarihe, geleneksel davranışlara geridönüş önem kazanmakta, koruma-kimlik kazandırma, insan ölçeği vb. gündeme gelmektedir(17).

Postmodern tasarımın kuramlarını oluşturmada düşünsel dayanak olan görüşlerde Jane Jacobs, kentsel yaşam canlılığı için mahalle ve sokak kavramına; Kevin Lynch, (1960'larda yaptığı çalışmalarda), kentsel okunabilirlik, akılda kalıcılık vb. gibi algısal, sosyal ve psikolojik unsurlara; Robert Venturi, simgenin kültürel ve sosyal içerikli tasarımda önemine; Rob Krier, geleneksel kent tipolojileri ve strüktürel ilişkilerin yeniden yorumlanarak kurulmasına yer veriyorlar(18).

Sonuç olarak geleneksel değerler, kültürel mirasların varlığı modernizmdeki gibi tamamen dışlanamaz. Bünyelerinde var olan yaşanmışlık değerleri, sosyokültürel değerleri ve etkileri yadsınamaz. Ama postmodernizmin yeniden ön plana çıkardığı tarihsel değerler de tabu değildir.Onları yorumlarken tarihsel tekrara düşmemek gerekliliği unutulmamalıdır.

(14) YILDIRIM Sercan, a.g.e., sf.62 (Ayrıntılı bilgi için bkz. aynı eser sf.61-66).

(15) YILDIRIM Sercan, a.g.e., sf.63.

(16) YILDIRIM Sercan, a.g.e., sf.62.

(17) 2. Kentsel tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu ve panel sonuçları bildirisinde "Postmodern" kentsel ölçekte şu şekilde tanımlanmaktadır:

Postmodernizmde kent mekanlarının geometrik ve estetik özellikleri imge olarak ele alınmaktadır. Postmodernizmin karakteristiği olarak yerleşme bir kimlik arayışına yanıt verir hale gelmektedir. Postmodernizmde bilimsel çevre yaratılması vardır. Kente kimlik kazandırmak için bütünlük yaratabilmek için içerikler vardır. Postmodern yaklaşım kenti yeniden ele almaktadır ve kentin zaman ötesi olan özelliklerini ortaya çıkarmaktadır (MSÜ, 1992).

(18) Ayrıntılı bilgi için bkz. 2. K.T.US., sf.73, KARAMAN Aykut.

1.2. Kentsel Kimlik

Topluma ya da kentin varoluşuna bağımlı kent kimliği, kültürel bir kavramdır. Kent toplumunu, tarihini, doğasını açıklamalı ve güçlendirmelidir. Kent kimliği; kültürel yaşamları, tarih ve geleneksel dokuyla birlikte kentin temel öğelerini oluşturur. Varlığında doğal ve yapay her tür unsuru içerir.

"Biz insanlar gibi, bir kentin kimliği de onun en önemli, en ayırıcı özelliklerinin bir bileşkesidir. Bu kimliğe orada doğan- yaşayan - yıkılan her uygarlık katkıda bulunur. İnsan ile kentin bütünleşmeleri ortak hafızaları, geçmişleri kent geleneğini kent kültürünü oluşturur. Bu nedenle kentsel bir mekan parçasını, bir kentsel görüntüyü veya tekil bir mekan parçasını, tekil bir kentsel öğeyi, yalnızca en-boy-yükseklik gibi dört boyutta tanımlamak yetersizdir. Kentte, insanın algı-sezgi duyularıyla kavradığı bilgi birikimi-deneyimi-kültürü ile değerlendirdiği daha birçok öğeden oluşan gizli-açık mesajlar vardır. Bu dekor ve önünde hareket halindeki kent topluluğu, kentsel mekanın kültürel-tarihsel boyutunu oluşturur"(19).

Özellikle eski olma özelliğini yitirmemiş kentlerde (belki bozulmadığından), iyi korunmuş kentlerde kentsel kimliği yansıtan daha belirgin görüntüler izlenir. Tarihsel dokunun biçimlenmesine etkiye bulunan sosyal yapısı, gelenekleri(20), ekonomik yapısı, kültürel düzeyi, yapım tekniği(21), yöresel gereçler(22), doğal yapı, iklim etkenleri kolaylıkla gözlenir. Örneğin Trabzon'un yapılaşması ya da Safranbolu, Bodrum örneklerinde olduğu gibi. Her kent kendine özgü nitelik taşır. Doğa yapısı iklim gibi etkenlerin, kimliğin oluşmasındaki etkilerini benzer koşullara sahip bölge mimarilerinin niteliklerinde gözlemek mümkündür. Örneğin Akdeniz ülkeleri mimarileri, yamaç yerleşimine göre konumlanmış Karadeniz ve Alp geleneksel yapıları vb... Toplumsal ve kültürel örgütlenmenin gereklerine göre de kentlerin biçimlenişleri uygarlıklara göre farklılık gösterir. Örneğin "Eski Yunan kent yapısı Bizans Ortaçağı'nda devam etmemiştir. Avrupa Rönesansı'nın kurduğu kentler de Osmanlı ülkelerinde görülmez"(23). Toplumsal ve kültürel örgütlenmeleri farklılık gösteren uygarlıkların kentsel mekanlarındaki biçimleniş farkının birara sunan bir güzel örnekte Edirne kenti, kentsel planı ve İstanbul kenti tarihi yarımada planıdır.

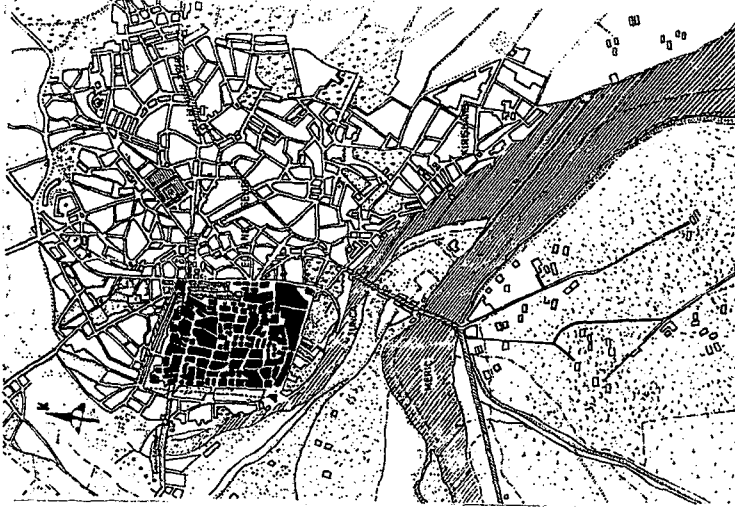
(19) KARABEY Haydar, Şehir Kimliği - Kimliksizleştirilen İstanbul, Dekorasyon, sf.123.

(20) Örneğin çamaşır asılmış dar sokaklarıyla Akdeniz Ülkeleri, su kanalları ve bisikletleriyle Amsterdam vb... Bkz. Şekil 3.

(21) Ayasofya, Sultanahmet yapım teknolojisi, yerel malzemelerle gerçekleştirilen Bodrum, Karadeniz yayla evleri vb...

(22) Irak'ın yerel mimarisinde görülen malzemeler, Safranbolu ev malzemeleri, Doğu Anadolu bölgesi gereçleri vb...

(23) KUBAN Doğan, a.g.e., sf.23.

Şekil No. 8: Edirne eski kent planında Eski ve Yeni İstanbul Yollarının durumu
(Kaynak: Balkan Harbi Yıllarında Hazırlanmış Askerî Anıçığı Bir Harita Bâyesit Üniversitesi Kütüphanesi Kitabı No. 9025)

Şekil 2(24). Edirne kenti planı

- ızgara sistemli bizans yerleşimi,
- o organik Osmanlı yerleşimi

Tekeli'nin(25) bahsettiği gibi "kent kimliği tarihten, günümüzden uluslararası ilişkilerden gelen referanslarla yeniden üretilecektir. Kent kimliği, oluşumu toplum tarafından etkilendiği gibi tasarımcı tarafından da etkilenen, tamamen yeni öğelerin veya geçmişten öğelerin ya da geçmişteki öğelerin yeniden yorumlandığı kültürel bir olgudur". Geçmiş-günümüz ve gelecek arasında kent kimliği, sürekliliği, oluşumu ve birbirine bağımlılığı nedeniyle kültürel bütünlük gösterir. Bundan ötürü kent kimliği ve tarihi çevre koruma kavramı, eski ve yeni boyutları içeren fiziki ve sosyal çevre ile oluşmaktadır. Yani kent kimliği fiziki çevrede yer alan yaşam biçimiyle bütün oluşturur ve toplumsal olarak üretilir. Değişen ve gelişen toplum yapısıyla birlikte gelişir, değişir(26). "Kültürel birikimin varlığı ve miktarı o kentin ya da mahallenin tarihsel kimliğini belirlerken, yeni ölçek değişiklikleri bu dokuyu değiştirmeye zorlayacaktır. Varolan dokuyla yeni gereksinimler arasındaki yeni dengeler, başka deyişle geçmişle bugün arasında kurulan süreklilik yörüngesi gelecek için de aynı denge arayışlarını yaşatacaktır(27). Mimari çevredeki bütünlük, işte bu sürekliliğin ürünüdür"(28).

Schinkel'in tanımladığı gibi "mimarlık tarihten ileriye giden universal zincirin halkalarından biri" ise "kent kimliği, zaman içinde sürekli ya da kesintili değişik kültür

(24) ÖZEK Veyis, 1. KTUS, sf.300. Kentsel Tasarımda Koruma Boyutu, Edirne örneği.

(25) TEKELİ İlhan, 1991, "Postmodernizm tartışması üzerine düşünceler", ODTÜ SBF, seminer programı. (GÖREK Nilgün, GÜLTEKİN Nevin-Tanju, a.g.e., sf.195, dipnot 29).

(26) POTTER James, sf.62, 1. KTUS. Çevre-Davranış çalışmalarında kuram. Çev.: KARAMAN Aykut.

(27) Bkz. Lüleburgaz, Babaeski yol planları.

(28) ÖZEK Veyis, 1. KTUS, a.g.e., sf.285.

katmanlarının üst üste birikimi ile oluşur, korunur"(29). Zaten kent, kültürel tanımlara göre 'uygarlık yaratan-koruyan' bir yapıya sahipti. Varlığı geçmişinin korunması ile bugünkü kültürünün yaşatılmasına bağlı olan kent kimliğine (imajına) tarihin kazandırdığı kimlik, kentte yaşayanların katılımıyla yaşatılabilir, korunabilir ve bu katılımla kent kimliği oluşur, gelişir. Demek ki koruma ve kent kimliği birbirine bağımlı bir döngüdür ve toplumsal yapı ile mekansal yapı birlikte gelişir."Kent kimliğini geçmişten geleceğe bir süreklilik olarak düşünmek, kenti yaşatmada ilk temel ilke ve önceliktir"(30).

1.2.1. Kentsel Kimlik İçinde Yeralan Unsurlar ve Anıtların Yeri

"Kentsel açık alanlarda yer alan düz ve eğimli yüzeyler, taş, yeşil ve su öğeleri, mobilya ve armatürler, sıra ağaçlar, duvarlar, çitler, çalılar gibi dikey ayırıcılar yanı sıra; işlevsel ilişki ve bağlantıları ile yarattıkları etkinlik ve yoğunluk kadar, renk, tekstür ve malzemeleriyle mekanda yer alan yapılar, ölçü ve oranlar ile çevreledikleri kentsel mekanı biçimlendirir, oluşturur, yoğunluk ve işlev kazandırır ve onu karakterize ederler"(31).

Yapılar, kentsel mekanı renk, doku, ölçü, oran ve formlarıyla etkiledikleri kadar, mekanlara getirdikleri sınırlar, statik dinamik etkileri vb. fiziksel olarak ta etkilemektedirler(32).

Kentlerde topluma, kamuya ve özel şahıslara ait alanlar olduğu gibi, bir müzenin giriş merdivenleri, bir evin bahçesi ve bahçe kapısı da topluma alt alan ile özel alan arasında yarı özel alanı oluşturmaktadır. Bazen sokağın sınırını oluşturmakta, bazen dolu-boş hacimler ile dokusunu belirlemektedir. Binalar kenti oluşturmak amacıyla yapılmazlar ama kent o binaların biraraya gelmesiyle oluşur(33) ve sonuçta her yapı kentin kimliğine yeni birşey getirir veya götürür. "Aldo Van Dych bina yüzlerinin özel şahıslara ait olmasına rağmen,daha fazla toplumsal alan içinde olduğunu vurgulayarak(34) kentsel tasarım içinde ele alınması gerekli en önemli konulardanbiri olduğuna dikkati çekmektedir. Bir yapının dış cephesindeki görünüş, toplumun paylaştığı değerlerin ve

(29) GÜLTEKİN Nevin-Tanju, GÖRER Nilgün, 2 KTUS. Kent Kimliği - Koruma Planları - Kentsel Tasarım-Postmodernizm üzerine, sf.195.

(30) GÜVENÇ Bozkurt, 1991, sf.72, Kentlerin Kimliği ve Antalya Üzerine Notlar, Öneriler, Örnekler, mimarlık dergisi, sayı:1.

(31) BİLSEL Ayça-Güven, Kentsel Tasarım Projeleri ve Uygulamalarında "Telif Hakkı" konusu, 1. KT.US. K., sf.53, 1992.

(32) Ayrıntılı bilgi için bkz. Kentsel koruma.

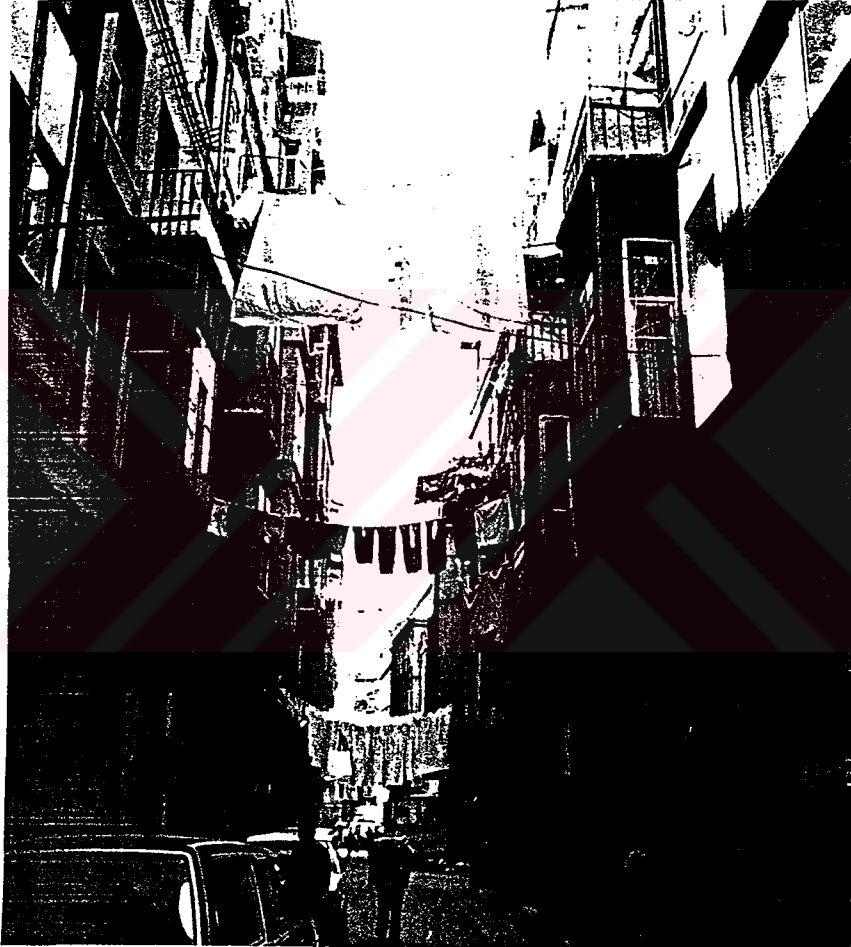
(33) Bkz. Şekil 4-5.

(34) Jacques COUËLLE de yapının kentsel mekan içindeki yeri için şöyle der:

"Bir ev yalnızca içinde oturanlara deği, aynı zamanda onu seyredenlere de aittir ve bu kişiler zaman sürecinde çok sayıdadır" (Mutluluk Evlerinin mimari COUËLLE ve Ekolojik Mimari, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Çev.: ERGİNÖZ A.M., 1988, sf.47).

koyduğu kuralların yansıması olmalıdır"(35).

Bu değer yansımaları eski yerleşmelerde ya da yerel mimarlık yerleşmelerinde böyle de olmuştur. Yerel yerleşmelerdeki tipik görüntülerde iklim, yöresel gereç kullanımı ve mimari biçimlenişler, özellikle konut alanlarında çok belirgindir(36). "Saray, kilise, cami vb. gibi özel kimliği olan yapılar, çoğu kez belli bir devrin ve mimari stilin temsilcileri olarak, kent görünümünü simgeleyen özgün örneklerdir. Bu eserlerle kentler daha belirgin, daha kendine özgün nitelikler taşırlar"(37). Bir stili temsil eden ya da kent görünümünü simgeleyen bu yapıların arasına yakın dönemlerde yapılmış yapılar da girer.

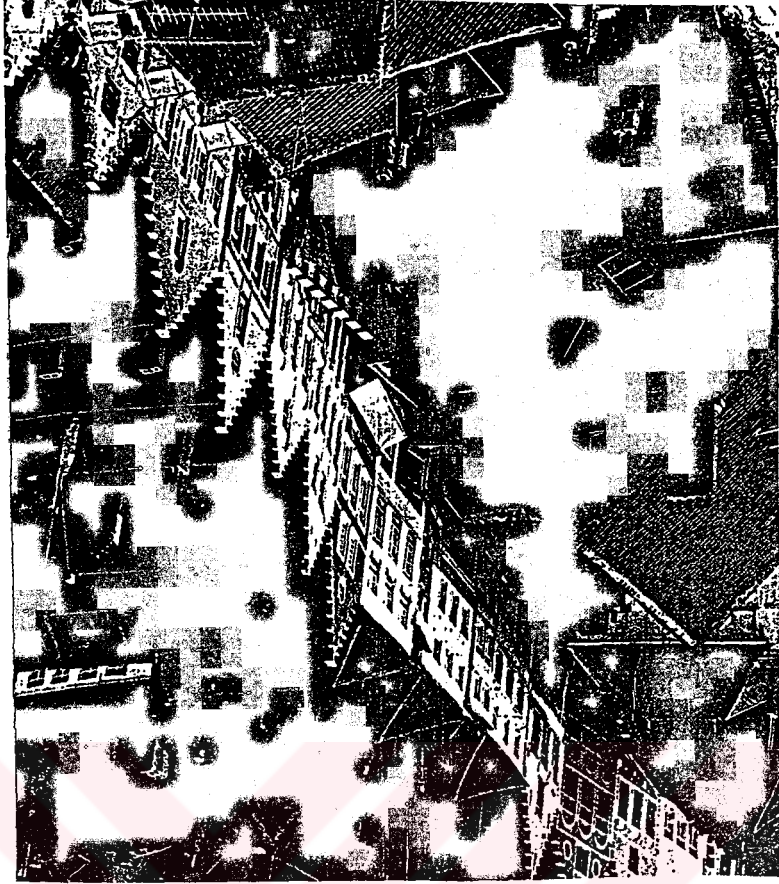

Şekil 3. Kimlikle yeralan çamaşır asılı sokaklar:
dekorasyon sf.128

(35) İNANKUL Şule, ERYOLDAŞ Akın, Post-Urbanizm ve Kentsel Tasarımda Mülkiyetin Sorgulanması, sf.33, 2. KT.US.K, 1993.

(36) Bkz. Şekil 6.

(37) YENEL Zekiye, ŞEREFHANOĞLU Müjgan, Kent Kimliği - Reklam Öğeleri, İstanbul örneği, sf.139, 2.KT.US.K, 1993.

Şekil 4.

Draa-Vadisi, Fas.

Kentin molekülü konut olan bir organizma olduğunu en güzel birleşik avlulu dokular gösterir. S. 68 - D. Kuban, 1970

Şekil 5. Kuban kenti oluşturan organik yapı
(Kuban, Mimarlık kav. sf.)

Şekil 6. Bodrum, Safranbolu, ... evleri ve yerleşimi

"Kentsel yerleşimlerin gelişme süreci içindeki çeşitli dönemlere **Kişilik kazandırılmış özellikli yapılar**, kentin okunmasında bir mesaj iletim ağı kurarak kentin kuruluşuna ilişkin, işleyiş düzenine ilişkin, işlevlerine ilişkin birer kültürel aktarım aracı oluştururlar. Mesajın kuruluş öğeleri bir yanda kent sakinleri ya da semantik anlamda algılayıcı-yorumcu-kullanıcı takımı ve diğer yanda mekan öğeleri ya da algılanan çevre almaktadırlar. Planlayıcının öğelerarası ilişkiyi kurması, saptanan görsel değerleri silüetler düzeyinde ve yapı kütleleri düzeyinde taramasına, bunlar arasında, boyutları, biçimleri ve oranları değerlendirmesine dayanır. İşlevsel ve biçimsel belirleyiciler dizisi bu nesnelere, bir kültürel değişim aracı olarak toplum içindeki iletişim dizgesinin bir parçasıdır"(38).

Kenti görmeyenlerde bile güçlü çağrışımlar oluşturabilecek olan kent kimliği yalnızca onu biçimlendiren yapılar, yapısal dokular ve sokaklardan oluşmaz. Kentlerin özgün hikayelerinin içinde sokaklarıyla birlikte KARABEY'in ifadesiyle "yazarı, ressamı, varsılı, yoksulu, onu dolduran insanı, aracı, mobilyası, devinimi, müziği, ışığı, rengi, cümbüşü ve anıtları" yer alır ve bunlar her kent için farklılık gösterir(39).

ÖZEK'in deyiimiyle "kişilik kazandırılmış özellikli yapılar" ve KARABEY'in deyiimiyle "anıtlar", kentlere imzalarını atan görsel sembollerdir. Bir Eiffel deyince akla Paris, Sagrada Familia deyince Barselona, Kremlin deyince Moskova ve Sidney deyince Opera Binası gelmiyor mu?(40) Anıtlar, kentlerin tarihsel ve kültürel kalıcı değerlerini yansıtan yapılar, kentsel imgeyi oluşturmada, o kentin kimliğini belirlemekte önemli rol oynamaktadır.

Anıt kavramı da "tüm kent ölçeğini kapsayan geniş perspektifte, bütünün anlamını belirleyen tüm işaretleri kapsamaktadır"(41). Bu bağlamda kentsel dokuya ilişkin bazı özelliklerde bu kavramı etkilemektedir(42). Bu noktadan "anıt", post-modern düşüncenin anıt kavramıyla bütünleşmektedir.

(38) ÖZEK Veyis, a.g.e., 1. KTUS. sf.286.

(39) KARABEY Haydar, a.g.e., sf.123.

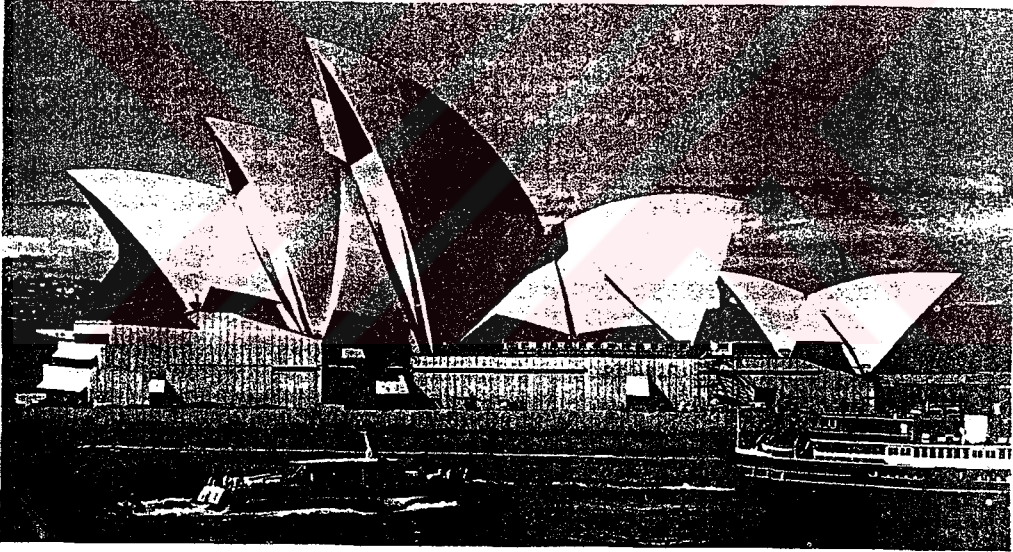
(40) Bkz. Şekil 7.

(41) YILDIRIM Sercan, a.g.e., sf.63, 2.KTUS, K.

(42) Anıtsallık ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. 2. Bölüm.

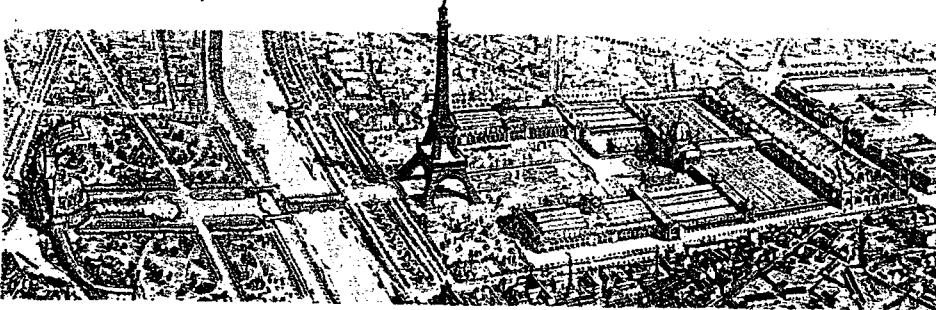

Sagrada Família , Barcelona (Dekorasyon sf-129)

Joern Utzon Sidney Opera Binası, 1973 (A. record, April, 1975 s:16)

Eiffel Kulesi , Paris (Benovol- s:152)

Şekil 7. Kentler ve kimlik kazandıran anıtları

1.2.2. Kentsel İmge Haline Gelen Anıtlar İle İlgili Algılamaya Yönelik Değerlendirmeler

İnsanlar, yaşadıkları çevre ile ilgili bilgileri, önceki bilgileriyle ilişkili olarak basitleştirilmiş biçimde biriktirirler. Bu bilgiler, kişilerin zihinlerinde çevre ile karşılıklı etkileşim sonucu oluşturdukları şematik bir strüktür içine yerleştirilirler. Bu strüktür o yerin imajıdır, hiç değilse bir ölçüde temsil ettiği çevreye benzer(43).

Kevin Lynch'in kent imajı yeni döneme ve yeni tasarıma kent ölçeğinde psikolojik-estetik bir içerik kazandırmıştır.

Lynch'in kentsel mekanın psiko-sosyal içerikli tasarımı için geliştirdiği üç ilke:

"1- Kenti cadde gezerken algılayan kişide oluşacak zihinsel görüntünün **okunabilir** olması;

2- Kentteki yapı adaları örüntülerinin, binaların ve mekanların bütünlük içinde olması, **kimlik ve yapılaşma bütünlüğü**;

3- Kentin mekanını yürüyerek algılayan insan için **akılda kalıcı** olması"(44).

Lynch'e göre kentsel imge tasarım dilinde yer alan 5 öğeye bağlıdır. Bunlar, yollar, kenarlar, odak noktaları ve nirengi noktalarıdır. Kişilerin değişik ihtiyaçları, sosyal-kültürel eğilimleri işlev alanları ve ilgi noktalarına göre kentsel imge(45) oluştururken belirlediği nirengiler farklılık gösterebilir(46). "Kişilerin mekan imgesini oluşturmada etkin rol oynayan nirengi bireyin yönünü kestirmede yardımcı olduğu gibi, hedefi bilme gibi psikolojik rahatlığı da sağlar(47),(48).

(43) YÜRÜR Nilüfer, İstanbul tarihi yarımada koruma planı ve kent imajı, Y.Lisans tezi, İTÜ.

(44) KARAMAN Aykut, 2. KT.USK., Postmodernizm ve kentsel tasarım, sf.71, 1993.

(45) Çevre imgesini oluşturan parçalar: 1- Belirginlik, 2- Yapı, 3- Anlam. İyi bir imge için:

a) Objenin tanınması, çevresinden belirgin olarak ayrılması,

b) Objenin, onu gözleyene ve çevresine göre olan yapısal ilişkisinin ortaya konması,

c) Objenin gözleyici için (pratik ya da duygusal) bir anlamı olması.

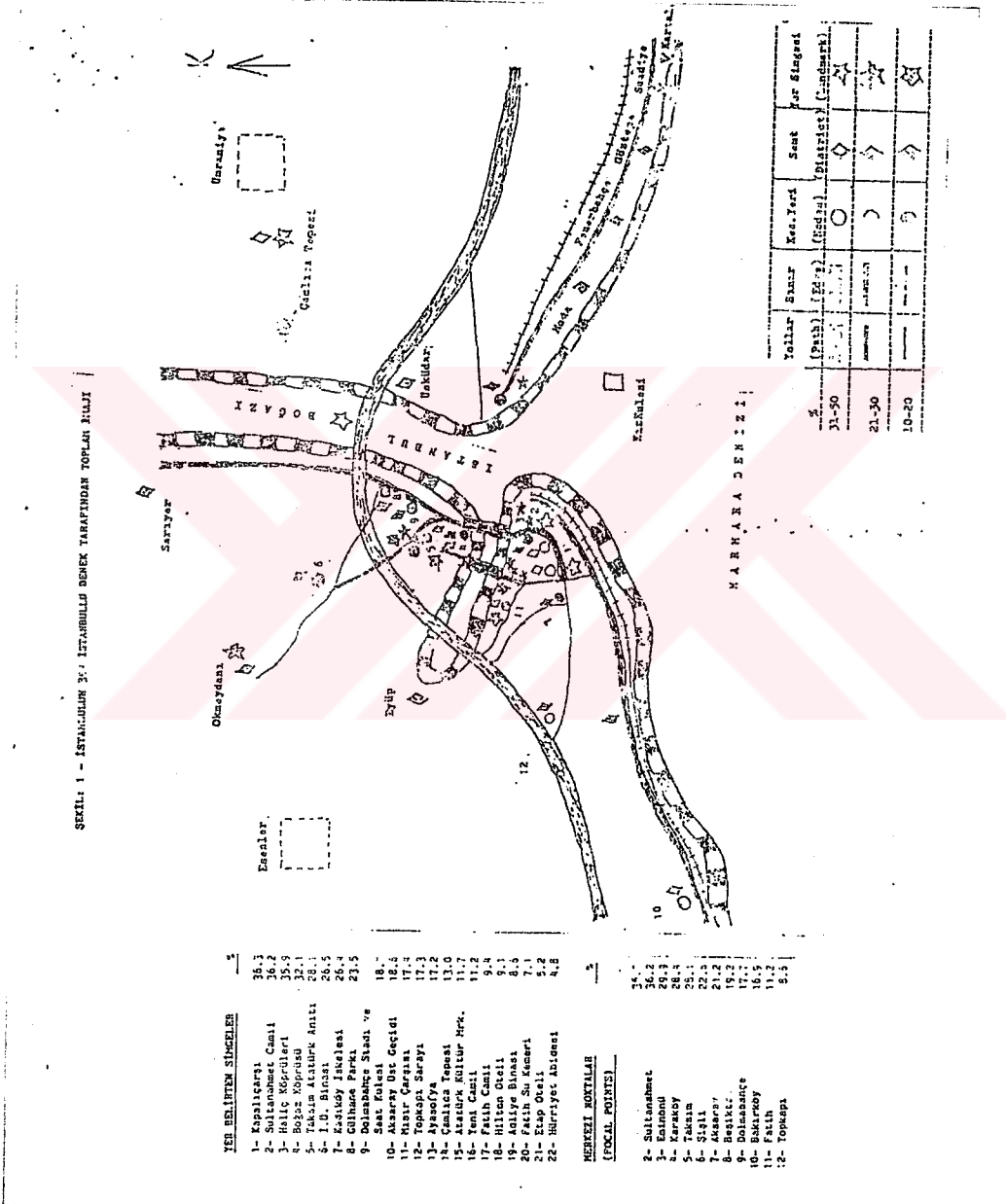
SÖYLEMEZOĞLU Kemalî, Şehircilik ders notları (ÇİMEN Melike, Boğaziçi Koruma vPlanı ve Kent İmgesi, İTÜ, Y. Lisans Tezi).

(46) YÜRÜR Nilüfer'in yaptığı Eminönü-Sultanahmet civarını içeren kent imgesiyle ilgili çalışmada, kentsel harita oluşturulurken çevresel davranışlarında ve amaçlarında farklılık olan turist ve yöre çalışanlarının oluşturduğu iki ayrı grubun, kentsel imge ile ilgili farklı noktaları nirengi seçen, anıtsal yapılar ve belirli işyerlerini içeren iki farklı bölge şeması oluşturulduğu saptanmıştır. Bkz. YÜRÜR Nilüfer, a.g.e.,

(47) AKTÜRK Dilek, Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut, 1.KT.US.K., 1992, sf.86.

(48) Los Angeles banliyölerinde kapalı ve içe dönük geliştirilen mallar, kullanıcının şehrsel mekan hissini yokermiş, simetrik kapalı mekanlarda bulunduğu yeri gösteren haritalarda "buradasınız" yazısından başka mekana ait hiçbir landmark-nirengi vb. olmaması dış mekan ile ilişkinin koparılması, hangi kentin neresinde olduğuna dair hiçbir ipucu olmaması rahatsızlık hissi meydana getirmiştir (KORÇA Perver, TÜRKÖĞLU Handan, Şehir Merkezinde şehrsel tasarım, Kuzey Amerika deneyimi, 1.KT.US. sf.234). Ayrıntılı bilgi için bkz. Whyte W.H. (1988), "City - Rediscovering the Center" New York: Doubleday.

Namık AYVALIOĞLU'nun yaptığı İstanbul'un kimliği ve zihinde kalan nirengi noktalarına göre oluşturulan kentsel şemada anıtsal yapıların yardımıyla harita oluşturulduğu görülmektedir(49). Aynı şekilde Paris için yapılmış bir çalışma da mevcuttur(50). Bu durum kentlerin kimlikleri ve tanımlanmalarında (kentsel imge yaratımında) anıtsal yapıların yerini ve önemini kanıtlayan somut belge olması açısından önemlidir.

(49-50) Bkz. Şekil 8a-b, İŞIKPINAR Ertürk, 4.KT.US. bildirisi basılmamış çalışmada.

2. BÖLÜM: ANIT KAVRAMI - KORUMA

2.1. Anıt Kavramı

2.1.1. Anıt ve Tarihi Süreç İçinde Anıt Kavramının Gelişimi

2.1.1.a) Kavramsal Olarak Anıt Tanımları ve Gelişimi

Anıt kavramı, ilk çağlarda insanların unutmak istemedikleri, gelecek kuşaklara hatırlatmak istedikleri düşüncelerini, başarılarını, kimlikleri ve adlarını yaşatma savaşımı sonucunda ortaya çıkmıştır. Örneğin Asya'da savaş sonrası dikilen 'balbal'lar, 'Orhun Yazıtları', vb. çeşitli megalitler(51) gibi.

Anıt kavramının eskiliğinin olduğu nokta, tartışmaya açık olmakla birlikte dünyanın birçok yerinde yaklaşık 6.000 yıl önce yaşamış insanlarca yapılmış megalitler vardır. Megalitik anıtlar, taş mezar yapılarını, menhirleri(52) vb. kapsar. Kuzey Fransa, Bretanya ve Güney İngiltere'de görülen menhirler, yarımdaire veya elips şeklinde dizilmiş taşlardan oluşur. İngiltere-Wiltshire'deki Stonehenge(53) M.Ö.1800-1400 erken bronz çağına tarihlenen bir anıttır.

Şekil 9. Wiltshire'deki Stonehenge (Kaynak: Erder, 1975, sf.XXV).

(51) Megalit, Yun. megalos = büyük ve lithos = taş'tan türetilmiştir (Temel Britanica, Cilt 1, sf.277).

(52) Menhir, Breton dilinden men = taş, hir = uzun'dan türetilmiştir (a.g.e., s.f.277).

(53) Bkz. Şekil 9.

Anıt kavramının sadece heykelsi nitelikten çıkıp, yapıyı kapsamaması herhalde büyük mezar yapılarıyla başlamıştır. "Cilalı taş devri (Neolitik çağ) ve Tunç çağı başlarında (yaklaşık İ.Ö.2800) yapılmış tapınakların onarılıp genişletilmesi"(54) ile yer altından çıkıp yer üstündeki yapı ölçeğine ulaştığını görüyoruz.

Anıt kavramının, çevre düzenine kadar günlük yaşantıda önemi büyük mekanları kavramı içine almaya başlamasını Helenler ve Romalılar devrinde görmek mümkündür(55). Oldukça uzunbir süre tek yapı kavramıyla sınırlı kalan anıtsallık kavramının 18.yy.'da çevresel anlamda gelişimini gözölüyoruz(56). Toplum yapısının gelişimiyle anıtsallık, tarihsel, simgesel değerinden oluşan içeriğinin yanında, sosyal içerik te kazanmaya başlıyor. Tek yapı çevresiyle, çevresine getirdiği değerleriyle değerlendiriliyor. Yapı gruplarını ve kentleri kapsıyor(57).

İlk önceleri anıt "bir kişinin, olayın ya da tarihsel bir dönemin anısını yaşatmak amacıyla yapılan heykel ya da yapılara denir"(58) ya da Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi, Mimari Mirası Koruma Envanteri (Inventory of the European Cultural Heritage, IECH) çalışmalarında tanımlandığı gibi anıt kavramı "Tarihsel, artistik, ya da arkeolojik önemi olan tek yapı veya yapı grupları" olarak tanımlanmıştır.

Sonraları bu tanımlar büyük ölçüde geçersiz hale gelmiştir. 1964 yılında Venedik'te toplanan kongrenin(59) kararlarına göre tarihi anıt kavramı "tek başına mimarlık eserini olduğu kadar, özellik taşıyan bir uygarlığın, belli bir gelişmenin veya tarihi bir olayın tanıklığını yapan, şehiriçi veya şehir dışı 'site'i de kapsar. Bu kavram yalnız büyük yapıları değil, zamanla kültürel bir anlam kazanmış kendi halinde yapıları da içine alır"(60). Böylece anıt kavramı tek yapıdan, "belli bir uygarlığın,önemli bir gelişmenin, tarihsel bir olayın tanıklığını yapan" kentsel ve kırsal yerleşmeye kadar genişletilmiştir.

Frodl "Anıt sahip bulunduğu sanat, tarih ya da genel olarak kültür tarihi değeri bakımından kamu için oludğu kadar, bir ülke, bir ulus, belli bir bölge, bir şehir, bir köy, bir aile vs. bakımından da belli bir önem taşıyan eşyadır"(61) derken kentsel kimlik için

(54) Brittanica sf.277, Anıtların ortaya çıkışı ile ilgili bilgiler için, Temel Britanica, Cilt:1, sf.272.

(55) Ayrıntılı bilgi için bkz. ERDER Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, 1975.

(56) Ayrıntılı bilgi için bkz. ÜSTÜNKÖK Okan, Vakıflar Dergisi, a.g.e.

(57) Bkz. 1. Bölüm, Postmodern Kavramda Anıtın kapsamı.

(58) Britanica, sf.276, 1.cilt.

(59) 1964 yılıında Venedik'te toplanan, 15 UNESCO ülkesi, koruma konusunda 1931 Atina Anlaşmasının savaş sonrası ortamdaki yetersizliği nedeniyle "Eski Esirlerin Bakım ve Onarımı Konusunda Uluslararası Tüzük" ya da kısa adıyla "Venedik Tüzüğü"nü hazırlamışlardır.

(60) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1990 Ankara, sf.142.

(61) FRODL Walter, Anıtlar Bakım ve Onarımları, Çev.: ÖZER Bülent, Akademi, Sayı 5, İDGSA, Mart 1966, sf.5.

önem taşıyan yapılara da değinmiştir.

Metin Sözen ve Uğur Tanyeli'nin anıt kavramını yer aldığı bağlama göre yapıları sınıflandırma ilgi çekicidir.

"1- Heykel sanatı ürünü olarak anıt, bir olayın, bir kişinin ya da kişilerin anısına adanmış olsun olmasın, kentsel mekanda yer alan her türlü yapıt anlamına gelir.

2- Kentsel açıdan anıt, kentin genel dokusu içinde, diğer yapıların oluşturduğu çokluktan ayırdedilebilen yapıdır. Bu anlamda anıt, kentseldoku içinde karşıtlık yaratan bir ögedir.

3- Koruma bağlamında anıt, ICOMOS'un tanımına göre "arkeolojik, tarihsel, estetik ya da etnoğrafik önemiyle tanınır" ve bundan ötürü korunmaya değer bulunan her türlü taşınmaz maldır"(62).

2.1.1.b) Ülkemizde Eski Eserler Kanununda Anıt Kavramı ve Gelişimi

Ülkemizde 1973'lü yıllarda anıt kavramı "önemli tarihi olaylara sahne olan ve ya arkeoloji, tarih, sanat bakımından bir önemi ve özelliği bulunan, korunması ve değerlendirilmesi her türlü taşınmaz mimari eserler ve aynı nitelikteki heykellere anıt denir"(63) şeklinde tanımlanmıştır. Bu kavrama yer veren aynı kaynak, Venedik Tüzüğü'nün maddelerini(64) kabul etmiştir, fakat Venedik tüzüğündeki anıt tanımını, eski eser olarak kullanıp, anıtı tek yapıya indirgeyerek sit ve külliye ile birlikte eski eser kavramı içinde yer vermiştir(65).

2. Bölümün başlangıcında belirtildiği gibi, insanların kendilerinden önceki nesillerin yaptığı kültürel değerleri yaşatma çabaları sonucunda ortaya çıkan korunacak kültürel değer kavramı, ilk önceleri daha çok taşınır eski eserleri içerirken daha sonra taşınmaz eski eserleri ve tarihsel çevre değerlerini de alarak günümüze ulaşmıştır.

23 Temmuz 1983 gün ve 18113 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"nun 3.maddesinde "korunması gerekli anıt" yerine "kültür varlıkları", "tabiat varlıkları" ve "sit" terimleri kullanılır. Bu tanıma göre korunacak kültür varlıkları: "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan ve korunmasında kamu yararı olan bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır".

(62) SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, sf.22.

(63) AKOZAN Feridun, 23 Nisan 1973 tarihli, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, sf.50.

(64) AKOZAN F, a.g.e., tanımlamalar kısmı madde:1, sf.41. Aynı sayfada kentsel içeriği kapsayan 'Anıtsal sit'e de yer verir. Bu kısım anıtların ve sitlerin koruma ve onarımı ile ilgili 1964 Venedik Kongresi temel kararlarının Fransızca metninden çeviridir.

(65) Bkz. a.g.e., sf.50.

Böylece 1973'te yapılan, anıt-sit ve külliye'yi yani tek yapı - yapı grubu ve kentsel bölge vb. kapsayan eski eser tanımı yerine kültür varlıklarını tanımlayan yapılmıştır(66). Anıt kavramını belirtirken 19.yy. sonrası eserleri alınmıştır(67).

Burada hemen akla Walter FRODL'un(68) "anıtların korunmasıyla ilgili kanunların bulunduğu ülkelerde, her anıtın kanun nazarında anıt sayılmadığını görürüz" sözü geliyor. Anıt kavramı için bahsettiği genel ve özel kabulleri gözönünde bulundurularak bu çalışmada anıt kavramsal olarak tek yapıdan tüm kent ölçeğini kapsayan boyuta değin kabul edilmiştir. Anıt kavramı belli bir zaman dilimi ile sınırlı tutulmamış günümüz eserlerinden ilk varoluşu bilinen eserlere kadar geniş bir kavram olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Ayrıca tek yapı veya yapı grupları şeklinde olduğu zaman bile kentsel kimliğe etkisi vb. nedenlerle kentsel açıdan da önem taşıdıkları ve imge yaratıcı unsur oldukları düşünülmüştür.

2.1.2. Anıtların Sınıflandırması(69)

Anıtları, genel olarak, durumlarına, türlerine ve zaman içindeki yerlerine göre sınıflandırmak mümkündür.

a) Duruma göre yapılan sınıflandırmada anıtları sabit ve hareketli olarak 2'ye ayırmak mümkündür.

1- Sabit anıtlar: Mimari anıtların tümü bu gruba girer. Tek yapı, yapı grupları, şehrin tümü ya da karakteristik bir silueti (Binaya bağlı olarak gelişen onun bütünü içinde yer alan plastikleri, tavan süsleri vitraylar vb.).

2- Hareketli anıtlar: Heykeller, tablolar, ahşap, maden, cam porselen vb. eşyalar, yani taşınabilir kültür varlıklarımızı oluşturan parçalar.

b) Türlerine göre yapılan sınıflamada anıtın işleviyle ilgili kesin kavramlar ortaya konur(70).

1- Dini anıtlar, 2- Sivil anıtlar, 3- Askeri anıtlar, 4- Teknik ve Ekonomik anıtlar, 5- Folklorik anıtlar, 6- Yazılı anıtlar, 7- Sadalı anıtlar, 8- Tabii anıtlar.

(66) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1990, Ankara.

(67) 1 Temmuz 1992 son düzeltme metninde kentsel sit ve sit alanları ayrıca belirtilerek tanımlanmıştır.

(68) FRODL, W., a.g.e., sf.6.

(69) Bu sınıflandırmada Walter FRODL'un sınıflandırması esas alınmıştır.

(70) Bkz. W.FRODL- Akademi, Sayı:5, sf.5-6.

c) Zaman içinde yaşayışlarına göre sınıflandırırsak

1- Ölü anıtlar: Tarih öncesine ve antikdevirlere ait harabe halinde olan ya da toprak seviyesinin üzerindeki durumlarını belli belirsiz ortaya koyabilen, pek az miktarda kalıntıya sahip binalardır.

2- Yaşayan anıtlar: Konturları ve kütle düzenleri bakımından hâlâ belirli bir bütünlüğü olan, üzerleri örtülü anıtlar. Daha yakın devirlere aittirler. Amaçlarına hizmet edemez durumda iseler bunlara yeni işlevler verilmesi gerekir. Bu durumda yani, işlevin binaya uyumu özel bir mimari uğraşı gerektirir(71).

Burada değinilmesi gerekli olan bir diğer sınıflandırma Dinçer'in(72) bahsettiği A.Dobby'e ait sınıflamadır.

"Dobby tescilli yapılacak yapıları şu şekilde sınıflamaktadır:

- 1- Yaratıcısı belli olan sanat yapıtları,
- 2- Mimari çılgınlıklar,
- 3- Kaybolduğu takdirde bir mimari gelişme zincirinin kopmasına neden olacak yapılar,
- 4- Zamanla ve şans eseri biraraya gelerek seçkin kompozisyonlar yaratmış güzel parçalar,
- 5- Teknolojik gelişmenin örnekleri,
- 6- Toplumsal özellikleri olan kaybolmuş bir yaşam tarzının örnekleri,
- 7- Önemli kişiler ve olaylarda özdeşleşmiş yapılar"(73).

Görüldüğü gibi Dobby'nin yapmış olduğu bu sınıflandırma şekli anıtların korunmasına sebep olan nitelikler açısındandır. Yani yapılar bünyelerinde bulunan bu niteliklerden dolayı anıtsal kabul edilmişlerdir. Anıtsallığı belirleyici niteliklerle ilgili olarak farklı sınıflandırmalar mevcuttur.

2.1.3. Anıtsallığı Belirleyici Özellikler

Mimarlık yapıtlarının korunarak anıtsal değer taşımamaları için aşağıdaki özelliklerden birine, birkaçına veya tümüne sahip olmaları gerekir:

- 1- Belirli bir dönemin, sosyal ve ekonomik tarihinin önemli bir belgesi niteliğini taşıyan, çağının sosyal ve kültürel özelliklerini gösteren yapılar ve alanlar,

(71) FRODL, a.g.e., sf.5-6.

(72) DİNÇER Kaya, Belgeli Konaklama Tesisi ... Eski Yapıların Seçimi için Bir Yöntem Önerisi, Doktora Tezi, 1988, Y.Ü. sf.22-23.

(73) (DOBBY A., Conservation and Planing) DİNÇER, a.g.e., sf.22-23.

- 2- Tarihsel bir olayla veya kişi ile doğrudan ilişkili yapılar ve alanlar,
- 3- Teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin ilk örnekleri,
- 4- Özel bir mimarlık stiline veya planlama türünün önemli örnekleri,
- 5- Ulusal ve yerel mimarlığın özelliklerini yansıtan örnekler,
- 6- Bulunduğı yeri, kenti, kasabayı sembolize eden yapılar ve alanlar,
- 7- Tek başlarına önemli bir özellikleri olmayan, ancak bir araya gelişleri nedeni ile grup değeri olan yapılar ve alanlar,
- 8- Çoğunluğun beğenisini kazanan, görünüm değeri olan yapılar ve alanlar,
- 9- İşlevsel, ekonomik ve siyasal değeri olan yapılar ve alanlar(74).

Kültür Bakanlığı tarafından 14-16 Mart 1990'da düzenlenen "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı" sonucunda hazırlanan "II No"lu Komisyon Sonuç Bildirgesi"nde kültürel ve doğal sitlerin saptanmasında geçerli olabileceğı önerilen temel ölçütler şu şekilde sınıflanmıştır(75):

- 1- Büyüklük
- 2- Verimlilik
- 3- Ender, az bulunur olma
- 4- Eşsizlik
- 5- Simgesellik, temsil edebilme
- 6- Duyarlılık
- 7- Tarihsel özellikler
- 8- Zorunluluk
- 9- Potansiyel değer
- 10- Kendine özgü çekicilik vb...

Anıtsallık belirleyici özelliklerin iyi saptanması, korunmaya alınması düşünülen(bizim konumuzda ek düşünülen) yapılarda bu özelliklerden hangilerinin mevcut olduğu ve öncelik sırası iyi saptanmalıdır.

(74) SÖNMEZ Neslihan, 1990 Restorasyon Ders Notları, sf.18-19.

(75) T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı, Aralık 1990, Ankara, sf.104. Yaygın olarak kullanılan bir diğer sınıflandırma da Avusturyalı sanat tarihçi tarafından ileri sürülen içeren, Alois Riegl'in ıskalasıdır. (Der moderne Denkmalkultus, 1907). Bu ıskala gerekli nesneye uygulanıyor. Bir nesnenin anıt sayılabilmesi için tek tek ya da birlikte ortaya çıkabilecek değerlerin başlıcaları:

1- Tarihsel değer, 2- Sanat Değeri, 3- Eskilik Değeri, 4- İzlenim ve Pitoresklik Değeri, 5- Kullanılma Değeri (Ayrıntılı bilgi için bkz. FRODL, a.g.e., sf.5.)

2.2. Anıtsal Yapıları Koruma Yaklaşımları

2.2.1. Koruma Kavramı, Anlamı ve Amacı

Koruma, varolan değerleri kaybetme kaygısı sonucunda ortaya çıkan bir eylem biçimidir. Amacı, yapıtı özgün niteliklerini yitirmeksizin gelecek kuşaklara aktarmaktır.

A.Dobby'nin bahsettiği gibi koruma "eskiyi aynen, taşıma dokunmadan korumaktan, belirli bir bölgeyi tümüyle yıkmaya kadar birçok çözümü içeren bir kavram"dır(76). Bu tanımda koruma kavramı getirdiği çözümler açısından ele alınmıştır. Koruma tanımını çevre açısından yaparken Aydeğer korumanın amacına da şöyle değinir mimarlar için koruma "tarihi dokunun korunmasını amaçladığı kadar, onun değerlendirmesini, şehir organizmasının sürekli gelişmesine ayarlanmasını da içerir"(77). Korunacak yapı günlük yaşama uyum sağladığı oranda yaşantısını sürdürebilir. İsveç koruma kanunları korumanın kapsamı içine toplumsal gerekçeleri de almıştır: "..... geçmiş dönemlerdeki toplumsal çevreyi ve estetik anlayışı tanımlayan ya da değişik grup ve sınıfların toplumsal koşullarını betimleyen çevreyi de korumalıyız"(78).

Koruma ile ilgili bu tanımlara dikkat edecek hemen hemen her biri korunacak olan anıtın düşündükleri nitelikleri ve korunması gereken değerleri açısından yaklaşmışlardır. Örneğin, tarih, estetik, toplumsal yaşayış vb.(79).

Üstünlük ise korumayı kentsel boyutta ek olarak kentsel kimlik vb. gibi algısal değerlere göre tanımlar: "Mimarlıkta geçmişle ilginin sürdürülmesi ne eski yapıların öz olarak bile benzerlerinin yapılması, ne de birkaç tarihi yapının tek tek korunmasıyla gerçekleşmez. Asıl korunması gereken bir kentin genel karakteri, kendine özgü kimliği kentin ruhudur; o kentle yaşamış olan kuşakların kentin bütününe işlemiş oldukları hayat görüşleri ve tutumlarıdır"(80).

Dinçer korumayı Kuban'ın görüşüyle birleştirip, değişim ve zamana bağlayarak tanımlamaktadır. "Kültür zaman içinde oluştuğuna göre sürekli bir değişim içinde olması kaçınılmazdır. Koruma da çevre değişmesinin hızının kontrolüdür... durağanlık, her birey ya da grubun en rahat sayıldığı sabit değişim hızıdır... Korumanın değişme

(76) DOBBY A., Conservation and Planning), DİNÇER, a.g.e., sf.20.

(77) (AYDEĞER Ö., Mimari Anıt ve Anıt gruplarına çağdaş fonksiyon verilmesi... sf.8). DİNÇER, a.g.e., sf.20.

(78) (Protection of of Sweden sf.8) DİNÇER, a.g.e., Toplumsal gerekçeler sf.25.

(79) Anıtsal yapıların niteliğiyle ilgili olarak, bkz. Anıtsallığı belirleyici özellikler.

(80) ÜSTÜNKÖK Okan, Eski Eserlerin Onarımında Çevresel Anlayış, Vakıflar Dergisi, Sayı: VII, Bana Matb. İstanbul, 1968, sf.111-115.

hızının denetimi olarak ele alınması, toplumsal ruh sağlığının ve güven duygusunun korunabilmesi için önemlidir"(81).

2.2.2. Tarihsel Süreç İçinde Koruma Kavramının Gelişimi

Koruma kavramının anlamı, amacı, kapsamı ve vardığı boyutu anlamak için, koruma kavramının gelişimine değinmek gerekmektedir.

Gelecek nesillere iletmek üzere yapılan anıtlarla birlikte kaybetme, koruma, sürekliliğini sağlama kaygısıyla ortaya çıkması açısından bakılacak olursa koruma kavramı yaklaşık olarak anıt kavramı kadar eskilere varmaktadır. Korumayla ilgili olarak Konfiçyüz'un (M.Ö.551-479) "atalarından kalan tapınakları muazzam onardıkları için kral Wu ile Çau'y övmesiyle, Lu'ya ait hazine dairesinin yıkılıp yeniden yapılması için sürdürülen tartışmada yapının eskisine uygun olarak onarılması teklifini desteklediğini" görüyoruz(82). Tek yapı ölçeğinde ve onarım şeklinde gerçekleşen bu davranışın bilimselliği ve sistematik sürekliliği olmasa bile belli bir yapı kısmı yıkılıp tekrar yapılarak ortaya bir koruma çabası koyduğu düşünülebilir. Çevresel korumaya da Romalıların davranışını örnek verebiliriz:

"Helenler din ile ilgili anıtların ve çevrelerinin düzeni kadar günlük yaşantılarında önemi büyük olan mekanları ve bu mekanlardaki kamu yapılarını da değerlendirmeye almışlardır. Romalılarda Helen uygarlığına olan hayranlıklarını o uygarlığa ait örnekleri yaşantılarında yeni bir anlayış içinde değerlendirip bir tür devamlılık sağlamışlardır(83). Romalıların hoşça gitme duygusuyla koruma davranışlarının farklı bir biçimi Fransa'da Hıristiyanlığı kabule geçişte halkı tedirgen etmemek üzere, idari gücü de buldurmak amacıyla geleneksel alışkanlıkların ve yapıların korunmasında görülür(84). Romalılarda koruma, yapıların anıtsal özelliklerinden dolayı tek yapı ölçeğinde başlamasına rağmen, duygusal, yaşanmışlık vb. nedenlerden dolayı daha bilinçli bir koruma yaklaşımı Fransa'da kendini göstermiştir(85).

Anıtların bakım ve onarımlarıyla uğraşan modern anlamdaki kuruluşların ilk örneği 1837'de Fransa'da oluşan 'Tarihi Anıtlar Komisyonu' yani 'Commission des Monuments Historiques'tir. Avusturya'daki kuruluşun temelini 1923 yılında çıkarılan anıtları koruma kanunu oluşturur. Ama meydanların, hatta bütün şehrin perspektif ve

(81) DİNÇER, K., a.g.e., sf.28.

(82) (Confucious, "Analects", Book XI, Chapter XII, ve "The Doctrine of the Mean" Chapter XIX, 3) ERDER C., 1975, a.g.e., S:XI, Önsöz

(83) ERDER, C., a.g.e.

(84) Pagan çağına ait geleneksel festivallerin, önemsenen günlerin değiştirilmesine gidilmediği gibi.

(85) Bkz. ERDER, C., 1975, a.g.e.

siluetlerinin korunması konusu eksiktir(86). Bilinçli çevresel onarım fikri, anıtlar ve tarihi eserlerin kişinin doğal çevresinin ayrılmaz parçaları oldukları görüşünü savunan düşünce tarzının geçmişi 18.yy'a kadar iner(87).

Koruma işleminin sistematik olarak belirli ortak ilkeler belirlenerek korunması ve uluslararası tüzüklerin-anlaşmaların gelişimine bakılacak olursa:

"Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslararası bir temele yerleştirmek şarttır. Her ülke, kendi kültür ve gelenekleri çerçevesinde bu planı uygulamak sorumluluğunu yüklenecektir". 1931 Atina Tüzüğü ilk defa bu ilkeleri tanımlayarak; ulusal belgelerde ICOM ve UNESCO'nun bünyesinde çalışmalarına başlamıştır(88). Yapıları grup halinde koruma gerekliliğine yönelik yasal hükümler saptama çabaları II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Fransa 1962(89), İngiltere 1967(90), kentsel ölçeğe varan koruma yasası geliştirmiştir. Hatta Hollanda'da Amsterdam kentini koruma çalışmaları ve yasa çıkarımı 1953(91) yılındadır. 1965-70'li yıllarda tarihi merkezleri, semtleri hatta kentleri koruma konusunu görüyoruz.

1962'de alınmış olan bir UNESCO kararı ile hemen hemen ilk kez olmak üzere doğal, kentsel ya da kırsal değerlerin korunması ve gerekli hallerde onarılması için genel bir çağrıda bulunulmuş ve yalnızca anıtların kendilerinin değil çevrelerinin de tescil edilmesi önerilmiştir. 1963 yılında Avrupa'nın ortak kültürel mimari değerinin korunması üzerine yollar aranmaya başlanmış ve toplantılar yapılmıştır. 1964'te (1931 Atina anlaşması'nın yetersizliği nedeniyle) Venedik Tüzüğü oluşturulmuştur(92). 1965'te

-
- (86) İtalya, turizm politikası gereği anıtları koruma kanunları oldukça gelişmiş bir ülkedir, koruma yetkinliğe 2. Dünya Savaşı sonrası Fransa'da ulaşmıştır. Çekoslovakya'da 1958 yılında tüm halkı anıtların bakım ve onarımına adeta zorlamıştır. İngiltere'de kurulan National Trust'a benzeyen yarı özel teşkilat, anıtların onarımında sömürgeleri de kapsamına almıştır.
- (87) 18.yy. ilk yarısında başlayan arkeolojik kazılar ve klasik çağ çalışmaları iki ayrı düşünce akımının ortaya çıkmasına yolaçtı. 1- Savunucusu Goethe olan sonradan analitik gerçekçiliğe dönüşen **romantik doğacı**. 2- Winckelmann ve Miliza'nın eserleriyle temsil edilen **klasik tarihçiler**. 1. grup, doğa ile insanın çevresi olduğu için ilgilenirler... ve anıtlarla tarihi eserleri bu çevrenin unsurları olarak yorumlarlar. (GAZZOLA pietro, "The Training of Architect-Restorars". Monumentum, Vol.3, 1969, sf.16) ÜSTÜNKÖK O., a.g.e., sf.403.
- (88) ERDER, C., Uluslararası tarihi anıtları onarım kuralları: 'Venedik Tüzüğü', Vakıflar Dergisi Sayı VII, İstanbul, 1968, sf.111-112-113.
- (89) "M.F. Sarlin, "French System for Conservation In Historic Centres" Conservation and Development in Historic Towns and Cities, (New Castle; Orsel Press, 1968), S:221-234.
- (90) "Progress in conservation Areas, Civic Trust Reports 1969/9.
- (91) "Holland Herald", Amsterdam özel sayı, Nisan 1969.
- (92) Venedik Tüzüğü 1931 yılında Atina'da varılan kararlardan bu yana olagelen gelişmeyi gösterdiği gibi kongreye katılmış 15 ulusun 1964'lü yıllardaki anlayışını yansıtmaktadır. Kendi ülkelerinde de bu tüzüğü kabul eden uluslar: Toplantıya katılan 15 ülke, Macaristan, ABD ve sonra diğer UNESCO ülkeleri.

UNESCO aracılığıyla, özellikle çevresel onarımla ilgilenen uluslararası bir örgüt olan ICOMOS "The International Council for Monuments and Sites) kurulmuştur. Önceden çalışmakta olan "Uluslararası Müzeler Birliği'nden (ICOM) esinlenerek kurulan ICOMOS'un amacı eski eserlerin onarımı konusunun her ülkede en geniş kapsamıyla bir çevresel onarım ya da tarihi çevre anlayışı içinde ele alınmasını sağlamaktadır(93).

1931'de Atina'da toplanmış (CIAM) Modern Mimarlık Kongresi toplantısında saptanan 1941'de Atina Anlaşması başlığı altında yayınlanan anlaşmanın 65. maddesinde kent, kentsel ruh vb. unsurların önemine değinirken..." onlara sahibolanlar ve onları korumakla görevli bulunanlar, bu yöre mirası, bozulmadan gelecek yüzyıllara iletmek için her türlü meşru vasıtaya başvurma sorumluluğu taşırlar"(94) denmiş ve madde 66 "... sayısız örnekleri bulunan benzer yapılar karşısında bulunduğu zaman, bunlardan bazıları, belge olarak saklanmak üzere muhafaza edilecek, diğerleri ise yıkılacaktır"(95) diyerek kendi içinde çelişmiştir. Anlaşmanın hazırlandığı dönemi ve Le Corbusier düşünülürse bu anlaşmanın modernizm çerçevesinde hazırlandığını ve buradaki koruma anlayışının 65. maddede müze kent ve 66. maddede yoruma açık seçici bir koruma yaklaşımı gibi garip bir yaklaşımı tarzıyla hazırlandığı söylenebilir(96).

1964 Venedik Tüzüğü, madde 1: "Tarihi anıt kavramı... yalnız büyük sanat eserleri değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alır"(97). Görüldüğü gibi modern görüşün olumsuz yönleri kavranmaya başlanmıştır(98). Çünkü "çok sayıdaki yapılar, korunacak değerdeki yapı bölgelerini, yani kent dokularını oluştururlar. Bu yapıların asıl önemleri streetscape içinde oynadıkları rolden gelmektedir. Tek tek bakıldığında anıt sayılmasalar da koruma, yalnızca her ne bahasına olursa olsun korunması gereken mimari baş eserleri değil, kentlerimizin bağlayıcı dokusunu oluşturan daha alçak gönüllü yapıları da içermelidir. Sıradan insanların sıradan yaşamlarından kalan basit strüktürler olan bu mimari yapıtlar da korunmaya değer"(99).

Koruma anlayışının gelişimiyle birlikte genişleyen koruma ölçeği, ilk önceleri tek yapıyı kapsarken, yapı gruplarını, kent bölgelerini hatta tüm kentleri içine alacak

(93) ÜSTÜNKÖK, O., a.g.e., sf.405.

(94) 1931 Atina Anlaşması, "Şehir Tarihi Serveti" bölümü, sf.87.

(95) Atina Anlaşması, a.g.e., sf.87-88.

(96) Bkz. 1.Bölüm - Modernizm, Postmodernizm- Kent ve Tarihsellik Kavramının Gelişimi.

(97) Venedik Tüzüğü -ERDER C., Vakıflar dergisi, Sayı:VII, 1968 sf.113-115. T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Mevzuatı, Aralık, 1990, sf.142-143.

(98) Zaten Postmodern düşünceye esin kaynağı olan K.Lynch'in çalışmaları (1960)'da bu döneme rastlamaktadır.

(99) DİNÇER, a.g.e., sf.24-25.

boyutlara ulaşmıştır. Korumanın vardığı boyut ve ölçeğinin çeşitliliği, koruma eylemini ölçeğine göre sınıflandırmayı gerektirmiştir.

2.2.2. Mimarlıkta Ölçeğe Göre Korumanın Sınıflandırılması

Eski eserler kanununda anıt, külliye, sit olarak yapılan sınıflandırma, en küçük birimi kapsayan -tek yapı, birçok yapıdan oluşarak 'streetscape'i oluşturan anıt grubu, ve tüm bir kente varabilen kent bölgelerini kapsayan Anıt belgesi olarak da sınıflandırılmaktadır(100).

Tanyeli ise çevre korunabilirlik aşamasına geldiğinde başlayan koruma etkinliklerini ele alış tarzı açısından iki ölçekle belirlemiştir:

- 1- Kentsel ölçekte görsel değer koruma
- 2- Tek yapı ölçeğinde mimari koruma

Kentsel ölçekte görsel değer koruma denildiğinde, "bir kent ya da kent parçasına, dış mekana müdahalenin önlenmesi, dış mekanın kentsel mekan değerlerinin korunması"(101) için girişilen eylemlerin tümü anlatılmaktadır. Tek yapı ölçeğinde mimari koruma ise restorasyon yöntemleriyle tüm iç müdahaleleri içerir.

O halde bu sınıflamaya göre anıtsal yapılara ek yapı yapmak, restorasyon ve iç müdahaleleri içermediği zaman kentsel ölçekte görsel değer koruma kavramına girecektir. Yani ek yapı, tek yapıya uygulanıyor olsa bile kentsel bir boyuta sahip olmaktadır.

2.2.3. Koruma Nedenleri - Korunması Gerekli Değerler

Koruma bağlamında anıt(102) ICOMOS'un tanımına göre "arkeolojik, tarihsel, estetik ya da etnografik önemiyle tanınan" ve bundan ötürü korunmaya değer bulunan her türlü taşınmaz mal olarak tanımlanmıştır.

Bu korunması gerekli değerler aynı zamanda yapıtı anıtsal yapan, anıtsallığı belirleyici özelliklerdir(103).

Anıtsal yapıtın ölçeğinin, kapsamının büyüklüğüne göre bu özellikler farklılık gösterir. Estetik değerler tek yapıda heykelsi niteliklere sahip iken kentsel yapıya doğru ilerledikçe sosyal değerler ağırlık kazanır.

(100) DİNÇER, a.g.e., sf.21 (Tarihsel çevre korunması: Viyana Teknik Üniversitesi, Sanat Tarihi ve Anıt Koruması Kürsüsü'nün Çalışması sf.28), (a.g.e., Eski eserler kanunu).

(101) TANYELİ Uğur - (SARAÇLAR) Gülsüm - Tarihsel çevreyi koruma kavramına eleştirel bir bakış, Mimarlık 84/10 sf.23.

(102) Bkz. dipnot 62.

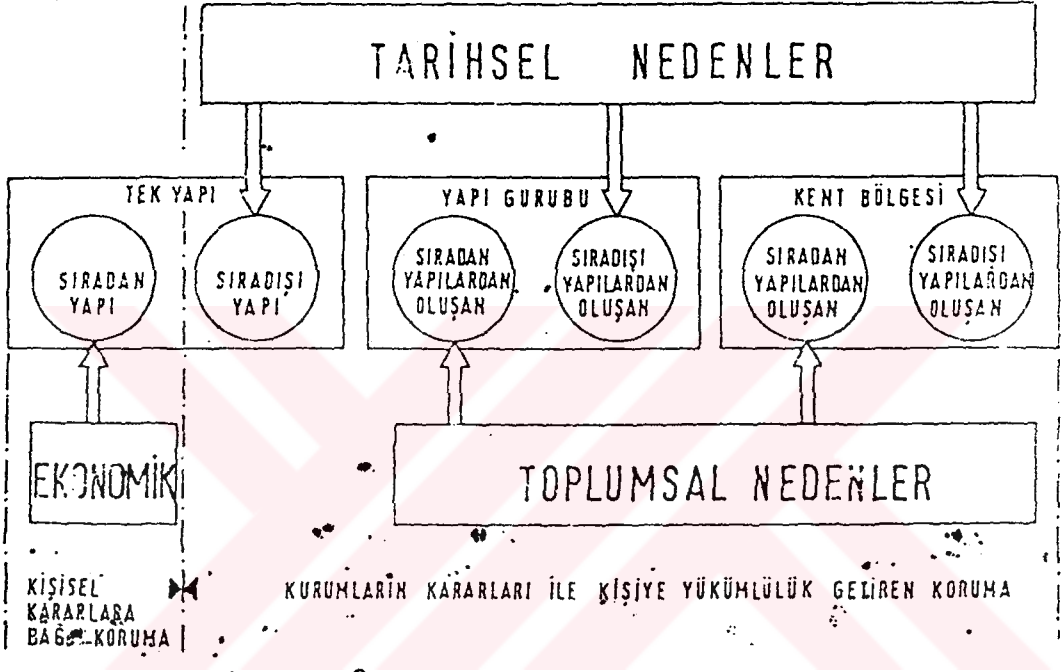
(103) Bkz. Anıtsallığı belirleyici özellikler, dipnot 74-75.

Anıtsal yapıları koruma kavramının genişlemesine göre gelişen koruma nedenlerini, şöyle sınıflandırabiliriz:

- 1- Tarihsel nedenler
- 2- Toplumsal nedenler - Sosyokültürel nedenler
- 3- Ekonomik nedenler(104).

Yapı grubuna göre bu nedenlerin etki alanları:

ŞEKİL 10- NİYE- NEYİ KORUYORUZ?

Şekil 10. Niye-Neyi Koruyoruz?

Tarihsel nedenle koruma bir yapının "türünün ilk ya da yaşayan son örneği olması ve özgün, az bulunabilir olması" ya da "Kaybolduğu zaman bir mimari gelişme zincirinin kopmasına neden olacak yapıtlar için önem taşımaktadır(105).

Anıtsallığı belirleyici özellikler bölümünde bahsedildiği gibi teknolojik gelişme ve yeniliklerin özel bir mimarlık stilinin ilk örnekleri, önemli örnekleri, tarihsel bir olay veya kişiyle doğrudan ilişkisi olan yapılar ve belirli bir dönemin, sosyal ve ekonomik tarihinin önemli belgesi niteliğinde olup çağının sosyal ve kültürel özelliklerini gösteren

(104) DİNÇER, a.g.e., sf.? Koruma nedenlerini yapının sahibolduğu değerler açısından SÖNMEZ N., benzer biçimde sınıflandırmıştır:

- 1- Tarihsel belge alma değeri -zaman kriteri
- 2- Ekonomik-işlevsel değerler
- 3- Duygusal-kültürel-estetik değerler (SÖNMEZ N. A.G.E, SF.6-9).

(105) (FITCH, JM. Protection of the Architectural Heritage of Sweden) DİNÇER, a.g.e., sf.23.

yapılar(106) da tarihsel gerekçeleri nedeniyle korunur. Toplumsal gerekçelere kent ve kentsel kimlik konularında ayrıntılı olarak değinilmiştir. Aylward'ın dediği gibi, "tanıdığımız çağırışimler kurabildiğimiz çevrenin gelişme hızı arttıkça geçmişe verdiğimiz değerde artmaktadır"(107). Bu nedenle toplumsal nedenlerle korumanın çevrenin gelişme hızının artmasıyla başladığını söyleyebiliriz(108). Bulunduğu yeri, kenti kasabayı sembolize eden yapılar ve alanlar, grup değeri olan yapılar ve alanlar, çoğunluğun beğenisini kazanan, görünüm değeri olan yapılar ve alanlar, sosyo-ekonomik yapının ve kültürel yapının özelliğini gösteren yapılar toplumsal nedenlerle korunur.

Ekonomik gerekçelerle koruma, işlevsel ve siyasal unsurlarla ilgilidir. Ekonomik eskime ile işlevsel eskime arasındaki bağlantı(109)yadsınamayacağı gibi siyasal yapının yeni yatırımı ya da korumayı teşvik politikasının ekonomik açıdan yapıları ve alanları korumaya etkisinin varlığı inkar edilemez. Ekonomik neden anıtsal yapıları korumak için sadece yan unsur olabilir. Sadece ve sadece ekonomik nedenle korunan bir yapı(110) anıtsal özelliklerden yoksun demektir. Ülkelerin ekonomik durumlarının (koruma bilinci tam gelişmeden önce) gelişiminin korumaya etkisini Reau şöyle açıklar: "Uygarılıkların güçlülük ve zenginlikleri(111) çoğu kere tarihi anıtların korunmasında daha tehlikeli bir durum yaratmaktadır(112). Uygarılıkların kimliklerini kazanmaya başlamaları da, anıtsal yapıların zararına olmuştur. Bu iki durumda da yeni devir eski kalıntıların üstüne kurulmuştur. Tarihten örnek verecek olursak Roma'da papalar güçlendikçe eski anıtların üstüne yeni yapıları oturtmuşlar, eski küçük kiliselerin yerine daha yüksek daha genişlerini yaptırmışlar (Özellikle 1226-1270 Fransasında)(113). Günümüzden bir örnek ise ülkemizde yerleşim özelliği olan alanların turizme açılmasıyla bilinçsiz (ya da bilinçli) tahribini verebiliriz.

Ekonomik politikanın korumayla bağlantısını gösteren pekçok örnek vardır. Bir diğer sınıflandırma da ise yapıların koruma nedenlerini sahip olduğu değerler

(106) Bkz. Anıtsallığı belirleyici özellikler, mad.1-2-3-4 v dın., 74-75.

(107) (Aylward, Grame, "Conversion and Rehabilitation"...) DİNÇER, sf.26.

(108) Bkz. Anıtsallığı belirleyici özellikler; mad. 1-5-6-7-8.

(109) DİNÇER, a.g.e., s.:29-32.

(110) Bkz. Şekil 10.

(111) "Yeni inşaatın enerji ve teknoloji ağırlıklı, mevcut yapılardan yararlanmanın da emek yoğun olması, Emek gücünün enerji ve teknolojiden ucuz olduğu ülkelerde, yatırım giderlerini büyük ölçüde azaltan yeniden kullanımın korumanın ağırlık kazanmasını; ABD gibi emeğin pahalı, vergilendirme düzenini yani yapıyı desteklediği ülkelerde korumanın dayanıksızlığını destekler" DİNÇER, a.g.e., sf.33.

(112) (REAU Louis: Histoire du Vandalisme, Les Monuments De'truits de l'Art Francais, Librairie Hachette, Paris, 1959, Vol.I-II. sf.46) ERDER, a.g.e.

(113) Bkz. ERDER, C., 1975, a.g.e. sf.92.

açısından 5 grupta toplamıştır(114).

"1- Kültürel değerler: Tarihsel değer, Belgesel değer, Simgesel değer, Sanat değeri, eğitsel değer.

2- Morfolojik değerler: Anlam değeri, Özgünlük değeri, Homojenlik değeri, Ölçek değeri, Denge değeri, Estetik değer.

3- Duygusal değerler: Ortam değeri, Mesaj değeri.

4- İşlevsel değerler.

5- Kullanıma ait değerler: Maddesel değer, Yarasal değer, Malzeme değeri".

Anıtsal yapının sahip olduğu değerler (Anıtsal yapıtı anıtsal yapan değerler) açısından yaklaşan bir sınıflandırma tarzıdır. Konuya farklı bakış açılarıyla farklı şekillerde dile getirilmiş olsalarda, sonuç olarak aynı değerleri ifade ederler.

2.2.4. Koruma Yöntemleri

Artık neyin hangi nedenlerle korunduğuna değinildikten sonra sıra nasıl korunacağına gelmektedir. Gerek kent ölçeğinde gerekse taşınabilir eşya ölçeğinde koruma yapılırken, anıtsal cismin özelliğine göre farklı bilim dalları ve farklı aşamaları olsa dahi genel anlamda ortak birtakım yöntemlerden ve sınıflamalardan söz edilebilir.

Koruma yöntemlerinin sınıflandırılmasında birbirlerine yakın olmakla birlikte farklı sınıflandırma yaklaşımları mevcuttur. Buradaki sınıflandırma Walter Frodl'un sınıflandırmasına dayanmaktadır.

1- Konsolidasyon (Consolidation) yani bakım ve onarım: "Binanın yapısal ömrünü güvence altına almak için yapılan müdtahale (Böcek ilaçlama, çürüyen ahşapları değiştirme, yeni temeller eklemeyi içerir)"(115).

2- Liberasyon (liberation), kurtarma, ayıklama", "Yapıtı, morfolojik gelişmesinin bir evresindeki fiziki koşullara çevirme"(116) ve farklı dönemlere ait yapıtın özelliğini bozan kısımların ayıklanması.

3- Reintegrasyon (Reintegration): Eksik yerlerin tamamlanmasına dayanan metod (Arkeolojik alanlardaki, dağılan parçaların birleştirilmesi gibi kent bütününde ya da yapı bütününde yapıtın özelliğini ifadesi için gerekli kısımların tamamlanmasından yeniden yapmaya kadar geniş bir alanı içerir).

4- Rökonstrüksiyon: Anıtın orjinal haliyle yeniden inşa edilmesi. Arkeoloji alanında yaygın olarak kullanılan bu yöntem 2. Dünya Savaşı sonrası mimaride de önemi kazanmıştır. Ancak rekonstrüksiyon'a tabi tutularak yapılara ait kesin belgelerin olması

(114) Bu değerler farklı maddelerde toplansa da birbirinin içinde olan unsurları kapsarlar. Örn:Kültürel değerdeki sanat ve morfolojik değerlerdeki estetik kavramının birbirinden ayrılmazlığı gibi.

(115) DİNÇER, a.g.e., sf.35.

(116) DİNÇER, sf.35.

gereklidir.

5- Renovasyon (Renovation) ya da yenileme: Anıtın çağdaş yaşama uyum sağlaması için yapılan çalışmaların tümünü kapsar. Bir anlamda etkin (aktif) koruma(117) eylemini içerir. Yapıtın günlük yaşama uyması beraberinde işlev değişikliği, ya da mevcut işlev alanlarının artırılması, uyarlamalı kullanım(118), yeniden canlandırma, sıhhileştirme(119) ek yapı vb. gibi eylemleri getirir. Toplumsal gelişmenin bir sonucu olarak değişen çevreye yapıtın uyum sağlaması amacıyla gerçekleştirilen bu eylemler yapıtın değişikliklere uğramasını gerektirecektir. Bu durumda yapılan bu değişikliklerin anıtın etkisini bozmayacak şekilde olması gereklidir. Yoksa korumaya, yaşatmaya çalışırken yapıtın (tek yapıya da kentsel çevre) benliğine ilişkin özellikleri yok edebilir(120) (Bkz. Georges FRADIER s.38).

"Bir toplumun ileriliğinin en belirgin görüntüsü yaşlı bireylerine gösterdiği ilgidendir. Aynı şekilde, bir devrin ya da bir toplumun ileriliğini kentsel çevresinin iyi niteliklerinin yok olmasına, yok edilmesine karşı gösterdiği tepkiyle derecelendirmek olanaksız değildir"(121).

Roy Worskett

2.3. Kent İçinde -Anıtsal Çevrede- Yeni Tasarım ve Koruma

Anıtsal çevrede yeni yapı eylemi değişik bakış açılarına göre farklı açılardan ele alınabilirse de basite indirgersek genel olarak iki açıdan ele alınabilir:

1- Koruma ve yapılaşma açısından anıtsal çevrenin niteliği

- (117) Edilgin (Pasif) ve Etkin (Aktif) koruma, (37-38). "Pasif rövitalizasyon ya çatı ve duvarlarıyla, dondurulmuş bir maket, bir mumya niteliğiyle, saklanmalarını ya da -daha ileri bir anlayışla- iç mekanlarında da başkaca sanat ya da zanaat dallarını barındıran müze halinde yararlanılmasını mümkün kılacak şekilde korunmasını öngörür. Aktif yani etkin rövitalizasyonda ise kentsel parçaya, yapıya, çağdaş bir fonksiyon vermek söz konusudur" (Özer B. "Tarihi ve Geleneksel mimariyle yaşamak ve yeniden inşa etmek. Yapı 31 Ocak-Şubat 1979, s.28) Dinçer 37.
- (118) J.M.Fich'e göre koruma yöntemleri şu şekilde sınıflandırılmıştır.
1- Preservation, 2- Restoration, 3- Conservation ve Consolidation, 4- Reconstitution (integrasyon), 5- Adaptive Use, 6- Reconstruction, 7- Replication:
Bunlardan preservation: Yapının, yeni kullanıcının eline geçtiği fiziki durumuyla korunması. Yapının estetik bütününe ekleme, çıkarma yapılmıyor.
Adaptive use: (Uyarlamalı kullanım: İç mekanlarda çok radikal değişiklikler getiriyor.
Replication: Hâlâ mevcut olan bir yapının bir kopyasının başka yer inşası. Dinçer s.35-36-37.
- (119) Bkz. FRADIER Georges, Eski Kentlerin Geleceği, s.38.
- (120) Onarımın bilinçlenmesinden bu yana yapılan eleştirilerde anıtları ve çevreyi, bozan nedenlerde genel gözlemler 2 noktada birleşmiştir.
1- Doğanın oluşturduğu haller, eskime ve ihmal
2- Beceriksiz müdahaleler, katkı ve eklemeler, olumsuz onarım çalışmaları.
Piero Gazzala "Restoring Monuments: historical background", Pressuring and Restoring Monuments and Historic buildings, Musceums and Monumente, vol.XIV, UNESCO, Paris), ERDER, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci sf.244, 1975, 1972, sf.19.
- (121) (Roy Worskett, The Character of Towns. An Approach to conservation London, The Architectural Press, 1969, s.7) ÜSTÜNKÖK O. a.g.e., sf.401.

2- Yeni yapının yaklaşım tarzı (tasarımın tavrı).

Yeni yapının yaklaşımına ilerdeki bölümlerde ayrıntılı olarak değinileceğini düşünerek çevrenin niteliği açısından yaklaşırsak anıtsal çevrede yapı eyleminin BRANCA'nın sınıflandırmasında(122) 3 ana konuyu içerdiğini görürüz:

a) Restorasyon: Tüm koruma yöntemlerini içerir. Bu bölümün konusu içinde bakarsak (Renovation) Rönevasyon-yenileme eylemini, (Adaptive use) uyarlamalı kullanımı içerir. Yalnız yeni yapı bu durumda tek yapıya ek yapı olmuş oluyor.

Yeni kullanımların seçiminde, yapının bütünüün korunabilmesi ve yeni eklerin az olmasına dikkat etmek gerekir. Bu eklemeler günümüzün tanığı olarak önemlidir; anlayışın mı, bilgisizliğinin mi ürünü oldukları hemen anlaşılır. Restorasyonun eldeki verilerin uygun yorumu olması gerekir. Bu, form disiplini, kaliteyi bilmek, oranları görebilmek ve tarihsel yerin öz kimliğini anlamakla gerçekleşebilir. Ancak yapının iç yasalarını anlaşılırsa, yapı kimliği bugüne ve yarına kazandırılabilir(123).

b) Tarihsel yapılar grubu içinde yapı eylemi: Burada iki yapı grubu aynı incelenmelidir.

b.1. Yüzyıllar boyu, çeşitli planlamalar sonucu oluşmuş yapı grubu: Böyle bir durumda değişik zaman göstergesi olan yapıların oluşturduğu birliktelik mimara geniş bir özgürlük alanı sunar. Biçimlendirme için yapı çevrenin oluşturduğu kurallara uyulması, mimarın kendine özgü bir dil konuşmasına engel olmaz. Bunu yüzyıllar boyu yüzyıllar boyu değişik biçimlendirilen yapılar kanıtlamakta ve bu özellikleri tarihsel yapı grubunun zenginliğini oluşturmaktadır.

b.2. Aynı zamanın ürünü mekansal bütünlüğü olan yapı grupları: Bu tür yapı gruplarında, yalnızca uyumlu tamamlamalar, onarımlar ve eskiyen elemanların değiştirilmesi gibi çalışmalar yapılabilir.

c) Tarihsel yapılar grubunun etki çevresinde yapı eylemi (Görsel etki alanı içinde yapı eylemi) "Kırda tek başına duran bir yapı mimari olarak algılanır ama yarım düzine yapıyı bir araya getirdiğinizde mimariden ayrı bir sanat ortaya çıkar"(124). Ortaya çıkan kentsel ürünün kendine özgü özellikleri yeni yapı söz konusu olduğu zaman mekansal benliğiyle yeni yapının özdeşleşmesini sağlamak sorununu gündeme getirir. Yeni yapıların bu çevrelere girişiyle yeni biçimlendirme olanakları gündeme

(122) BRANCA Alexander Freiheir von 1976, Architektur Wettbewerbe, Sayı 85 Tarihsel Çevrede Yapı Eylemi- Çev. Ecevit Özgür, mimarlık, 1978.

(123) BRANCA a.g.e.

(124) (GORDON Cullen, Townscape. London the Architectural Press, 1956, 2.baskı, 1969) ÜSTÜNKÖK a.g.e., sf.402.

gelmektedir. Eski gravürlerde gözlenen şehir dokusunun uzaktan görünüşü yeni yapılar yapıldıkça (toplumsal ve yapısal gelişmeye bağlı olarak) değişmektedir [BRANCA bu görüntülerin değişmesini köyün köy, ufak şehrin ufak şehir kalmasını savunmaktadır. Tanyeli ise bu durumu tarih yanılısaması olarak adlandırmakta fakat kentsel imgeler için yanılısamaların da gerektiğini vurgulamaktadır(125)].

"Kentın silüetini korumada görev yalnızca biçimlendiricilere (tasarımcılara) değil, kimliğini kaybetmek istemeyen tüm insanlara düşmektedir"(126).

M.O Ungers'e göre "bir şehrin planı hiçbir zaman kesin değildir. Kent parçaların kolajından oluşur ve her kuşak kendine düşeni yapar. Kentler yarım kalacaktır, hiçbir zaman tamamlanmayacaklardır"(127).

Kent bir değişim içindedir ve bu değişim sürekli dir. Ve gelişen kültür de her devirde yapılan yapılarda izlenebilir. Bu o kentın geçmişini geleceğe bağlar ve tarihini oluşturur. Belge ise binalardır, kentsel mekanlardır.

Kültürü yaşayabilmenin, onu yeniden yaşatabilmenin yolları açık tutulmalıdır. Müzeci zihniyetli koruma anlayışı olamaz. Yani anıtsal yapıtı her türlü işlevden etkiden soyutlayıp, onu yaşamla bağı koparılmış ölü bir mekan durumuna sokmak o yapıyı korumak demek değildir. Bu da geçmişle bu günün, bugünle geleceğin ilişkilerinin sağlıklı, canlı, alış-veriş içinde katkılara, yeni üretimlere açık tutulmasıyla olanaklıdır(128).

Tarihi sürekliliğin sağlanması, kişilere ve topluma sağlıklı bir kültürel bilincin kazandırılması için, bu kapsam içindeki bütün anıtların çağdaş anlayışla korunmaları gereklidir.

Korunacak ve geliştirilecek tarihi ve kültürel değerlerin, yoğun olduğu kentlerdeki planlamalarda, tasarımcının, planlamanın ilk aşamalarında, kültür dokularının yorum ve değerlendirmesini yapması gerekiyor. "Kültür verilerinin genel arazi kullanma kararlarını etkileyecek hatta kent makroformunu belirleyecek ölçeklere verdiği durumlarda tasarımcının planlama karar mekanizmaları içindeki yeri önem kazanıyor"(129).

Doğru tasarım için doğru bilgi, sınırları belirlenmiş bir düşünce platformuna ihtiyaç vardır. Kente yapılacak her yapı kentsel kimliğe müdahale ise müdahalede bulunmadan önce o kent, anıtsal çevre tarif edilmelidir. Ancak özellikleri bilinen bir şey

(125) TANYELİ Uğur - (SARAÇLAR) Gülsüm, a.g.e.

(126) BRANCA, a.g.e.

(127) SCHINKEL mimarlık, 91/2 sf.68.

(128) BEKTAŞ C., mimarlık, 91/2 Antalya Kaleiçi Yarışması Üzerine.

(129) İDİL Baran, Kentsel tasarım - Kent plancılığı ve Mimarlık İlişkileri 1. KTUSK., sf.46.

yorumlanıp, kendi kültürümüzden de birşeyler eklenebilir.

Kentsel doku değişimlerdeki imge sürekliliği sorunu daha çok yapılacak yeni yapılaşmaların çevreleriyle nasıl uyum sağlayacaklarında odaklanmaktadır. Anıtsal yapıtın yarattığı imgenin ve kimliğin bütünlük ve sürekliliğini sağlamak için analiz ağırlıklı ilkeler oluşturulmuştur. Bu ilkeler sorun alanları için oluşturulacak rehberlere kavramsal parametreleri sağlamaktadır. Bir başka deyişle kentsel tasarımların biçimi ve çevresel veriler arasındaki algılanan UYGUNLUĞA ya da ZİTLİĞE ilişkin anlamları test etmeye yönelik kuram ve yöntemleri(130) içermektedir(131). Bu yöntemler geliştirilerek gerek tek yapı ölçeğinde gerekse kentsel ölçekte bunlardan yararlanılabilir. Anıt ister kent ister kent bölgesi olsun isterse tek yapı olsun, müdahaleler kentsel tasarım ölçeğinde ele alınmalıdır. Çünkü mimari anıtlar çevresinden bağımsız düşünülemez. Anıt çevresi ile değerlidir, çevresi bozulduğu, yıprandığı, yok olduğu oranda değerini yitirir. İmgesel niteliğini yitirir, yok olur. Korumanın ve yapılaşmanın sağlıklı gelişimini sağlamak için yeni yapılaşmalar, değişme, gelişme ile onarım ve koruma arasında denge sağlayan koruma politikaları oluşturulmalıdır. Koruma politikaları bir yandan korunması gereken değerleri korurken diğer yandan değişmesi gerekenleri etkilemeli ya da en azından denetlemelidir. Bu politikalar oluşturulurken kentsel ya da mimari değeri olan yapıtların özellikleri iyi tespit edilmeli ve sınıflandırılmalı ayrıca korumanın planının sunularının gelecekte de sürekliliği sağlanmalıdır.

Anıtsal çevrede yapılaşma, iki gerekli ihtiyaç arasındaki çekişmenin, maskeleyenmesidir: 1- Mimari mirasımızı koruma, 2- Çağdaş mimarinin gereksinimi "... Günümüz sadece temellendirileceği geçmiş tarihe ihtiyaç duyma, geçmiş eğer fosilleşmemişse günümüzde devam etmeyi gereksinir. Mimari mirasımızı koruma geleceği açık olmayı da bünyesinde bulundurmalıdır. Gelenek, eskiden beri aralıksız süregelen demektir. Günümüzde yaşanan zamanın tarihi absorbe edilip yeni yapılarda kendini gösteremez tarihi sürekliliğini sağlayacaktır"(132).

(130) Bu yöntemlere örnek: 1- Anlam farklılaşması yöntemi, 2- Varyans analizi, ayrıntılı bilgi için bkz. KARAMAN Aykut 1992 1.KTUS, K., sf.64-74.

(131) KARAMAN Aykut, a.g.e.

(132) FISCHER Wends, New Building In Old Settings, giriş yazısı.

3. BÖLÜM: EK YAPI VE ANITSAL YAPI

3.1. Ekin Tanımı ve Yapılmasına Etki Eden Faktörler

"Hâlâ devam eden bir problem olan, oluşmuş mimaride yeni yapı alışılmadık bir durum değildir, fakat tarihin sürekliliği içinden geleceğe uzanan aşırı hassas bir konudur"(133). (Enst M. Lang) Günümüz mimarı eğer yeni baştan bütünüyle bir tasarım üretmiyorsa yapacağı yapı belli bir dokunun, yapının ya da yapı grubunun parçası olacaktır. Yani ek olacaktır. Bu gelişmenin getirdiği bir gerekliliktir. Mevcut yapının (anıtsal nitelikleri olsun olmasın) sürekliliğinin sağlanması çağın yaşam koşullarına uyumuyla gerçekleşebilir. Ekler mevcut durumu çağın ihtiyaçlarına uyar hale getirir. Üstelik kent yeni yapılara yeni tasarımlara ihtiyaç duyar, bunlarda bu ortama günümüzün izlerini bırakırlar. Yeni yapılan tasarım tek yapı ise tek yapı ölçeğinde incelediğimizde kendi içinde ayrı bir konu oluşturursa da kentsel açıdan baktığımızda ortama yapılan bir ektir.

Mimari anlamda ek bir ana yapı ya da yapı grubu çevresinde konumlanan ve ya onunla ilişkili yapılar. Her yapı kendi içinde belli bir ihtiyacı karşılayacak şekilde planlanır. Mimaride mevcut yapının ihtiyaçlara tam olarak cevap veremediği durumlar ya işlev değişikliğinden kaynaklanmaktadır, ya da gelişmenin bir sonucu olarak sosyal, teknolojik veya ekonomik yapının değişmesinden ortaya çıkar.

Mevcut yapı, yapı gruplarının ihtiyaçlara cevap verememe nedenleri(134)

1- Yapının plan ve kullanım olanağının bugünün isteklerine karşılık vermeyecek türden olması: Bu durum donanımların, teknolojik gelişmelerin, ekonomik ve sosyal yapının değişmesiyle işlevin yapısında meydana gelen değişiklik veya işlevin tamamen ortadan kalkması ile ortaya çıkmaktadır(135) (Örneğin saray yaşantısının ortadan kalkması) ya da gereksinimin artmasıyla megaronların genişlemesi, yapıların doku gruplarına varması veya işlevin gerçekleşme şeklinin zaman içinde bahsedilen gelişimlerle farklılık göstermesi, örn. bilgisayar teknolojisinin ve makineleşmenin gelişmesiyle el emeği ve insan gücünün azalması farklı unsurların ihtiyaç konusu olmasını sağlamıştır.

(133) LANG Ermst. M), New building in old settings, 1978, Die Neue Sammlung State Museum, Münih.

(134) Bu sınıflandırma, ÜSTÜNKÖK, a.g.e.. sf.406-407 'Yapıların bakımsızlığına yol açan nedenler olarak yaptığı sınıflandırma ve DİNÇER a.g.e., sf.29-30 dayanarak oluşturulmuştur.

135) DİNÇER, a.g.e., s:29-30.

2- Yapı ya da yapı grubunun kullanımı günümüz koşullarına uygun olsa bile konumuyla hitabedeceği işlev alanı arasındaki kopukluk. Kullanış ve konum yeterli olduğu halde, yapının hizmet amacıyla talep çevresi arasındaki uyumsuzluk. Örneğin belirli bir yapı belirli bir sosyal sınıf için uygun olmasına rağmen çevresi bu sınıfı ya da sosyal sınıf çevreyi benimseyebilir. Bu durumda kentsel boyutta bir çözüm aramak gerekmektedir.

Sürekli olarak ve hızla değişen toplumsal yapı beraberinde sosyal, ekonomik ve kültürel bir değişimi de getirmektedir. Değişen toplumun yaşayış şekli, sosyal beklentileri ve ihtiyaçları da ona göre değişmektedir. Bu değişim sürecinde toplumun yapısına, ihtiyaçlarına cevap verebilen şeyler yaşamını sürdürmekte, cevap veremeyenler ise kaybolmaktadır. Yapılarda da bu böyledir. Günümüzde bir medresenin, kervansarayın veya sarayın işlevini sürdürmesi mümkün değildir. Ve bu yapılar işlev değişikliği olmaları, yaşama verimli bir şekilde katılamaz yok olurlar. Ya da günümüzdeki işlevi önceki işlevinden daha kapsamlı olarak gelişmiş yapı grupları... Bunlarda günümüzdeki işlevleri içeren bölümlerin bu yapılara eklenmesiyle yaşatılabilir duruma gelir.

Ek yapı yapılması mevcut yapı stoğunu kullanılabilir duruma getirerek ekonomik açıdan da kazanç sağlar. Burada önem taşıyan konu müdahalesinin ölçütü ve sonuç olarak getirdikleridir (Bkz. ek tasarımına etki eden etkenler, ekonomik faktörler).

3.2. Ek Yapının Anıtsal Yapıların Yanında Olmasının Önemi(136)

Koruma ve kentsel kimlik konularında da değinildiği gibi anıtsal yapılar belli bir kültürel değeri olan yapılardır. bu yapıların, çağın koşullarında yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından ek konusu büyük önem taşımaktadır. Fakat bu yapılara yapılacak ek ile anıtsal değeri olmayan yapılara yapılacak ek arasında büyük farklar vardır. Anıtsal yapılara yapılacak olan ek yapıyı anıtsal yapan değerleri korumak, bozmamak zorunludur.

"Bir zamanlar güzel ya da önemli olan mimariye eski değerini iade etmek tamamen mümkün değildir, ölüyü yaşama döndürme çabası gibidir"(137) .Yapılması gereken... "külli korumak değil, ışıkları yanmakta olan ateşi devam ettirebilmek-

(136) Bu konuyla ilgili olarak bkz. Kentsel kimlik-koruma.

(137) (RUSKIN John), *New Building in old Settings*, Münih, 1978.

(138) (JAURES Jean), 1978, Münih a.g.e.

tir"(138). Bu nedenle anıtsal yapılar çağdaş yaşama kazandırılmalı yaşam sürekliliği sağlanmalıdır. Kendi kapasitesinin yeterli olmadığı-olmadığı durumda ise ek yapı kaçınılmazdır. Uluslararası Venedik Tüzüğü Madde 5: "Anıtların korunması her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir... Ancak bu şartlar için fonksiyon değişikliğinin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir"(139) denmiştir, bu anlatımla işlevsel gerekliliklerde ek yapının yapılması gerekliliğine değinilmiş ve Madde 6: "Anıtın korunması ölçeğiyle orantılı bir çevreyi de içine alır"(140) anlatımıyla da anıtsal yapı tek yapı bile olsa kendi ölçeğinde bir çevresi olduğu ve anıtın çevresiy-le bütün olduğu düşüncesi pekiştirilmiştir.

Anıtsal yapı kentsel ve bazen ulusal kimlikler açısından da önemli rol oynamaktadır. O kentin simgesi, medeniyetin simgesi durumundadır. Ek yapı anıtsal yapıyı yaşatmaya çalışırken, onun anıtsal değerlerini korumaya çalışması açısından tasarımı önemli rol oynamaktadır. Sürekli değişen toplum yapısında geleceği kestirebilmek ve geçmişle gelecek arasında köprü olmak hep anıtsal yapının görevidir.

Günlük hayatın sıradanlığıyla tarihin anıtsallığını ve geleceğin yeniliklerini yakalayabilmelidir ek yapı.

Bu nedenle, anıtsal yapıya müdahalede bulunmadan önce anıt kavramının ve o yapı ya da yapı grubunu anıtsal yapan değerlerin iyice anlaşılması gerekmektedir. Anıtsal yapıta müdahalede bulunurken, yapıt kimliğinden değer yitirmemelidir. Aksi taktirde koruyup yaşatmaya çalışırken, yapıtın sahip olduğu değerler öldürülür.

2.3. Anıtsal Yapılara Ek Yapmayı Gerektiren Nedenler

Tarihsel, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle korunan yapılara ek yapmayı gerektiren sebepler, yapının işlevsel büyüme ihtiyacı, kullanıcı değişikliğiyle gelen yeni ihtiyaçlar, yapı çevresinin sağlıklılaştırılması gereği, toplumsal ve siyasal etkenler, kimlik değiştirme yenilemek, ekonomik gerekçeler ve koruma düşüncesi(141) sürekliliğini sağlama kaygısı, günlük yaşama adapte olup, sağlıklı yaşamasını ve geleceğe

(139) ERDER C., 1968, Vakıflar Dergisi Sayı VII, sf.113 - Venedik Tüzüğü.

(140) Bkz. Koruma konusu Bölüm 2.

(141) Dinçer'in işlevsel eskime nedenleri sınıflandırması, işlevsel açıdan ek gerektiren nedenleri açıklayıcı bir sınıflandırmadır.

*1- İşlevin kendi yapısındaki değişiklik. (Örneğin teknolojiyle değişen araç gereç kullanımı, eylemi gerçekleştirenlerin sayılarını etkiliyor).

2- İşlevin toplumsal, ekonomik ya da teknolojik nedenlerle tümüyle ortadan kalkması (Örn. sarayların kullanımı vb).

3- Bir işlev çevresi ile uyum sağlamıyorsa, o çevrede barınmıyor (örn. işyerlerinin artmasıyla konut alanlarının terk edilmesi vb.)" DİNÇER, a.g.e, sf.29-30.

aktarımını sağlama arzusudur. Gruplayıp inceleyeceğimizde hepsinde öncelikli amacın korumak ve sürekliliği sağlamak olduğunu düşünerek yapılaş amacına göre ek yapı yapımını şöyle sınıflandırabiliriz:

- 1- İşlevsel gerekçeler
 - a) İşlev alanını genişletmek amacıyla
 - b) Yeni işlev kazandırmak amacıyla ek yapı yapmak
- 2- Anıtsal yapıya yeni bir kimlik kazandırmak
- 3- Yapının fiziksel koşullarını düzeltmek, amacıyla ek yapı yapmak.

3.3.1. İşlevsel Gerekçeler

3.3.1.a. İşlev Alanını Genişletmek Amacıyla Ek Yapı Yapmak

Mevcut yapı - yapı grubunun cevap verdiği işlev zamanla ve teknolojik ya da sosyal gelişimle içeriğinin yani bünyesinde bulundurduğu işlevin gerçekleştiriliş şeklini değiştirdiği durumlarda ya da kullanıcı değişimleriyle yüklenen yeni işlev alanlarına cevap vermek üzere işlevini sağlıklı bir biçimde devam ettirebilmek üzere genişleme ekleri gündeme gelir. Bu ekler anıtsal yapının işleve cevap verme kapasitesini arttırarak, aktif yaşama katılımlarını sağlarlar ve anıtsal yapının sağlıklı yaşamı süreklilik kazanır. Bu gruba örnek olarak tarihte artan ihtiyaçlara cevap vermek üzere sürekli eklemelerle günümüze ulaşan Topkapı Sarayı'nı, Hilton Otelini, National Galer'i'yi, arkeoloji müzesi ek yapısını, N.Eldem'in Karaköy'deki Ziraat Bankası ek yapısını (hatta genişletme eki olarak (anıtsallığın değil de) ihtiyaçların düşünülerek yapıldığı megaronları dahi) gösterebiliriz.

Kentsel açıdan ise Ankara'da Boşnak Mahallesi'ni, Edirne kentinde Bizans dönemine yapılan Osmanlı yerleşim ekini, Amsterdam kentini verebiliriz.

Tarih içinde işlevsel gereklilikler nedeniyle gelişmeyle doğru orantılı olarak yapılan genişletme eklerinin olması kaçınılmazdır. Bu eklerin bir kısmı da buldukları devirlerinin teknolojik ve sosyal özelliklerinin belgeleri olmakla ve arşivsel çeşitlilik sunmaktadırlar. Örneğin, Topkapı, Sarayı, Eminönü hanlar bölgesinde han içi eklemeleri özellikle valide han, üç vlulu han vb.

Yapı grubu olarak bedestenlerin bir araya gelmesiyle oluşan kapalı çarşı yapısı.

3.3.1.b. Yeni İşlev Kazandırmak Amacıyla Ek Yapı Yapmak

"Çevresel ve ekonomik eskime, genellikle işlevsel eskimenin(141)

142) (Cantacuzino, s.New Uses for old Buildings) Dinçer, a.g.e. sf.29.

sonuçlarıdır. Yapıların ömrü, işlevlerin ömründen daha uzun olduğundan, mevcut yapıların işlevdeki değişikliklere uyarlanması koruma kararları söz konusu olmasa da alışlagelmiş bir uygulamadır"(142). Mevcut mimarinin yeterli olmadığı zaman gösterdiği değişim ve dönüşümden sürekli yenilenen toplumsal yapıya ayak uydurabilmek için anıtsal yapılar da değişim ve dönüşümden paylarını alırlar. "Dönüşüm üretimleri, hangi biçimlerin hangi işlevi izlediğine dair yapılmış bilinen formülasyonu alt-üst ederek tanımlar. Yeni kullanımlar, yeni işlevler, yeni içerikler, mevcut biçime göre oluşur, bir başka deyişle işlev biçimi izler"(143). KURRENT'in bahsettiği bu durum. Yapıların uzlamsal ve yapısal strüktürünün onları oluşturulurken verilen amaçlarından yani orjinal işlevlerinden daha uzun ömürlü olmasından kaynaklanmaktadır. Yapılara verilen işlevler özelleştikçe veya işleve uygun olarak yapı, esneklik payı bırakılmadan özel olarak biçimlendirildikçe işlevin yapısında meydana gelen değişimlere cevap veremez hale gelir ve yapı hizmet dışı kalır. "... pek çok anlaşılamayan nedenlerle fazlaca dar kafalı fonksiyonizm ve biçimle işlev arasındaki entellektüel ayırım konstrüksiyon ve tasarımı esnek düşünceler için kullanılabilir bir araç olmaktan çıkarır"(144). Böylece mevcut işlevi geçersiz hale gelen yapı ya da yapı gruplarının aktif koruma anlayışıyla korunabilmesi için yeni işlevler yüklemek gerekmektedir(145). Aynı durum han, hamam, kervansaray, külliye, saray kale, şato vb. gibi belli bir dönemin tanıklığını yapmış fakat günümüzde yapılış işlevleri tamamen kalkmış yapılar ya da özellikle "çağdaş donanımlara daha uzun süre uyum sağlayamayan teknik yapılar"(146) için de geçerlidir.

Anıtsal yapının niteliklerini zedelemeyecek özgün işlevine, biçimine ve kullanımına en uygun işlev seçilir ve bu işlevle yapının tam bütünlüğünü sağlayacak ek yapı tasarlanır. Yeniden düzenlemeyle artan işlevsel performans(147). Özgün düzeye kadar arttırılmaz. Olabilecek optimum çözümü sağlar(148). Çünkü her yapı için en uygun işlev özgün işlevidir(149).

(143) KURRENT Friedrich, 1978, Münih a.g.e., 'New building in old settings. Form and Content sf.73.

(144) KURRENT a.g.e., sf.7.

(145) Avrupa mimari miras yılı kabul edilen 1975'te düzenlenen Amsterdam kongresinde yerel yönetimlerin,

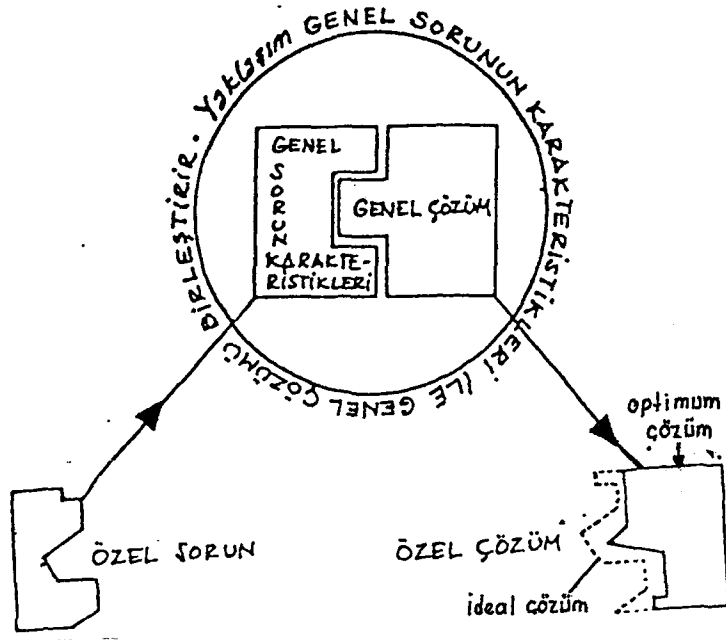
- Yapılara niteliklerini koruyarak yaşamlarını devam ettirmeleri için çağdaş yaşamın koşullarına cevap verecek yeni işlevlerin verilmesi.
- Bütçeden düzenli bir bölümün koruma için ayrılması,
- Sit alanları ve mimari mirası ilgilendiren her konuda sorumlu uzmanların atanması,
- Gönüllü restorasyon ve rehabilitasyon örneklerinin kurulması gibi görevleri yerine getirmesi düşünülmüştür.

(146) KURRENT, a.g.e., sf.7.

(147) Bkz. İşlevsel eskitme, Yapısal bozulma grafiği, Şekil 12.

(148) Bkz. Şekil 11 Dinçer a.g.e. sf.46 (Bkz. Kogan, Zuce. Essentials in Problem koluring' New York Arco Publishing Co. 1956, sf.39.

(149) Bkz. DİNÇER, a.g.e. sf.29-31-44.

Şekil 11. Yeniden Kullanım Sonucunda Sorun ile Çözümün Optimum Uyumu Grafiği

Yeni işlev kazandırmak amacıyla yapılan eklere örnek verecek olursak gar'dan müzeye çevrilen Orsay yapısını, Koç Vakfı tarafından arkeolojik belgeler müzesine dönüştürülen Azeryan yalısını (Sadberk Hanım Müzesi), Otele dönüştürülen Çırağan Sarayı ek yapısını (bu yapıların aynı zamanda fiziksel koşulları da düzeltilmiştir).

Yapı grubu olarak, Topkapı sarayı müzesi (Cumhuriyet devrinde yapılmış ekleri) Feriye sarayı yapılarından biri olan MSÜ'nün Fındıklı'daki binasını, Yıldız Üniversitesi (yıldız) binalarını, ve hatta Güney illerimizdeki küçük yerleşimlere bağlanan tatil köylerini verebiliriz.

3.3.3. Anıtsal Yapılara Kimlik Kazandırmak

Anıtsal yapı-yapı grubuna yeni bir kimlik kazandırmak, görünüm yenilemek amacıyla ek yapı yapmak:

Delacroix'e göre sanat "insanın anlık ilgisinin ötesinde birşeyler sanmalıdır ve bu "ötesinde" olma özelliği... imajinatif bir kavram, bir fantazi dünyasıdır"(150).

Toplum sosyal veya ekonomik açıdan kendini güçlü hissettikçe devrine damgasını vermek arayışlarına girmekte, yeni bir kimlik yaratma ya da devrine ait kimliği yaşadığı ortama, yapılarına kazıma arzusu gütmektedirler. Bu türden örnekler Fransa'da oldukça fazla rastlayabiliriz. Hem 15-16 yy. Fransasında(151) hem de çağımızda

(150) READ H. Sanat ve Toplum sf.101.

(151) ERDER C. 1975 Ankara a.g.e.

F.Mitterand devri Fransasında(152).

Hızlı yaşam ve hızla değişen, sosyo-kültürel varlığın birer parçası olan kentler ve yapılar hızlı değişme süreci içinde, tarihini oluşturan ve kimliğini-imajını meydana getiren simgeler biriktirirler. Bu kavramı sadece fiziksel mekanlar, anıtlar ve sanat eserlerini içermez, sözlü yazılı törenleri, festivalleri, anıları ve süren yaşantıyı içerir.

Sürekli olarak üreme ve yeniden üretme süreçleri yaşayan yapı-yapı gruplarında üretilen her parça ondan başlayarak bir yeniden üretim konusu olmaktadır(153). Bu üretim içinde kentlerin yapı-yapı gruplarının kimlikleri ve varlıkları "geçmişten geleceğe" süreklilik olarak değerlendirilmelidir. bu düşünceden varılan çıkarımda,

"1- Tarihi-geçmişini yıkmadan yenileşme;

2- Gelişmeyi-yenileşmeyi durduramayacak, engellemeyecek bir koruma"(154) olmaktadır. Kentin yapı-grubu- yapının kimlik içindeki yeri geçmişin veya mevcudun korunması ile çağın kültürünün yaşatılmasına bağlandığında yaşayanların sahip çıkması önem kazanmaktadır. Güvenç bu durumu basit iki ilke halinde ifade etmektedir:

"1- Koruma için kullanma ve

2- Yaşatmak için Katılma"(155).

Böylece bu ifadeyle yaşatmak amacıyla işlev vermek, ek yapı yapmak aynı zamanda kimliğin devamı ve kimlikle, imajda çağın etkisini beraberinde getirmektedir.

İmaj yaratmak, kimlik yenilemek amacıyla ek gündeme geldiğinde ise mevcut kimlik ya da süregelen yerel yaşam içinde çıkışlar yapan, yeni bakışlara sahip tasarımlarla kendini ifade etmekte ve zaman zaman şok edici zaman zaman ise geçmişte kopan bağlar tamamlayıcı, sürekliliğini sağlayıcı yaklaşımlarla kimlik içinde yerlerini almaktadırlar.

Bu tür eklere verebileceğimiz örnekler Louvre (Saray) müzesi ek yapısı - IM. Pei'nin yaptığı piramit, çevresel ölçekte Atina'daki Akropolis müzesi binasıdır (Stirling'in State ... galeri binasında imge yenileyici olmuştur).

Kentsel ölçekte varolan doku grubuna yapılan La defans'taki Büyük Tak yapısı. Napoleon'un –"İnsanlar bıraktıkları eserlerle büyüktür"(156) sözü politik faktörlerin kimlik yaratma arzusunu açıklayan güzel bir örnektir.

(152) BÜYÜK Projelere bkz Mimarlık 92/1 sf.33-57.

(153) GÜNAY Baykan, Mimarlık, Ekim '92, sf.13.

(154) GÜVENÇ Bozkurt, Mimarlık, 91/1, sf.72.

(155) GÜVENÇ a.g.e., sf.72.

(156) CARLHAN Jean Paul sf.49 Old & New Architecture sf.49.

3.3.3. Anıtsal Yapı-Yapı Grubunun Fiziksel Koşullarını Düzeltmek Amacıyla Ek Yapı Yapmak

Burada Dahrendorf'un yapısal-işlevselci(157) olarak ve çalışmacı kuram(158) olarak nitelendirdiği kuramların varsayımlarının bütünü bünyesinde bulunduran bir 'toplumsal değişim' olması gerektiği düşünülmelidir. Daha açık bir deyişle toplum, hem ögelerin görel bir süreklilikle bir oranda bulunması demektir, hem her an değişir. Bünyesinde bulundurduğu her öge işleyişine yardım ederken, işleyişi sonucunda varılan gelişme, değişimine katkıda bulunur.

Bu değişim sırasında, politik ve kültürel değişmelerin, artan nüfusun yarattığı basıncın, ekonomik yapının mevcut yapı-yapı gruplarını dışlaması ve yaşama sağlıklı biçimde katılımını önleyip sağlıksız ortamlar haline gelmesine sebep olmaktadır. Değişen yaşam koşullarına uyum sağlayamadıkları için toplum tarafından tercih edilmeyen bu kullanım alanları, pekçok değerini yitirip bakımsız kalarak "sağlığa aykırı" damgasını yemekteler. Toplumsal gereklerin dışladığı bu bölgelerde (kentsel ölçekte politik ve asayişe ilişkin nedenler de eklenir) basite kaçan "temizleme" tedbirlerinin uygulanması düşünülür(159). Gerek kentsel açıdan gerekse yapı ölçeğinde bu yapı-yapı gruplarının yansıttıkları dönemin özellikleri bir yana ekonomik değerleri de düşünülürse bu yapıların fiziksel koşullarını düzelterek sıhhileştirerek çağdaş yaşama kazandırmak kent bütününde tarihin sürekliliğini sağlayan parçaların eksiksiz aktarımını sağlar.

Anıtsal nitelikteki yapılar için de aynı durum söz konusudur ve özelliklerini yitirmeden koruma gereklidir. Koruma yöntemlerinde bahsedilen sıhhileştirme konusu, doğal, sosyal ya da fiziksel etkilerin eskitmiş, yıpratmış ya da yok etmiş olduğu kısımların, yapının bozulan fiziksel koşullarının düzeltilmesini içerir. Fiziksel koşulların düzeltilmesi uygulamaya onarım, tamamlama ve ek yapı kavramlarını getirmektedir.

Kentsel açıdan örnek verecek olursak, İstanbul'da geçirilen yangınlardan sonra yapılan yerleşimleri verebiliriz. Yangın öncesi mevcut organik dokuda yangından harabolan bölgelerde ızgara kent planı kullanılarak yeni yerleşimler oluşturulmuştur.

(157) Dahrendorf'un yapısal-işlevsel adını verdiği kuramın üç varsayımı:

- 1- Her toplum, ögelerin görel bir süreklilikle bir arada bulunmasıdır.
- 2- Her toplum, bir arada bulunan ögelerin iyi bir bütünleşmesidir.
- 3- Toplum içindeki her öge, toplumun işleyişine katkıda bulunur (APPELBAUM, 1978, sf.73).

(158) Karşısında yer alan (Çağdaş çatışması kuram) çatışması modelin üç varsayımı:

- 1- Her toplum her an değişir; toplumsal değişim evrenseldir.
- 2- Her toplum her an çatışmayı deneyimler, toplumsal çatışma evrenseldir.
- 3- Toplum içindeki her öge, toplumun değişimine katkıda bulunur. Dahrendorf Ralf: Class and class conflict in industrial society. Stanford, California, 1959 APPELBAUM, 1978, sf.74)

(159) FRADIER Georges, Eski Kentlerin Geleceği, 1974, sf.5-6, 38-40.

Alte Pinokothek yapısı da yapı ölçeğinde yıkılan kısmın onarımıyla oluşturulmuş yapıdır. Harbiye'deki Nezih ELDEM'in Askeri müzesi ek yapısı da İsmet İNÖNÜ zamanında Cumhuriyet caddesi genişletilirken yıkılan yapı kısmını telafi etmek üzere eski yapı kılıfının yerine yapılmış ve müze iç mekanına katılmıştır(160).

(160) Bkz. Dekorasyon Arredemento 1991/6 - Nezih ELDEM.

4. BÖLÜM: ANITSAL YAPILARA EK YAPI TASARIMININ BİÇİMLENİŞİNE ETKİ EDEN ETKENLER⁽¹⁶¹⁾

- A. İşlevsel gereklilik
- B. Sosyoekonomik faktörler-politik etkenler
 - 1- Ekonomik
 - 2- Sosyal
 - 3- Politik
- C. Fiziki etkenler
 - 1- Alan boyutu
 - 2- Yerleşim
 - 3- Topoğrafya
 - 4- Mevcut yapıların etkisi
- D. Estetik beklentiler.

4.1. İşlevsel Gereklilik

Anıtsal yapı ile ek arasında işlevsel açıdan kuvvetli bir bağ kurulduğu zaman yapının etkileri kuvvetli olabilir.

Ek yapının büyüklüğünü de gereken işlev mekanlarının alanı belirler. İşlev 1000 metrekare alan gerektiriyorsa o alan ek yapının büyüklüğünü oluşturur.

(161) (Bu sınıflandırma DIBNER'in yaklaşımına göre oluşturulmuştur. Yapı ve yapı grubunu kapsar). Yeni tasarımın mevcut çevreye göre tutumunu uyum ve zıtlığı arasındaki yorumla göre irdeleyen KUR-RENT (Bkz. New building in Oldsettings), benliğinde birtakım değerler bulunduran çevrede yapılacak yeni tasarımı bazı koşullara bağlamıştır:

- 1- Değişim-dönüşüm: Sosyal yapının kullanımının değişimi ile binanın dönüşümünün gerekliliği,
- 2- Biçim-içerik: İşleve göre biçimlenişin yapıtların kullanımsal ömrü dolduğunda, biçimine göre işlev gerektiği,
- 3- Uyum-karşıtlık: Kurrent uyumu-benzerlik ya da bağdaştırım ile ödeşleştirip, 'Uyum ve Karşıtlık' arasında yoruma dayalı yol üzerinde durmuştur.
- 4- Yeni standartlar, malzemeler ve buluşlar: Teknolojik gelişimin mimariyi etkileyişi ve değişimin kaçınılmazlığı ile koruma arasındaki çelişikliğin varlığı..
- 5- Hatırlamak ve unutmak: Saygılı ve özgün bir tasarım için, geçmişin bilinişiyle yeni yorumların yetkinliğe ulaşabilirliği.
- 6- Saygı göstermek ve dikkat: Anıtsal yapılara-mevcut yapılara duyarlı olmak saygı ve yeni yapılan-ek yapı ya da yapı grubunun uçarılığını denetlemek dikkat terimiyle ele alınmıştır.

Bu çalışmada, ek yapı tasarımının biçimlenişine etkileyen DIBNER'in yaklaşımına göre çıkarılan etkenler değerlendirilmiştir.

- Mimarlıkta biçimlerin oluşma etkenleri adlı tezinde DİVANLIOĞLU etkenleri şöyle sınıflamıştır:

- 1- Coğrafi, Jeolojik, Topoğrafik, İklimsel etkenler
- 2- Sosyal, Ekonomik, Politik, Askeri koşullar.
- 3- Teknik Koşullar.
- 4- Din, Felsefe, Töre, Bilim, Sanat düşünceleri. Bkz. DİVANLIOĞLU, 1980.

Tabii ek yapı şekillenirken fonksiyonla birlikte formun belirmesine birçok faktör etki eder. Örnek: doğal aydınlatma ihtiyacı ya da masif duvar yüzeylerinin büyüklüğü...

Diğer bir işlevsel etki sirkülasyon gereksinimleridir. Sirkülasyon alanları minimuma indiği zaman bina kompakt olur, yayıldığı zaman ise genişler. Ek yapımın hangi kısımlarda yeni bina ile bağlantısı olacağı, bağlantısının nerelerde gerekli olduğu ve anıtsal yapıların nitelikleri dolayısıyla ne şekilde bir bağlantıya izin verebileceği ek yapının biçimini etkiler(162).

"Biçimi içeriği olmadan önce belirleyemezsiniz, biçim işlevle aynı zamanda olacaktır"(163). Sözü ya da "Biçim işlevi izler" sözü söz konusu ek yapı anıtsal bir yapı olduğu zaman farklılık gösterir.

Değişim sonucu dönüşüm gösteren işlev, özünde, farklı unsurları bulduran, aktif yaşama katılabilmesi için de anıtsal yapıya yeni işlev yüklemek gerektiren durumlarda işlevi, anıtsal yapının önceki işlevine, mekansal kurgusuna ve biçimine dikkat ederek, gereklerini yıpranmayı en aza indirgeyerek karşılayabileceği en uygun durum seçilir. Anıtsal yapının mekansal-strüktürel kurgusu ve formu işlev seçimine etki ederken, yeni işlevin hizmete geçebilmesi için gereken kısımlar ve nitelikleri de ek yapının biçimlenişine etki eder.

Sullivan: "Mimar yapının doğal, mantıksal ve şiirsel olarak kendi özel koşullarına göre gelişmesine olanak sağlamalıdır... Dış görünüşler, iç gereksinimleri dile getirirler"(164).

İşlevine göre ekleri üçe ayırabiliriz(165):

1- (Expansion) Genişletme ekleri: Bu ekler işlevsel değişiklik veya artan işlev alanına hizmet edebilmek amacıyla yapılan binaları kapsar (Bu amaçla yapılan ekler tamamen belli bir işlevi bünyesinde bulduran yapıları kapsar. Büyüme amacı vardır).

2- (Bound) Bağ ekler: Mevcut iki yapı arasında yer alan ve bu yapıların birbirleriyle bütünleşmesini sağlayan ekler. Örn. MSÜ, Piert pont Margon kütüphanesi.

3- İç müdahaleler-ekler: Mevcut binanın içinde-yapı sınırları içinde yapılan müdahaleler ekler. Örn. Film Müzesi-Orsay-Avluları kapatılan yapılar vb.

(162) DIBNER, Davit R. Building Additions Design, 1985.

(163) SCHÖNBERG ("New building in old settings, KÜRRENT Friedrich), 1978, Münih.

(164) VENTURİ Robert, Mimarlıkta Karmaşıklık ve çelişki, 1991.

(165) Ek yapıların biçimsel niteliğiyle ilgili olarak ta eksik elemanların tanımlanması, bina içi ekler vb.ne, yerleşimsel açıdan oluşturulacak bir sınıflamada da yer verilebilir. Bkz. Fiziki etkenler = Alan boyutu - yerleşim.

4- (Completion) eksikleri tamamlama: Farklı işlevsel ihtiyaçların olduğu binalar veya giriş, vb...

Bir yapıya ek yapılırken bu sınıflandırmada biri veya birkaçı birden uygulanabilmektedir.

4.2. Sosyoekonomik-Politik Etkenler

4.2.1. Ekonomik Etkenler

Ek yapımında ekonomik etkenlerin iki ayrı rolü vardır.

Birincisi işlevsel açıdan eskiyen yapıların bir kaynak olarak yeniden değerlendirilebilir olması(166). Uzlamsal ve yapısal strüktür, onları oluştururken, verilen amaçtan (işlevden) daha uzun ömürlüdür(167). Bu durumda kullanım amacı değiştirildiğinde ya da işlevsel koşullara sağlıklı bir uyarılma yapıldığında yapısal performansın artışı, yapısal bozulma gerçekleşinceye dek yapıyı hizmete kazandıracak ve yeni yapılanmayla-onarım arasındaki maliyet farkı ekonomik girdi sağlayacaktır. Bu durumu aşağıdaki grafiklerle(168) açıklayabiliriz:

Anıtsal yapılar söz konusu olduğunda yapıların özgün sürekliliğinin sağlanması tabiidir ki ekonomik kazançtan daha öndedir, öylede olmalıdır. Fakat işlevsel bozulma ve kullanım dışı kalan yapı-yapı grupları fiziksel uyarlamayla kullanıma katılırlarken hem daha iyi, sağlıklı korunmuş olurlar hem de gerek özgün (anıtsal olmalarını sağlayan) nitelikleri gerek barındırdıkları eylemin kılıfı almaları nedeniyle değerleri daha da artarken dolaylı ekonomik katkıyı kendiliğinden getirmiş olurlar.

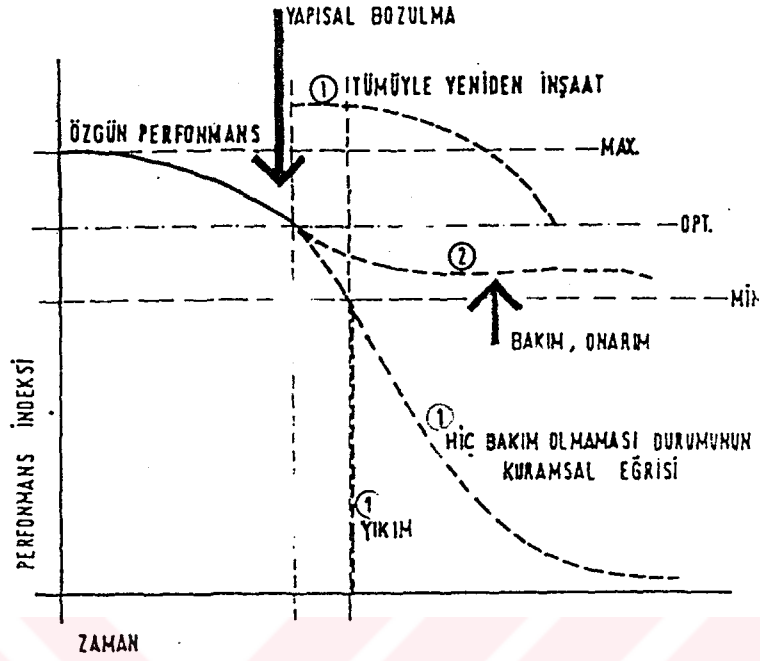
İkincisi ek fizibilitesi yapıldıktan sonra önerilen ek alternatiflerinde, alan-yerleşim kararlarından, malzeme seçimi ve uygulamasına kadar ve hatta yapıldıktan sonraki konumun getireceği değerler hep ekonomik faktörler içinde yer almaktadır ve ekonomik faktörler ek yapının biçimlenişini önceden sınırlamaktadır. Normalde ek yapının maliyeti binanın yapım maliyetini aşmamalıdır. Fakat burada önem taşıyan nokta ek yapının maliyeti ile anıtsal yapının kazandıkları arasında optimum dengeyi sağlamaktır.

Ek yapı maliyeti ve anıtsal yapı arasındaki bağıntıyı Louvre Sarayını ve I.M.Pei'nin piramidini, örnek vererek açıklayabiliriz.

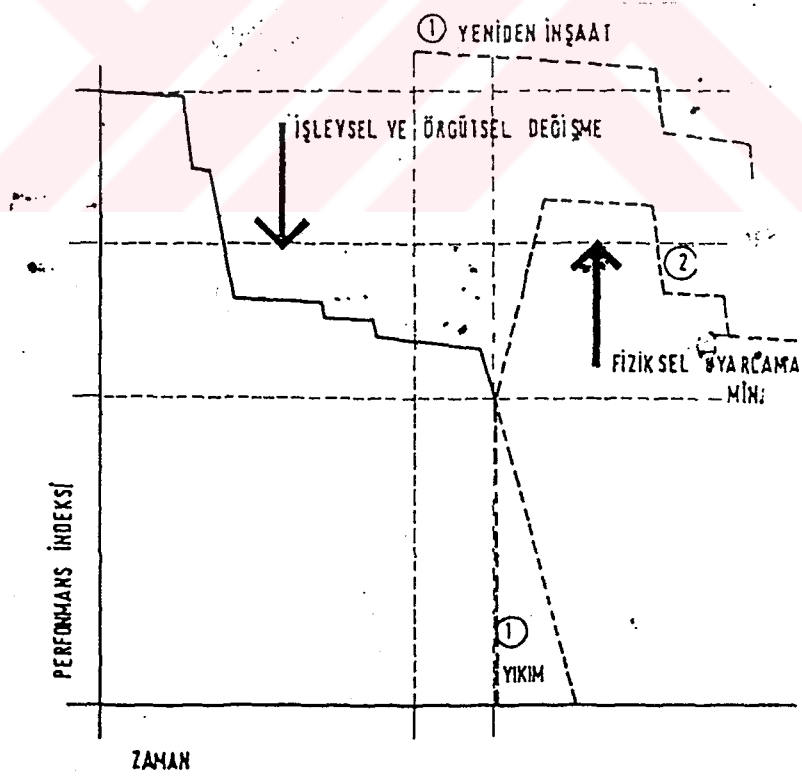
(166) DİNÇER, sf.29-30, a.g.e.

(167) KURRENT, sf.7, a.g.e.

(168) Bkz. Şekil 12 a-b Kaynak: (Cowan P. "Studies in the Growth, Charpe and Ageing of Buildings" S:68) DİNÇER, sf.31-32.

Şekil 12a. Yapısal Bozulma

Şekil 12b. İşlevsel (Eskime) Bozulma

Piramidin konumundan dolayı camların şeffaflığı önem taşıdığı için daha az demir-ok-sit içerir şekilde daha hafif ve daha esnek olarak tasarlanmıştır. Elektrik füzyonlu fırında pişirilmiştir. Özel olarak Saint Gobain firması tarafından üretilmiştir ve üretimin tamamlanması 2 yıl süren çalışmaları gerektirmiştir. Piramidin maliyeti = 75 milyon FF ve tüm projenin (yeraltındaki kısımların) maliyeti ise 2 milyar FF olarak hesaplanmıştır (1989 itibariyle)(169).

Ya da yine Paris'in Louvre Sarayı ile başlayıp Zafer Takı (Arc de Triomple) ile devam eden "ulusal tarihsel eksen" üzerine yapılan La Defense bölgesindeki Great Arch (Büyük Tak) yapısı... Spreckelsen tarafından yapılan bu bina bu bölgeye (kentsel) -yapı grupları açısından- (street scape) açısından bir ek. Kenar uzunluğu 105 m olan ortası oyulmuş bir kübün içinden "Champs-Elyses bulvarı geçebilir ya da Notre-Dame kilisesi kulesiyle bu boşluğa sığabilir"(170). Neredeyse Eyfel kulesiyle yarışan bu yapının ortası boş olarak yapımıyla götürdüğü kitlesel maliyeti imge yaratmak düşünlüdüğü için, bu yapılan eklerin anıt olması düşünüldüğü için(171) olsa gerek ikinci planda yer almıştır.

4.2.2. Sosyal Etkenler

Evrimci kuramcılardan(172) Ferdinand Joennies (1964-64-72) toplumsal değişim kuramında toplumsal örgütlenmenin iki ideal tipini insan istencine bağlı olarak ussal istenç ve doğal istenç olarak nitelendirirken ussal istence koşul olarak kentsel yaşamı niteleyen 'Gesellschaft' kavramını, doğal istençte ise kırsal yaşantıyı niteleyen 'Gemeinschaft' kavramını belirtmiştir.

Bu kavrama göre "Kent yaşamı = Anlaşma. Bu, amaçlar hesaplar, bilinçlilikler belirlenir, gelişir. Gerçek denetleyici organı Gessellschaft'ın kendisidir. Gessellschaft'ı niteleyen ise, toplumsal istencin anlaşmayla, yaşamayla, kamuoyuyla belirmesidir.

Gemeinschaft'ı niteleyen, toplumsal istencin uyumla, halk gelenekleriyle, görenekleriyle ve dinle belirlenmesidir. Gemeinschaft'a insan bütün bilinci, akıl ve duyularıyla katılır. Denetleyici organı topluluktur(173).

(169) Yapı Dergisi, Sayı:93, 1989, Ağustos sf.59-63.

(170) Mimarlık 92/1 sf.38.

(171) Spreckelsen, Great Arch için insanlığın zafer anıtı demıştır (Mimarlık 92/1 sf.39). Piramit'te Miterand'ın adını yaşatmak için yaptığı anıt olarak değerlendirilmiştir (Le Figaro/L'AVIBRE baş yazısı GIESBERT Franz Oliver, 15-16 Temmuz 1989) Yapı '89 Ağustos sf.55.

(172) Toplumsal değişimi denetlemek veya kontrol etmek üstüne yapılan örnekler için yöntem önermek yerine, değişimin sınıflandırılması tercih edildiğinden, toplumsal değişim kuramlarından olan 'Evrimci Kuram'ı incelenmiştir.

(173) APPELBAUM, P., 1978, a.g.e., sf.26-27.

Mimarlığımızda bazı belirli şeylerin niçin oldukları gibi olduklarını anlamak istiyorsak, halka bakmalıyız; zira "binalarımız, tek tek göz önüne alındıklarında halkın inşa etme iktidarını bir (kast olarak teslim ve emanet ettiği kimlerenir) (tasarımcıların) bireysel imgeleri oldukları halde, bir bütün olarak bütünüyle halkımızın bir imgesidirler dolayısıyla bu açıdan mimarlığın eleştirisel incelenmesi, gerçekte mimarlığı üreten toplumsal koşulların bir incelenmesi olmaktadır"(174). Özellikle kırsal yörelerde yani Toennies'in Gemeinschaft'ı nitelendirdiği bölgelerde Sullivan'ın bahsettiği toplum ve toplumsal koşullar mimaride çok baris olarak gözlenebilmektedir. Örneğin Safranbolu yerleşimi, bodrum yerleşimi, Karadeniz bölgesi yerleşimleri, ortaçağ kentleri halk gelenekleri görenekleri din ve uyumla beliren özelliklerin görüldüğü yerleşimlerdir. Buradaki yerleşimler yapıların gelişme safhalarında toplumun kurallarına göre biçimlenmiştir.

Toplumsal istencin mimarideki etkisini ve denetimini gösteren bir diğer güzel örneği ise Yeldeğirmeni - Moda yerleşimlerinde azınlıkların yapmış oldukları binalarda görebiliriz. Bu yapılarda kargir malzeme kullanılmıştır. Fakat malzeme farkına rağmen konutların yerleşim ve biçimlenişleri Osmanlı ahşap evlerinin mekansal kurgusundan, kitlesel formunda etkilenmiştir(175).

Ussal istençle şekillenen kentsel yaşamda mimarinin amaçlar, hesaplar, ihtiyaçlar ve bilinçlilikle oluşturulan anlaşmalar-kurallarla şekillendiğini görmekteyiz. Amaçlar doğrultusunda, oluşturulan kentsel işlevlerden ve hesaplarla oluşan bağlantılar, kurallar ve hatta ilişkileri düzenleyen bilinçlilikle oluşturulan kanunlar, yasalar, istekler sonucu oluşan imge yaratma arzusu mimarinin kent içinde oluşumunu örgütleyen sosyal faktörlerdir.

Toplumun kültürel birikimi bireyin kültürel yapısını geliştirirken-etkilerden, bireyin kültürleri de toplumun yapısını etkiler. Bir iken değerler toplumun kültürel yapısı için de yaşamıyı sürdürebilen, toplumsal ya da ussal istenç tarafından onaylanan-kabul gören değerlerdir. Bu değerler gelenekler, görenekler, kültürel varlıkları kapsarken, mimaride bu değerler arasındaki yerini alır.

Öte yandan akıl-bilgi ve duyum bireyin birikimini oluşturur, birey bu birikimin etkisi altında kalarak yaşantısına ve çevresine şekil verir. Düşünsel yapısı ve uyarıcı farkları bireyleri farklı olarak etkiler. Sonuçta tasarımcının da belli bir toplumun bireyi olduğunu düşünürsek tasarımında bu etkilerin izlenebilmesinin kaçınılmazlığı görülür.

(174) SULLIVAN Louis, (Kindergarten Chats, Lawrence, 1934,) BENEUOLO, Leonardo - Modern Mimarlığın Tarihi 1. cilt Çevre Yayınları, sf.271 Çev.: TOKATLI ATILLA.

(175) Çağdaş işlevselciliğin babası sayılan Durkheim dayanışmayı organik dayanışma mekanik dayanışma diye ikiye ayırmış ve Maine Toennies gibi yasayı gösterge olarak kullanmıştır. Bkz. APPELBAUM SF.30-32.

Kentte Gessellschaft'ı niteleyenin anlaşmayla, yaşamayla, kamuoyuyla beliren toplumsal istenç olduğuna göre yapılaşmaya etki eden politik unsurlarda sosyal yapı tarafından oluşturulur ve sosyal örgütlenmenin farklılaşmasına bağlı olarak farklılık gösterir(176).

Dini gerekler-görenekler nedeniyle şekillenmiş mısır mezarlarına piramitleri, mastabaları, cami kilise yapılarını örnek olarak verebiliriz.

Ya da sosyal yapının baskısı karşısında kayaların içinde yapılaşan Sürmela manastırını verebiliriz.

Sosyal yapının çeşitli etkileriyle biçimlenen yapılara ek yapmak gerektiğinde sosyal yapı istekler ve kurguya etkileri kaçınılmazdır. Koruma kavramı da değerini yitiren hızla değişen toplumun getirdiği sosyal içerikli bir konudur.

Kentsel açıdan farklı sosyal örgütlenmelerin yapılaşmasını ve gelişme için getirdiği ek yapılaşmayı Edirne kenti planında görebiliriz.

Barok kiliseye eklenen gotik kule toplumun ek yapının yapıldığı devirdeki eğilimini yansıtmaktadır. Geleneksel mimariyle biçimlenen bölgelere yapılan yarısı tamamlanmış yarısı bırakılmış kimliksiz betonarme yapılar değişen sosyal görüşü yansıtmaktadır.

Sofalı-cihanümalı konutların yerini alan hidroforlu kaloriferli tek aileyi bir daireye yerleştiren yapının günümüz toplumsal yapının ihtiyaçlarına, taleplerine göre belirmişdir.

Savunma amacıyla yapılan kaleler ait oldukları dönemlerin yaşam koşullarına ve savaşım tarzına göre biçimlenmiştir. Ve yaşam korkusu, can güvenliğini ön plana çıkması malzeme kıtlığı nedeniyle toplama taşlardan yani anıtlara vb. ait olan yapı parçalarıyla oluşturulmuştur(177).

Bodrumda yerel mimarinin sosyal kurgusunun temellerini özümleyerek çağdaş yaşama uyarlamaya çalışan ve zamana gelişime, değişime karşı esneklik payı bırakan bir örnek Cansever'in Demir Tatil Köyü projesi.

Kullanıcı katılımı da tasarımda gözönüne alınması gereken bir konudur.

4.2.3. Politik Etkenler

Toplumsal gücün belirleyici olarak ortaya çıkan politik unsurlar da yapı-ek yapı

(176) Amaçlar-hesaplar-ihtiyaçlar ve bilinçlilikle oluşan yapıda ekonomik ve işlevsel gereklerde bir açıdan sosyal yapıya bağlanabilir.

(177) Bkz. ERDER, 1975, Ankara, a.g.e., sf.91.

tasarımını önemli ölçüde etkiler. Bu etkiler yapılanmaya getirilen kısıtlamaları içeren imar kanunları, koruma kanunları, devletin ekonomik politikası, siyasi imajı için izlediği yapılanma politikası ile tasarlanan mimaride kendini gösterir.

Koruma konusunda oldukça geniş bahsedilen Venedik tüzüğünün(178) yeni yapılaşmaya etkisine bakılırsa Venedik Tüzüğü'nün 5. maddesi anıtların topluma yararlı bir göreve ayrılması demekle işlev değişikliğini yapıtın yaşaması için uygun bulmakta ama yeni tasarımı yani gelişmelerin izin verdiği düzenlemeleri anıtın düzeni ve bezemesini bozmaması şartına bağlamaktadır.

6. Madde de ise yapıtın kendi ölçüsü ile orantılı bir çevrenin korunması kavramına değiştirilerek 'esneklik payı değişebilen bir çevre' kavramı koruma kapsamına alınmıştır. Bu çevrede yeni tasarımın 'çevreyle hacim ve renk' ilişkisi bakımından kısıtlanması gerektiği vurgulanmıştır.

13. maddeyle ek yapıda geleneksel çevreyle dengeli kompozisyon kavramı ortaya atılmıştır.

Yani özetle Venedik Tüzüğü'nde anıtsal yapılara yapılabilecek ek yapı; mevcut binanın düzenini ve bezemesini bozmayan, anıtla orantılı bir çevreyi di içine alıp koruyan, bu çevreyle hacim ve renk ilişkileri olumlu ve çevreyle dengeli bir kompozisyon oluşturan yapıdır.

İmar yönetmeliklerinde korumayla gelen sınırlamalar: ICOMOS Caceres Sempozyumunda birleşilen fikirde de 'Anıtsal çevrede modern mimariye kısıtlamalar getirilebilir' diye modern mimaride kısıtlamalardan söz edilmişti.

Tarihi çevrede oluşturulan yeni yapılar için birçok ülkelerde şu konularda sınırlandırmalar konulmuştur:

- Tarihi dokuyu oluşturan hizalar, sınırlar (mevcut durumun korunması), yükseklik, oran, renk.
- Daha sonra gelenler ise, mevcut alanın düzenlenmesi, dağılımı, çatı şekli, malzeme seçimi.
- Daha az rastlanan sınırlandırmalar: kapı, pencere sayısı ve konumlarındadır yani ritmdir(179).

Ülkemizde imar planında tarihi çevrede yeni yapılanma ile ilgili sınırlandırmalar.

(178) Venedik Tüzüğü maddeleri hakkında bilgi için bkz. ek.

(179) DIBNER Davit, Building Addition Design, 1985.

– Taban alanı katsayısı - kat alanı katsayısı - yükseklik ve kat adedi - cephe eni ve parsel derinliği - çıkımlar - saçaklar - çatı biçimi ve malzeme - bahçe duvarları konusunda getirilmiştir(180).

Koruma amacıyla yeni yapılaşmaya getirilen kısıtlamalara bu açıdan bir örnek Bodrum yönetmeliğidir. Bu yönötmelikle adeta yeni yapılacak yapının tasarımı için getirilen biçimsel kurallarla yapı tarif edilmiştir. Tasarımcının farklı çözümler arayabilme imkanı vb. yeni yaratıda son derece kısıtlanmıştır. Örneğin madde 40(181) pencere boşlukları toplamı cephenin % 15'inden fazla olamaz, Boşluklarda camla kapanan açıklıklar dikdörtgen biçiminde olacaktır, pencere açıklıkları en/boy olarak, 3/5 oranında olup 1.00 m² aşamaz. Doğramalar kahverengi ve ahşap tonlarda olacaktır. Ya da Madde 47(182) kaloriferli dahi olsa, mesken olarak kullanılan binaların her biri dairesinin mutfak ve banyo dışında kalan en az iki piyeste, otel, işhanı vb. binaların her katında en az bir baca yapılması mecburidir.

Yönetmelikler kötü uygulamaları düzenlemek amacıyla getirilmektedir. Bu kurallar iyi örneklerin meydana gelmesine engel olmadığı gibi(183). Kötü örneklerin oluşumunu da engellemektedir. Özgün nitelikleri olan, bünyesinde anıtsal unsurlar bulunan bölgelerde yapı yapacak olanları bilinçlendirmek için uzman bir inceleme heyeti oluşturulmalıdır. Bölgesel ölçeğe varan değerlerde, özellikler saptanmalı, belgelenmeli ve heykel örneğindeki gibi tek yapı koruması değil, bir bütün olarak korunması gereken nitelikler saptanmalıdır. Bilinçli yapı yapılmasını sağlamaya yönelik olarak imar yönetmeliğine ek bir kitapçık haline getirilmelidir.

Günümüzde koruma açısından konuya yaklaşan bazı ülkelerde korunacak bölgenin özelliklerini-niteliklerini içeren rehber kitaplar ve yaklaşım ilkeleri imar mevzuatıyla birlikte tasarımcının hizmetine sunulmaktadır. Örneğin kentsel mekanların yaratılmasında önemsenmesi gereken düzenleyici ilkeler, Essex country Concil Design Guide adlı kitabın görsel kriterler bölümünde insan ölçeği, statik-dinamik mekan dengesi, zıt mekanlar, bina yüksekliği - mekan derinliği ilişkisi, mekan uzunluğunun değişimi ve yeşil öğelerin kullanışı olarak belirlenebilir(184).

Hükümetten bağımsız bilirkişilerden oluşan komisyon kurulup çalışmaların değerlendirilmesi komisyonlara bağlanırsa değişen hükümet yönetimiyle farklılaşan korumaya bakış açısı ve spekülasyonlar önlenir ve gerekirse hükümet tarafından

(180) Örneğin bkz. Bodrum imar yönetmeliği.

(181) Bodrum bölgesi imar yönetmeliği, 1985 sf.17.

(182) Bodrum bölgesi imar yönetmeliği, 1985, sf.19.

(183) Örn. CANSEVER Turgut, Demir Tatil Köyü.

(184) AKTÜRK Dilek, 1.KTUS K. sf.87, Kentsel Tasarımda Psikolojik boyut.

komisyon çalışmalarını denetleyici merkezi organ kurulabilir. Korumaya yönelik tüm çabalar imar yönetmeliği ile birlikte düşünülmelidir(185).

Böylece koruma düşüncesi yalnızca koruma kanunlarında kalmayıp, günlük yaşamda yerini alabilir. Dikkatli ve titizce oluşturulan koruma politikası mevcut değerleri korurken, yeni yapılanmaların ufkunu açabilen ve gelecekte sürekliliği sağlanabilen politikalar olmalıdır(186).

TINJI tasarımı etkin olan yasal elemanları 3 grupta toplayarak değerlendirmiştir(187).

1- Doğru düzenleme: Hükümet tasarımı kontrol etmek için doğru yasal düzenlemeye sahip midir? Değişen toplum değerlerine göre geçmişle günümüz arasında "nedensellik" farkları olacaktır. Tasarım gibi fiziksel varlığı olmayan şeylerin ya da estetiğin düzenlenmesi kapsayan politik-yasal güç ne kadar ve nereye kadar zorlama gerektirir?

2- Düzenlemenin süresi-kapsamı: Hükümet tasarımı düzenleyebilirse ne kadar zamanda düzenleyebilir? Magna Carta'ya göre hiçbir emlak yasasıyla ve emsallerinin kanuni kararı olmadan kimse mülkiyetinden çıkarılamaz. "Şahsa ait özellikler de karşılıksız (tazminat ödemedi) halk kullanımına alınamaz (Fifth Amendment to the U.S. Constitution). Bu nedenle parasal destek politikası uygulamak; ideal max. fayda ve koruma için kullanıcı ve işlevi korumak; kullanıcı ve mal sahiplerinin yerine getirmekte zorlandıkları bir dizi şartlarda anıtsal yapıyı ve sahip olduğu değerleri korumak üzere yardım almak amacıyla başvurabilecekleri bölge komisyonları oluşturmak şeklinde alınacak bir dizi önlem düzenlemenin gerçekleşmesini sağlar. Böylece bu gibi önlemlerle tasarım kontrolünün yasal limiti daralmaz genişler.

3- Düzenlemelerde standart kullanımlar - gerekli standartlar: Bir durumun yürürlükteki kanun ve kurallara göre ele alınması, standartlar ve tüzükler havailikler ve keyfilikler içerir. Standartların adaptasyonu ve desteklenen standartların niteliği önem taşır. Kanun izin gerektiren değişimlerin tanımlandığı bir çeşit işaret gibi belirli özel maddelerin düzenlendiği; kişilerin seçim tarzı ve tasarımı değerlendirenlerin derlemeleri-uzlaşmaları ile zarar verme olasılıklarının engellendiği bölgenin alanını kesin sınırlar.

Koruma kanunları ya da koruma imar planlarında yeni yapının biçimlenişi estetiksel uyumla bağdaştırılacak yeni yapılaşmanın biçimlenişine görsel sınırlamalar

(185) TINJI J.William, Old and New Architecture "Design Review from a legal point of view" sf.176-184.

(186) Bkz. Ek ÜSTÜNKÖK Okan, Koruma politikalarının niteliği.

(187) TINJI J.William, Design Review from a Legal Point of View, Old and New Architecture sf.176-179.

getirirken, politik unsurun yeni yapının biçimlenişine etkisi, diğer açıdan mevcut inancın ya da siyasal görüşün, düşünceyi simgeleştirmesiyle yeni yapının biçimlenişine yansımaktadır.

Örneğin camilerde açıklık başka malzeme ve yapı sistemleriyle geçilebileceği halde yapılan her camiye kubbe eklenmesi. Hatta Ankara Kocatepe Camisinin çağdaş tasarımının değiştirilip, Sultanahmet-Selimiye karışımı proje haline getirilmesi. Şişli Camisi, Kocatepe Camisi gibi örneklerde kendisini gösteren ve tarihin çoğu kez politik yorumuna dayanan bu örnekler 19. yy. boyunca Avrupa'da rastlanan(188) neo-gotik, neo-klasik, neo-barok kiliselerinde görülen yorumun bir başka çeşididir(189).

Bu durumlar, toplumun hukuksal yapısından çok, kültürel yapısının niteliklerine bağlıdır. "Eski bir anıtsal geleneğin varlığı yeni bir cami imgesinin ortaya çıkmasını engellemektedir"(190).

Ek yapı - yeni yapı tasarımını önemli ölçüde etkileyen bir diğer politik unsur da liderlerin imaj yaratma, isimlerini yaşatma arzularıyla kentsel açıdan önem taşıyan yapılara verdikleri destektir. Osmanlı döneminde padişahların kendi adlarını verdikleri anıtlar yaptırılmaları ya da mevcut anıtları tamamlamaları (Örn. Silivrikapı'daki Baki Süleymanağa Camii) bu durumda bir örnektir. -"İnsanlar bıraktıkları eserlerle büyüktür"(191) diyen Nappoleon'un isteği üzerine mimar Percier ve Fontaine 1800'lu yıllarda yeni ve emniyetli Tuileries sarayını ve bahçesini(192) Loure ile aynı hizada karşılıklı 8 blok halinde titiz ve dikkatli çalışarak, kat yükseklikleri, çatı hizaları vb. verileri değerlendirerek oluşturmuşlardır ve Miterand'ın adını yaşatmak için Louvre'a yaptırdığı ek, La Defence'ın düzenlenmesi maliye binası, Büyük Tak hep bu arzunun kente ve anıtsal çevreye getirdiği kendileri de anıtsal nitelik taşıyan yapılardır.

Ekonomik politika, emek gücü - teknoloji ilişkisi de yeni yapılaşmaya ve korumaya getirilen politik bir biçimlenmedir(193).

(188) Anıtları yok etmekle inancın ve siyasal görüşün yok edilebileceği düşüncesiyle, protestanların kato-lik dinini yoketmek için sayısız manastır ve kiliteyi tahripedip anıtları yıkmaları (1500-1700) bu görüşü vurgulayarak yansıtan bir örnektir. Bilgi için bkz. ERDER, 1975 a.g.e., sf.95).

(189) KUBAN, Doğan, Çağdaş Cami tasarımının kültürel boyutları ve Madrid yarışması, çevre Ağustos-Eylül - 1980 , İstanbul, Sayı:X 8, sf.16-17.

(190) KUBAN Doğan, a.g.e., s.186, sf.16-17.

(191) CARLHIAN Jean Paul, 'Guides, Guidepost and Gudelines' sf.49, Old & New Architecture.

(192) Bkz. Old & New Architecture.

(193) Bkz. dn.111.

4.3. Ek Tasarımına Etki Eden Fiziki Etmenler

4.3.1. Alan Boyutu

Ek projelerinin gerçekleştirilebilmesi için uygun alanın varlığı önemli bir faktördür. Ek yapılarda çoğu binalar yatayda genişler (strüktürel taşıyıcılık nedeni ile). Bu durumda ek yapı daha çok taban alanı kapladığı için daha çok alan gerekir ve alan boyutu önem kazanır.

Alan boyutu yatay gelişmelere izin vermediği zaman akla gelen birkaç alternatif(194):

- Komşu araziden yer almak,
- Düşey genişleme yapmak,
- Mevcut avluyu doldurmak.

Yatayda ek bina yapmaya izin verebilecek boyutta alanın (ek bina taban alanının) olması birçok durumda yeterli değildir. Ve alan büyüklüğü tek faktör değildir. Bina genişletilmesiyle birlikte ortaya çıkan ihtiyaçlar (daha çok servis alanı, daha çok park yeri vb.) yüzünden daha fazla alana ihtiyaç duyulabilir.

Ek bina konusunda minimum alan boyutu gerektiren çözümlerde, binanın yalnızca üst kısmında genişletme (bu durumda binanın taban alanı ek yapı için kullanılmış olur), ya da yer altında genişleme yapılabilir. Yer altında yapılan genişleme hem alanın genişliğini korur hem de koruma karakteri bakımından birçok zaman diğerlerinden daha uygundur.

Sadece inşaat alanının boyutu değil, alanın şekli de bizim ne yapabileceğimizi kontrol eder. Genişleme fizibilitesi kararlarına etki eden, yatay yerine dikey genişleme yaptırılabilir(195).

Eklerin alanda biçimsel (yerleşimsel) niteliklerine göre konumlanmalarını sınıflandıracak olursak:

- 1- Yapı (yapı grubu) içinde yapılan ek yapılar
- 2- Eksik elemanların tamamlanması
- 3- Yapı dış kütlesine bitişik ek yapılar
- 4- Yapıt ile ilişkili olan yakın çevrede yer alan ek yapılar.

Anıtsal yapılarda özellikle ek yapı yapılırken, alan boyutuyla birlikte görsel bütünlüğün sağlanması, anıtın özelliklerinin korunarak, yitirilen değerlerin minimuma

(194) Ayrıntılı bilgi için bkz. DIBNER D. a.g.e., sf.33, 1985.

(195) DIBNER David, 1985, Building Addition Design, sf.40-42.

indirilmesi çabası ek yapının biçimlenişini yerleşimini ve alanın tamamının kullanılıp kullanılmaması kararlarını etkiler. Bu durumda tasarımcının uygun yapılaşmayı sağlamakta yaratı gücü önem kazanır. Alan boyutu nedeniyle farklı genişlemeler yaparak biçimlenen ek yapılar göz atacak olursak:

National Galeri'ye I.M.Pei'nin yaptığı ek yapı esas yapının karşısında yer almaktadır. Alanın yeni yapı için yeterli büyüklüğe sahip olmadığı bu durumda yolun karşısındaki komşu parselde yapılanmış olan ek yapı ile esas yapı arasında yer altından (Bodrum katlardan) bağlantı kurulmuştur.

Avluyu dolduran yapılara örnek olarak ise Feriye Sarayı olarak anılan Mimar Sinan Fındıklı binası (bina dışında vaziyet planında da yatayad genişlemeler de mevcuttur).

Düşey genişleme yapan eklere birkaç örnek, örneğin Bostanda'ki Skidmore Owings & Merrill'in 67 Batterymach caddesindeki çatı ve Frank Gehry'nin 360 Newbury Caddesindeki çatı eki Holy Ghost Kilisesi ek yapısı, Gugenheim müzesi, Withney müzesi, vb.

Eksik elemanların tamamlanması şeklinde görülen ekler minimum alan gerektiren ek yapı kısımlarını içerir. Örneğin Şark Eserleri müzesine Nezih Eldem tarafından yapılan giriş vb. Bağlantı gerektiren ekleri de bu grubun içinde sayabiliriz. Pierpontmorgan Kütüphanesinde ek yapısı, Ramada Oteli ekleri vb..

Büyük çoğunlukta görülen yatay gelişme yapan ek yapı örneklerinden bazıları ise Arkeoloji Müzesi, Çırağan Sarayı, Topkapı Sarayı, Kimbell Museum, vb. Binanın iç mekanında yapılan ek yapıya örnek olarak Stuttgart film müzesini verebiliriz. Orsay Gar binası da müzeye çevrilirken yapıya gerekli iç müdahaleler yapılmıştır. İhtiyaçların çokluğuna ve alanın kullanıma uygunluğuna göre bu eklerin birkaçı birden de yapılarak genişleme sağlanmaktadır.

Her ne şekilde ek yapı konumlanmış olursa olsun göz önüne alınması gereken esas faktör, mevcut anıtsal yapının sahip olduğu niteliklerin kalıtımını-devamlılığını sağlar bir yaklaşım içinde konunun ele alınması gerekliliğidir.

4.3.2. Yerleşim

Ek yapının yerleşimi; alan boyutuna, işlevsel ihtiyaçlara, ekonomik faktörlere, çevre yapıların durumuna ve anıtsal yapının özelliklerine göre düşünülmelidir.

– Çevre yapıların bitişik ya da ayrıık düzende oluşu, ulaşım aksları, çevresel davranış hareketleri, insanların davranış eğilimleri,

– Mevcut binanın işlevine göre ek yapıya ne şekilde hangi bölümlerde ihtiyaç duyulacağı, işlevlerin birbirleriyle ilintileri, yeni yapının konumu, ek yapıdaki işlevlerin ana yapının hangi bölümlerine bağlanması gerektiği(196)

– Ekonomik faktörlerde ek yapının yapılabileceği yerlerin araştırmasından sonra ödeneğin uygun göreceği yerleşim şekli,

– Alanın boyutu, şeklinebağlı olarak, ek yapının genişleme fizibilitesi kararlarına etki ederek ek yapının yerleşim şekline ve hatta bazen biçimine, biçiminin gerçekleşmesine karar verir (Örneğin bunu çok bariz bir şekilde yarışma projelerinde uygulamak için seçilen projelerde bile uygulama aşamasına geçildiğinde projenin ekonomik olmayan yönleri değiştirilerek tasarlandığından ve seçildiğinden farklı şekilde uygulanmasında görebilmekteyiz,

Yerleşim şeklinin getirmiş olduğu kısıtlamaların, biçimlenişlerine etki etmiş olduğu bazı yapılar:

– Louvre sarayının U şeklindeki kurgusunda işlevsel açıdan üç kanatla da bağlantı kurması gereken ek yapının kitlesel konumunun yapının sahibolduğu değerleri yitirmeden yerleştirilme kaygısı ve anıtsal yapının dıştan eklemeye kaybının olacağı endişesiyle yer altında konumlanması ve girişimi oluşturan piramidin vurgulayıcı fakat görsel etkiyi aşırı zedelememesi kaygısıyla şeffaf yapımı,

– MSÜ içindeki genişleme ekleri bölünmüş kat araları, asma katlar vb. genişletme eki uygulamalarıyla oluşan farklılaşmış iç mekanı,

– Kitlesel tekrar şeklinde yapılan çırağan sarayı ek yapısının esas yapıdan ayrı konumlanması, işlevsel bağlantı nedeniyle zeminde bağ kurulması.

– Gugenheim Müzesi ek yapısının çevrede genişlemeye elverişli alan olmaması nedeniyle mecut, çekinik dikdörtgen büro yapısının yükseltilmesiyle büro katı-ida-re birimlerinin genişletilmesine sağlanmasını gösterebiliriz.

4.3.3. Topoğrafya

Topoğrafyanın mimarideki-yapılaşmadaki görsel etkisinin varlığı çoğu zaman tartışmasız gözlenebilmektedir. Anıtsal yapının içinde bulunduğu çevreyle bütün olarak bir görsel etkiye sahiboluşu ise, bazı bölgelerde topoğrafyayla bütünleşimin getirdiği nitelikleri, yapının imgesel ve görsel imajına katmaktadır. Bu gibi durumlarda yeni yapının-ek yapının kompozisyonda (anıtsal yapı-topoğrafya-oluşan etki) alacağı yeri düşünmek ve bu bütünlüğü bozmayacak hatta belki vurgulayarak çözümlerle gelmek

(196) Eski Şark Eserleri Müzesi'nin girişi, Askeri müze ek yapısı vb.

gerekmektedir. Bu durum özellikle kentsel-yapı grubu ölçeğinde bölgesel olarak anıt niteliğine sahip olan ya da görsel açıdan kimlik, imaj yaratan ve silüet olarak anıtsallık içeren ve dolayısıyla korunması gereken bölgelerde önem kazanmaktadır. Bu bölgelerde arazinin oluşturduğu topoğrafyayla birlikte, silüette yapıların yarattığı bir topoğrafya da mevcuttur(197).

Safranboyu, Boğaz, Bodrum, Venedik, vb. yerleşimleri gibi. Yapıların konumlanmalarından ve bu konumlanmaların oluşturduğu dokudan meydana gelen topoğrafya kadar etkin olan bir diğer husus yapıların bu topoğrafya içinde yapılanma imkanları ve topoğrafyayla beraber yapıya gelen kısıtlama, sınırlama veya yaratı imkanları. Genellikle tek yapı ölçeğinde ise anıtsal ve koruma konusu topoğrafya ek yapının biçimlenişini bu açıdan getirdiği sınırlama ve olanaklarla etki eder. İstek tek yapı ölçeğinde olsun, isterse bölgesel-yapı grubu ölçeğinde olsun sık sık belirttiğimiz gibi anıtsal yapı çevresiyle bütündür, o nedenle tek yapı ölçeğinde bile olsa, etki alanına giren çevrenin silüetindeki yeri ve konumuyla, mevcut kimliği ve niteliğiyle birlikte düşünülmelidir. Topoğrafyanın biçimlenişine etki ettiği veya biçimlenirken bir topoğrafya oluşturan ek yapılara örnek verecek olursak: Parthenon'un karşısında yapılan Akropol Müzesi yapısı topoğrafyanın kendisine sunduğu kademelenme ve ritmik dokusal yerleşimle hem arazi topoğrafyasına hem yapıların dokusal yamaç topoğrafyasına uygun bir tutum sergilemektedir. Topkapı Sarayı da yerleşimsel niteliğiyle boğazda tepe üstü konumu ek yapılarını aynı gabariyi yakalayarak bütünlük oluşturması, yarattığı iç mekanlar, avlular, revaklar vb... kendine özgü uyumlu bir topoğrafya ile biçimlenmiştir.

Louvre Sarayı meydana bir avludaki heykelsi ekiyle, Ziraat Bankası Karaköy binası sokak iç düzsenine uyumlu ek yapısıyla, Çırağan Sarayı, ek yapısı, Dolmabahçe vb. gibi boğaz kenarı yerleşimlerine benzer konumlanışıyla, İstiklal Caddesindeki çatı ekleri sokak bütünü içindeki yapısal yerlerine ulaşarak biçimlenen ek yapılarıdır.

4.3.4. Mevut Binanın Etkisi

Ek yapının şekillenmesine etki eden diğer etken mevcut binanın etkisidir. Ek mevcut yapı için yapılıyor. Üstelik mevcut yapıımız, anıtsal niteliği - birtakım değerleri olan bir yapı. Tabii ki ek yapı da mevcut yapının verilerinden etkilenecek biçimlenecektir. Tasarımın ne şekilde gerçekleşeceğine karar vermeden önce önemli olan kriterleri iyi belirlemek gerekmektedir. Anıtsal yapı için önemli olan faktörler belirlendikten sonra ek yapının bu yapıya ne şekilde birleşirse yapının götürdükleri en aza indirilebilir

(197) TUGNUTT A. ve ROBERTSON M., Making Tawnscape'te Topoğrafyayı J.Jeolojik 2. Coğrafik olarak ele almıştır. Jeolojik Topoğrafya - Doruk- Yamak, kalyon üstü - düz alanları - kanal ve nehir kenarları gibi yerleşim ve konumlanmaları içerirken, coğrafi topoğrafya cadde-sokak-meydan ve kentsel alan-köşe yapılar- çıkınta yapıları yani yapıların oluşturduğu dokusal topoğrafyayı kapsamaktadır Bölüm 3 sf.60-68).

sorusu araştırılması gereken ve sonucu yeni tasarımı etkileyen bir konudur.

Her ek, daha doğrusu anıtsal yapıya her müdahale, yapıya birşeyler getirirken, yapıdan birşeyleri de götürür. Anıtsal yapıya yapılacak olan ek yiten şeyleri en aza indirecek çözümü arar.

Mevcut bina verileri (kitlesele, algısal, işlevsel, estetiksel yani duyumsal vb. veriler) ve bu verilerle ihtiyaçlara göre belirlenen planlama kararları ek yapının biçimlenişini etkiler. 'Alanın büyüklüğü çevreye uyum-saygı, yönelim hissi ve yapı ile ilgili oran-orantı, ritm, gabari, renk, doku, malzeme özelliği, teknik koşullar, yapının doku içinde yer alması ya da tek başına konumlanması' yapılacak olan ek yapıya mevcut anıtsal yapının ve konumlandığı çevrenin getirdiği verilerden bazılarıdır. Anıtsal yapı, ek yapının biçimlenmesine sınırlamalar getirdiği gibi, kendi bünyesinde taşımış olduğu özelliklerle veri de oluşturmaktadır.

Mevcut yapı-ek yapı arasında kısıtlama getiren fiziki faktörleri J. P. Carlhion, 1- Yükseklik, 2- Yapının kapladığı alan, 3- Kütle olarak gruplamaktadır(198).

L.Goat'ın 1988'de yaptığı bir araştırmada saptadığı bağlamsal uygunluk için gözönüne alınması gereken kriterler ise(199):

1- Çevre organizasyonu-çevresel konum örgütlenmesi: yeni yapı - yapı gruplarının çevresel bütün içindeki niteliklerini belirleyen mekansal kurgusu, giriş aksları, peyzaj kararları, geri çekilmeler ve ileri çıkma şekilleri.

2- Kütlesel özellikler - kütlesel devinim: Gabariler, yükseklikler, biçimler, çeşitlilik, düşey çıkmalar vb. gibi biçime ve hacime ilişkin kurgular.

3- Cephe organizasyonu - cephe örgü sistemi: Yapı-yapı grupları yüzeyindeki doluluk-boşluk oranları, renk ve doku özellikleri vb. oluşan genel anlamsal etki.

Anıtsal yapı-yapı gruplarının kavramsal örgü sistemi içinde oluşan yeni tasarımların-ek yapıların biçimlenişindeki kararlara dayanak olan çevresel bütünlük kurguları, yeni yapının anıtsal çevrede hangi bağlamda ne şekilde ele alınabileceğinin sistematikini oluşturarak biçimleniş kararlarını verir.

A.Tugnutt ve M.Robertson sokak dokusu, esas-ana aktiviteler, yaygın (etkin)

(198) Bunların açıklamasını şu şekilde yapmaktadır.

- 1- Alanı karakterize eden aynı şekildeki (sabit) yüksekliği aşmak çevreye karşı işlenen suçtur.
- 2- Yeni yapının ilişkili olduğu kontekste kapladığı alan-alanın büyüklüğü ve büyüklüğüne göre konumlanma şekli irdelenmesi gereken önemli bir faktördür.
- 3- Binaların kütlelerinin görsel etkisi, uzunluk, yükseklik, genişlik arasında kurulan çeşitli ilişkilere bağlıdır, bunlar alan kaplama ve yükseklikle birlikte orantıyı oluşturur.

Old & New Architecture, Guides, Gudiposts and Guidelines Jean Paul CARHLAN sf.49-68.

(199) KARAMAN Aykut KTUS.K. sf.66. ULUŞAHİN H. sf.40. Bkz. Bölüm 4-5 dn.261.

bina şekilleri tarihsel gelişim perspektifinin izleri ve değerleriyle, e şimdiki işlev ve bağlama göre yeni yapıyı mevcut yapılaşma ile irdeleme kriterleri oluşturmuşlardır(200). Ayrıca yönetmeliklerde, koruma konumlarıyla bildirilerde de mevcut anıtsal yapı ile ek yapı arasında ölçü-orana dayalı olarak kütle ilişkilerine(201) üslup ilişkilerine(202), malzeme-renk-doku-form-cephe düzeni-cephe elemanı(203) gibi yapıım teknolojisine ilişkin özelliklere, mekan boyutu mekansal kurgu gibi ilişkilere yönelik düzenlemeler getirildiğini gözlemek mümkündür.

"Yöre mimarlığı (mevcut verileri oluşturan mimarlık) hoştur gözalcıdır. Çevreye imgelem kolaylığı sağlayabilir. Çevre dokusunu, zenginleştirmede etkili olabilir"(204). Ama günümüzde günümüz mimarlığı yapılarak ve gelecekte, geçmişle birlikte günümüz mimarlığı da yer alarak bir tarihi süreklilik sağlayacaktır.

"Belirli bir yer ya da bölgeyle ilgili sabit özellik kalıcı-daha uzun ömürlü olması için düzenli yeni yorumları gerektirir. geçmiş dondurulamaz fakat günümüz ihtiyaçları için ilişkileri anlaşılabilir. Böyle bir değişim halindeki kavram (dinamik konsept) mevcut yerleşime yaratıcı bir uyum sağlamak için yegane temeli temsil eder"(205).

F.Kurrent mevcut değerlerle yeni yapı arasında bağlantı kurabilmek için, hatırlamak ve unutmak, saygı göstermek ve dikkat kavramlarının gerekliliğine değinmiştir"(206). Kurrent varolan değerleri anlayıp bilmeyenlerin yeni birşey yaratamayacağını, mimarlık hafazası derin bilinçle beslenen mimarların ve mimarilerin kuvvetli ve üstün olacağını vurgulamış ve hafıza ile unutma arasında psikoanaliz olgu sonucu bastırılmış isteklerin bilinç dışına yansımalarının gözleneceğini belirtmiştir. Kurrent'in burada vurguladığı hafıza kavramı yaşantıdır(207). Yaşantısal değerlerin ve bu değerlere bağlı bilincin sentezinin çağın yorumuyla mimariye aktarılması kuşkusuz en doğru çözümdür". Çağa uygun istenen senteze izin verecek yapılar inşa edildiğinde saygı

(200) TUGNUTT A., ROBERTSON M., 1987, Londra, Making Townscape sf.22-27.

(201) Bkz. yönetmeliklerde belirtilen minimum ve maksimum bina genişlikleri - kat adeti ve yüksekliği sınırlamalar örn. Bodrum imar yönetmeliği sf.

(202) Bkz. Icomos Careras sempozyumu bildirisi.

(203) Bkz. Bodrum imar yönetmeliği. Fransa'da da XIV. yy. kralın emri üzerine Versailles etrafındaki yerleşmelerin malzemelerine, renklerine, kat adedine sınırlamalar getirilmiştir, simetri ve dengenin bozulması sağlanmıştır. bkz. C.Mauricheau - Beaupré, Versailles, l'Histoire et l'Art, Paris, 1949 Erder, 1975 Tarihi Çevre Bilinci sf.102.

(204) GÜR, Şengül Öymen, "Yöre mimarlığı - Nostalgia", Mimarlık 84/2, sf.5.

(205) SCHULTZ, Christian Norbert, 1978, "Building in old settings as a problem of Place" New Building in Old settings sf.13.

(206) Bkz. KURRENT, F., New Building in Old Settings sf.10, 1978, Münih.

(207) Yaşantı: Fel. yaşanılardan, görülenlerden, duyulanlardan, edinilenlerden sonra kişiye kalan şey, yaşam deneyimi. Ruhb. Kişinin dolaysız algı ve etkinlikleriyle kazandığı bilgi, tavır ve beceriler, yaşama biçimi, içinde yaşanılan koşulların tümü" Hançerlioğlu O., Türk Dil Sözlüğü sf.530.

gereklidir... Özelliği olan bölgeler ve varolan değerlerle ilişkiler saygısız, hatalı olunduğunda ve kayıtsızlık örtüsü yayıldığında, hafıza yokolduğunda, mimari durum her zaman tamamen düzensiz, kararsız, yıpranmış, kör, pervasız ve duygusuz hale gelir"(208). Bu durumda varolan veriler, yeni yapının (ek yapının) şekillenmesinin olumlu-olumsuz, başarılı-başarısız diye değerlendirilmesinde saygı ve ölçülü olma davranışları için esas oluşturmaktadır. İfadeyi pekiştirmek için KURRENT anlatısına gelecekle özdeş olarak dikkat kavramını ve geçmişle eş anlamlı olarak saygı terimini getirmiştir.

Korumayla ilgili düzenlemelerde ek yapıda saygı kavramına Venedik Tüzüğü Madde 13: "İlaveler ancak binanın bütün ilginç kısımlarına, geleneksel çevresi ile alan ilintilerine saygılı olduğu ölçüde hoş görülebilir"(209) şeklinde yer verilmiştir. Buradaki saygı kavramı uyumsal açıdan değerlendirilmiş ve felsefi niteliğinden dolayı bu kavrama estetik kavramı içinde değinilmiştir.

Sadece bizim eylemlerimize temellendirilen biçimlerle günümüz sabit değişimle geçmişle gelecek arasında uzanır. Mevcut yapının - ya da yapı gruplarının ek yapının biçimlenişine etkisini görebileceğinin örnekler:

– İmar yönetmeliklerinin sınırlamalarına göre oluşmuş kütleli bütünlükleriyle yapı grubu ölçeğinde (Doluluk boşluk oranı ve cephesi ritmi, yerleşimi, kat adedi - yüksekliği - bacaları - düz teras çatıları ve beyaz rengiyle ya da taş örgüsüyle) Bodrum yapılarını,

– Yapısal özellikleri nedeniyle birleşmeye izin vermeyen ve işlevsel açıdan merkezi dağılım-kontrol sağlaması açısından U yapının ortasında konumlanan Louvre'un yer altından dağılım sağlayan yapısının yerleşimini ve yine mekansal kurgusu nedeniyle önceki yapı şeklinin bütünlüğünü sağlayan Askeri Müze (Harbiye) ek yapısını konumlanması, kütleli bütünlüğü ve mekansal kurgusunu gösterebiliriz.

– Mevcut yapının işlevsel gereklilikleri nedeniyle ek yapının biçimlenişine, konumlandığı alan, mevcut yapı - ek yapı arasındaki işlevsel bağlantıları ile etki eden Topkapı Sarayı ve,

– Renk Gabari ve getirdiği bağlantılarla Ziraat Bankası (Karaköy) binasını vb. örnekleri gösterebiliriz.

"Sanat güzel birşeyin canlandırılması değildir, birşeyin güzel canlandırılmasıdır"(210).

"Örümcek bir dokumanınkini anımsatan işlemler gerçekleştirir ve hücrelerini yaparken arı çok mimari utandırır. Ama en kötü mimar arıların en iyisinden ayrıldan mimarın yapısını gerçekleştirmeden önce hayalinde canlandırmasıdır... Salt üzerinde çalıştığı materyali bir form değişikliğine uğratmakla kalmaz, tamamen kendine ait bir gayeyi de gerçekleştirmiş olur"

Marx K.

(208) KURRENT F., a.g.e.

(209) T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1990, Ankara sf.142-143.

(210) Gelişim Hachette, sf.1205 4.cilt 1993.

4.4. Estetik Etkenler

4.4.1. Estetik Kavramı

Estetik yalnızca anıtsal yapılara ek yapı tasarımında değil, genel olarak mimarlıkta en çok tartışılan ve en çok eleştiri alan konudur.

Estetik bir diğer adıyla gökçebilim, "güzeli, güzelliği ve bunların kişi duygularındaki etkinliği konu edinen bilgi ve felsefe kolu, güzel duygu, güzel duyubilim"dir(211). "yunanca aisthanestai-duymak, algılamak"(212), "aesthesis-duyum"(213) sözcüğünden türetilen estetik sözcüğü, köken açısından "duygusal algıya ilişkin olan, genel biçimde akla ve anlayış gücüne karşıt olarak duyarlığa ilişkin olan şey" demektir(214). Felsefe duyarlık ve algının incelenmesini akla getirir. XVIII. yy.'ın 2. yarısından bu yana özellikle güzel karşısındaki beğeni yargısıyla ilgili olan meseleler ele alır. Estetiği bilim olarak ileriye süren Alexander Baumgarten'dir. Felsefe kolu olarak, Immanuel Kant'la önem kazanmıştır. Kant'a göre estetik us, kuramsal us'la uygulayıcı us arasında bir köprüdür ve kuramın uygu alanındaki denetçisidir. Estetik us bir yargı gücüdür ve doğru düşüncenin iyi uygulandığını güzel yargısıyla yargılar. Kant'a göre güzel olan doğrunun iyilikte gerçekleştirilmesidir. Kant'a göre estetik yargı bir beğeni yargısıdır. Güzel bu yargının nesnesidir. **Ortak estetik duygu, herkeste ortak olan bir ölçüyü yansıtır.** Bu yüzden Kant beğeniler tartışılmaz anlayışına karşı çıkmakta ve beğenilerin tümel geçerli olmasını savunmaktadır. Kant'ın bu 'örnek güzeli' Platon'un 'ideal güzeldir'(215) "Ahlakta iyi" kavramı, mantıkla "doğru" kavramı ne ise, estetikte de "güzel olur"(218). Oldukça tartışılan güzel kavramını Aristoteks yararlıya indirgeyerek açıklar. "Duyusal bilginin bilimi olan estetiğin konusu, duyusal yetkinliktir. Gerçekleştirmek istediği ise güzel ostine düşünme sanatıdır"(217). Leibriz'e göre yetkinlik bilgiyi şart koşar. Sahiller, "güzel, görünüşteki özgürlüktür" yani zihinle uygunluk tanımında olan tabiatı tanımlar. Alberti'nin güzeli mimaride de önemli olduğunu düşündüğün bir kavramı içerir" güzel zarar vermeden bir eksiltme veya ekleme yapamayacağımız şey" diye tanımlayarak yetkin kavramına yaklaşır. Guyav, güzeli "zihin ve iradenin ürünü olduğu ölçüde daha karmaşık ve daha bilinçli olan boşluk olarak değerlendirir. Paul Valery, sanatın kaynağını duyuda arayarak güzeli "bir değişimin imkansızlığı duygusu" olarak tanımlar.

(211) HANÇERLİOĞLU O., Türk Dili Sözlüğü, 1992, İstanbul Remzi Kitabevi sf.239.

(212) Meydan Harousse 6. cilt sf.400, 1993.

(213) HANÇERLİOĞLU O., Felsefe sözlüğü sf.94.

(214) Gelişim Hachette, 4. cilt, sf.1204, 1993.

(215) Dn.213 a.g.e., sf.93-94.

(216) Dn.217 a.g.e.

(217) Dn.213 a.g.e.

Kavramsal olarak iyi, faydalı ve doğru gibi kavramların güzel ile ilgisinin tartışıldığı durumda mimarlık estetik kavramının yararlılık kavramı ile ençok karıştığı sanat dalıdır. Edman mimarlığın yerini mimarlık, güzellik ile faydayı ayıran sınır üzerinde bulunan belirsiz bir sanattır" şeklinde ifade eder(218). "güzel kavramı(219) anıtsa yapılaraya da yapılı çevreye ek yapı yapmak söz konusu olduğu zaman görgü kurallarına beklenene uygun ahlak üstünlüğüne ve soyluluk düşüncesine sahip bir içerik te kazanmaktadır. Mevcut anıtsal yapı açısından güzel ise Valery ya da Alberti'nin güzeliyle bir anlama sahiptir. İçerik olarak geniş ölçüde felsefi nitelik taşıyan estetik kavramı(220) sahibolduğu göreceli olarak değişebilen soyut özelliğinden dolayı belli standartlara, kurallara bağlayarak sınırlandırmalar getirmek oldukça güçtür, (hatta bir ölçüde imkansızdır). Estetik yöntemin kendine özgü bir öğretisi olmadığı için, yöntemini komşu bilimlerin yönteminden devşirmiştir. Bu komşu bilimler tarihsel gelişimine göre iki farklı dalı içerir:

1- Platon, Plations, Francis Hutcheson, Herbert Spencar, Basch, Boldwin, Bavdodin gibi düşünürlerin öne sürdüğü estetik kavramının "insanın psikolojik durumu" ile ilgili olduğu görüşüne dayanır. Kavram psikolojik kaynaklıdır. Estetik haz ve beğeni sonradan öğretilmez, doğuştan vardır.

2- Sanatın yalnız bireysel şartlara değil, somut toplum şartlarına da bağlı olduğunu söyleyen sosyolojik kökenli yöntem. Durkheim (1858-1917), Charles Lalo (1877-1954) ve Jean Marie Guyau tarafından işlenmiştir ve insan ilişkilerinin gelişmesi sonucunda değiştiği savunulmuştur. Bu yaklaşıma göre estetik beğeni, toplum tarafından insana sonradan kazandırılan bir şeydir(221). Taine'den Marx'a uzanan bir dizi kuramcıya göre sanat, tarihsel, ulusal ve toplumsal "çevre"nin belirli bazı özelliklerini dile getirmektedir. Freud'a göre ise, benliğimizdeki bir içgüdüsel çatışmaya, bu çatışmanın kökenlerini örten bir imge kazandırmaktadır(222).

Delacroix'te sanatı, "insanın anlık ilgisinin ötesinde birşeyler sunmalıdır; ve bu"ötesinde" olma özelliği... imajinatif bir kavram, bir fantazi dünyasıdır"(223) şeklinde

(218) EDMAN J., Sanat ve İnsan, Estetiğe Giriş çev. T.Öğuz, İnkılap ve Aka Yayınları, 1977, İstanbul.

(219) Güzel: 1- Biçimindeki uyum ve ölçülerindeki dengeyle göz alan, hoşça giderek hayranlık uyandıran, 2- İyi hoş, beklenene uygun düşen, başarılı umudu uyandıran, 4- Ahlak üstünlüğü ve soyluluk düşüncesi uyandıran, 5- Görgü kurallarına uygun olan...
Güzellik: 1 - Estetik bir beğeni, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, 3- Ahlaksal ve düşünsel nitelikleriyle hayranlık uyandıran şey, (Türk Dili Sözlüğü, HANÇERLİOĞLU O., sf.254-255).

(220) Bkz. NALBANTOĞLU Gülsüm, Mimarlık, 82/7, sf.25.

(221) ENÖN Zerrin, Kentsel tasarımda estetik-işlev ilişkisi KTUS sf.167 - Meydan Larousse 6. cilt 1993, sf.400-401.

(222) Gelişim Hachette, 1993, sf.205.

(223) READ Herbert, Sanat ve Toplum, sf.101.

tanımlanmıştır. Sanat eseri, bir insanın bilincinde aracısız olarak doğar, anlam kazanır, kuşkusuz bu arada toplumun ya da içinde yaşadığı dönemin gerek kültürüyle bütünleşerek gelişir.

Her artistik çözümde iki faktör vardır. Bunlardan biri kişinin arzuları, öteki toplumun istekleridir. Toplum her zaman bilinçli bir yapıda bulunamaz, yararlı olan bir nesneyi zevkli kabul edebilir.

Yaygınlaşmış düşünce ya da heyecan belirli bir dönemdeki tipik karakter olarak sanatçının yarattığı ve topluluğun takdir ettiği, özel bir dönem ve yöne (bir başka deyimle ekonomik gelişmenin özel bir evresi) nin üslup üniteleri halinde yansımaktadır.

Sanat yapısının biçimlenişine bu açıdan etkisi olan unsurlar:

- 1- Sanatçının (tasarımcıdır) yaratıcı faaliyetini belirleyen bireysel zihin yapısı
- 2- Sanat yapısının sunulduğundaki estetikten ayrı olarak, konu malzemesinin de dahil olduğu üslup, yapmacılık gibi genel özelliklerini belirleyen bütün olarak toplumda var olan şeylerdir(224).

Sanat bağımsız bir faaliyettir, bütün faaliyetlerimiz gibi maddi varlık koşullarımızdan etkilenmektedir, fakat bir bilgi tarzı olarak kendi gerçekliği ve sonuçları içinde yaşayarak. Sanatın dinle, politikayla ve bizim insan kaderimize etkide bulunan bütün öteki olgularla kaçınılmaz ilişkileri vardır. Fakat bu etkileşim durumu, uygarlık ya da kültür adı verdiğimiz bütünleşme süreci içerisinde kendine özgü bir oluş ve karşı çıkma tarzıdır"(225). Değindiği gibi Kant'ın evrensel ya da toplum için genel estetik-güzel kavramı tanımlaması ve evrensel güzelden bahsetmesine karşın estetik ve güzel kavramları pekçok unsurun etkisi altında kalmaktadır. "Hiçbir çevrenin toplumsal ya da fiziksel-kendisine için bir estetik değeri yoktur. Dolayısıyla ona atfedilen nitelik, söylem düzeyinde haklılık kazanır, evrensel bir güzel kavramı da ancak bu düzeyde evrenselliğini öne sürebilir... İnsan-doğa ikilemi, yapay-doğal ikilemine dönüşebilirken toplumsal çevre gerçeğinin hesaba katılmasıyla göreliliği bir nitelik kazanmaktadır"(226). Belirleyici olan toplumun değişmesine göre bazı farklılıklar göstermesi, evrensel düzeye ulaşmış ise toplumların değer yargılarına göre önceliğinin farklılaşması doğal bir sonuçtur. Ait olduğu toplumun yapısını yansıtır ve toplum dinamiğiyle birlikte gelişimini sürdürür(227). Bu durum sosyal olguya-yapıya bağlı olan pekçok durumda gözlenebilir.

(224) Read H. a.g.e., sf.105-106.

(225) Read H. a.g.e.

(226) NALBANTOĞLU, Gülsüm sf.24, Mimarlık 82/7.

(227) Bkz. Kentsel Kimliklik vb.

"Diyalektik özdekçi estetiğe göre insan sanatında, insansal tasarılarını, emekçi olarak yaratmaya kültürel doğasını meydana getirir. İnsan, sanatsal yaratıcı eylemiyle kendi insanlığını gerçekleştirir. Emegin her üretimi yeni ihtiyaçlar ortaya koyar, bu yeni ihtiyaçlar da yeni üretimleri gerektirir. Bu demektir ki sanatçının sonsuz bir yaratma ve başkalaşma alanı vardır. Yaratıcı güç, gerçekte, tüm toplumsal yaşamın temelidir. Tüm insansal uğraşlar ve etkinlikler, güzelliğin hoşlantısı ve çirkinliğin tiksindiriciliğiyle yönlendirilir. Haksızlıktan tiksiniir, özgürlükten hoşlanılır. Sanatta yansıyan, aslında bu özdek-sel yaşamın estetiğidir. Estetik, insanın dünyayı dönüştürme sürecinin yasalarını sap-tar. Estetiğin öznel yapı nesnel yanından ayrılamaz"(228).

Kentsel kimlik ve kentsel yapının şekillenmesinden tek yapı ölçeğine ve hatta mimaride detaylara varan bu asla bitmeyen, gelişim-değişim ve biçimleniş mimarinin sürekli yaşama savaşımı veren ve yenilenen bir organizma niteliğini pekiştirmektedir. Bu durumda akla gelen ikilem, estetik ile aynı kavramsal yapıya sahip olan mimarideki bu değişimsel yapı sonucunda ortaya çıkan mekanlarda mutlak estetik'in varlığı konu-su ve biçimsel olarak estetik niteliklerden uzak oluşmuş mimari yapılaşmanın varlığı. Toplumun değişik estetik yargılarına ve estetik kurallarının konarak genelleme yapı-lmasının zorluğuna rağmen belli bir olgunun üstündeki yapıtların sahip olduğu estetik değerlerinin varlığı tartışılmazdır. Var olan estetik değerlerin sürekli değişim içinde yiti-şi-bozulumu da nedenlere bağlıdır.

Estetik anlayışın ve çevrenin görsel değerlerin bozulmasının sebepleri:

- Kapitalist realitenin çevreyi çöküntüye uğratması, ekonomik savaşımın ağırlık kazanımı(229)
- Koruma politikası(230) siyasal politikalar (emek ve teknolojinin değerine göre korumaya verilen önemin değişimi(231) vb,
- Koruma kavramının iyi anlaşılması, koruma politikasındaki açıklıklar (örn. Sit ilan edilecek olan bölgenin yapılaşmanın durması kaygısıyla daha hızlı bozul-ması)
- Sosyal yapının değişmesi - yaşantı şekli algılanan çevresel değerlerin de-ğişimi(232)

(228) HANÇERLİOĞLU O., Felsefe Sözlüğü, sf.94.

(229) Bkz. READ H. a.g.e., sf.

(230) Bkz. ek koruma politikaları (ÜSTÜNKÖK O.a.g.e).

(231) Bkz. DİNÇER a.g.e., sf.

(232) Bkz KTUS.

– Yaşantısal birikimin yarattığı anılara bağlı kötü imgelemin, varlığı yadsınamayacak değerleri dışlaması vb.

Sanayi devrimiyle, teknolojik gelişimin hızlanması, değişimi hızlandırmış ve meydana gelen birçok değişiklikle birlikte sanayi estetiği kavramı gündeme gelmiştir. Mimaride de makineleşmenin yarattığı biçimsel değişikliği gözlemek mümkündür(234)

Walter Gropius'un 1919'da Weimar'da, Muthesius okulunun eğitim çalışmalarını sürdürmeyi amaç olarak kurduğu Bauhaus, sanayide estetiğin öncüsü olarak önemli rol oynamıştır (Moholy, Magy, Albers ve Mies Van der Rohe bu kurumda ders vermiştir(235).

4.4.2. Estetik Ölçütleri

Oluşan her mimari akım, toplumsal gelişimin estetiğe yansımalarıyla gündeme gelmiştir(236). Sosyal ve duyuşsal değişimle bağlantılı olarak, bir öncekine tepki göstererek bu değişimde yerini almıştır. Zaman zaman bu tepki geçmişe dönüşler şeklinde zaman zaman da yeni çığır açıcı olmuştur. Akımsal (stile bağlı) değişim nasıl olursa olsun, mimarlık koruma konusu gündeme geldiğinde ya da anıtsal yapı-yapı gruplarına ek yapmak, yeni müdahalelerde bulunmak söz konusu olduğunda ölçülü ve varolan duyuşsal kalıtsal değere saygılı yaklaşımın ne olması gerektiği, çağın uygulanan stilden önce gelmelidir.

Anıtsal yapının sahip olduğu estetik değerler, yeni tasarımın (ek tasarımın) biçimlenişinde etkin olacağına göre bu estetik değerlerin ölçümü önem kazanmaktadır. Belli bir kavramın irdelenmesi olarak değil, beğeni yargısı, sanat yapısı ve bunu doğuran yaratıcı girişim üzerine bir derin düşünme olarak kabullenilen(237) estetiğin (duyumu) ölçümünün olarak destek aldığı psikolojik ve sosyoloji vb. yardımıyla gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Wahwell, estetik değerlendirme için üç ölçüm biçimi önerir: "1- Fizyolojik ölçümler (görme, duyma vs.) 2- Sözel ölçümler (tercih belirleme) 3- Davranışsal ölçümler (gözlem ve laboratuvar deneyleri)(238). Araştırmaları beğeni-yenilik-şaşırtıcılık-belirsizlik-uyumluluk gibi kavramlar arasındaki bağlantıların saptanmasını

(233) Bkz. ERDER Cevat, 1975, Ankara, a.g.e.

(234) Bkz. BENEVOLO L., Modern Mimarlığın Tarihi.

(235) Gelişim Hachette, 4 cilt, s.1206.

(236) Bkz. 20. yy.mimarisinde program ve manifestolar. Ş.Vanlı Vakfı - KORTAN Enis XX. yy. Mimarlığına Estetik Açından Bakış.

(237) Gelişim Hachette, 4.cilt sf.1204.

(238) (WOHMILL J.F., 'Environmental Aesthetics The Environment as a source of Affect', Human Behavior and Environment, der. I.Altman ve J.F. Wahwill, N.Y., Plenum Press C.I., s.37-87) NALBANTOĞLU, Gülsüm, 'Çevrinin Kavramsallaştırılması ve Çevre Estetiği Üzerine Notlar', Mimarlık, 82/7, sf.25.

konu alır. Çevre estetiği alanındaki sorunlara uyarıcı(239) değişkenliklerle yapısal tepkiler arasındaki ilişkiler açısından yaklaşmak gerektiği savındadır. Mimarlıkla 'Tasar İlkeleri' olarak bilinen ilkeleri ENÖN Z. "Temel estetik ölçütleri" olarak kabul etmiştir(240). Bu kabule göre ilkeler:

1- Tekrar, 2- Aralık tekrar, 3- Uygunluk, 4- Zıtlık, 5- Koram (Hiyerarşi), 6- Egemenlik, 7- Denge, 8- Birlik. ENÖN'ün mimarlık öğrencileri üzerinde yapılan bir estetik değerlendirme anketi sonucuna göre oluşturulan estetik değerlendirme için ölçütleri de şu şekildedir(241):

1- Denge, 2- Egemenlik, 3- ritim, 4- Uyum, 5- Zıtlık, 6- Oran, 7- (Saydamlık (malzeme) ışıl (renk, doku), 8- Tekrar.

Ek yapı yapılacak olan mimari anıtın ve yapılmış ek yapının çevresel ve koruma bağlamında güzel, saygılı ve doğru diye değerlendirilecek şekilde tasarlanması için bu ölçütleri göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu kavramlara gözatacak olursak:

4.4.2.a) Tekrar

1- Tam tekrar, 2- Tekrar, 3- Değişken tekrar diye üçe ayırabiliriz:

1- Tam tekrar: Cisim ya da biçimlerin, ölçü, biçim, renk, değer ve dokularının tam anlamıyla aynı olması ve bunların eşit aralık aynı yönde kullanılmasıyla tam tekrar olur.

2- Tekrar: Cisim ya da biçimlerin ölçü, renk, değer ve dokuların tam anlamıyla aynı olması fakat yönlerinin değişik olması durumu.

3- Değişken tekrar: Birbirlerinin aynı olmakla beraber aralarında küçük farklar olan biçim veya cisimlerin bir arada kullanılmasıyla ortaya çıkan tekrar şeklidir.

(239) Kentsel mekanda karşılaşılan fiziksel uyarıcıları D.Aktürk, 3 ana grupta sınıflandırmıştır:

1- Doğal çevreye özgü uyarıcılar

- ekoloji-topoğrafya-sınırlar-eğim, bitki örtüsü, iklim

2- Sosyal çevreye özgü uyarıcılar

- Kültür-toplum-sosyoekonomik yapı, bireyler arası sosyal ilişkiler, roller, dostluk, rastlantısal ilişkiler (biz davranısal eğilimleri vbv. de ekleyebiliriz).

3- Yapay çevreye özgü uyarıcılar

- Biçim, boyutlar, sınırlar-kat farkı, renk ve ışık, malzeme ve doku, kentsel donatılar, gürültü, kir-toz-duman-koku biçiminde çeşitlenmektedir (Aktürk, Dilek sf.61 KTUS).

(240) ENÖN Zerrin, KTUS. sf.168 'Kent tasarımında estetik-işlev ilişkisi.

(241) Aynı ankete göre oluşturulan işlevsel değerlendirme ölçütleri ise:

1- Yoğunlukta denge, 2- Yeterli özgürlük ve güvenlik duygusu, 3- Sakinlik, 4- Ferahlık - Işık 5- Komşularla dengeli ilişki, 6- Düzen, 7- Rahatlık bu ölçütlere;

- mekansal bağlantı uygunluğu-davranısal eğilimler (ya da çevresel davranışlar), - mekansal kurgu, - mekat boyutu ve hiyerarşi şeklinde eklemeler yaparak çeşitlemek mümkündür.

4.4.2.b) Aralıklı Tekrar

Birden fazla motif veya cisimin belirli aralıklarla birbiri ardınca kullanılması hali. Anıtsal yapılara yapılan eklerde azınlık durumuna varan tekrarlar yapılmamakla birlikte, aralarında farklar olan göndermelere ve imkan tanıyan değişik tekrar durumunun gerçekleşmesi mümkündür. Daha çok kentsel yapı grubu boyutunda gözlenen aralıklı tekrar, yapısal ölçekte cephe, plan vb. yapı elemanlarının gerçekleşmesinde de gözlemlenir. Tekrar olayının gözlemlendiği bir yapı State Capital binası ek yapısıdır. Benzer bir yaklaşım tarzı Çırağan Sarayı ek yapısı Lois Kahn'ın Sanat Müzesi genişletme eki. Anıtsal yapıya aynı mimar tarafından yapılan ek yapılarda ya da aynı dönemde yapılan yapılarda da aralıklı tekrar ve tekrar olayı gözlenir. Yoksa farklı devirde gerçekleşen bir yapının tekrarını yapmak 'bir geriliğin ifadesi' olabilir (Bektaş). Anıtsal yapımın yapıldığı devrin özelliklerini yansıttığı gibi yeni yapıda yorumuyla beraber günümüz özelliklerini yansıtmaktadır.

4.4.2.c) Uygunluk

Uyum, bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, yakışıklılık, birleştirmecilik, bağdaştırmacılık. Çatışık ya da en azından birbirinden ayrı düşünce öğretisi ve durumlar arasındaki uzlaşlılık(242). İki ya da 3 boyutlu cisimler arasında ortak ya da yaklaşıklık tarafların bulunmasına uygunluk denir. Aykırılık yok fark var, ama yine de ortak özellik var. Cisimler arasındaki uygunluk onların biçim, ölçü, renk, değer ve dokularından biri veya birkaçı arasındadır. Uygunluk cisimlerin fiziksel yapılarında olabileceği gibi karakterde ve esinledikleri anlamlarda ve hizmet beraberliklerinde de olabilir. Uygunluğu 4. bölümde inceleyebiliriz: I- Fiziksel uygunluk, II- Hizmet uygunluğu, III, Biçimsel uygunluğu, IV- Uslup uygunluğu.

I- Fiziksel uygunluk, cisimlerin ölçüleri, biçimleri, değerleri, dokuları, yönleri, aralıkları arasındaki benzerliklerde oluşan uygunluktur.

II- Birbirlerine benzemedikleri halde aralarında, kullanım amacı ya da meydana geliş kaynağı bakımından ilgi bulunan nesnelerin yan yana geldiğinde yadırganmazlığı hizmet uygunluğudur.

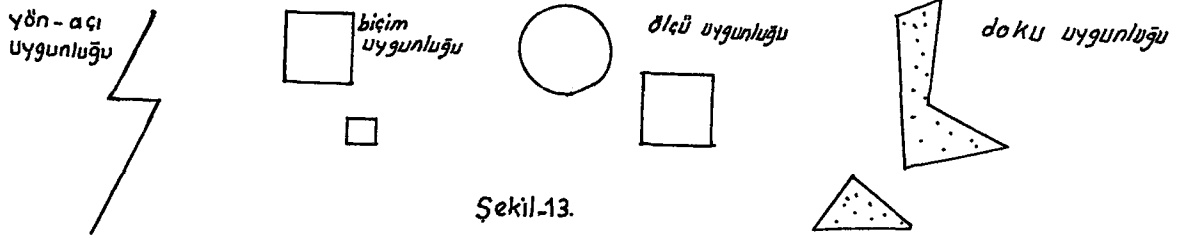
III- Aslında birbirleriyle hiç ilgili olmadığı halde biçim bakımından birbirine benzeyen cisim ya da cisim gruplarının oluşturduğu uygunluktur.

IV- Belirli bir usluba göre düzenlenen bir yapının tamamı ile parçaları arasındaki uygunluk üslup uygunluğu olarak adlandırılır(243).

(242) HANÇERLİOĞLU, O. Türk Dili Sözlüğü sf.498-497-59.

(243) TUMBİŞ M. Temel Tasar Ders Notları 1985-86.

Bir sanat yapıtını oluşturan öğelerin birbirine ters düşmeme durumu demek olan uyumda, öğeler aynı bağlantı sistemi içinde yer almaktadır(244). Anıtsal yapı-yapı grubuna, ek yapı tasarlandığında uyum: ek yapının anıtsal yapıya davranışındaki saygı, anıtsal yapının yapıldığı dönemdeki özelliklerle günün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan yeni ek yapı arasındaki uzlaşımır. Ek yapının anıtsal yapı ile yarışmaması ya da çatışmamasıdır. *Fiziksel Uygunluk:*

Şekil-13.

4.4.2.1. Zıtlık (Karşıtlık)

Nitelik ve durumları birbiriyle aykırı olma, karşı olma(243) benzer tarafların bulunmaması durumudur. Ölçekte, renkte, formda, malzemede, ritimde bir kısmında ya da hepsinde yaratılabilir.

Şekil 14.

"Yüksek binalara ek yapılırken onu aynen taklit etmek ya da belli motifleri kopya etmek yerine seçilen bir yöntemdir. Mimari değeri olan ya da tarihi olan binalara ek yapı yapıldığı zaman yeni tasarımda kompozisyonun bütünlüğünü korumak için başvurulan bir yöntemdir(246). "

Zıtlıklar, çelişkiler aslında tutarlı olan düzeni değişikliğe uğratan olağanüstü bir tutarsızlıktan ya da düzenin kendi içindeki tutarsızlıktan doğabilir. Zıtlıklarla kurulmuşluklarla mimari anlamı güçlendirilebilir. "Hiçbir kusuru olmayan bir yapının yetkin hiçbir tarafı olamaz çünkü anlamı destekleyen şey karşıtlıktır. Sanatçı bir yaklaşımla gerçekleştirilen uyumsuzluk mimariye canlılık getirir"(247).

(244) SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü.

(245) HANÇERLİOĞLU O., a.g.e. sf.300-301.

(246) DIBNER Davit, a.g.e., sf.58.

(247) VENTURI, Robert, Mimarlıkta karmaşıklık ve çelişki sf.61-62 'Uyumlaşma ve düzenin sınırları alışılmış öğe.

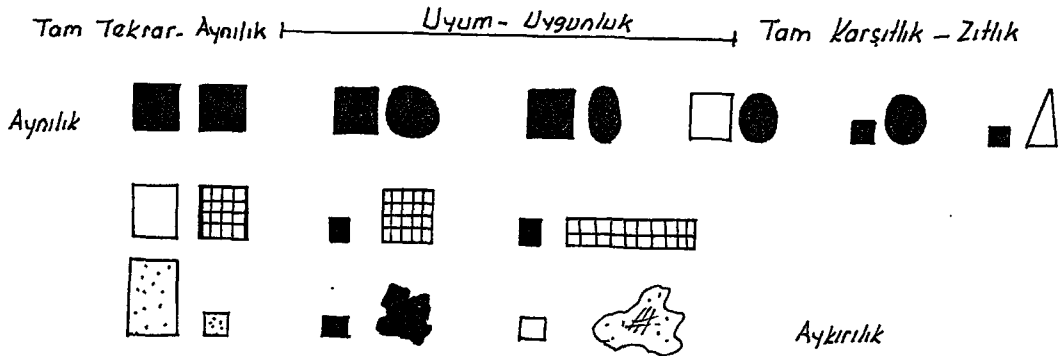
Örneğin Le Corbusier'in Savoie Villasında kuraldışı aykırılıklar, katı egemen bir düzene uygulanmıştır. Aalto, Wolsburg Kültür Merkezi'nde düzeni neredeyse uyumsuzluklarla yaratmıştır.

Le Corbusier'nin bazı yapılarında anıtsallığı yaratan, ölçeğin yanısıra, abartılmış düzen dolayısıyla abartılmış bütünlüktür. Bunun gibi anıtsallıkların gizi düzenleme-deki özel durumların yarattığı, zıtlıklarla karşıtıklardır(248). "Mimarın görevi", alışıla-gelmış ögeler ile eskinin yetersiz kaldığı yerlerde, titizlikle seçtiği yeni ögeleri seçerek bütünü örgütlemektir.

Gestalt psikolojisi bağlamın, parçanın anlamına katkıda bulunduğunu ve bağ-lamdaki değişikliğin anlam değişikliğine yol açtığını söyler. Mimar parçaları düzenle-meyle bütünü'nün içerisinde anlamlı bağlamlar yaratabilir... Tanıdık nesnelere tanıdık ol-mayan bir bağlama oturduklarında, eski oldukları kadar yeniymiş gibi de algılanır-lar"(249). Nesnelere konumlanmalarıyla yaratılan bu zıtlık aykırılığıyla yapıya hareket ve canlılık getirirken farklı yerde tekrarlanmış olsada mevcut ile bir ölçüde uyum da sağlamış olur.

"Tasarımdaki sıkıntılar sonuç olarak baskısı altında olunan uyum ve zıtlıklar daha iyi olan, uyum ve zıtlık arasında uzanan 3. bir yolun olabirliğini gösterir. Ne bir stili kopyalamak ne de ilişkisiz bir yeni tasarım. Bu durumda, yeni yapı görünmeyen is-keleti doldururken, diğer yandan kendi kalitesini gözlemez"(250).

Tekrarda herşey birbirinin aynı, zıtlıkta ise, benzer taraf yok. Uygunluk zıtlık ile tekrar arasındaki alanda konumlanır, aynılık söz konusu değildir fakat benzerlikler var-dır. Uyumu en çok ifade eden boyuttur.

Şekil 15. Dişer, Konteks Tasarım İlişkisi (Y. Lisans ders notu)

(248) VENTURI Robert, a.g.e., sf.61-65.

(249) VENTURI R. a.g.e., sf.65.

(250) KURRENT Friedrich, New building in Old Settings.

Zıtlığın karşıtlığın gözlendiği yapılara James Renwick'in tasarladığı, Vassar Koleji ek yapısını, Venturi'nin Alen Memorial Sanat Müzesi'ne yaptığı ek yapıyı, Holy Ghost katolik Kilisesine yapılan ek yapıyı, malzemenin yarattığı zıtlıkla Akevi vb. gösterebiliriz.

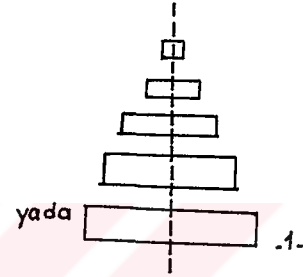
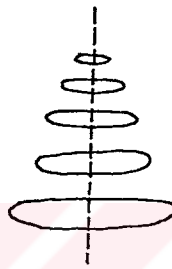
4.4.2.e.) Koram (Hiyerarşi)

Aşama düzeni,; önem ve derece bakımından giderek yükselen basamaklar dizisi; aşama sırası; iki zıt ucu birbirine bağlayan köprüdür.

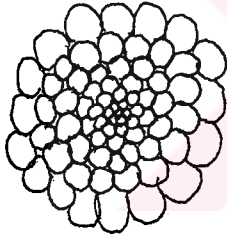
Koram'da iki temel özellik vardır: 1- İki uç arasında zıtlık, 2- Uçlar arasında düzgün kademelenme

Koramı Üçe ayırabiliriz:

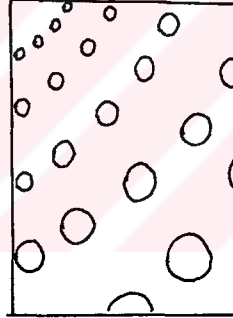
- 1- Eksensel Koram,
- 2- Merkezsel Koram,
- 3- Çevresel Koram,

2.

3-

Eksensel Koram

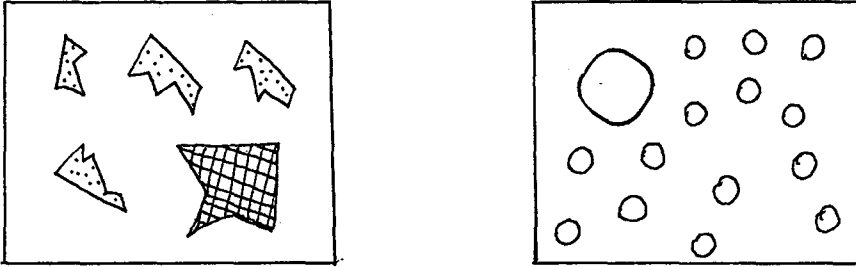
- 1- Bir eksen üzerine dizilmiş kademelenmedir.
- 2- Kademelenme bir merkez etrafında toplanmış ise merkezsel koramı
- 3- Merkeze bağlı fakat merkezin çevresinde dizilerek gerçekleşmişse çevresel koramı oluşturur.

Şekil 16.

Edirne tarihi kent merkezi planında, eski ızgara sistemli yerleşim ile organik Osmanlı kenti yerleşiminin aşama düzeni olmadan birleşmesinin sıkıntıları gözlenebilir. Nezih Eldem'in Karaköy Ziraat Bankası ek yapısında ve bu ek yapıya yapılan ekte kademelenmesi bir geçiş gözlemek mümkündür. Eski bedestenle başlayan Kapalı Çarşı yapısı, katı biçimsel durumu ile organik dış mekanı arasında geçiş sağlayan çarşı birimleriyle kademeli yumuşama sağlayarak gelişmiştir. Zeyrek SSK binasında S.H.Eldem kitlesel olarak kısmi parçalamalar yaparak küçük konut birimleriyle büyük kitlesel yapı alanı arasında bağlantı kurmuştur.

4.4.2.f) Egemenlik

"Kendi başına buyruk olma, başkalarına boyun eğmeme",, boyun eğdirme, güçlü olma"(251) anlamlarına gelen egemenlik, üstünlüğünü hiçbir kısıtlama veya denetime bağlı olmaksızın sürdürebilen, belli bir öge veya birkaç ögenin diğerlerine üstünlük sağlaması durumudur. Egemenliğin en önemli özelliği arada mutlaka bir zıtlığın olmasıdır.

Şekil 17

4.4.2.g) Denge

Sözlük anlamıyla denge 1- Karşıt iki gücün denk gelmesi durumu, 2- Devinimsiz bir nesne üzerine etki yapan güçlerin o nesnenin yönünü ve hızını değiştirmeleri durumu(252) (bu yön-değişim yönü, hız-değişim hızı olarak ta ele alınabilir). Herhangi bir kompozisyondaki elemanların aralıkları, biçimleri, yerleri, değerleri vb. gibi sanat yapıtını oluşturan öğelerin (tasar öğelerinin)(253) bütünü bozmayacak biçimde dağılışı(254).

İki tür denge vardır:

- 1- Bakışık (simetrik) denge
- 2- Bakışimsız (asimetrik) denge

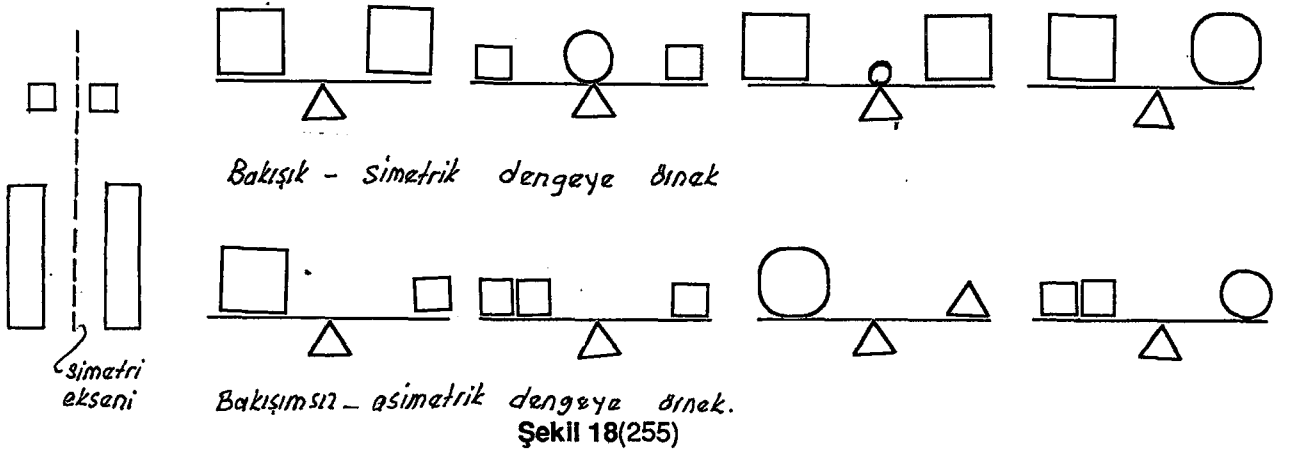
Bakışık denge: Eğer nesnelere-değerler bir eksen etrafında eşit uzaklıkta yerleştirilirse bakışık denge ortaya çıkar. Bakışık dengenin özellikleri: Kesin ve karardır; oturmuş, yerleşmiş, bozulmaz bir görüntü vardır. Fakat monotonluk yaratma özelliği vardır.

(251) HANÇERLİOĞLU O, Türk Dili Sözlüğü, sf.200.

(252) HANÇERLİOĞLU O., a.g.e., s.163.

(253) Tasar öğeleri: 1- Çizgi, 2- Yön, 3- Biçim, 4- Ölçü, 5- Aralık, 6- Doku, 7- Renk, 8- Değer, 9- Hareket, 10- Işık-gölge, 11- Ses, 12- Koku. Bu öğeler yakınlık, ayırıcılık nitelik (karakteristik), benzerlik, saydamlık, ölçü değerlendirme yollarıyla 'görsel idrake-duyumlama'ya etki ederler, yarattıkları kompozisyonlarla, buldukları bağlam arasında tasar ilkelerinin yardımıyla çevreye saygılı, hoş, duyarlı, etkileyici ya da tam aksi, şok edici yapıtlar oluştururlar.Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek.

(254) SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, sf.65.

Roma'da imparatorluk döneminde uygulanan ve 15.yy.'da İtalya'da tekrar değerlendirilen denetli sokak ve meydan cephelerinin insan üzerine etkisi Fransa'da, daha etkili bir biçimde 17.yy.'da görülmeye başlandığında Versailles yerleşmeleri çevresinde duvar malzemelerine getirilen sınırlama, renk, çatı örtüsü malzemesi veya rengi kısıtlamaları ve kit sınırlaması, sarayın etrafında görüntüyü bozmayan bir düzen ve simetri uygulaması sağlama çabası görülür(256).

Bakışık-simetrik düzene sahip olan Louvre Sarayı Müzesi ek yapısı planlamaya biçimsel açıdan fark getirmesine rağmen simetrik dengeyi bozmamıştır ama monotonluğu bir parça kırıcı etkisi olmuştur. Stirling'in mekansal kurgusu açısından simetrik olan yapısı Staats galeri, Berlin mevcut yapıyla simetri eksenine dik yönde birleşerek simetriyi küçük asimetriyle bozmuş ve asimetric denge oluşturarak tasarıma hareket getirmiştir. Kahn'ın tasarımı olan Kimbell müzesi simetrik yapısı, aynı modüllerin eşit ilavesiyle genişletilerek dengeli simetrik yapısı korunmuştur.

4.4.2.h) Birlik

Çeşitli cisimlerin mekanların ya da yapıların bir araya gelerek dengeli bir bütün meydana getirmeleriyle birlik doğar. Birliğin olması için denge olması gereklidir. Birliği sağlamak için kullanılan 3 yol:

(255) Şekillerin değerlendirilmesi:

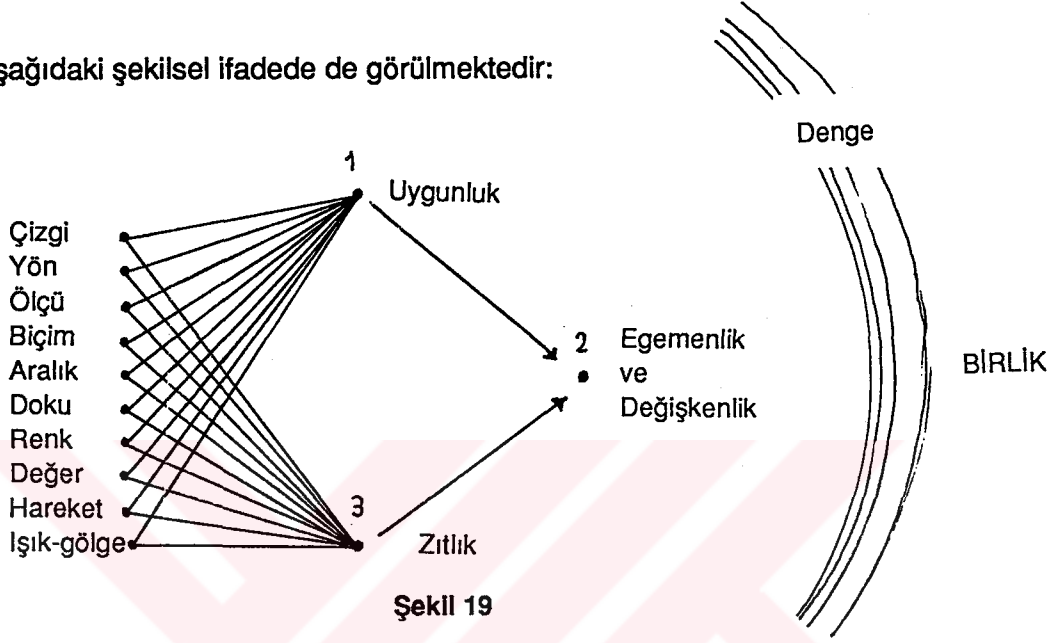
UYGUNLUK	{	1- Tekrar kullanılmış, birlik var
		4- Ölçü uygunluğu var, egemenlik ve birlik yok
ZITLIK	{	5- Biçim uygunluğu, ölçü zıtlığı, birlik, ilginçlik var
		7- Hem ölçü zıtlığı hem biçim zıtlığı var
EGEMENLIK	{	2- Ölçü ve biçim zıtlığı, ölçü egemenliği, birlik var bakışım olmasına rağmen ilginç bir düzenleme örneği
		3- Biçim egemenliği ölçü uygunluğu ve bakışık ve ilginç bir düzenleme
		6- Biçim uygunluğu, tekrar yoluyla ölçü uygunluğu var birlik var aynı eleman tekrarlandığı halde bakışıl olmayan düzenleme
		8- Biçim farklı, ölçü uygun, birlik var, değişik bir düzenleme

(256) ERDER C, 1975, a.g.e. (bilgi için bkz. P.Lavedan, Histoire de l'Urbanisme, Renaissance at Temps Modernes, Henri), (Versailles hakkında bilgi için bkz. L.Oeuvre de Henri Prost, Académie d'Architecture, Paris, 1960).

- 1- Uygunluk yolunda: Tekrar, aralıklı tekrar, uygunluk, kuram
- 2- Zıtlık yolunda: Zıtlık
- 3- Egemenlik ve değişkenlik yolunda: Bu ilkelerinyarınında egemenlik ve kuram

vardır.

Aşağıdaki şekilsel ifadede de görölmektedir:

Şekil 19

4.5. Ek Yapının Tavrına Yönelik Sınıflandırmalar

Ek yapı tasarımında, yeni tasarımın ve mevcutla estetik açıdan bağlantısında, DIBNER'lerin sınıflandırmasına göre, estetik beklentiler: - çevre, - ölçek, - zıtlık, - biçim, - ritim, - arka plan (fon etkisi), - anımsatma (benzerlik-gönderme), malzeme ve bağlantıyı içermektedir (Bkz. Dibner, Building Addition Design). Oluşturulan bu sınıflandırma yalnızca estetik açıdan belirlenen bir değerlendirme kriteri değildir. Anıtsal ya da mevcut yapı ile yapılan ek yapı arasındaki bağlantıyı, yaklaşım tarzını açıklayıcı, tavra yönelik durumu tarif eden bir sınıflama listesidir.

Uluşahın H. anıtsal yapı-ek yapı arasındaki ilişkileri 4 grupta toplayarak sınıflamıştır(257).

1- Eski yapı-yeni yapı kütle ilişkileri: ölçü ve orana bağlı değerleri içerir(258). bagrup açılımlarını genişleterek değinecek olursak: alan boyutu, yükseklik.

2- Üslup ilişkileri: Stil birliği-aykırılık, uyum, şok etkisi vb. yaklaşımları içerir.

(257) Bkz. ULUŞAHİN H., a.g.e., yaklaşık benzer yaklaşım bkz. KURRENT F., a.g.e.

(258) Eski yapı yeni yapı kütle ilişkileri ve üslup ilişkileri için bkz. Old & New Architecture.

3- Yapım teknolojisi: malzeme ve malzemeye bağlı renk-doku, biçim, cephe düzeni ve cephe elemanları gibi unsurları içerir(259).

4- İşlevsel ilişkiler: Yeni işlev, biçim-işlev ilişkisi ve mekansal kurguya ait unsurları içerir.

Yalnızca görsel veya şemasal bağlantıları yansıtmayıştından, kütleden-işleve ve yapım teknolojisine ilişkin unsurları bünyesinde toplamasından dolayı dikkate değer bir sınıflamadır.

Kitlesel olarak anıtsal yapı-yapı grubunun, yeni ek yapı ile ilişkisini - çevresel bağlamdaki ilişkisi ve mimari oluşumu ICOMOS 1980 Tarihi çevrede yapılaşma sergisinde ise şu şekilde sınıflandırılmıştır(260):

- 1- Tümüyle tarihi çevreye aykırı olumsuz yeni yapılaşmalar
- 2- Uyuşum, bütünleşme gösteren yapılar
- 3- Zıtlık, karşıtlık gösteren yapılar
- 4- Aşırı zıtlık - şok etkisi yaratan yapılar
- 5- Gözden ırak tutma (fon etkisi de bu gruba dahil edilebilir)
 - Ayna yüzey
 - Şeffaflık
 - Toprak altında inşa
 - Gizleme, kamuflej
- 6- Benzetme, andırıcılık
- 7- Karmaşık örnekler.

Aynılık ve karşıtlık arasında yapılan bu sınıflandırma görsel açıdan yapılmakta ve yoruma bağlı olarak değişebilecek değerlendirmelere açık bir tutum sergilemektedir. Uyum ve zıtlığın estetik değerlendirmede çok önemli bir yeri olduğu şüphesiz olmakla birlikte diğer estetik değerlendirme ölçütleri de tasar öğeleri ile birlikte etkin rol oynamaktadır. Onların rolü dışlanırsa kesin bir boşluk bırakılmış olur. 'Karmaşık örnekler' bir-biri içine giren bu unsurları da içermekle birlikte kanımca netlik getiren bir tanımlama yapmamaktadır.

Dinçer, L, Goat-1988'de yaptığı (1- Çevre organizasyonu, 2- Kütlesel özellikler, 3- Cephe dizaynı) sınıflandırmaya benzer bir sınıflandırma yaparak, gözlem ve ölçmeyle saptanacak çevre verilerini üç grupta toplar(261) (Genelden özele giderek).

(259) Yapım teknolojisi, İşlev ilişkileri için bkz. New Building in Old Settings.

(260) BALKIS R., 91, sf.3 (Kaynak: Construire en quartier Ancien, Paris, 1980).

(261) DİNÇER, 1990-91, Konteks tasarım ilişkisi, Y.Lisans ders notu, bkz. dn:199.

- 1- Yapı adasına, sokağa vb. bağlı olan, yapı dokusundan gelen özellikler
 - 2- Binanın kitleleriyle, biçimiyle ilgili özellikler
 - 3- Binanın (dışı) cephesine ilişkin özellikler
- 1- Yapının dokusundan gelen özellikler:
 - a) Binaların (tekrarlanışındaki) ritmiyle ilgili özellikler (ayrık veya bitişik düzende oluşu)
 - b) Çekme mesafeleriyle ilgili özellikler
 - c) Sokakta süreklilik gösteren sınırlar (duvar, çit peyzaj sınırları)
 - 2- Binanın biçimine, kitesine özgü özellikler:
 - a) Boyutları, cephede yüksekliği ve genişliği oranları
 - b) Çatı biçimleri
 - c) Binadaki çıkıntılar, yerleri, ritimleri, binaya oranları (cumbalar, çıkmsalar, saçaklar vb.)
 - 3- Cepheye ilişkin özellikler:
 - a) Renk-doku, malzemeye bağlı olabilir, olmayabilir.
 - b) Dolu-boş oranı, boşlukların dağılımı ritmi
 - c) Mimari detaylar: Silmeler, payandalar, saçaklar, kemerler, söve-lenta-demirlik vb., siva türü, taşların dokunuşu, strüktürü, süslemeleri vb...

Bu veriler mevcut sonucunda mevcut yapının durumuna, yeni tasarıma veri olabilecek görsel değerlere, yeni yapının bulunduğu bağlama göre sahip olduğu estetik değerlere ve niteliğe ilişkin özelliklere netlik getirebilir. Varolan veriler saptandıktan sonra yeni tasarıma geçilmesi herhalde en doğru yaklaşım şeklidir. Bu verilerin sonuçları ne olursa olsun, yeni yapılan mimariyi anıtsal çevrede inşa etmenin birden fazla olasılıkları vardır, fakat böyle bir durum içinde tasarım yapılabilmesi için harfi harfine tanımlanmış kurallar yoktur, diğer taraftan bütün tasarıma yüksek derecede sınırlama tesbit ve tasarım gücü gerektirir(262). Yeni yapının tavrının çeşitlilik gösterdiği ve farklı olasılıkların kurallarla sınırlanamayacak esnekliklere imkan veren anıtsal çevrede gerçekleşen bu yapılaşmada yeni tasarımı tasarımın konuya yaklaşım tarzına göre şöyle sınıflandırabiliriz(263).

1- Kentle kendine özgü bir dille konuşmak (Eifel kulesi, Pompeido merkezi gibi),

(262) LANG, Ernst M, New building in old settings, sf.5.

(263) Genel olarak yeni yapının çevresel bağlamda tasarıma yaklaşımı: 1- Benzer, 2- Yorum, 3- aykırı olarak gruplanmaktadır. Buradaki sınıflandırma ise Friedrich KURRENT'tan alınmıştır.

- 2- Korumak, restore etmek, onarmak, devamlılığını sağlamak,
- 3- Bağlantı kurmak ve yeni birşey yaratmak,

"Sanatta yenilikçi kavramların eşsiz ve benzersiz olduğu hakkındaki iddialara yol açan şey bu kavramların geleceği haber veren bir niteliğe sahip olmalarıdır" Frank Kermade 1966(264), sf.26.

Kentte kendine özgü dil kullanmak, Eifel kulesi gibi, pompeido merkezi gibi yapılara (hatta Louvr'un piramidi de öyle...) ve kentsel ölçekte Edirne kenti planı gibi... Teknolojinin ve değişen yaşam tarzının kente yansımalarının kaçınılmazlığı olarak değerlendirilebileceğimiz bu yapılar kendileri de çağlarının özelliklerini yansıtan belge niteliği taşırlar. Yapıldıkları andaki şok edici etkileri zamanla alışılır hale gelir.

Bu kendine özgülük bulunduğu ortama zaman zaman canlılık getirse bile, kentteki tüm yapıların kendine özgü dil kullanmaya başlaması kısa sürede çevreyi karmaşalar yumağına dönüştürmeye başlayacaktır. Belki de bu durumda sıradanlık çekici hale gelecektir. Sonuçta kent var olan değerlerini yitirmiş olacaktır.

Bu yokoluş ve yitişin, sanayi devrimi ve teknolojinin gelişimiyle hızlanması sonucu varolanı korumak özduyusuyla gelişen koruma kavramı, yapılaşmayı onarmak, varolan değerleri korumak ve devamlılığını sağlamak amacıyla yapılan mimari çalışma ve çabaları getirmiştir. Korumaya ve onarıma yönelik tüm çabaları ve eylemleri bu grupta toplayabiliriz.

İki farklı tutumun sonucunda ortaya her ikisinin özelliklerinden birşeyleri bünyesinde bulunduran özgün ama duyarlı bir yaklaşım çıkmıştır: "Bağıntı kurmak, tepki göstermek, cevap vermek, sessiz kalmamak. İlk önce kendi gücünü ortaya koymak, diğerlerini dinlemek, ilişki-bağlantı kurmak ve yeni birşey yaratmak"(265). Yorumaya dayalı olarak oluşturulan bu tasarımda yeni yapılan yapıda-ek yapıda çeşitli yöntemler kullanılmaktadır; bunlar:

- 1- Nötr etki yaratmak
- 2- Kısmi alıntılar yapmak
- 3- Gönderme-çağırışım yapmak

Nötr etki yaratma çabasına 2. Dünya Savaşı sonrası Fransa'sında rastlıyoruz. "İkinci dünya savaşı sonrasında tamamen yıkılmış olan anıtların yapılmasından çekinilmekte, kural olarak ta onarılan kısımların ilk bakışta görülmeyecek şekilde olmasına ça-

(264) LYNTON Norbert, Modern Sanatın Öyküsü, Çev.:ÇAPAN Cevat, ÖZİŞ Sadi Remzi kitabevi, 1982, 'Avrupa'da Savaş Sonrası Sanat', sf.263.

(265) SCHULTZ, Christian Norberg, 1978, bkz. KURRENT- a.g.e.

lıılmaktadır.Önemli bir şekilde tahrip edilmiş anıtlarda zaman zaman modern mimari eklere yer verilmekte, heykellerde, kabartmalarda veya vitraylarda o günkü sanat eğilimini yansıtan örnekler görülmektedir(266).

Nötr etki: Fon etkisi yaratarak, yansıtıcı-cam yüzeyler kullanarak, yer altında inşa ederek vb. şekillerde gerçekleştirilebilir. Nötr etkili birkaç yapı - İstanbul Arkeoloji müzesi ek yapısı, Jean Nouvel - otel binası, Thorcroft-Manor-House ofis ek yapısı - İngiltere, Law Courts binası VanCouver, 8. market sokağı, metro istasyonu - Pensilvanya, State Capitol binası ek yapısı, Pierpont Morgan Kütüphanesi bağ eki, Yale Üniversitesi Amerikan sanatları merkezi ek yapısı, Akropol Müzesi binası, Karaköy Ziraat Bankası ek yapısı vb... Hatta piramitlere gönderme yapan Louvre Sarayı piramidinde de nötrleştirme çabaları içinde kullanılacak olan camlar daha az demiroksit içerecek şekilde teknik işleme tabi tutulmuştur.

Kısmi alıntılar yaparak anıtsal yapı ile alınan alıntılarının ortaklığı ile benzerlik, farklı yerde farklı şekilde kullanımıyla da(267) farklılık yaratılarak monotonluktan kurtarılmış yeni yorumlar getirilebilmektedir. Alıntılar renk, biçim, gereç vb. unsurlarda yapılmaktadır. Alıntıda kullanılan parça anıtsal yapıdan veya çevreden kullanım tarzı farklı da olsa aynen alınır. Alıntı yapılarak duyumsal bütünlük sağlayan yapılara örnek verecek olursak: Thorncroft - Manor House ve ofis inası arasındaki kitlesel alıntı, S.H.Eldem Zeyrek S.S.K. binasındaki ritmik ve modüler biçimsel alıntı (aynı zamanda bu yapıda göndermede mevcuttur). Mies van der Rohe Güzel Sanatlar Müzesi Houston ve Culian Hall arasındaki biçimsel, malzeme ve renk ve kurguya yönelik alıntı, New Haven halk kütüphanesinde malzemeye ve dokuya yönelik alıntılar vb... gözlemek mümkün. Gönderme-çağrışım ise oran, ritm, modül ile ilgili olarak kullanılan elemanlarla bir bilinç durumunun kendiliğinden bir ya da birçok bilinç durumlarını uyandırması(268) sağlanır.Çağrışım yaşantısal olarak bizde iz bırakan etkiler ve nesnelere ilgili olarak uyanır. Anıtsal yapı ve çevre verilerinin bizde bıraktıkları etkileri uyandıracak tasarımlar bizi anıtsal yapının yaşanmışlığı ve yarattığı imge ile bağlantı kurmaya yöneltecek ve yeni yapı ile arasında bağlantı kurulmuş olacaktır. Yeni yapıyı, yeni bakış açısıyla yaparken bir elemanın vurgulanması, tamamen özgün biçimlenişleriyle gerçekleşen yeni yapının kurgusunda anıtsal yapıya gönderme yapabilir.Çağrışım; bitişiklik, benzerlik, zıtlık vb. gibi toplumun yaşantısal algılarını harekete geçirerek unsurları vurgulayarak gerçekleştirilebilir.

(266) ERDER C, 1975, a.g.e., sf.184.

(267) Bkz. VENTURİ R, Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki.

(268) HANÇERLIOĞLU O., Felsefe Sözlüğü, sf.42.

Louvre sarayının piramidi ölümsüzlüğü simgeleyen mısır mezarlarına gönderme yapmıştır. Büyük Tak yapısı zafer taklarına, ofis binası-Milano, komşu yerleşimlerin strüktürel ve kitlesel öğelerine gönderme yapmıştır. Postmodern ile birlikte ortaya çıkan geçmişe gönderme yapan tasarım modelleri zaman zaman buldukları ortam böyle bir bağlama gerek duymasa da yaygınlaşır hale gelmiştir.

Tarihe ve tarihsel simgelere, kentsel düzenlemeye ve kimlik arayışına dönüş ve göndermeleri yalnızca modern sonrasında gözlemiyoruz.

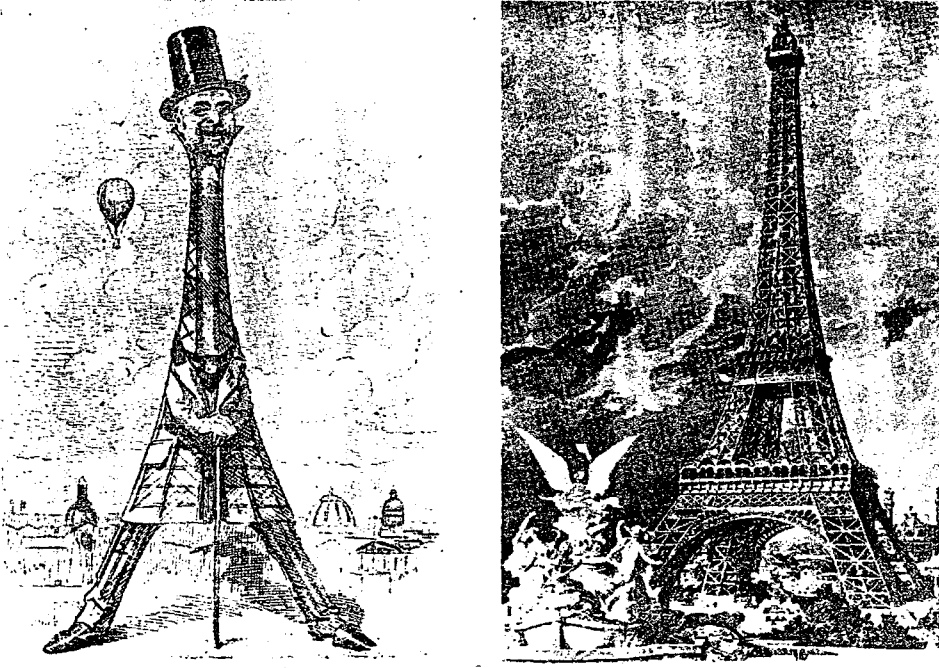
"15. ve 16.yy. Fransasında vitruvius, Palladio ve Vignola'nın kitapları da ilgi görmüştür ve Fransız kralları şehirlere girişlerini Roma İmparatorlarının zafer dönüşü törenlerine benzer şekilde düzenlemeye başlaması ve zafer anıtları gibi mimari anıtların belirlenmesiyle eskiye dönük tutum ile Papa Beşinci Sixtus'un uyguladığı devrini etkileyen geniş yolla plan düzeni birarada görülür"(269). burada çağdaş şehir düzeni içinde eskiye dönük yapıların konması postmodern yaklaşımın geçmişten alıntılarıyla oluştuğu eklektik tutumun benzer bir şeklidir.

Alıntı yapan yapıların, anıtsal çevreden alıntı yaptıkları nitelikler, çevrenin görsel düzeyde saptanabilen niteliklerine aittir(270).

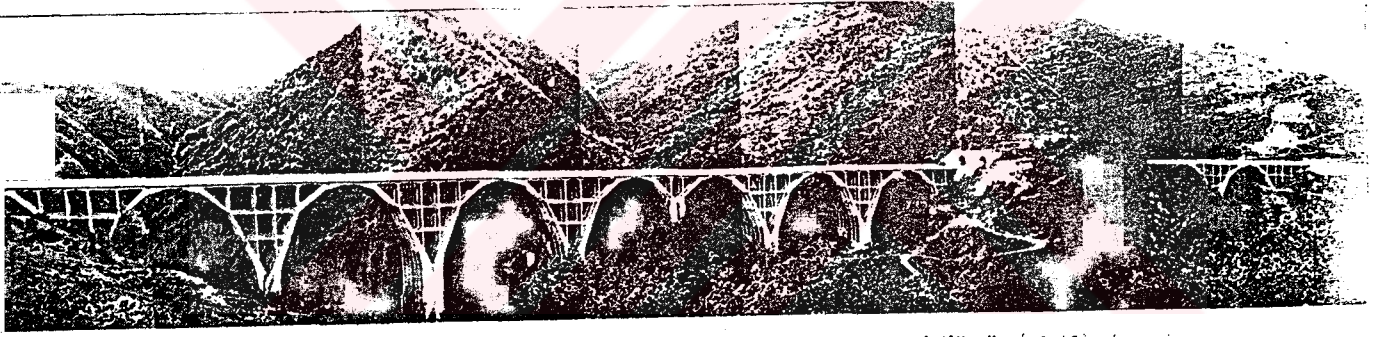
Gönderme yapan örneklerin zamanzaman bağlamsal açıdan bağdaştırıcı bir konumda olduğunu zaman zaman ise yeni yaratılan tasarımda kendine özgü bir dil geliştirdikleri izlenmektedir.

(269) ERDER C., 1975, a.g.e., sf.101.

(270) Bkz. dn.261'deki sınıflandırma.

- Paris 1889 sergisinden Eiffel kulesi, Eiffel'in bir karikatürü (BENOVOLO sf.152) Kendine özgü bir dili olan kule yapıldığı zaman şok etkisi yaratmış ve tepkiler almıştı.

Care ve Gianelli. Poggettone ve Pecora Vecchia Köprüsü, Autostrada del Sole, Bolonya-Floransa bölümü. (sf.63) Neri ve Neri.

- Köprü'nün alt bölümü ile üst kısmı arasındaki karşıtlık, her birinin uzunluğu farklı ayaklarıyla Vadinin zeminine uyması ve tepelerin ritmik modülünden bir. almıştı.

ERECHTHEUM'UN KARYATİDLERİ, ATINA

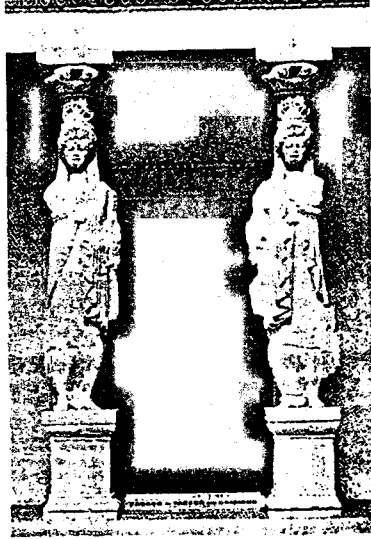

Foto: H.B. Warren
KNİDOS'LULARIN TAPINAK
HAZİNESİNDEKİ KARYATİDLER,
DELFI

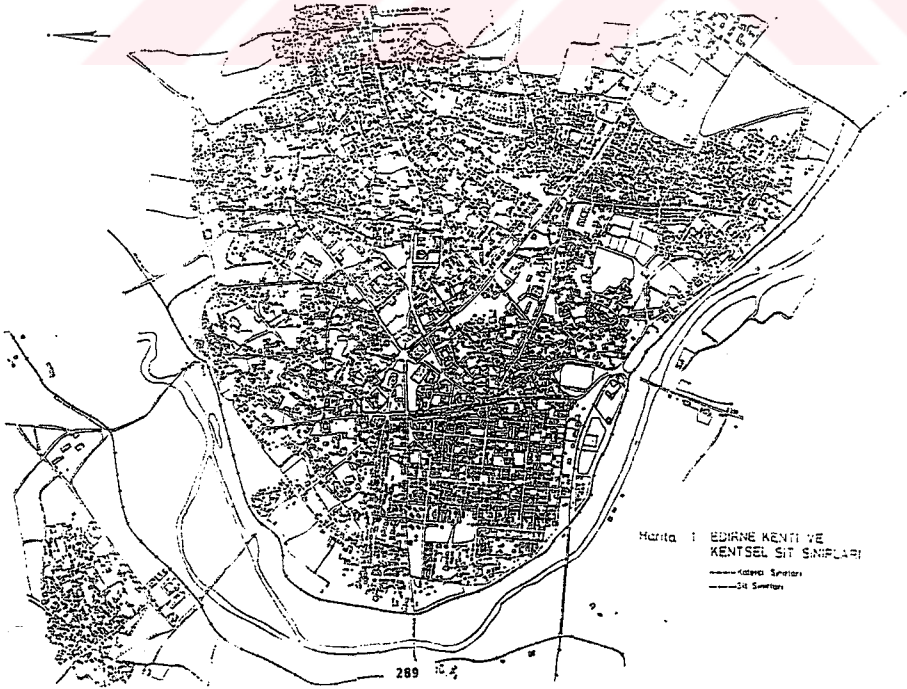
Foto: Anderson
ALBANI VILLASINDAKİ KARYATİD,
ROMA

Karya'lı kadınların yenilgi sonucunda köleliğin utançları altında ezilmelerine gönderme yapılarak oluşturulan sütunlar.

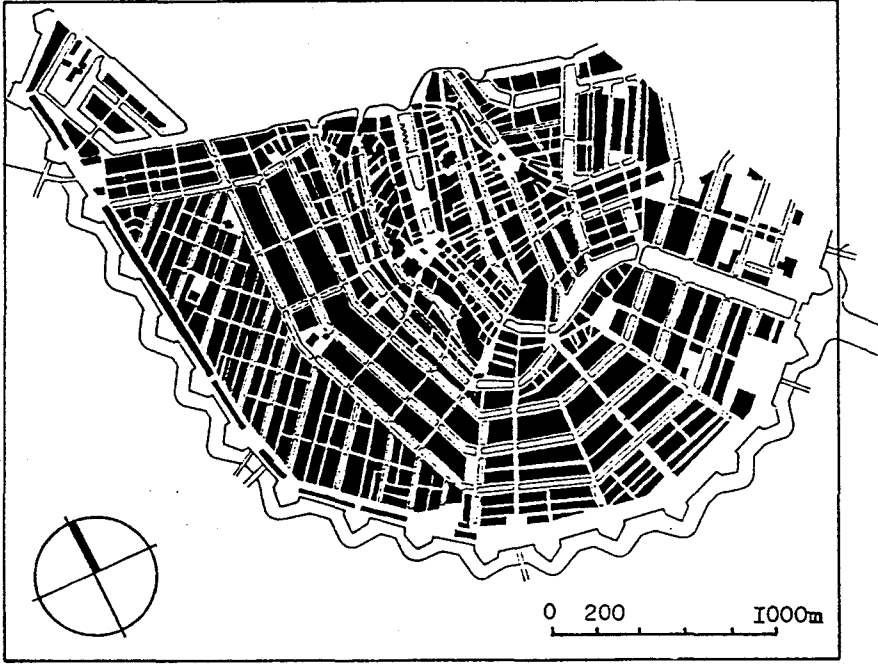
{Mimarlık Üzerine}
10 kitap sf=5

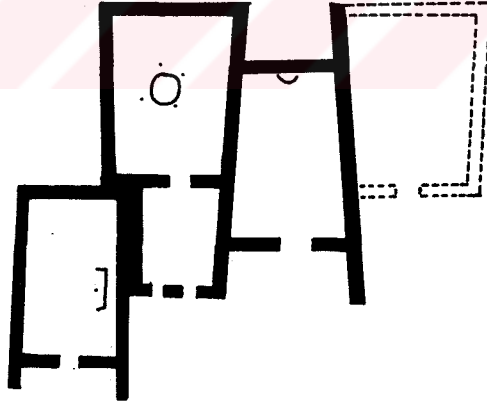
*Hadrianapolis (117 - 138) / Edirne 19. yy. sonu (Encyclopedia of Islam sf= 687)
Bizans yerleşmesine eklenen Osmanlı kentsel yapısı (sf=145 KTUS.)*

Edirne kenti kentsel dokusu (sf= 289 KTUS.).

Amsterdam: 1324 - 1667 (Hollanda) (sf: 147 KTUS)
Farklı devirlerde eklenen değişik izgara kent planları
(Ekonomik durumun yarattığı spekülasyonlara göre farklı boyutlarda oluşan parseller.)

Megaron, ihtiyaçlar oldukça çeşitli birimlerin eklenmesiyle oluşan yunan konutları eklerle gelişmeye örnek.

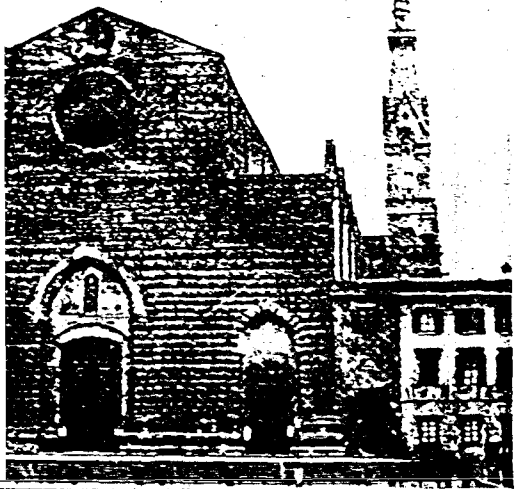

Paris'teki Saint-Denis bazilikasının doğu yüzünün 1843 yılındaki durumu.

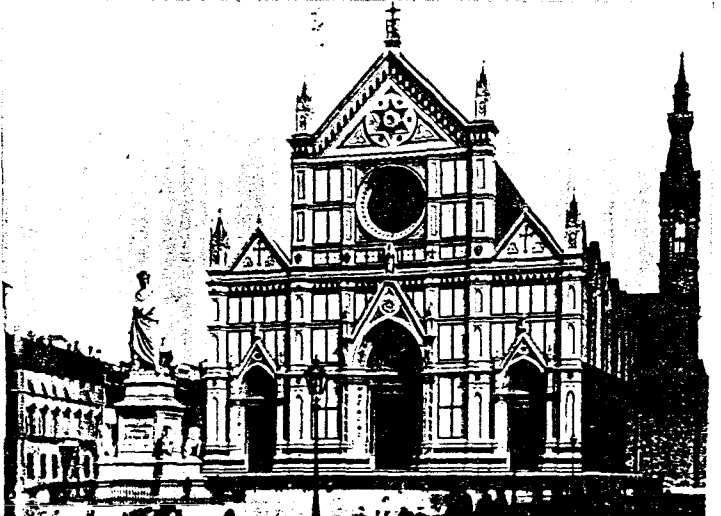

Paris, Saint-Denis bazilikasının doğu yüzünün bugünkü görünümü.

Her devirde yapılan devrin özelliğini taşıyan yeni eklemeler, anıtsallık ve koruma bilinci gelişince kaldırılmış. (Erder, s. XIV - XV)

Floransa'da 1344'de yeniden yapılmış olan Santa Croce kilisesi

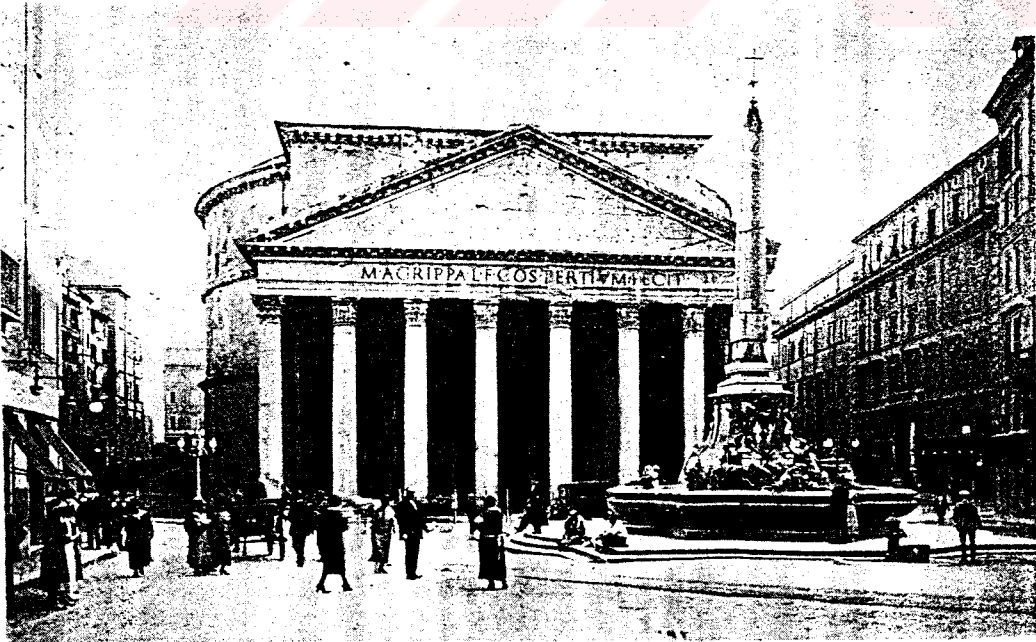

Santa Croce kilisesinin 1857'de N. Matas tarafından yapılmış olan cephesi.

(1800'lü yıllardaki aynı arazide yapıları yeniden yapma davranışına örnek) (Erder s: VIII-IX)

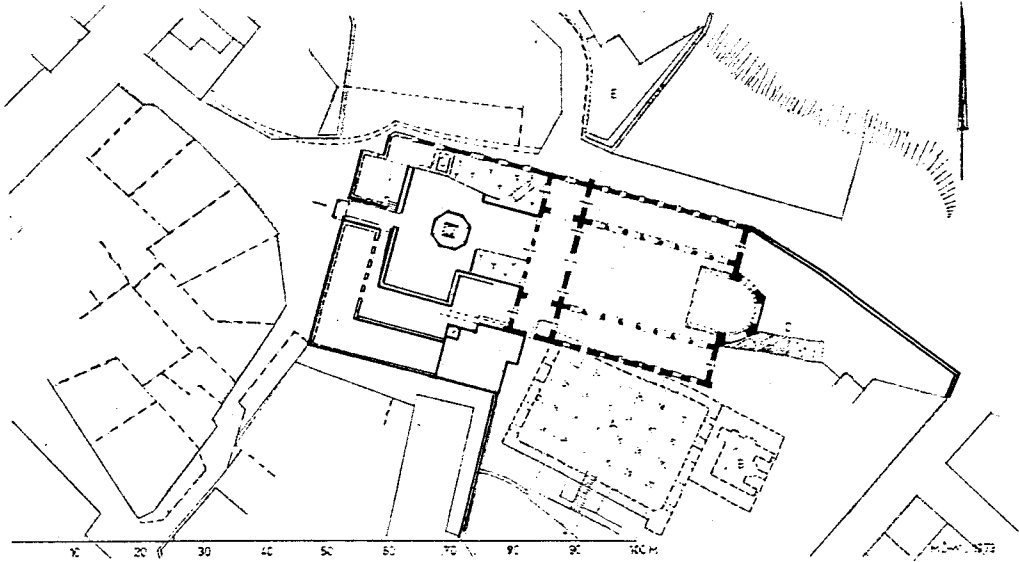

*Roma, aşığın kulakları olarak adlandırılan Bernini'nin kuleleriyle
Hadrian devrine ait Pantheon*

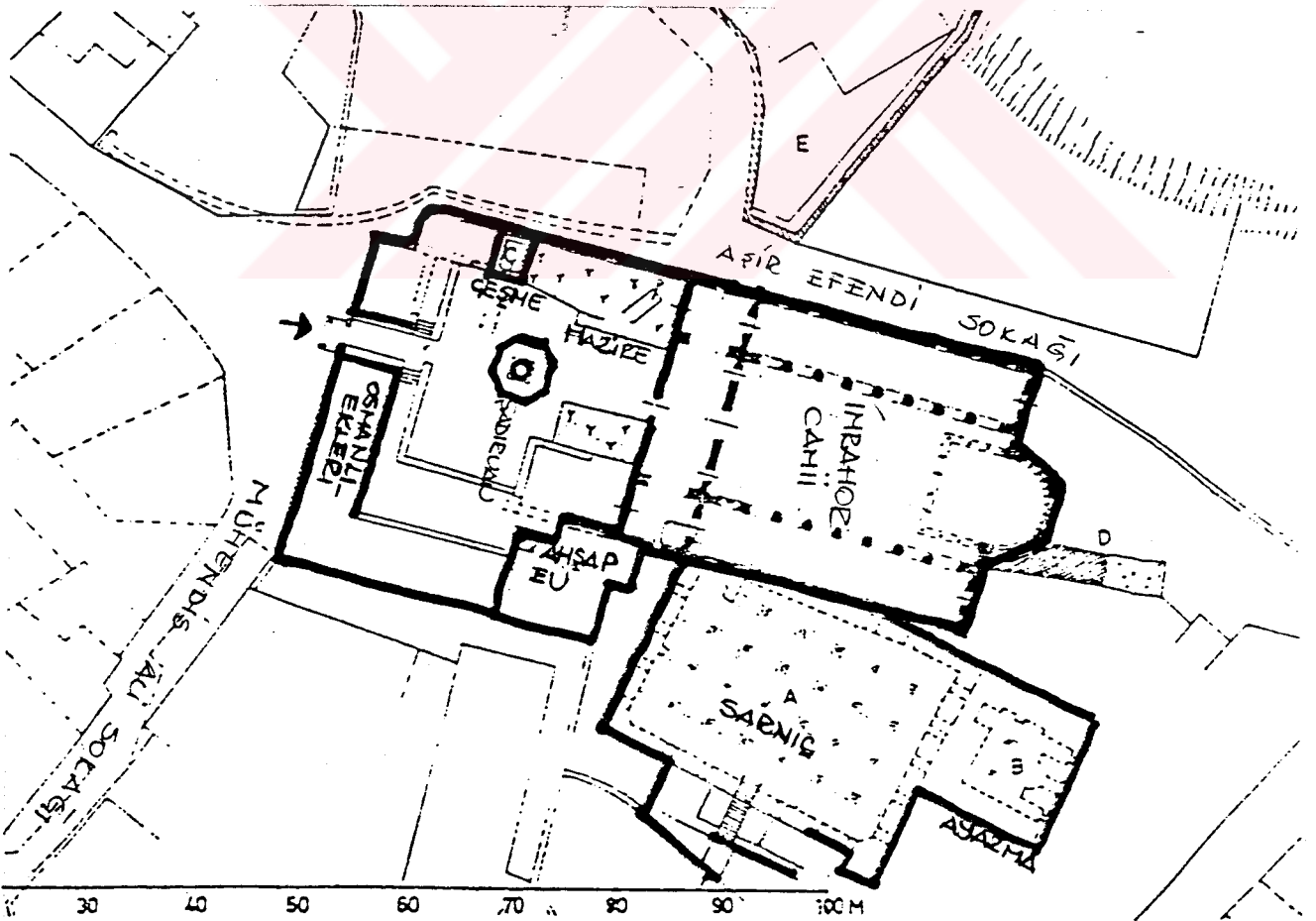
*Pantheon ve önündeki alanda eklerin kaldırılması ve anarılmasından sonra.
(ERDER, 1975, s=V)*

İMRAHÖR CAMİİ

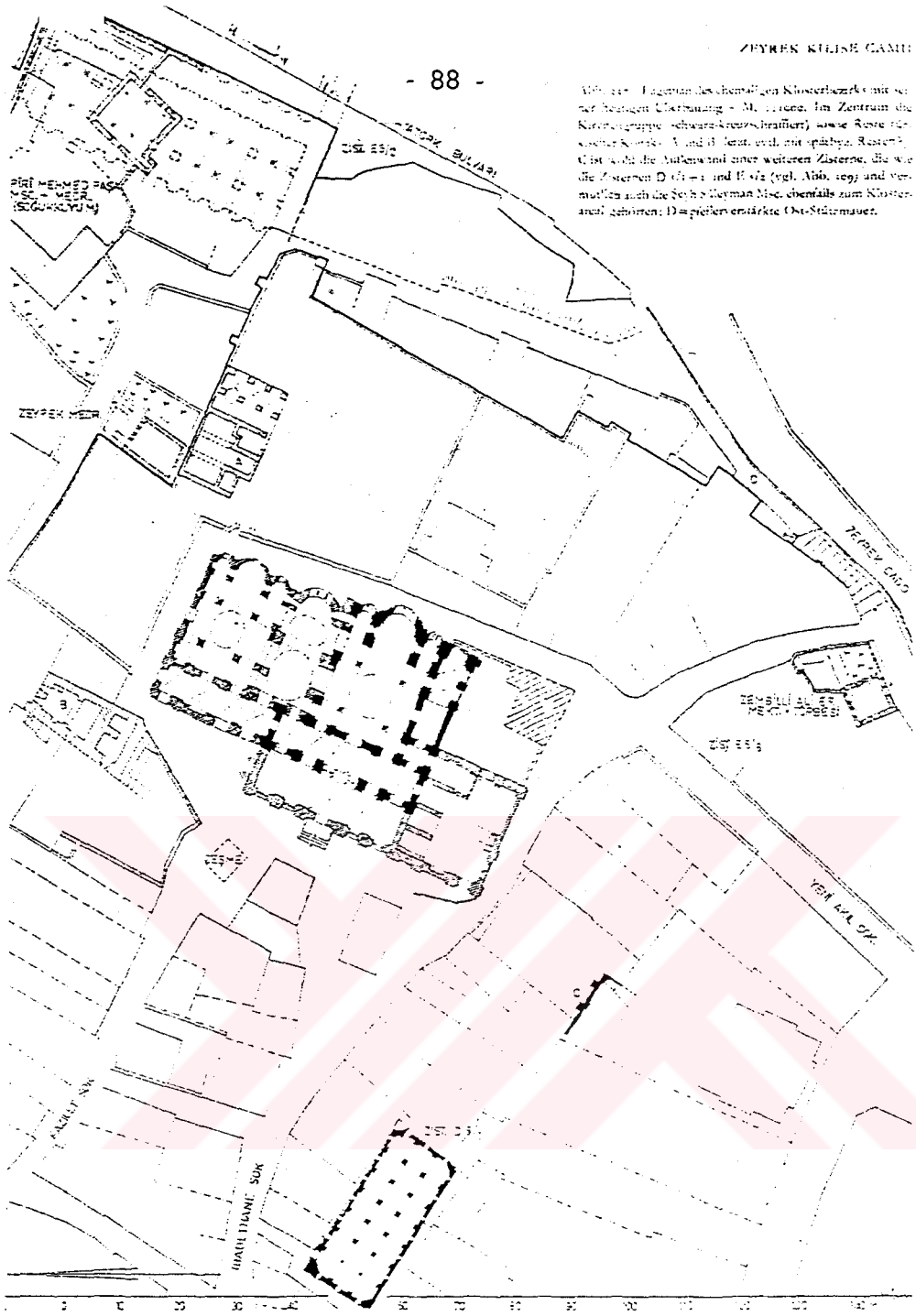
und 194. Lageplan der ehemaligen Kirche mit ihrem durch eine Treppe überhöhten Atrium sowie mit der südlich der Kirche liegenden Zisterne. Bei A ist der Hauptraum A zugänglich ist, während B mit unzugänglicher Blau-Mosaik-Decke (Bauzeit des (für schwarze byzantinische Antikontexte) in osmanischer Zeit errichtete Mosaik) enthält. Ein Bereich der turkisch-orthodoxen Kirche trägt Konstantin und Helena. S. 142, Tafel 104

- İMRAHÖR (KİLİSE) CAMİİ ■ Bizans dönemi yapısı (mevcut)
 □ Osmanlı dönemi tamamlamaları. (Müller, sf=147- KTVK, L=1)

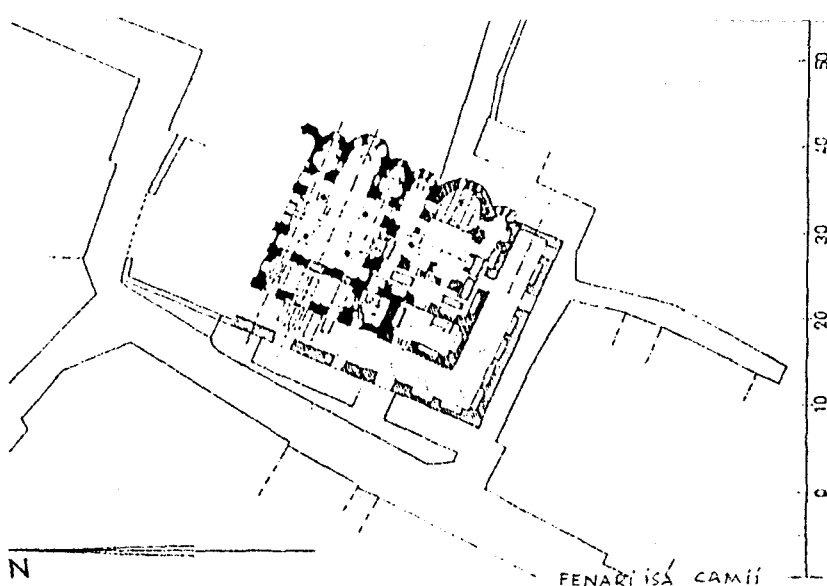

Leipzig, 1972, S. 142, Tafel 104

Abb. 117 - Lageplan des ehemaligen Klosterbezirks mit seiner heutigen Überbauung - M. 1:1000. Im Zentrum die Kirchenanlage (schwarz-kreuzschraffiert) sowie Reste (schraffierter Kern) A und B (entw. mit späthz. Raster). C ist die Außenwand einer weiteren Zisterne, die wie die Zisterne D (A-1 und B-1) (vgl. Abb. 109) und vermutlich auch die Zisterne E (man Mus., ebenfalls zum Klosterbezirk gehörig; D = Pfeiler verstärkte Ost-Stützmauer.

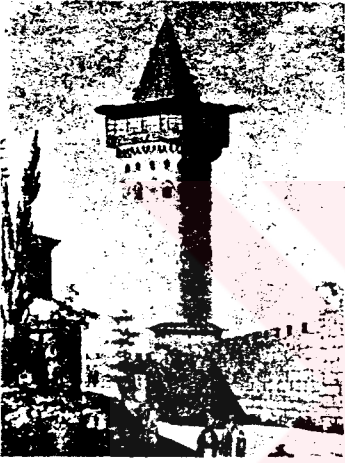
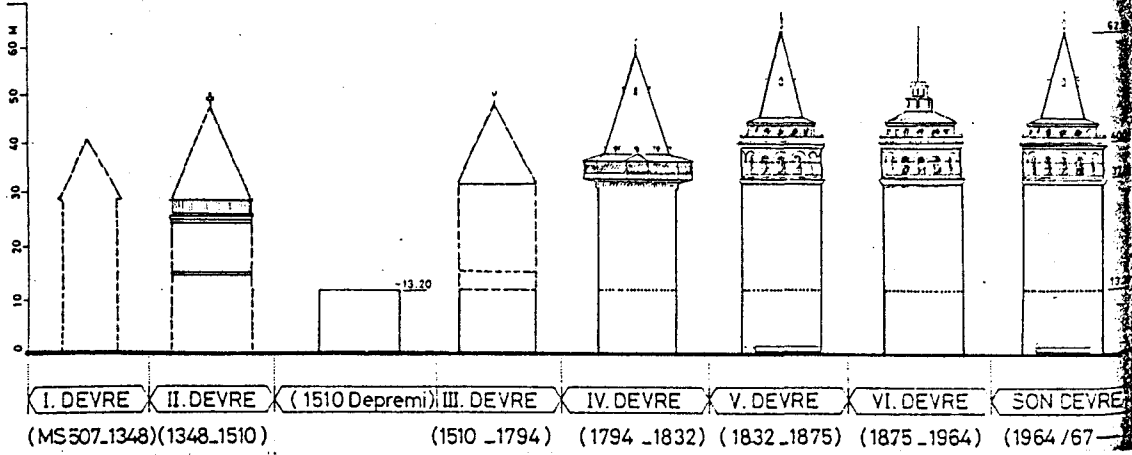
1:1000

Zeyrek Kilise Camii

- Osmanlı dönemi eklemeleri
 - Bizans dönemi yapısı
- (Müller - sf. 210)

Fenari İsa Camii

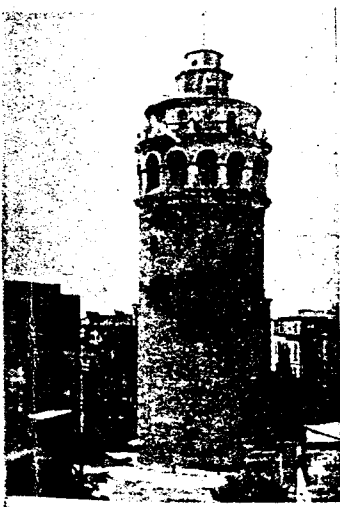
GALATA KULESİ III. SELİM ONARIMI (S. H. Eldem Arşivi) Loewenhielm - İsveç Sefiri-18. Yüzyıl ilk yarısı

GALATA KULESİ - III. SELİM ONARIMI (A. Ignaz Melting Albümü - 1880)

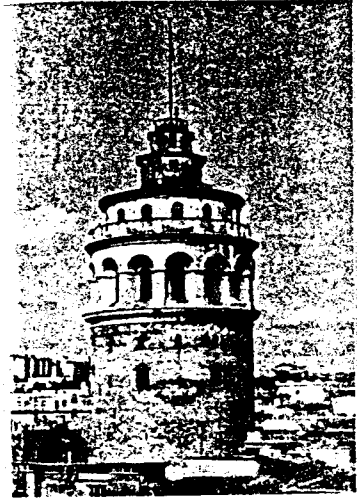
GALATA KULESİ III. SELİM ONARIMINDAN KALAN TAŞ KONSOL - PENDAN İZLER - 1964

GALATA KULESİ 1890

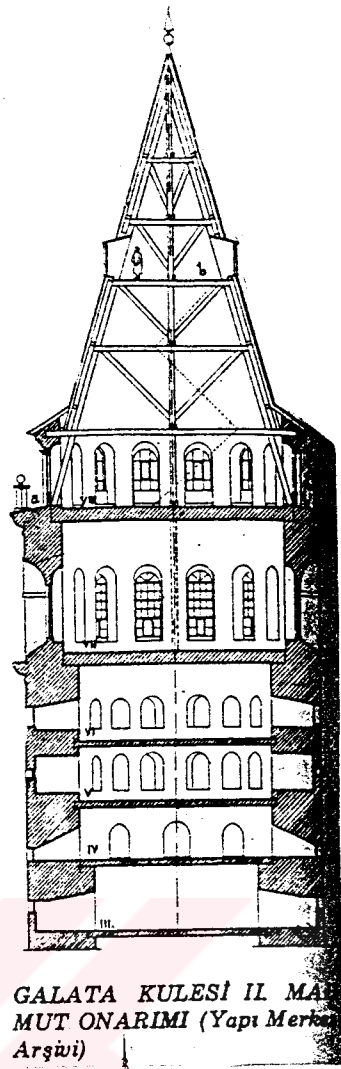
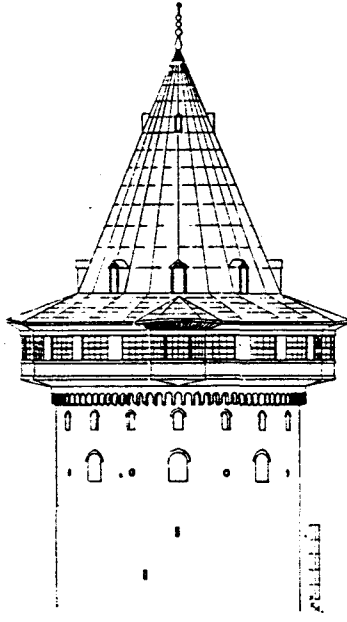
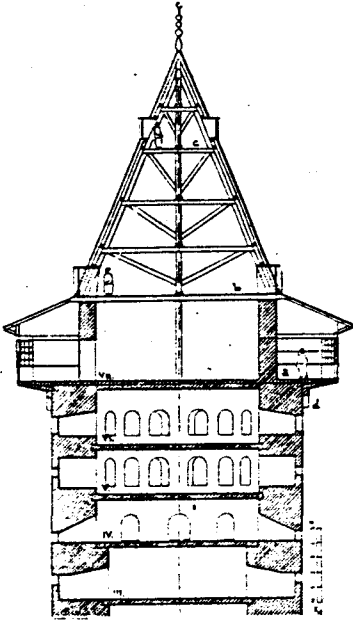

GALATA KULESİ II. MAHMUT ONARIMI (Robertson Fotoğraf - T. Turing ve Otomobil Kurumu Arşivi 1855/64)

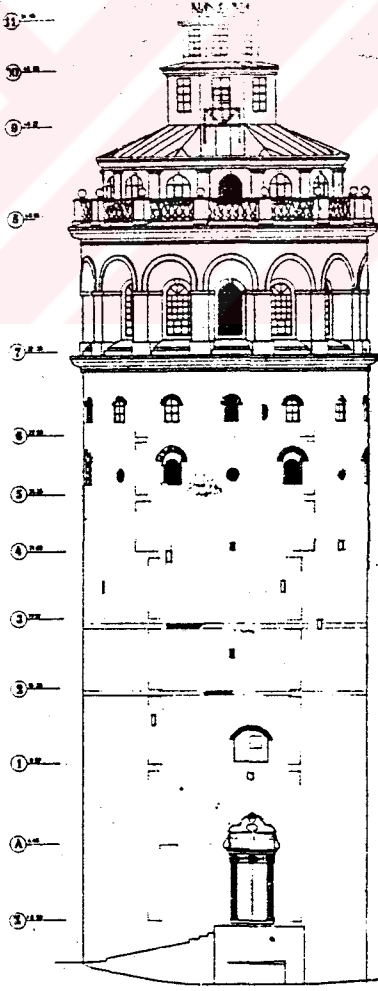
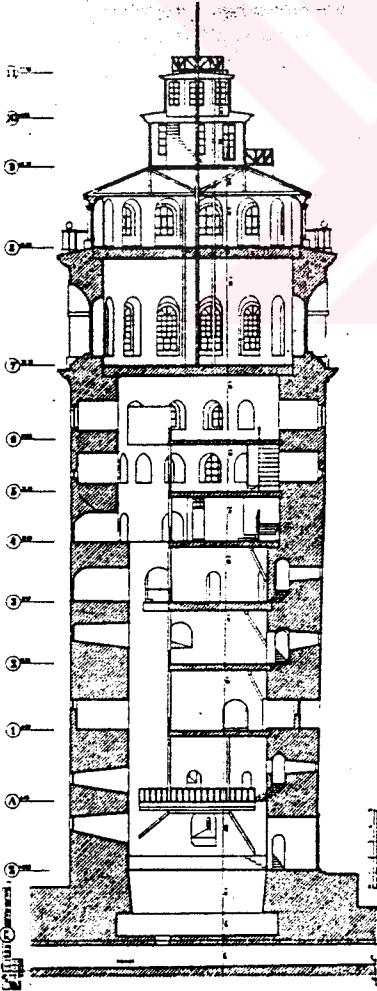
GALATA KULESİ - (Güney Cephesi - Yapı Merkezi Arşivi 1964)

GALATA KULESİ BİÇİMSEL DEĞİŞİMİ

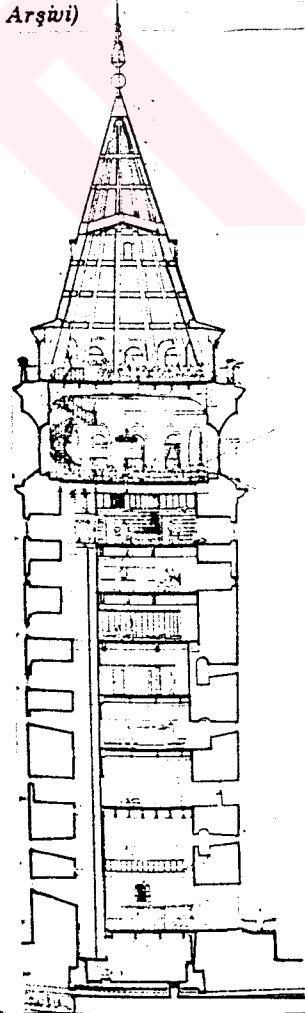
GALATA KULESİ III. SELİM ONARIMI (Tahmini Resitüsyon-Kesit ve Cephe - Yapı Merkezi Arşivi)

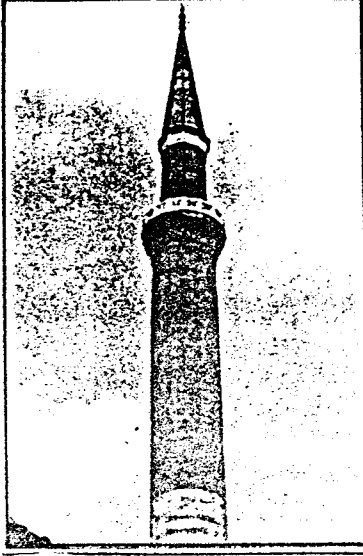
GALATA KULESİ II. MAHMUT ONARIMI (Yapı Merkezi Arşivi)

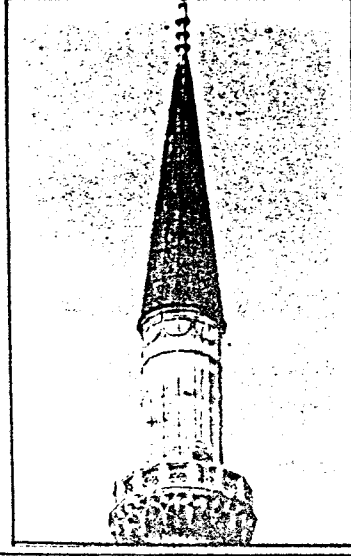
GALATA KULESİ RÖLÖVESİ (Yapı Merkezi Arşivi)

GALATA KULESİ RÖLÖVESİ (Yapı Merkezi Arşivi)

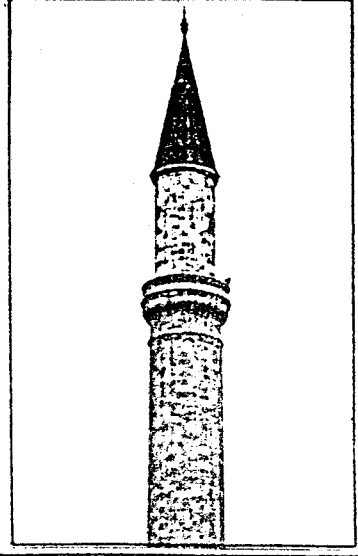

Güneydoğu
minaresi
15.yüzyıl

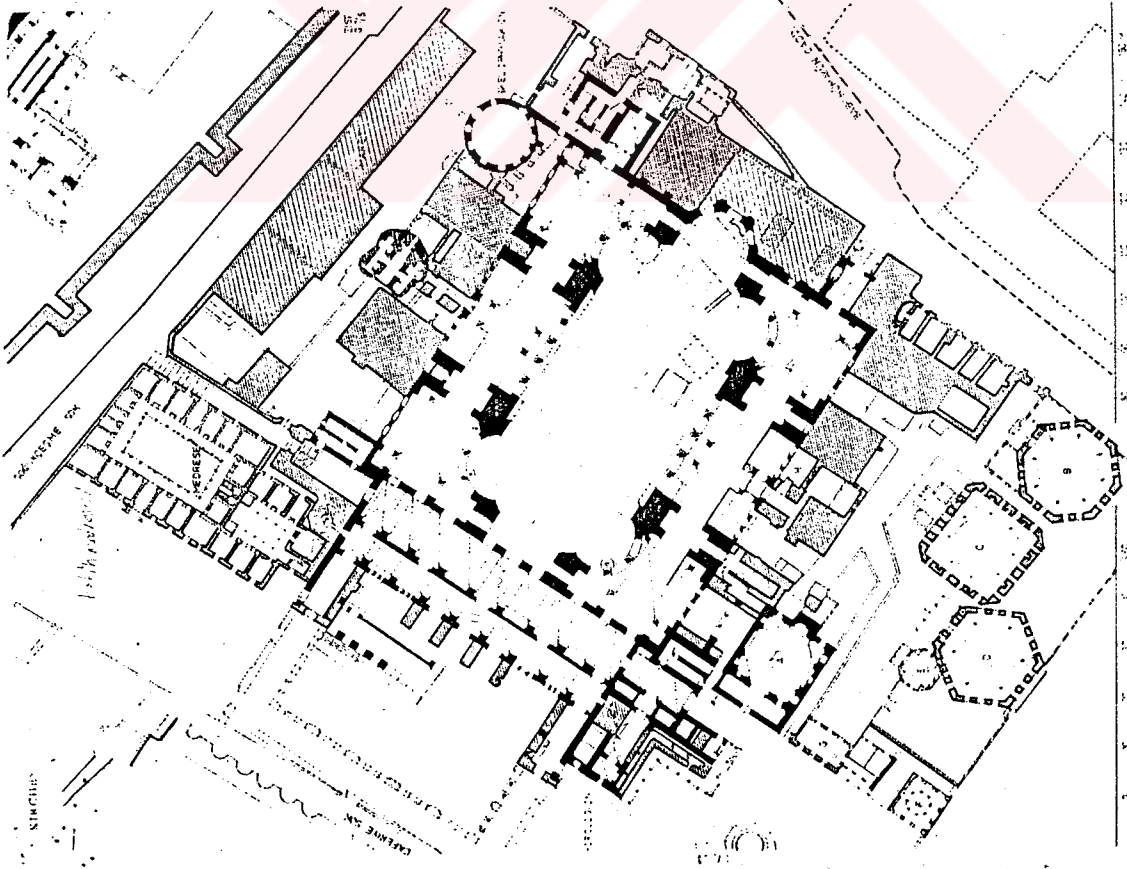

Kuzeydoğu
minaresi
16.yüzyıl başı

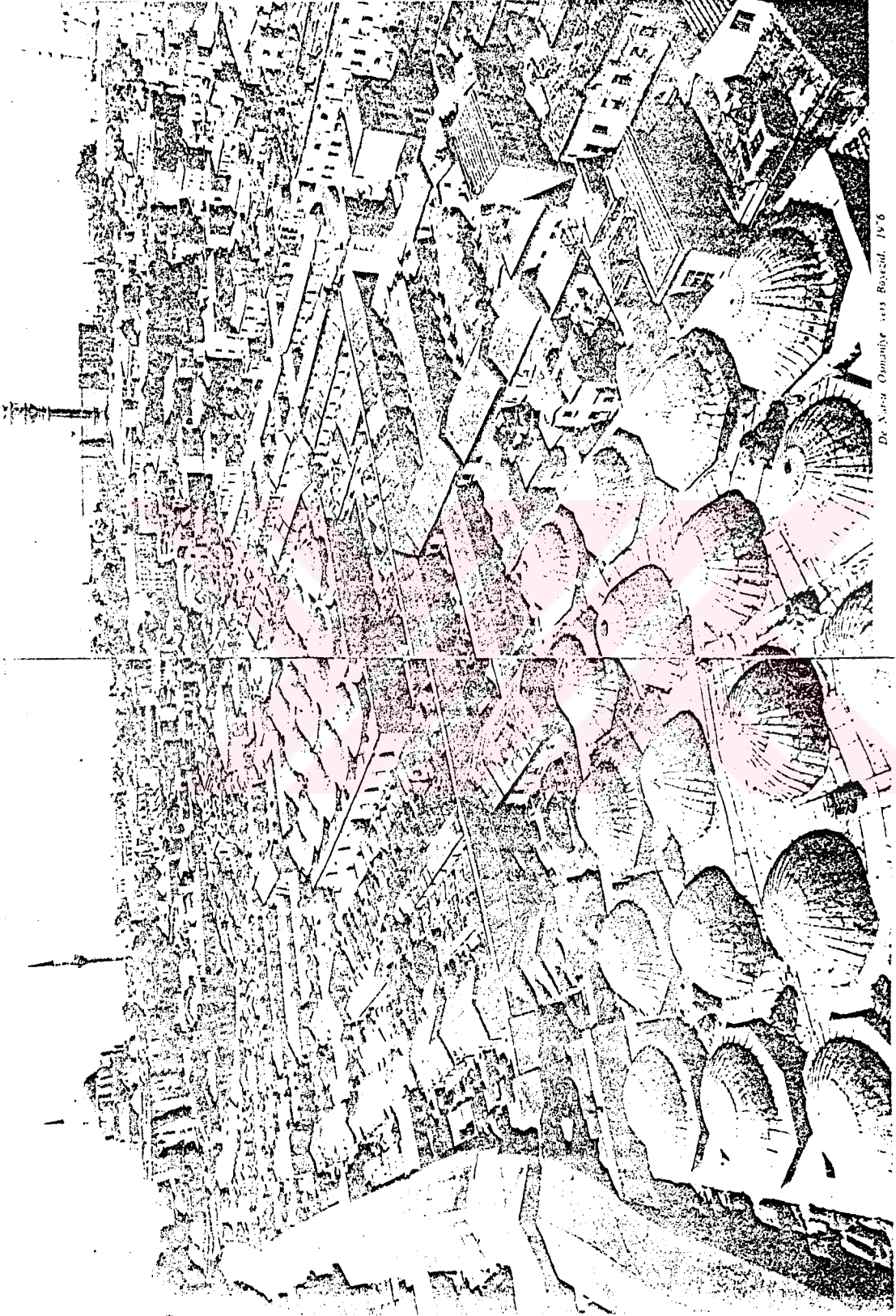
Batı minareleri
16. yüzyıl
sonları

(Eyice - 1963 sf=31)

Ayasofya Camii planı (Muller sf=99)

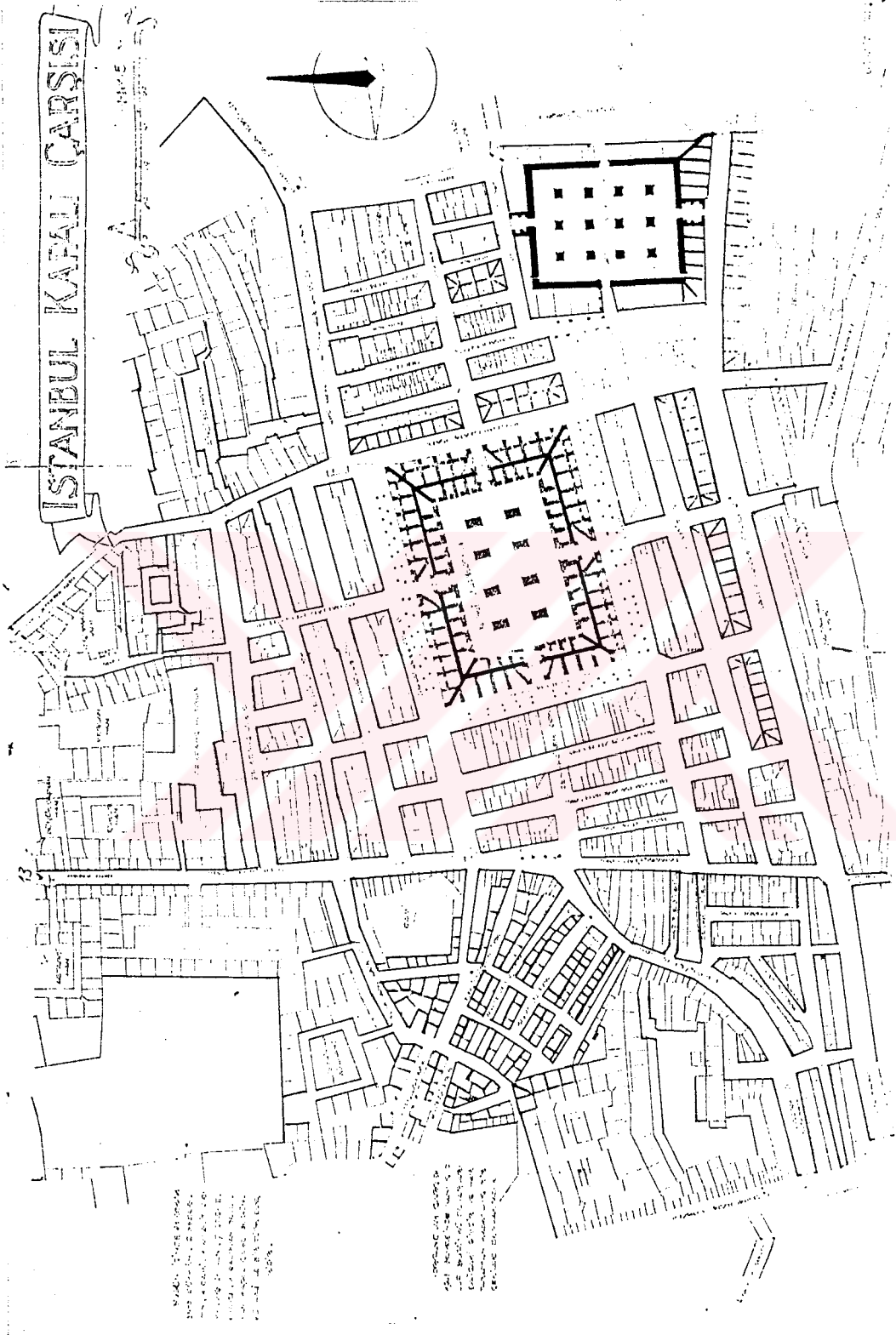
- BİZANS DÖNEMİ YAPISI
- ▨ OSMANLI DÖNEMİ EKLERİ

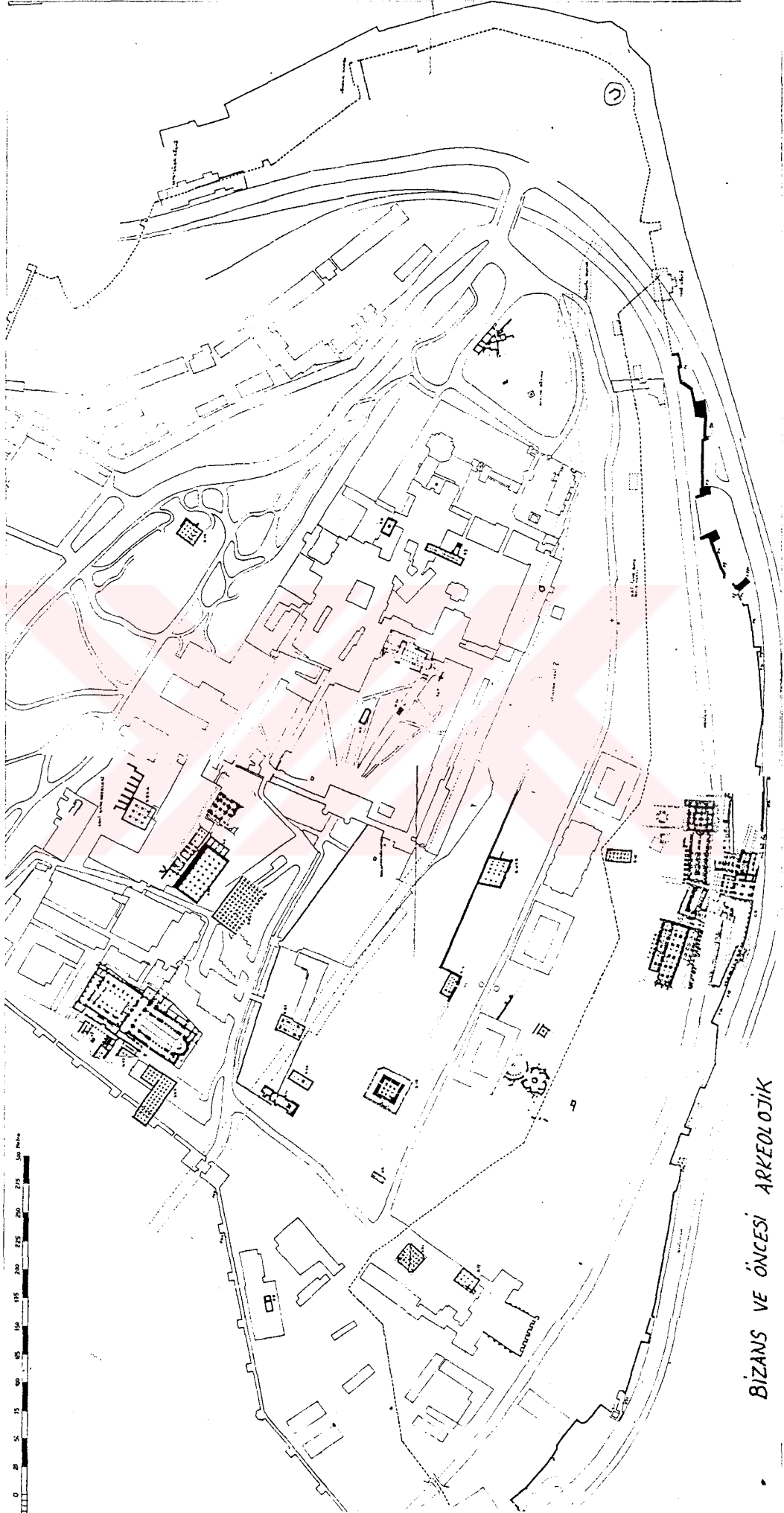
Dr. N. ve O. Ömanlılar'ın Bavyera, 1976

Nuru Ömanlıyeden Bavyera'da, Ağrı 1976

Kapalıçarşı (eklemeli) yapı grubunun genel çatı görünüşü (Gülersoy sf=14-15)

İhtiyaçlar nedeniyle genişletilerek oluşturulan kapalıçarşı yapı grubu planı. (ÖZDEŞ - 1953 sf=41 Doç.tezi İTÜ.)

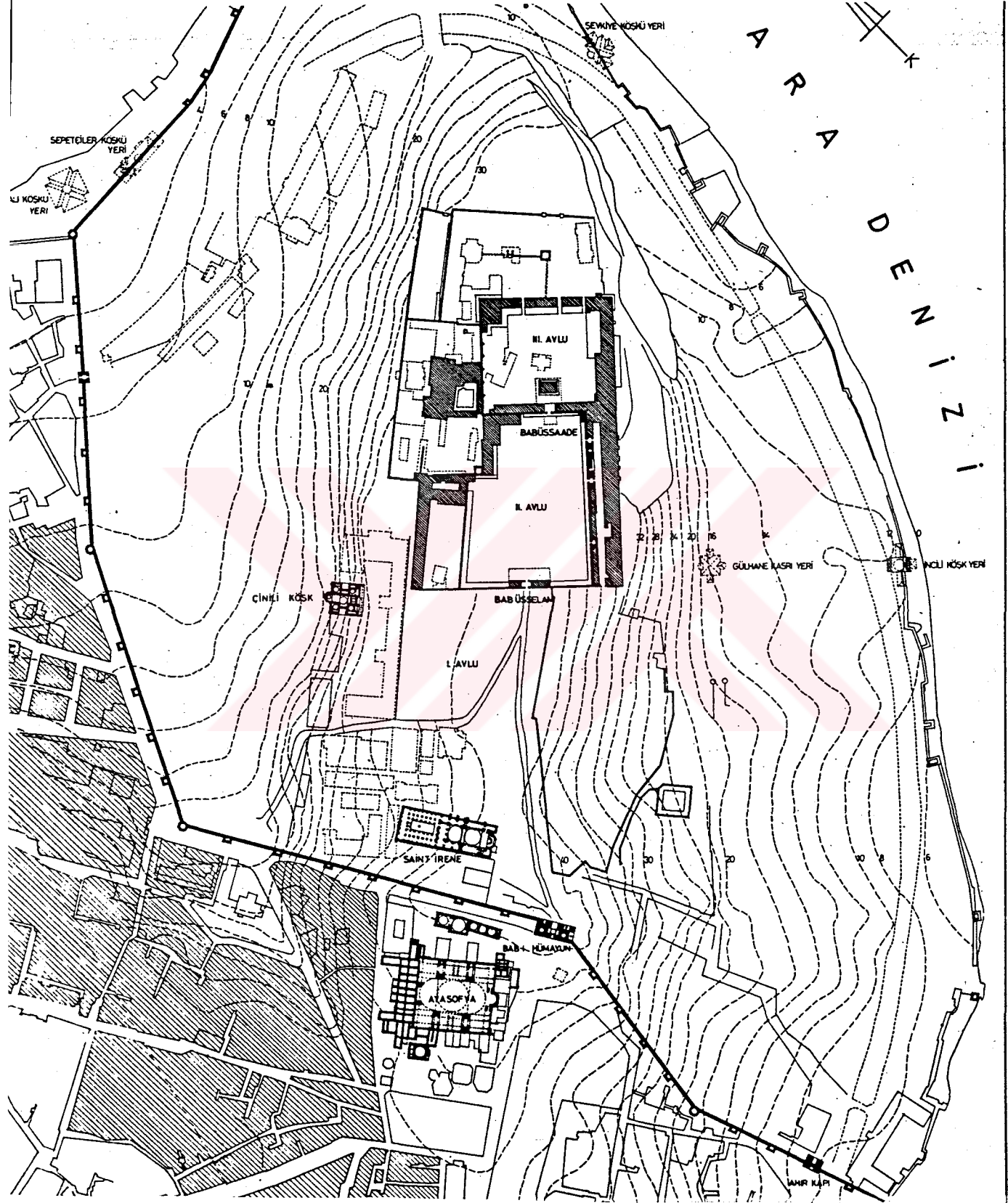
BİZANS VE ÖNCESİ ARKEOLOJİK

KALINTILARI :

XVIII ve XIX. Yüzyıllarındaki değişiklik ve İlaveler I. Mahmud, III. Osman, I. Abdülhamid ve III. Selim devirlerindeki yenilemeleri ile 1856 yılından itibaren Avlusundaki yeni revak ve koğuşlar ve Mecidiye Köşkünün İlavelerinden sonraki, yani bugünkü durumunu göstermektedir.

M A R M A R A
D E N İ Z İ

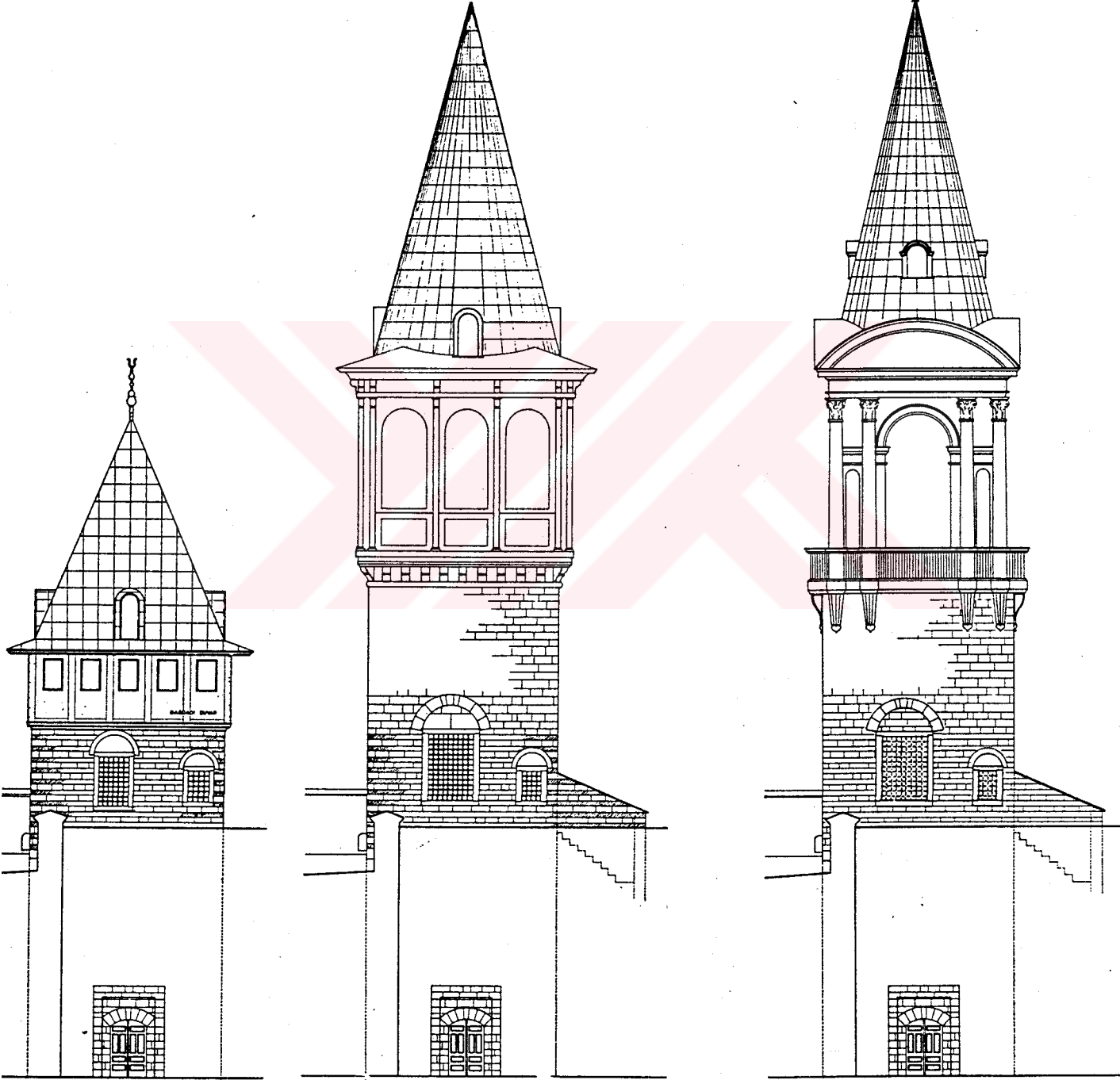

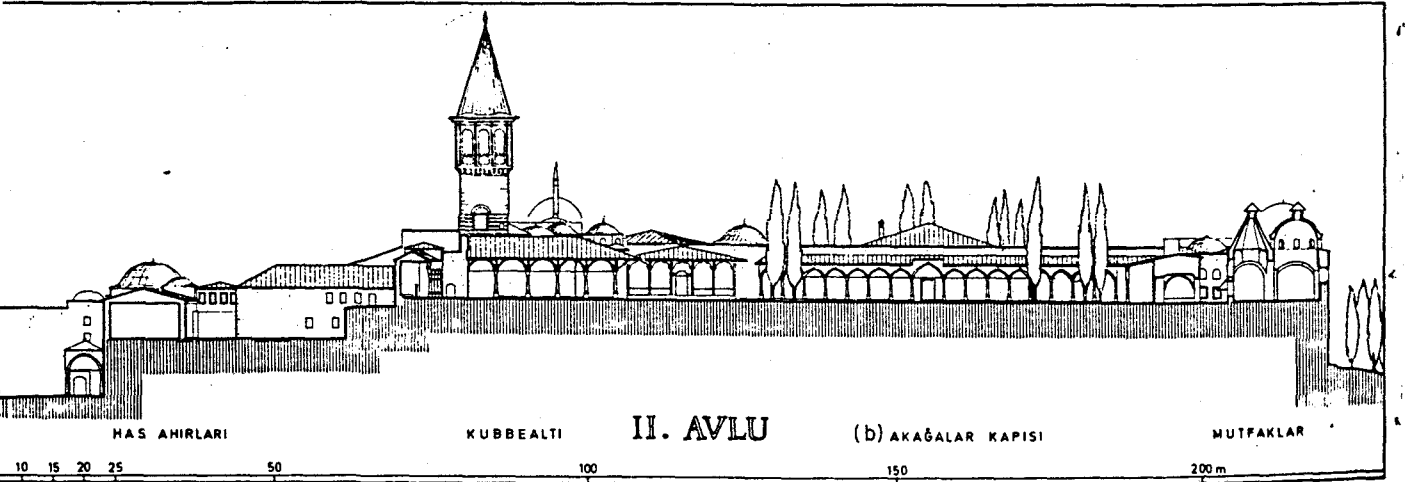
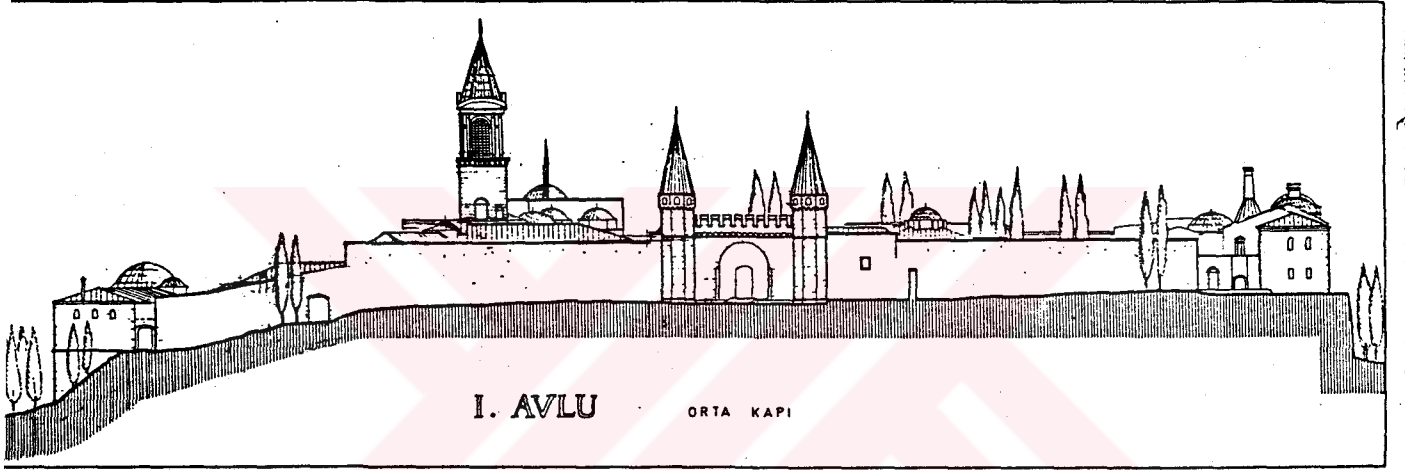
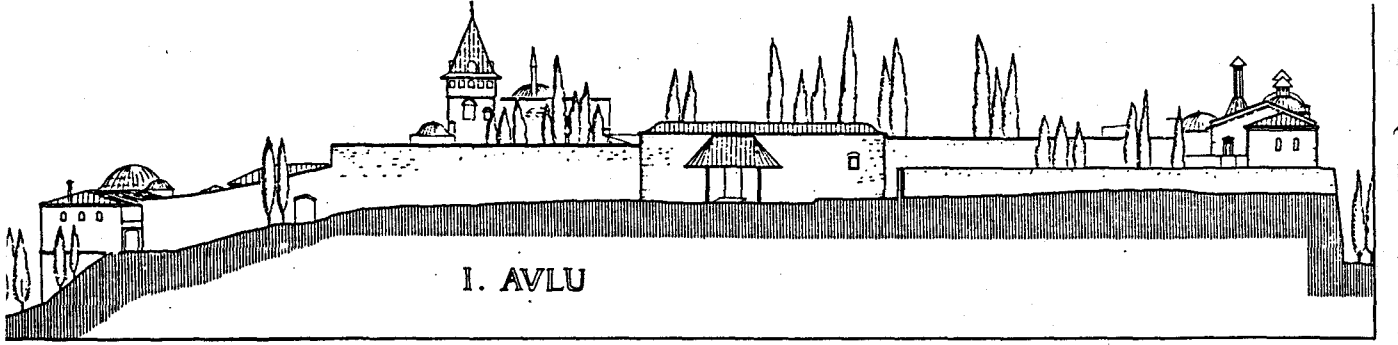

Cornelius Guritt, 1909 sıralarında Topkapı Sarayının modern metotlarla yapılmış ilk plan rölivesi

Çatı külâhı ehlram şekline İken XIX. Yüzyılda hunı şekline almıştır. Altta, XVII. ve XVIII. Yüzyıllar süresindeki Kule Köşkü II. Sultan Mah-
hud Köşkü ve Sultan Azız'e ait kâğır kule projesi (Balyan).

Eldem: Topkapı Sarayı. L: 46-47)

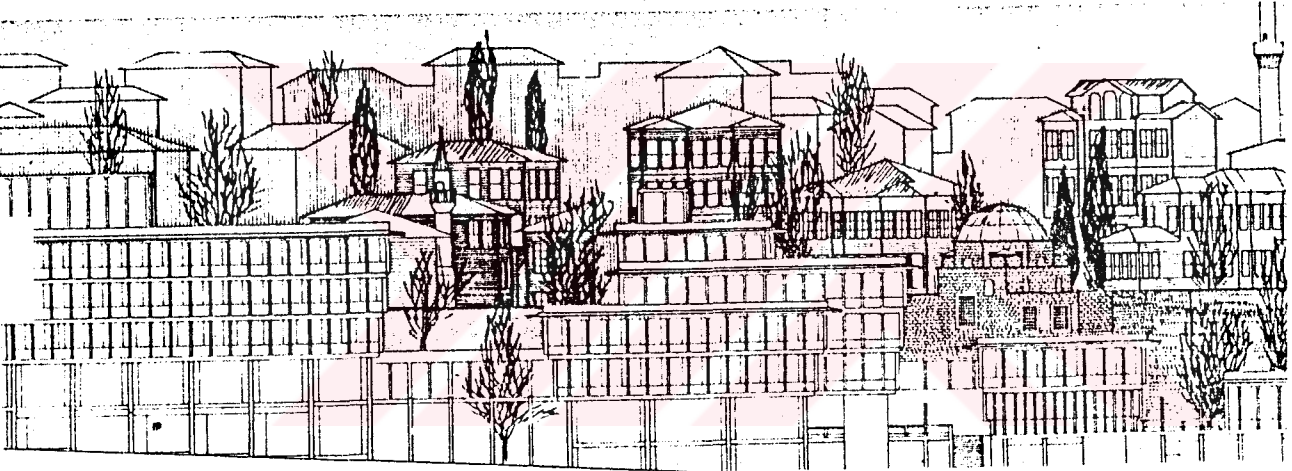

Üstte ve ortada Saray'ın esas giriş cephesi XV. ve XIX. y.y. lardaki şekli. Çiftle kuleler = (1524) İttih XVIII. yy'daki durumu. Bu şekillerde kulelerin değişik zamanlardaki eklentilerle gelişimi gözlene bilmektedir. (Eldem - Topkapı Sarayı L-25)

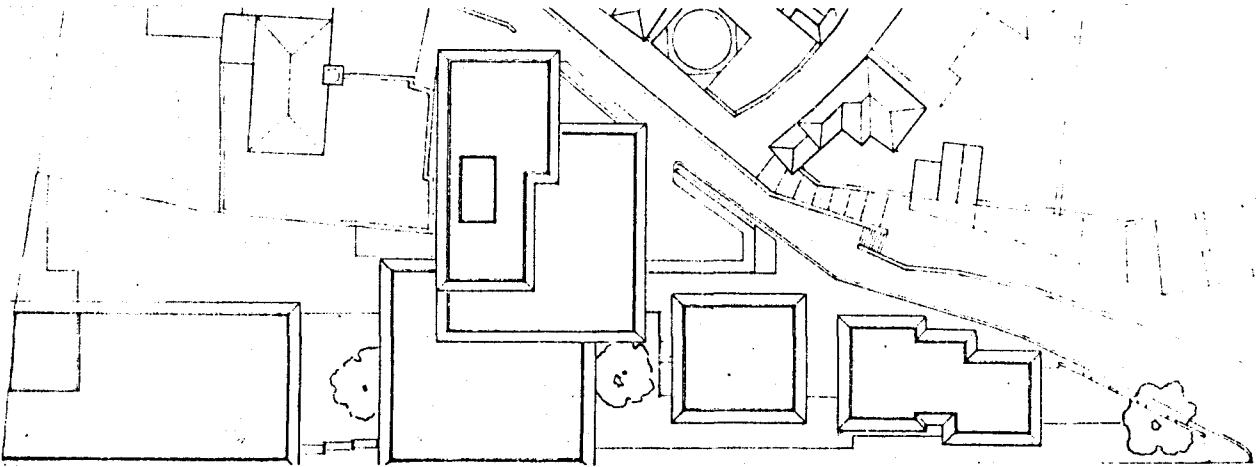
İluet ve kilise-cami ile Zembilli Türbesi ilişkisi

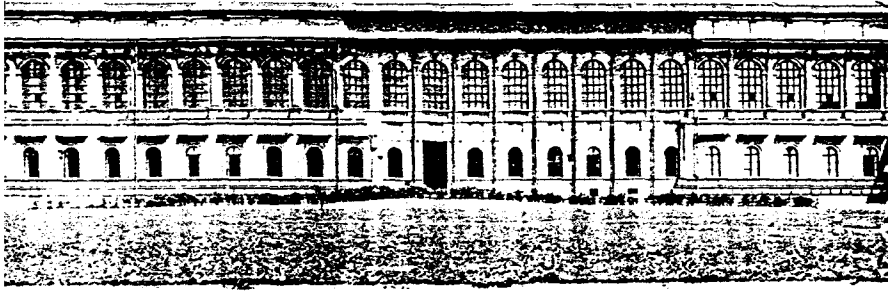
ZEYREK SOSYAL SİGORTALAR KÜLLİYESİ (1962-64) 17

OFFICE BUILDING CLINICS BANK & CANTEEN CAFETERIA

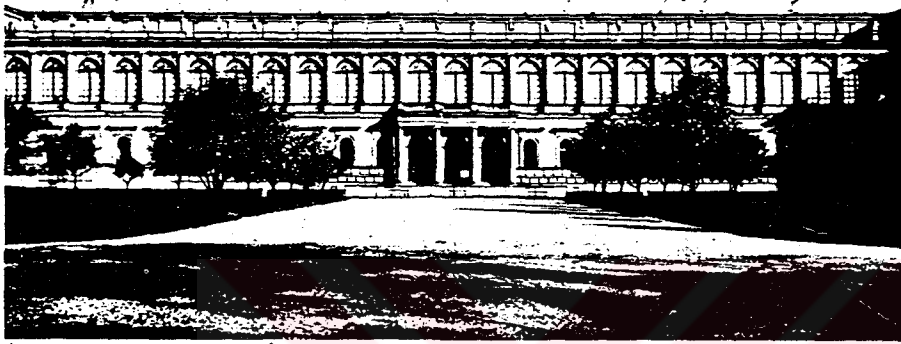
Plan yerleşimi (Eldem - 50. yıl jübilesi sf=175-182)

3

Eksik yapı kısmı tamamlanan
building of the Alte Pinakothek
Münich 1946-1957

Hans Döllgast

4

(New building in old Settings)

Office building
Leatherhead, England, 1977

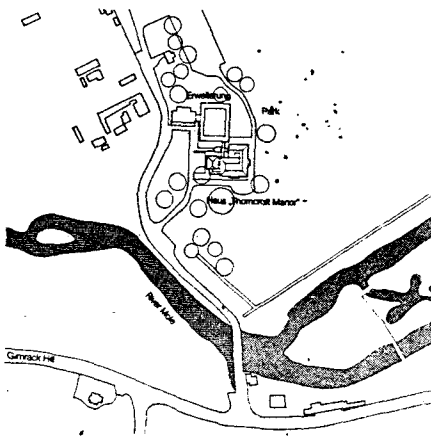
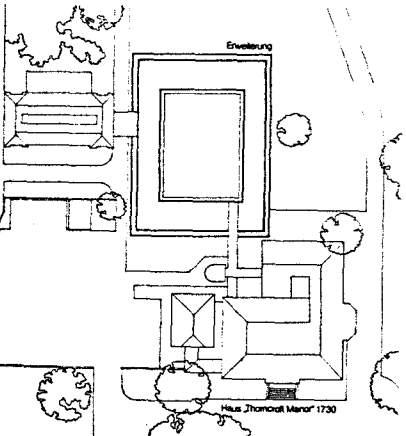
Michael Manser Ass.

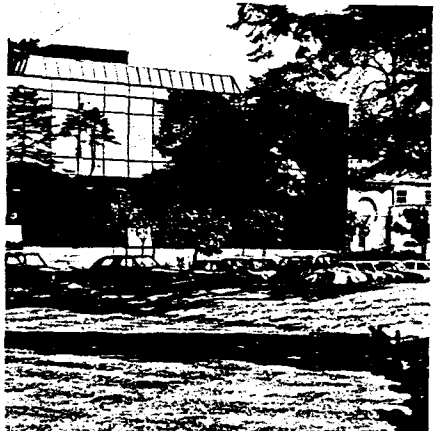
3

4

1

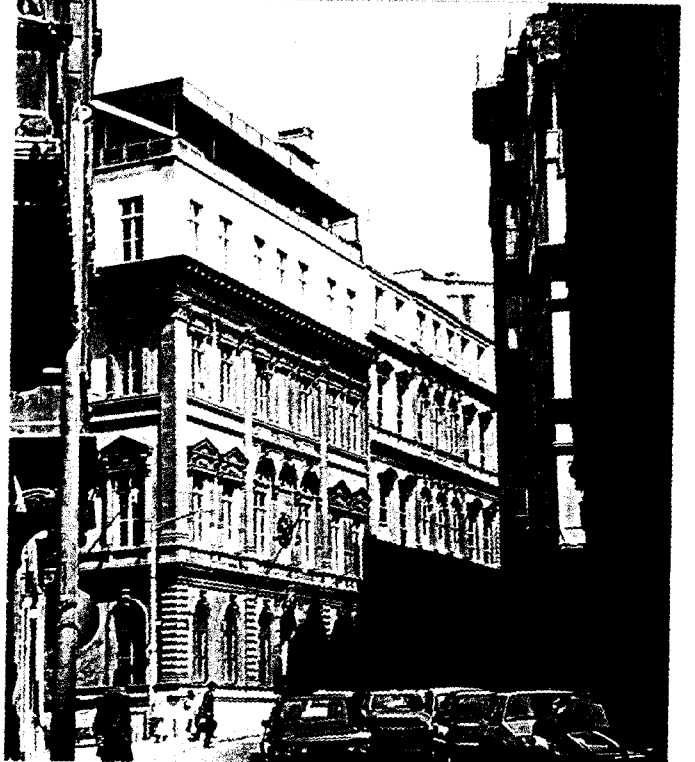
6

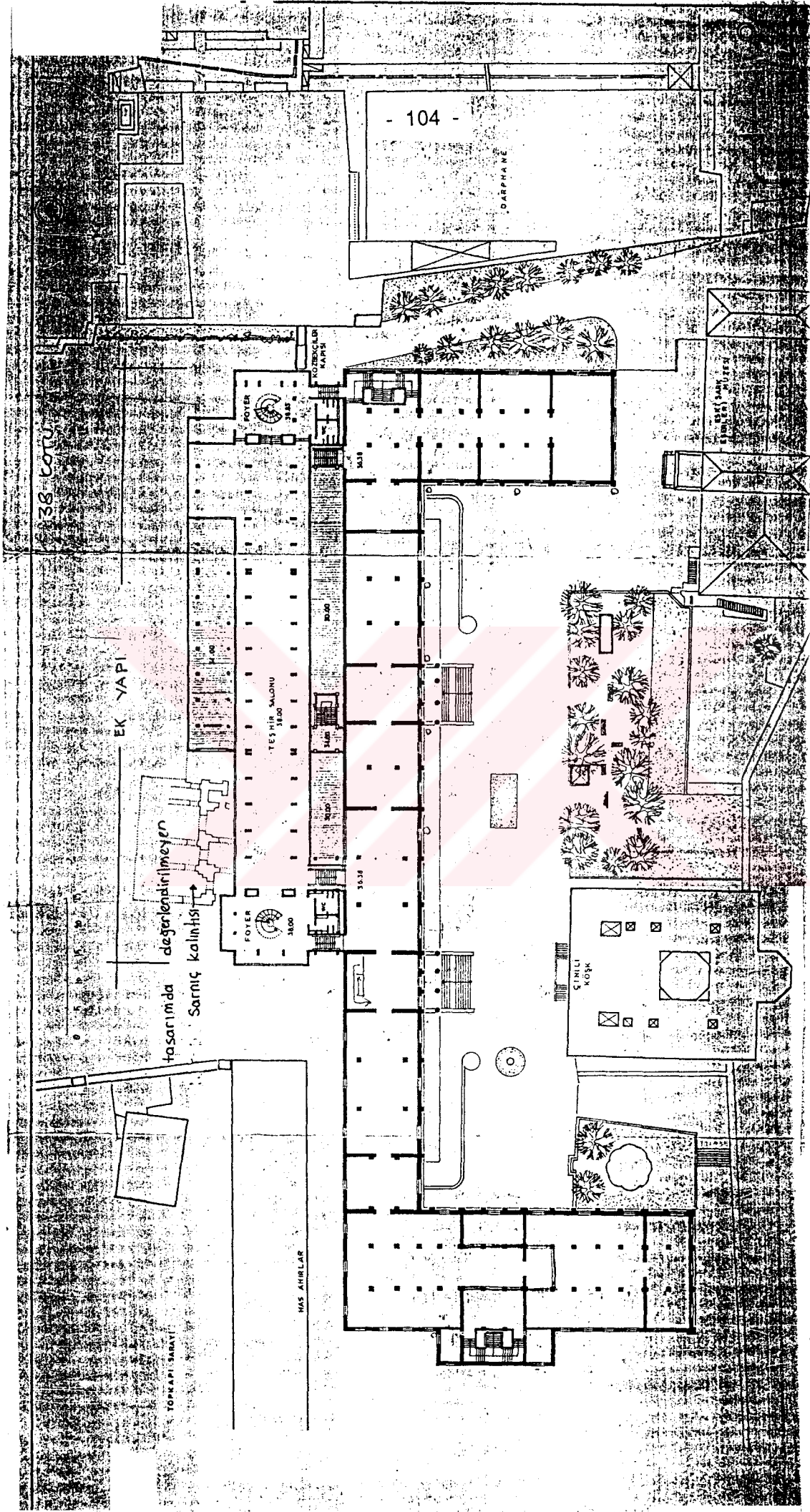
Bizans surları ve
Osmanlı yapısı Yeni Cami Hünkar
Dairesi birlesimi. Emihdül

Çilingiroğlu - Tunca
İstanbul Reklam Binası
1965 - 1969 ve
Osmanlı Türbesi
Cağaloğlu
(Holad Renata, 1984)
S: 135
İstiklal Caddesi

Masrutiyet caddesi

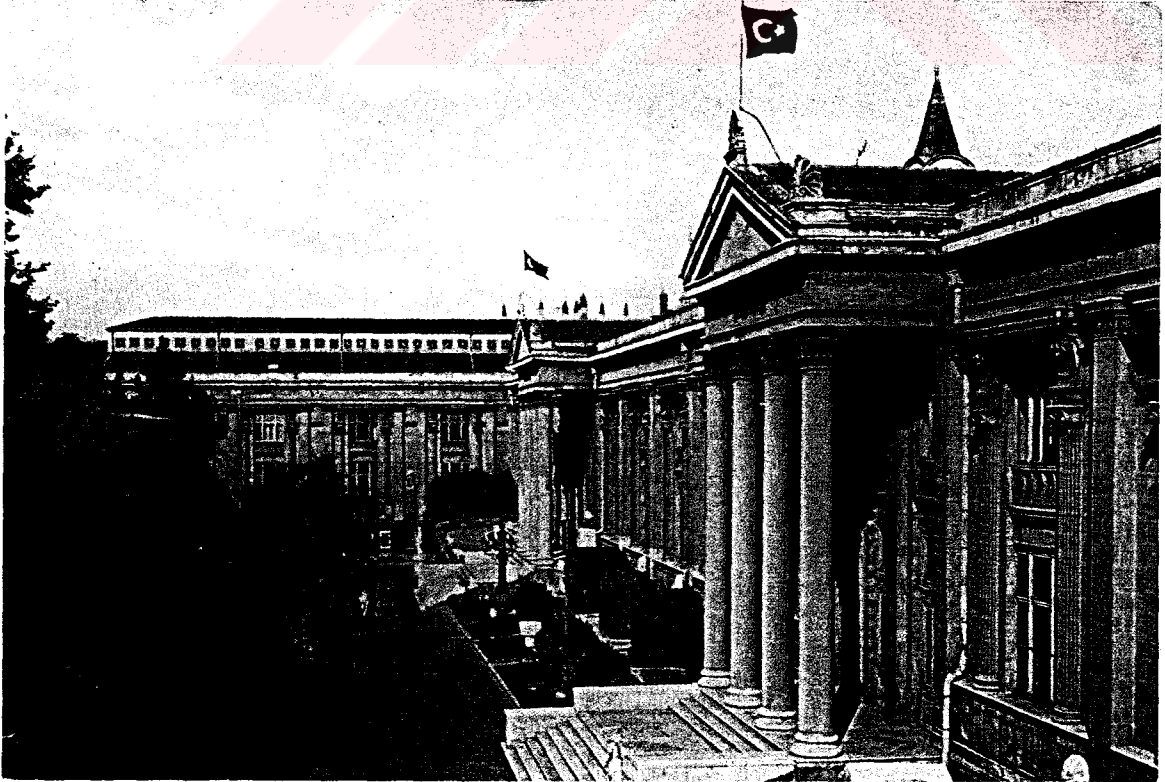

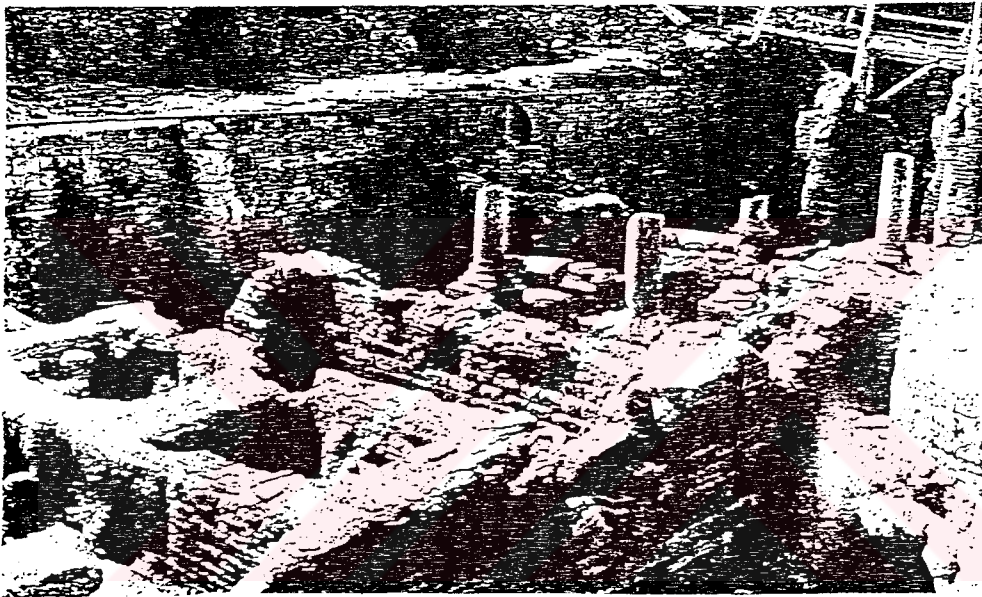
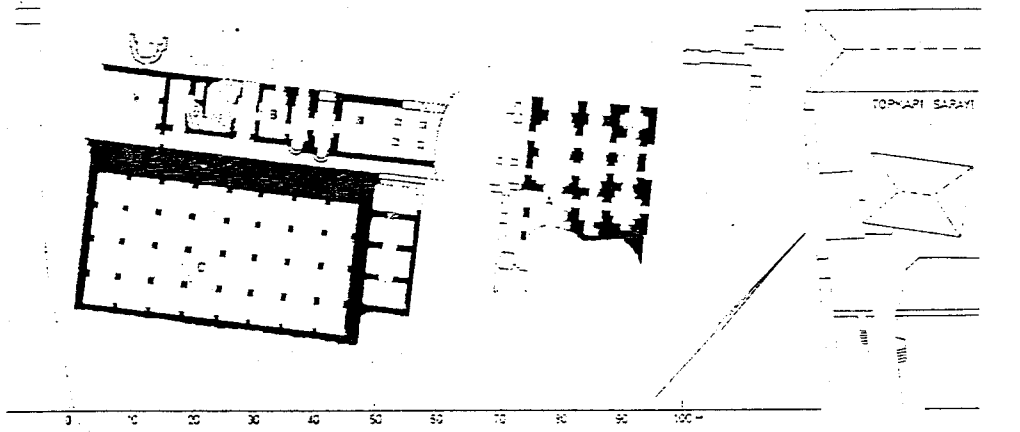

ARKEOLOJİ MÜZESİ (İST.)'NE EK YAPISI PLANI (Arkeoloji müzesi ek yapı şantiyesi)

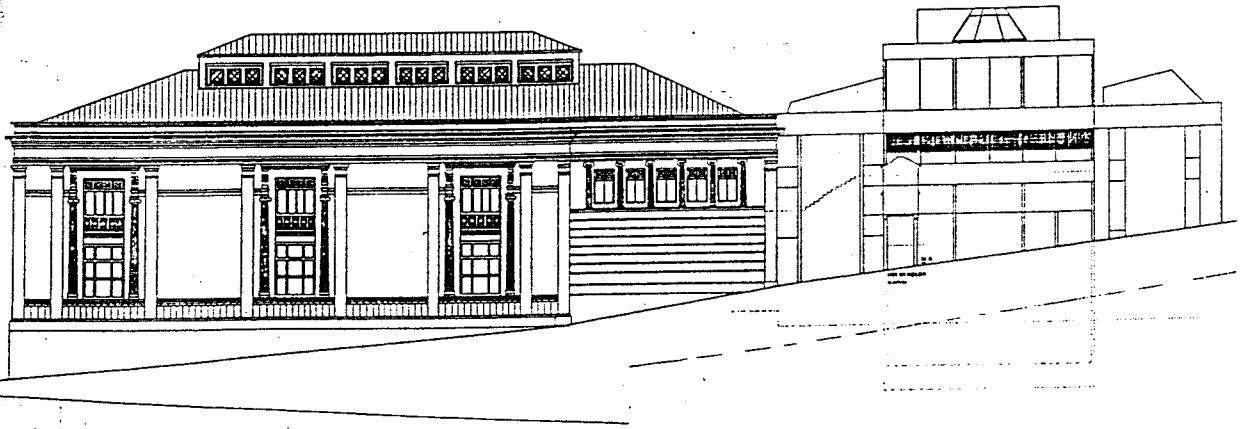

İSTANBUL ARKEOLOJİ MÜZESİ BİNASI - ÖN CEPHE

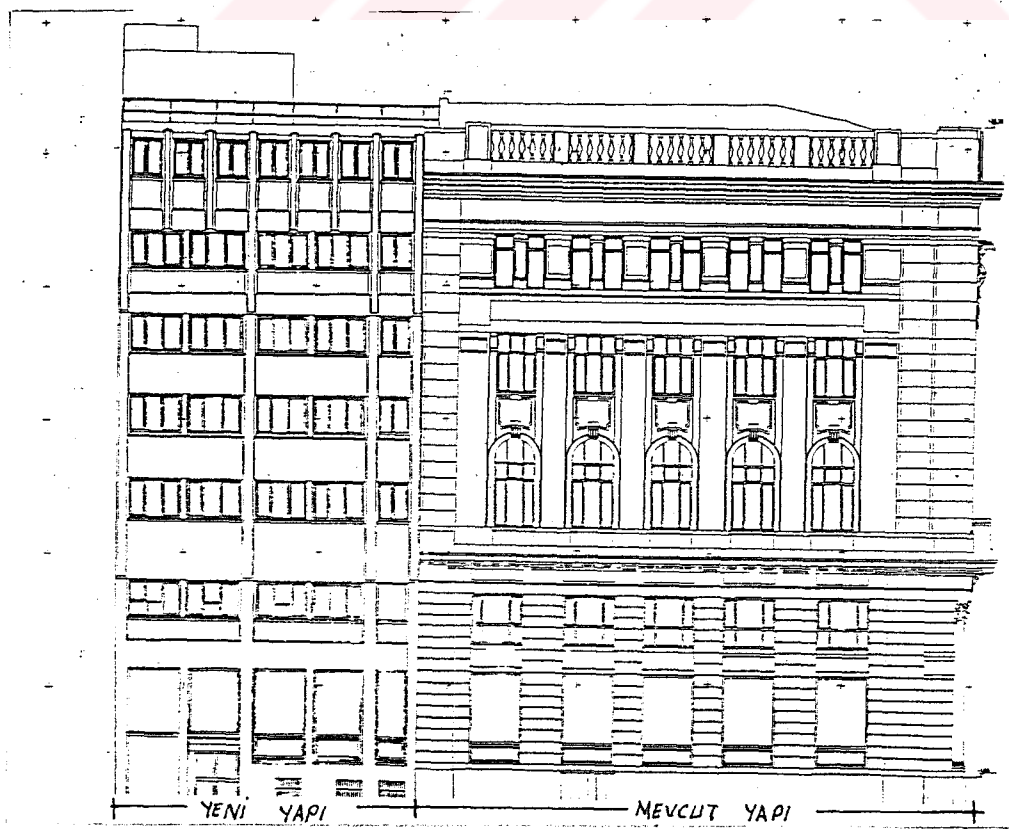
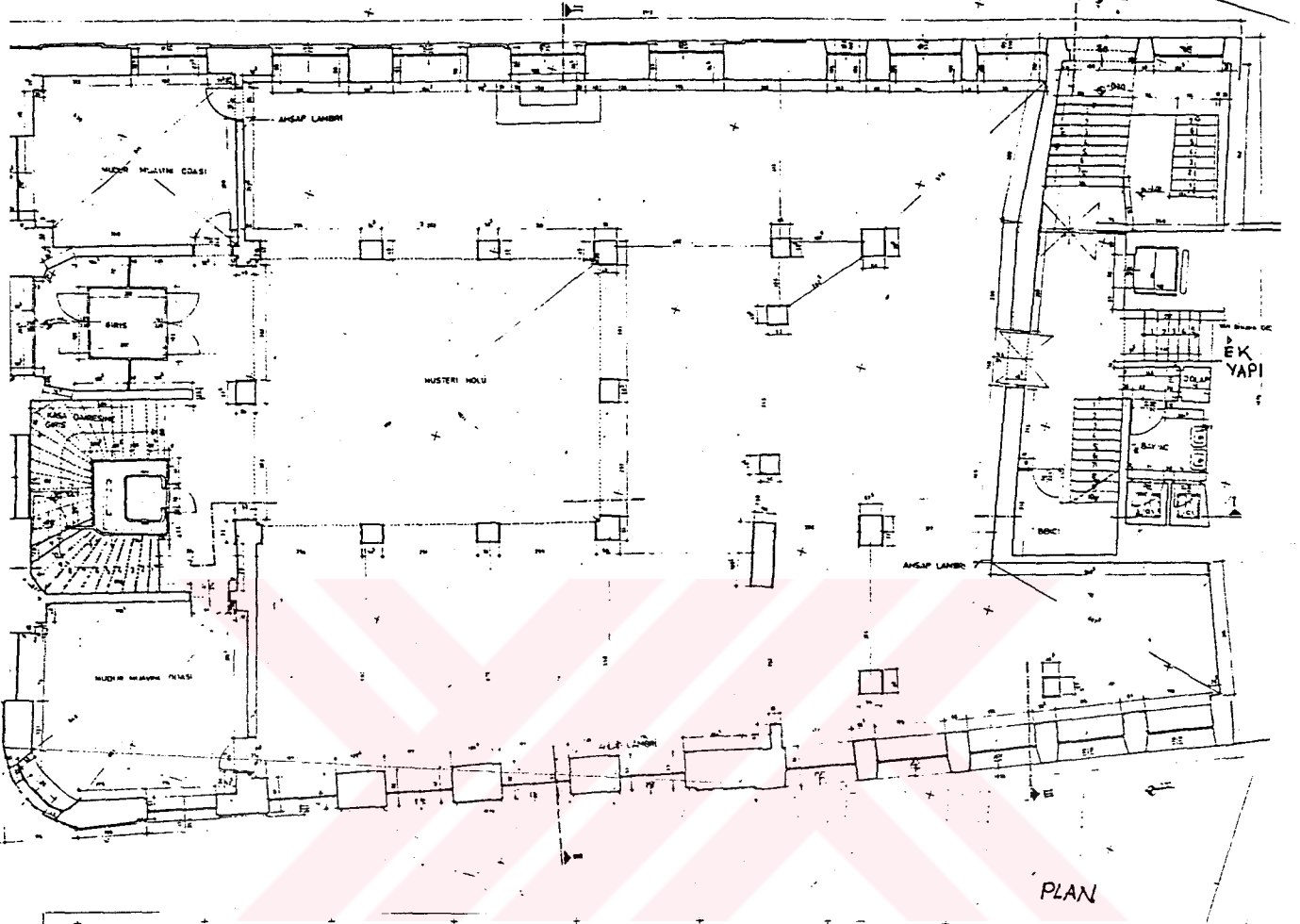
■ SARNIÇ VE KİLİSE ARKEOLOJİK KALINTISI (MÜLLER sf. 50)

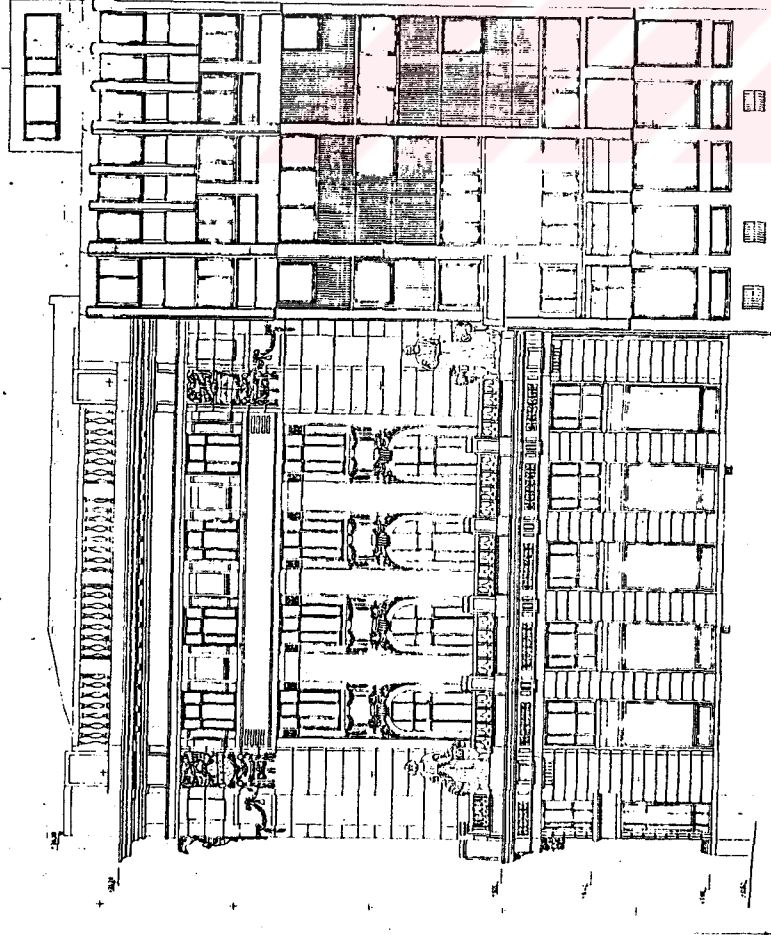
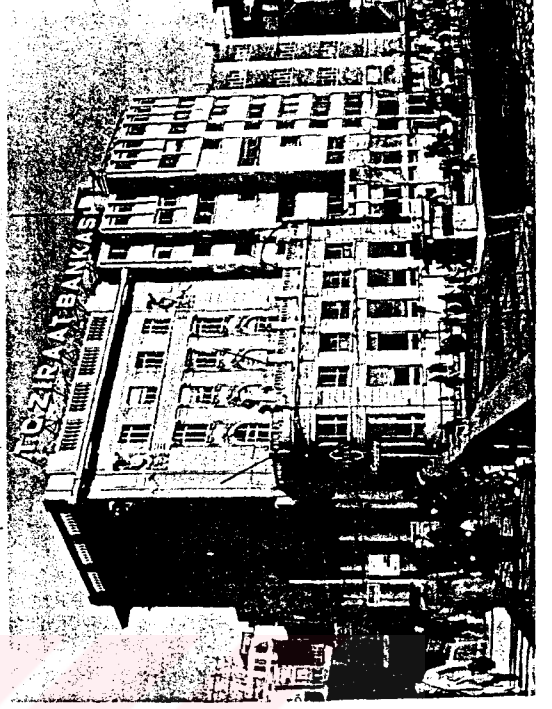
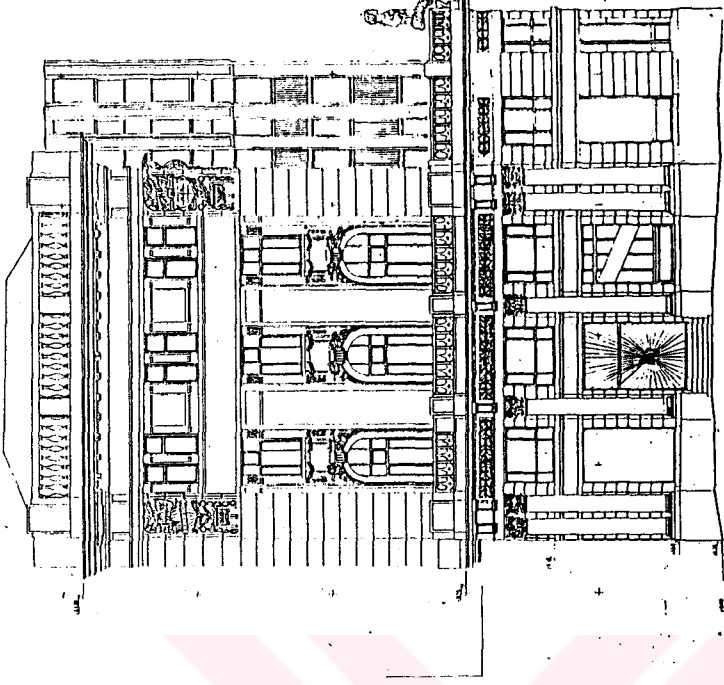
ARKEOLOJİ MÜZESİ ESAS YAPISI

YENİ EK YAPİ

(KAYNAK: Ark. müzesi şantiye arsivi)

YAN GÖRÜNÜS

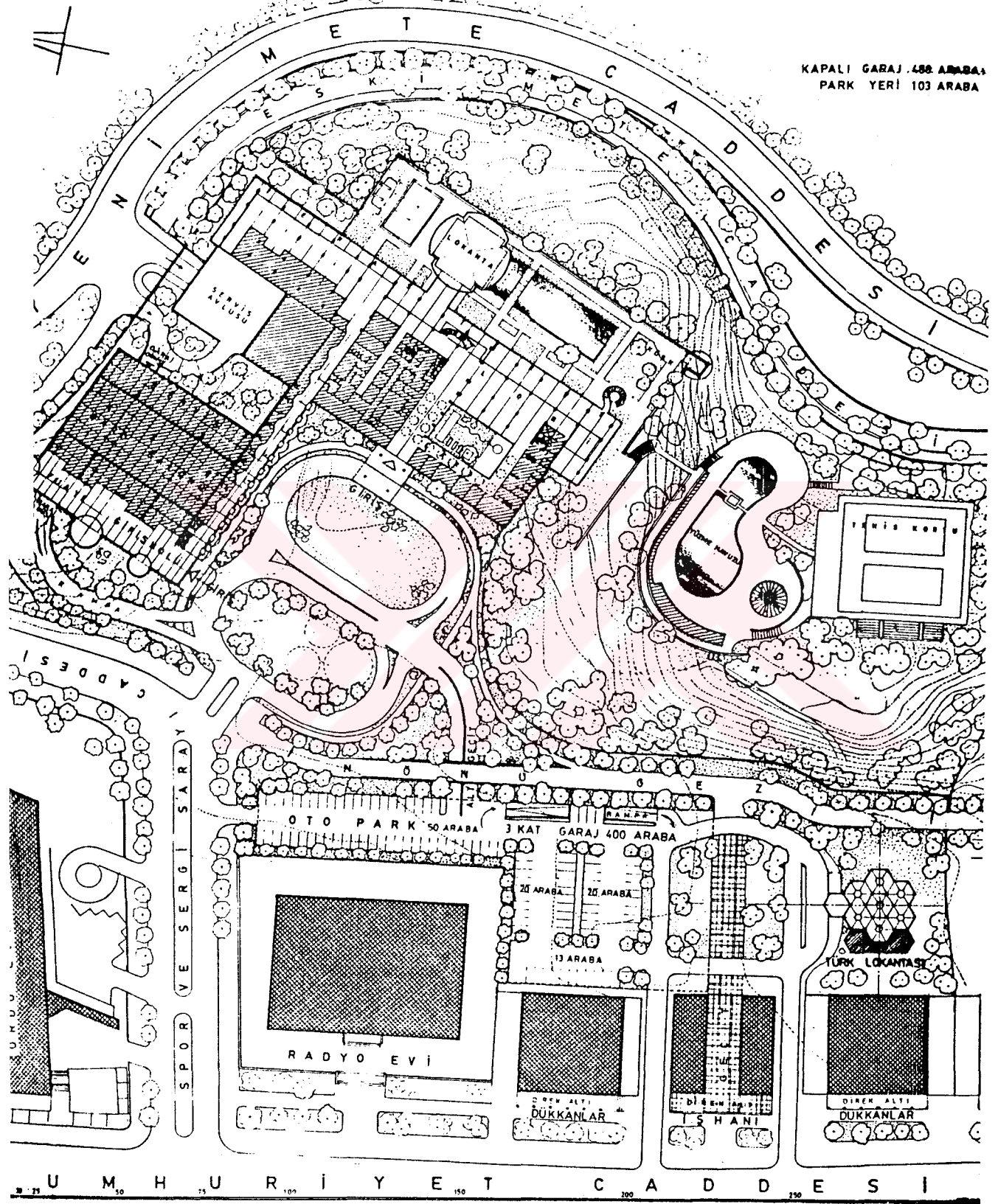
ZİRAAT BANKASI - KARAKÖY ŞUBESİ

EK YAP: GİRAY VE NERİH ELDEM

(Plan ve Cephe çizimleri Ziraat Bankası Arşivi)
Görünüş Ed. Holod, 1994 sf. 140

ISTANBUL HILTON OTELI 1975 YIL ILAVE PROJELER 143

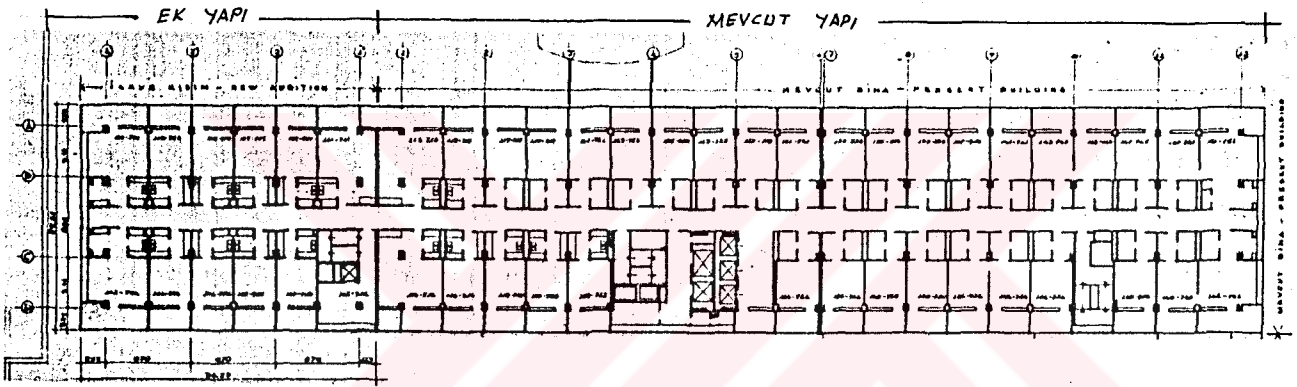
KAPALI GARAJ 400 ARABA
PARK YERİ 103 ARABA

n ilave binalarla Hilton Oteli'nin arazi düzenleme projesi (Eldem S.H. 50-yıl jübilesi sf= 143- 129)

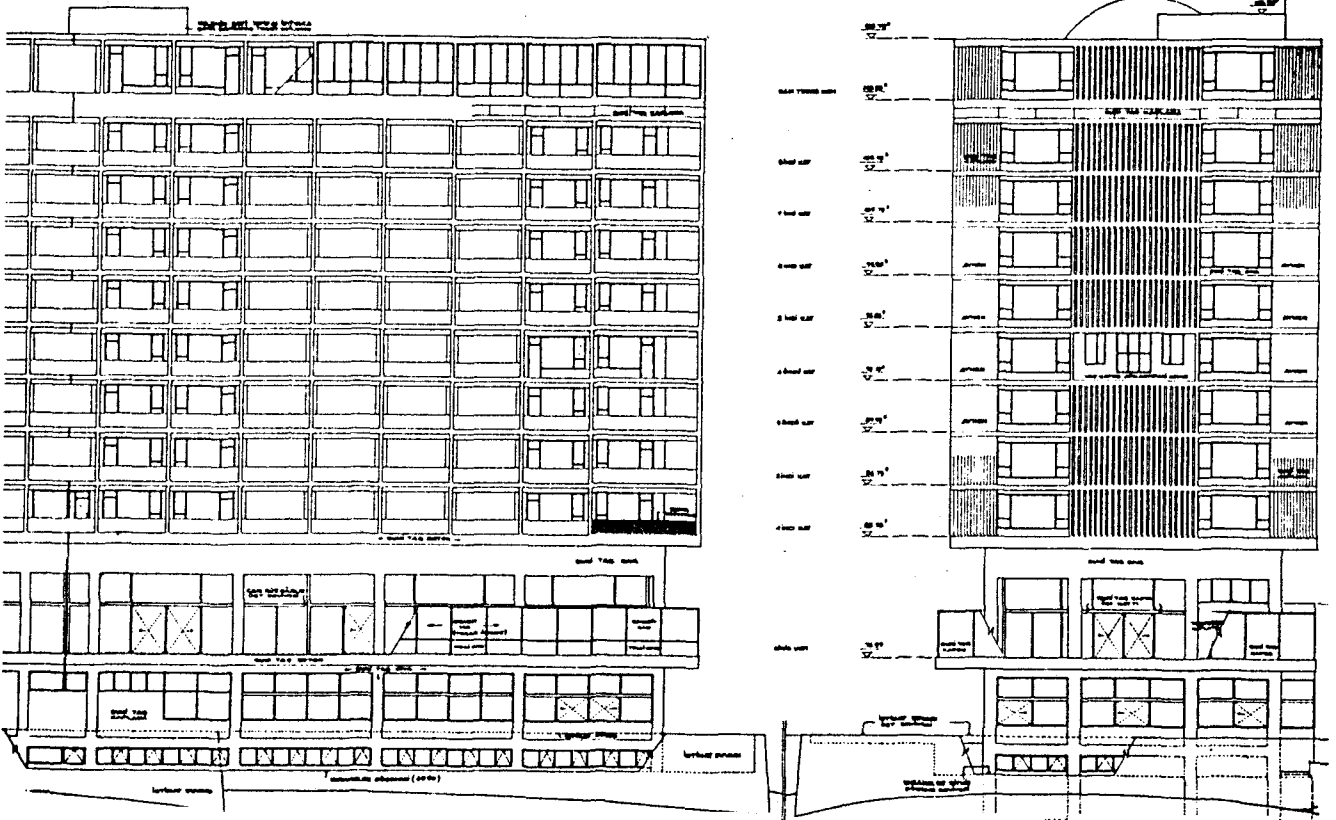

HILTON OTELI, GENEL GÖRÜNÜM

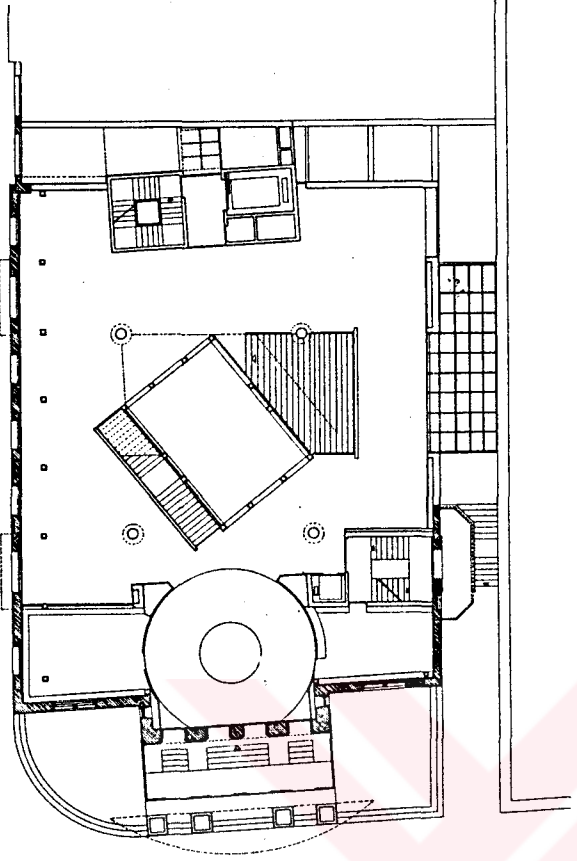

PLAN

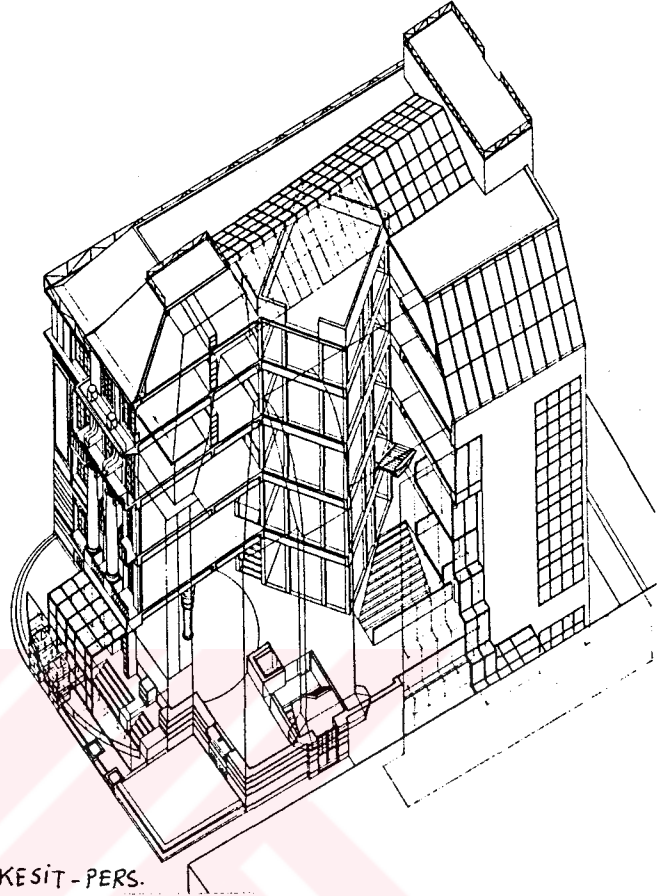
GÖRÜNÜŞ

ALMAN ENSTİTÜSÜ FİLM MÜZESİ VE AVLU İÇİ EKİ

PLAN

KESİT-PERS.

Proje = Helge Bofinger & Partner Wiesbaden (Detail 1985/3)

GÖRÜNÜŞ

ÇATI EKLERİ

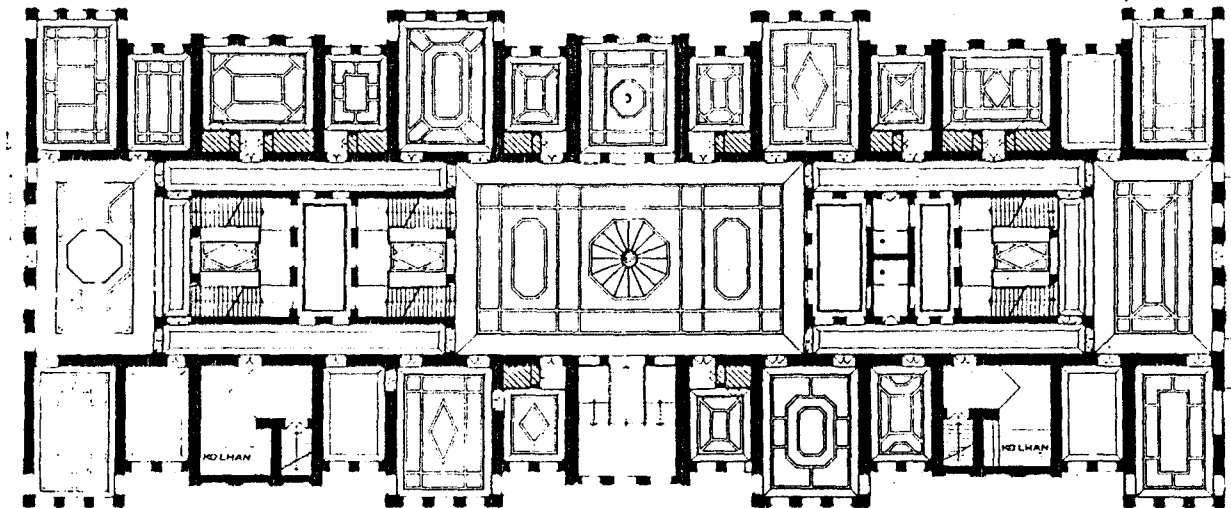
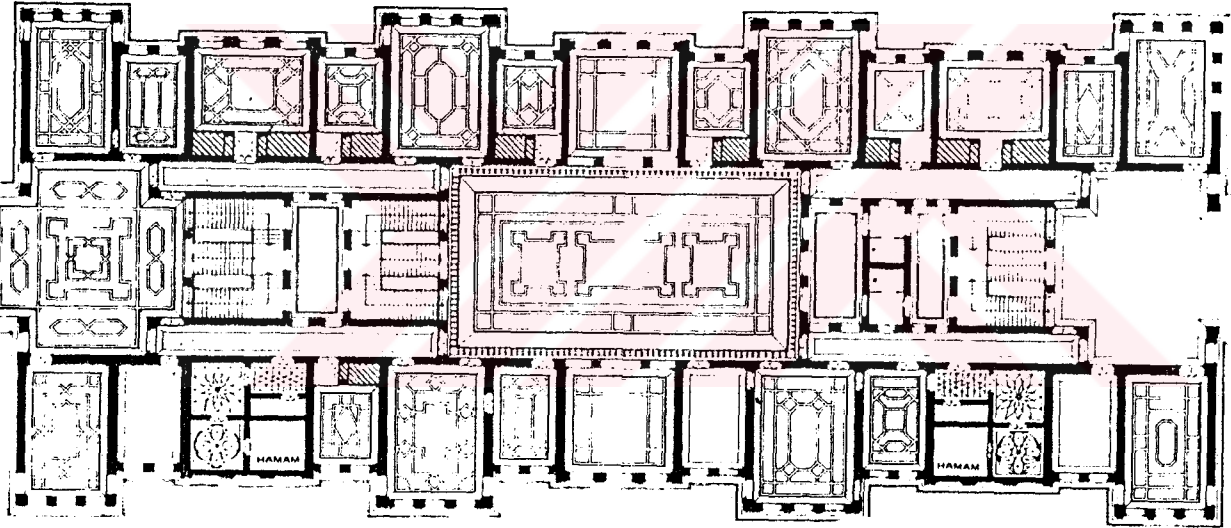
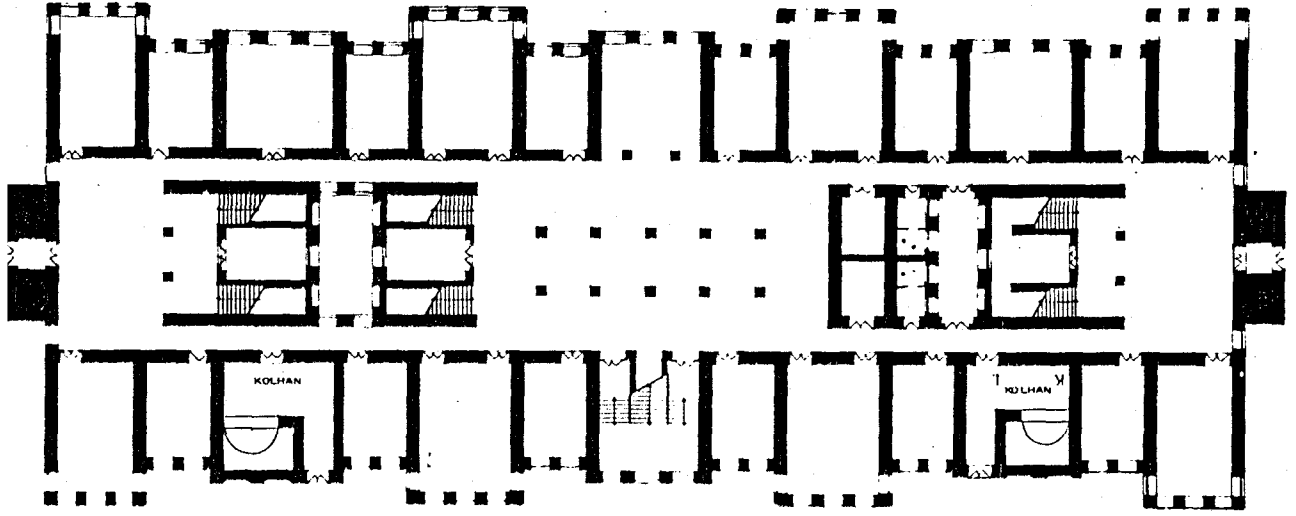
360 Newbury caddesi 20yy. yapısı
Boston - Frank O. Gehry
(Architecture - Nov. - 1989 sf:69)

67 Batterymarch caddesi - BOSTON
Skidmore, Owings & Merrill (Arch. Nov. '89 sf: 72)

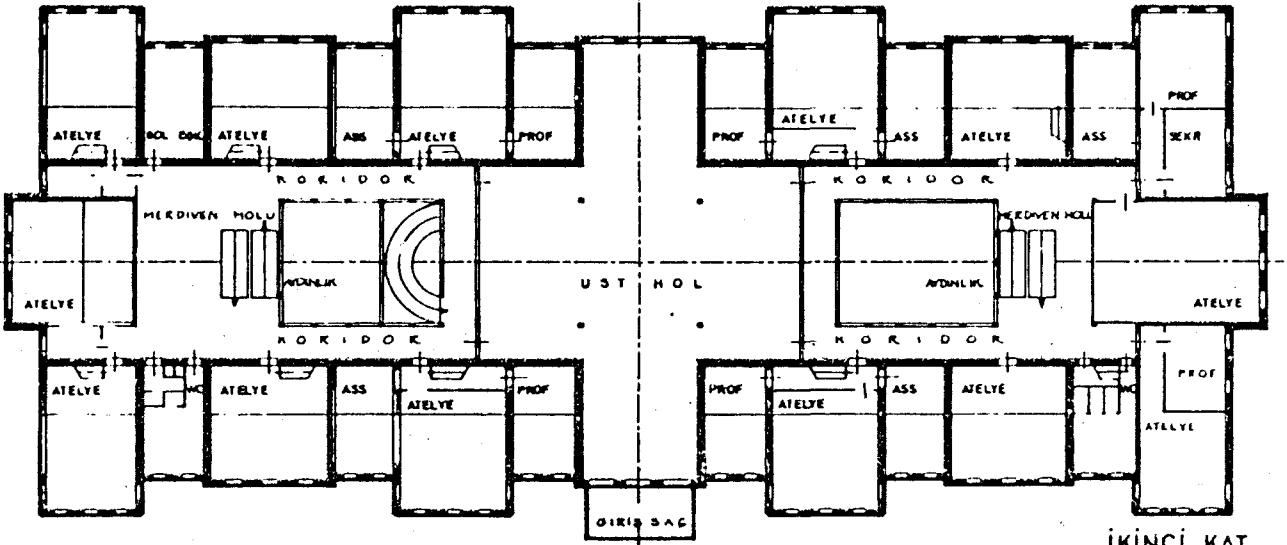

İSTANBUL DEVLET GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ I. KISIM YENİLENMESİ (1945-50)

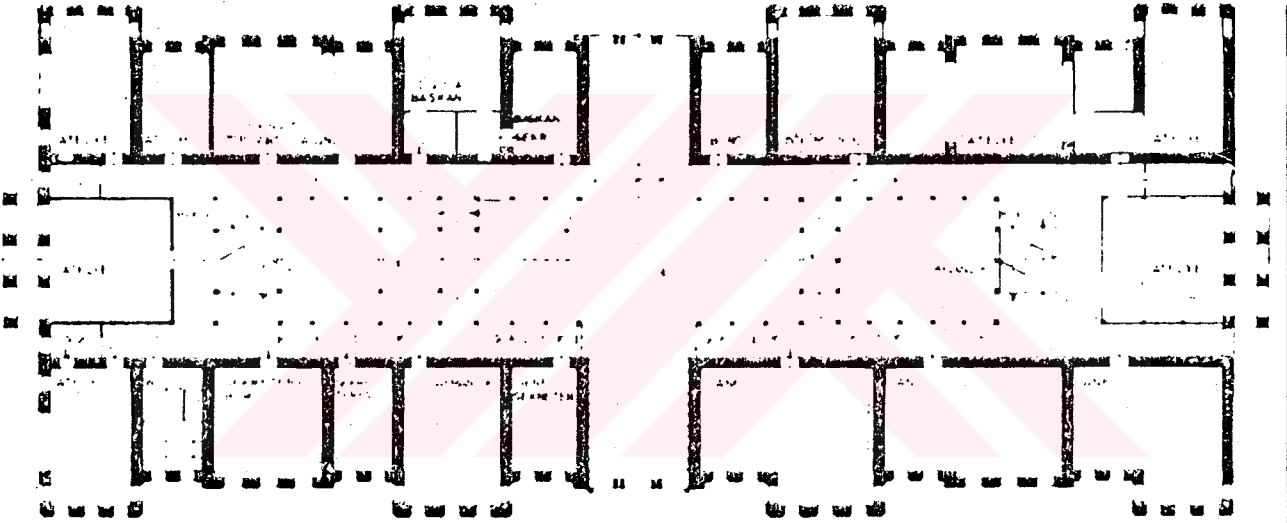

Akademi binasına çevrilmeden önce Çifte Saraylar olarak 1860'larda yapılmış olan Boğaziçi'nin ilk kâğır yatılılarından olan binanın üç katına ait rölöve (Son olarak Atatürk Kız Lisesi olarak kullanılıyor ve çok harap bir halde bulunuyordu. Orta kısmının ve ahşap döşemelerinin yıkılmaları zorunlu idi. İlk tamiri yapılan bina, daha evvelden yanmış (1948) ve harabe halinde idi) (Eldem, 50.yıl meslek jübilesi sf-213)

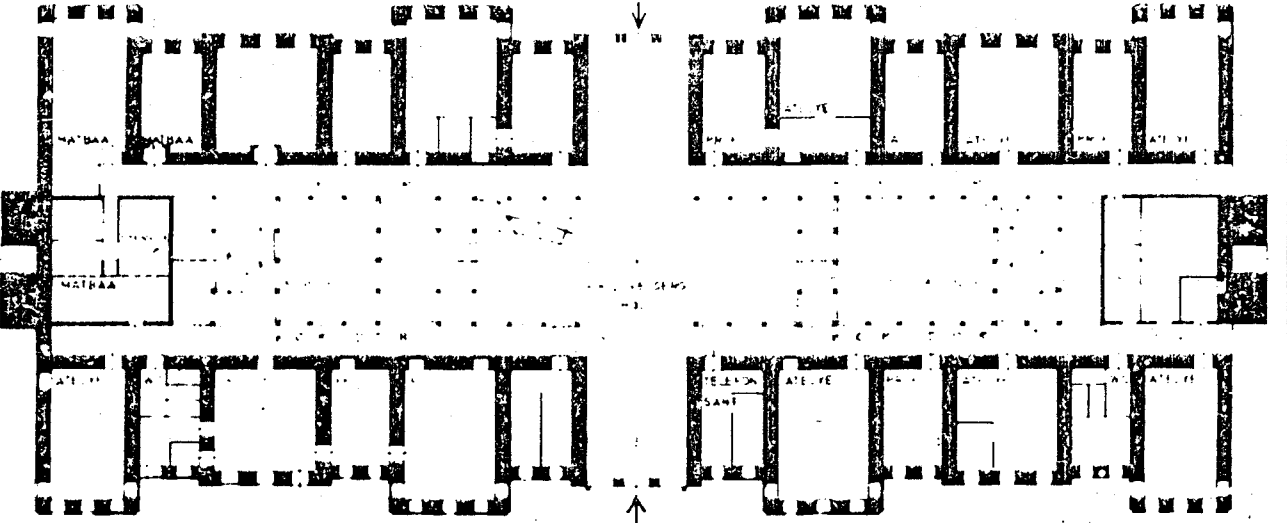
214 İSTANBUL DEVLET GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ I. KISIM YENİLENMESİ (1945-50)

İKİNCİ KAT PLANI

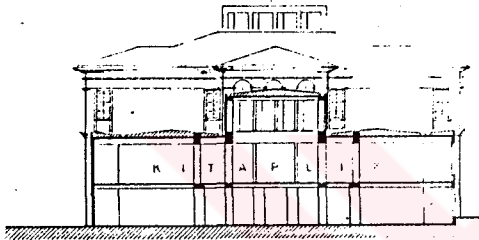
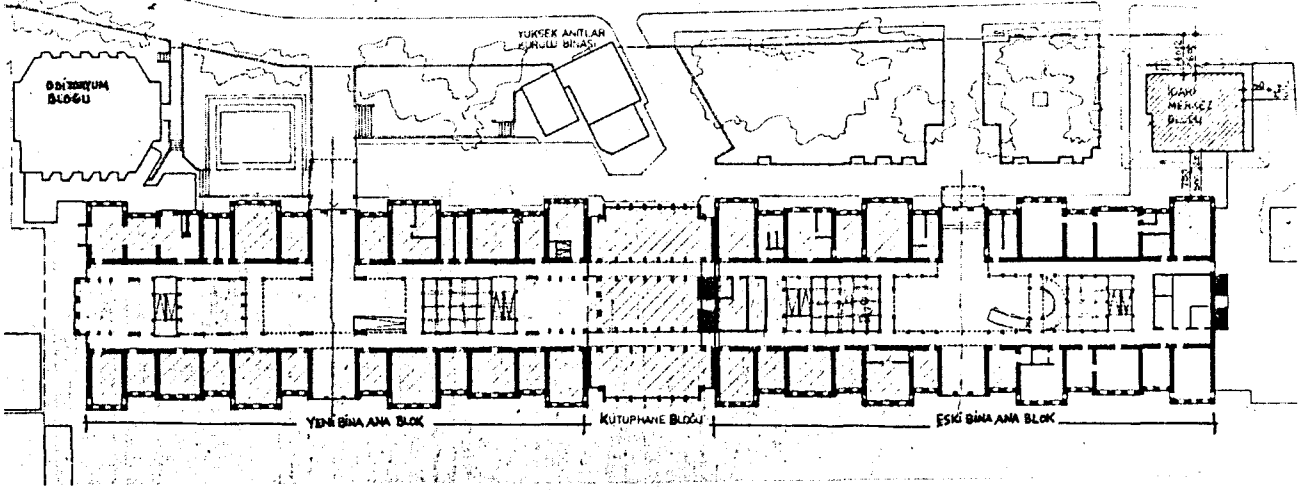
BİRİNCİ KAT PLANI

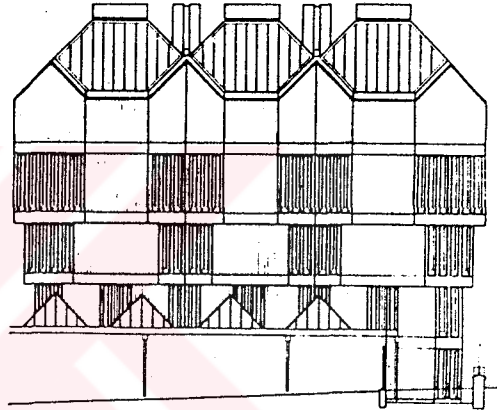
GİRİŞ KATI PLANI

Akademi birinci kısım yenilemesine ait planlar (1945-50 seneleri). Yıkılan orta kısım tamamıyla boşaltılarak betonarmeden yeniden inşa edilmiş, bu arada zemin katı biraz yükseltilerek daha kullanışlı bir hale sokulmuştur. Aydınlıklar ve cam duvarlar sayesinde binanın içi tamamıyla şeffaf ve aydınlık olmuştur. (Eldem - 50. yıl meslek şubesi sf.214)

MECLİSİ HEBUSAN CADDESİ

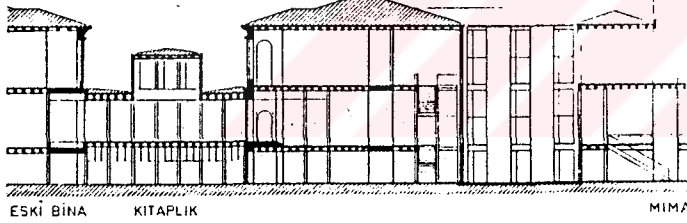
KİTAPLIĞI
KESİT

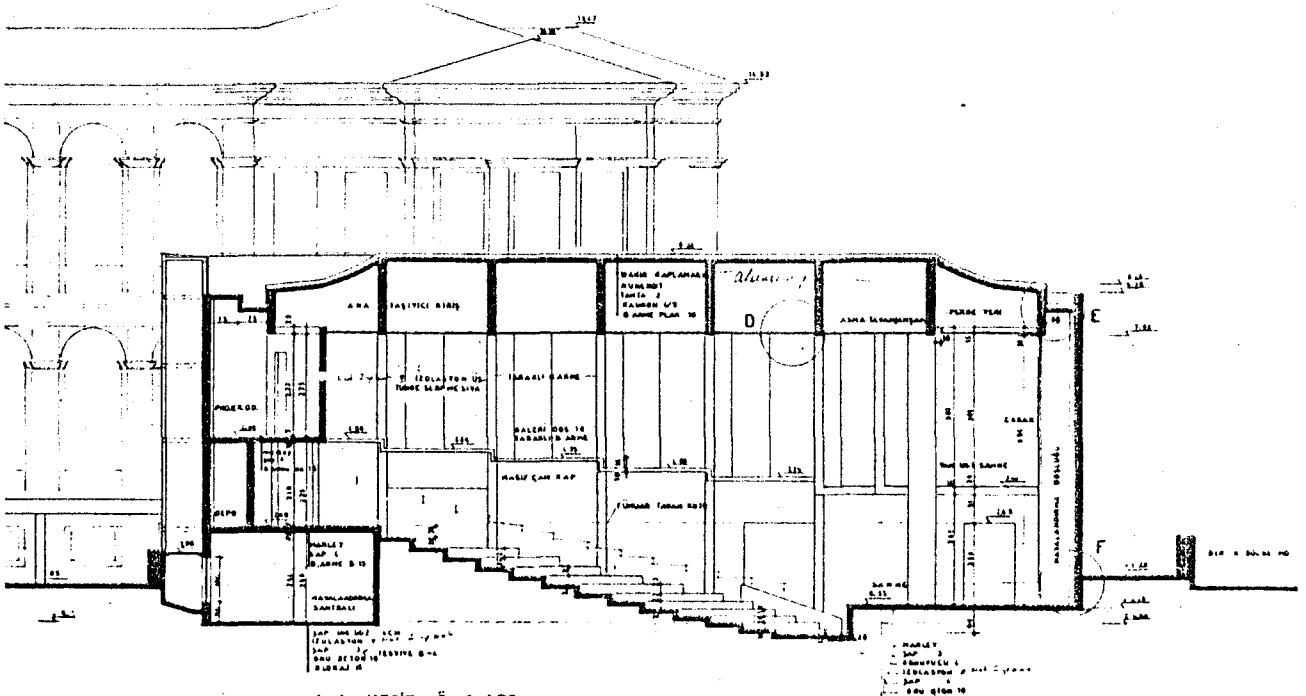
PARK CEPHESİ 1:2

Atölyeler Bloku Cephe görünüşleri (1980-83)

I. KISIMA BENZER YENİ BİNA BLOĞU EKLENMİŞ,
İKİ BLOK MODÜLÜ ARASI CAMLA KAPATILMIŞTIR.

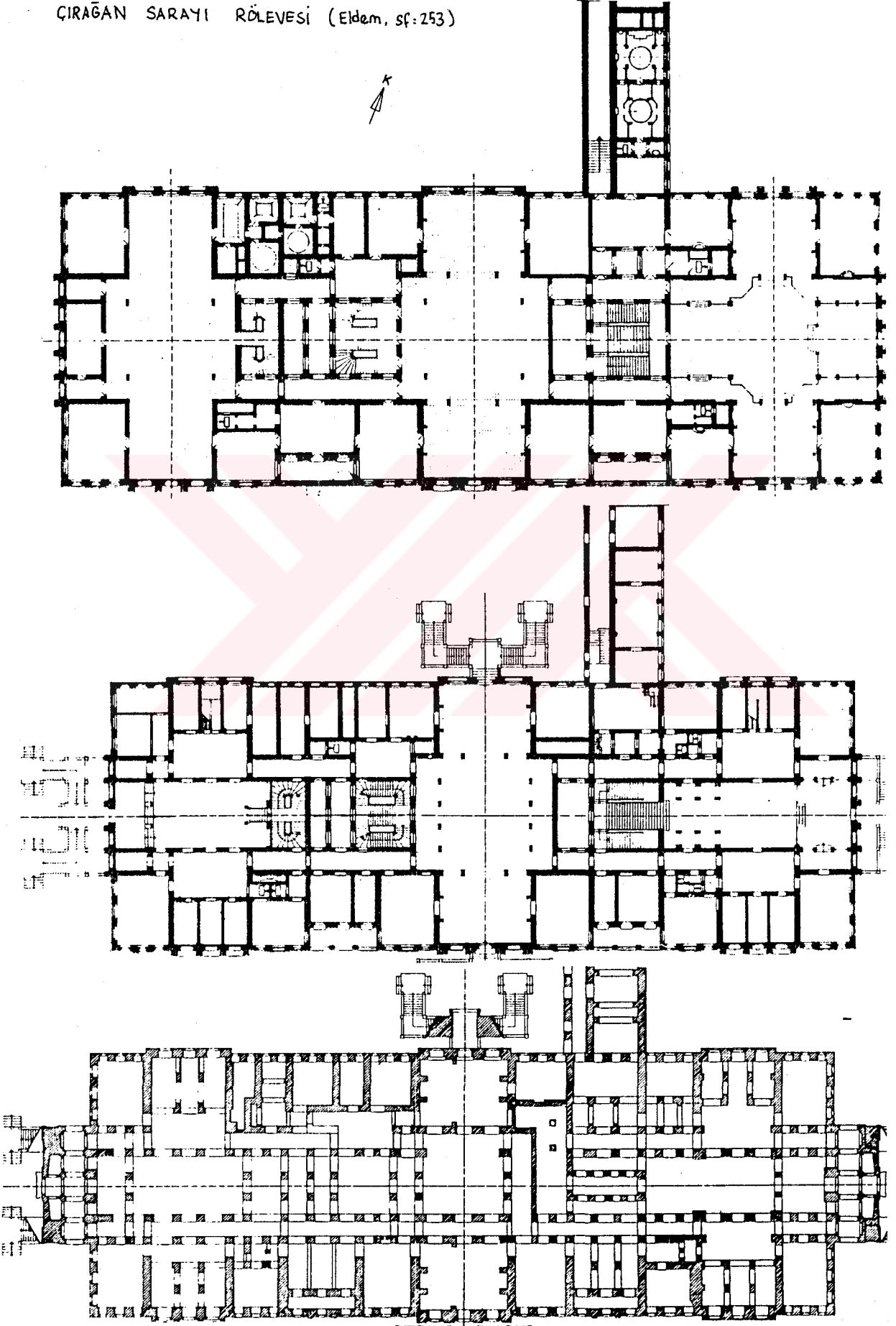

218 İSTANBUL DEVLET GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ BÜYÜK ANFI BİNASI (1971-82)

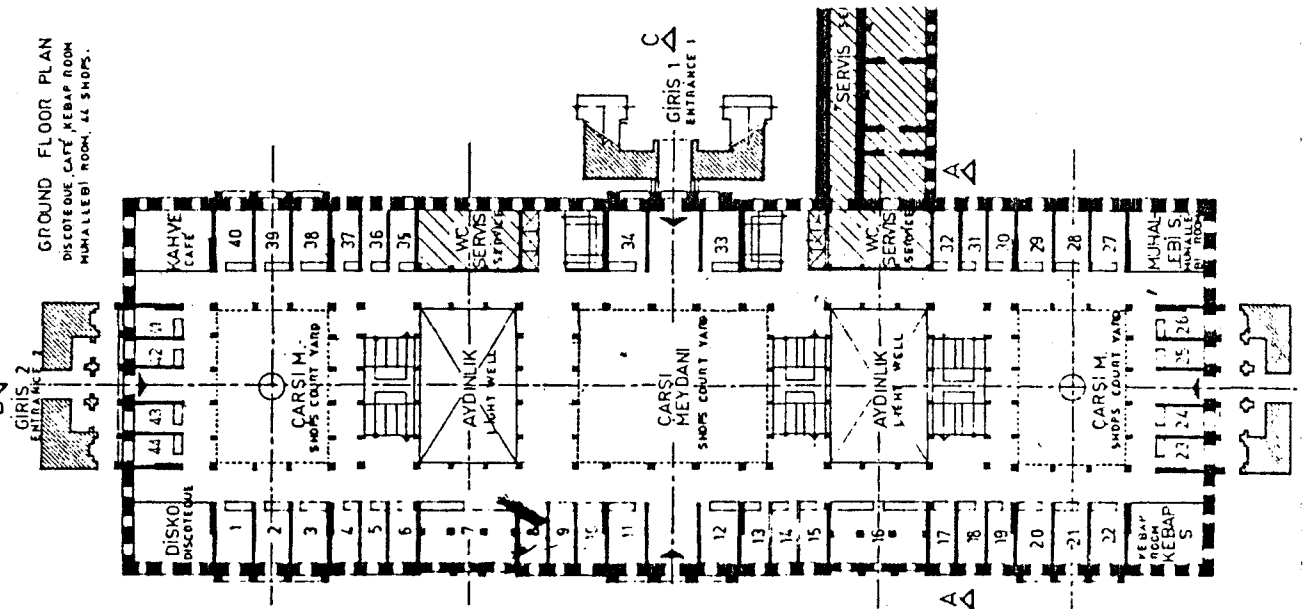
ÇIRAGAN SARAYI TESİSLERİ PROJESİ (1975-76)

ÇIRAGAN SARAYI RÖLEVESİ (Eldem, sf:253)

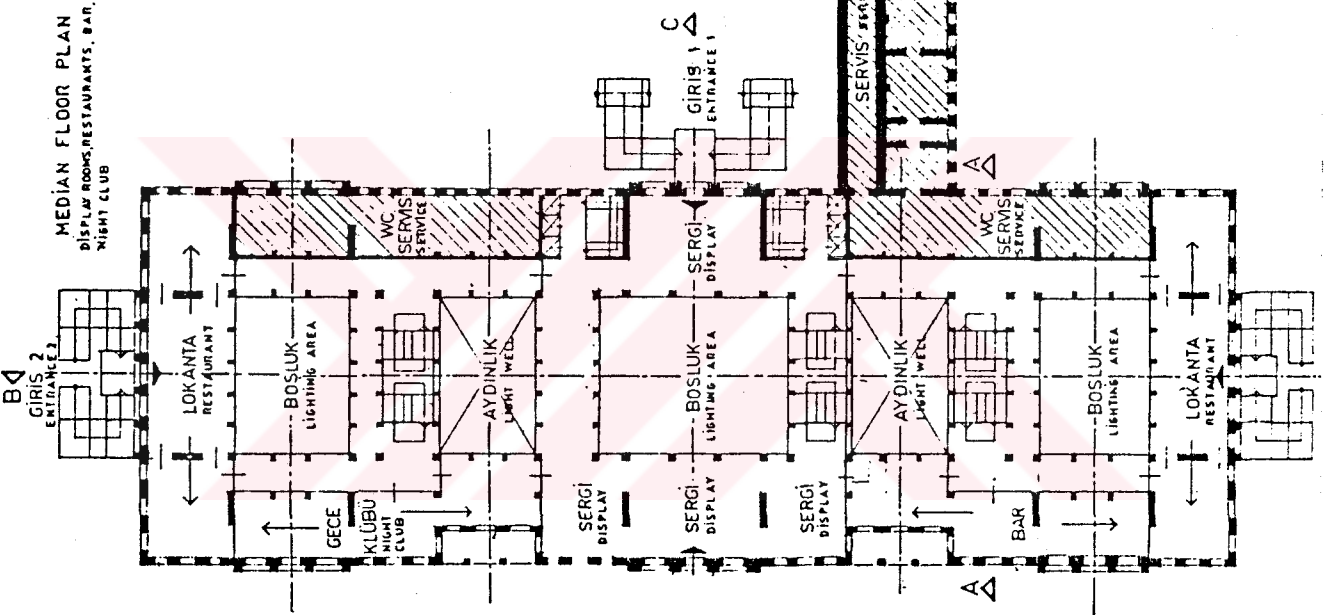
ZEMİN KAT PLÂNI

Diskotek, kahve, kebab salonu, muhallebi salonu,
44 adet dükkan

ORTA KAT PLÂNI

ergisalonu, 2 adet lokanta, bar, gece klübü

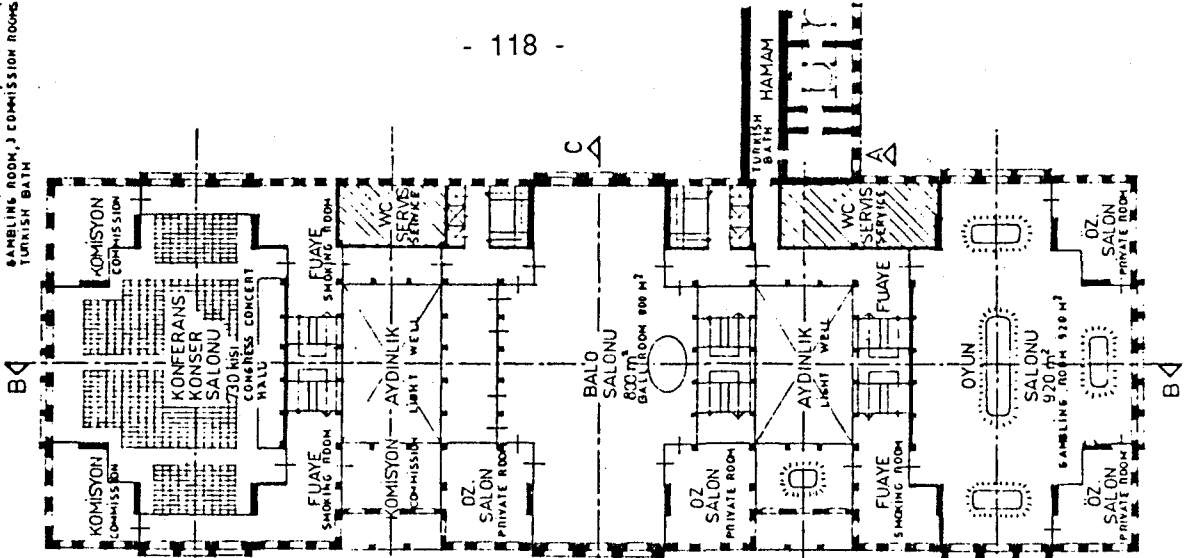

MEDIAN FLOOR PLAN

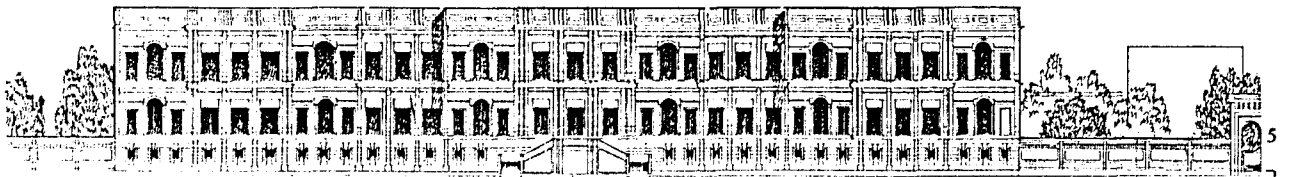
DISPLAY ROOMS, RESTAURANTS, BAR,
NIGHT CLUB

UPPER FLOOR PLAN

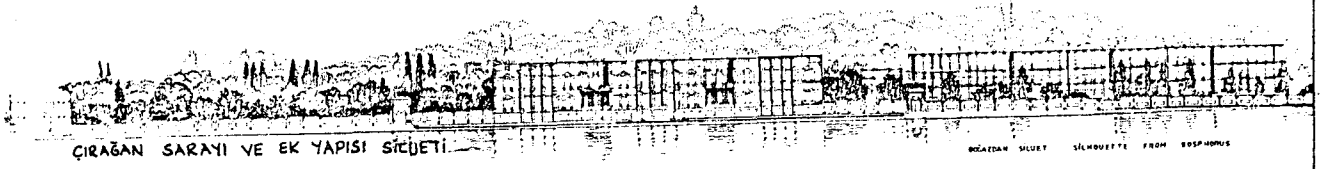
CONCERT HALL, BALL ROOM,
SAMPLING ROOM, 3 COMMISSION ROOMS,
TURKISH BATH

Konferans konser salonu, balo salonu,
oyun salonu, 3 adet komisyon odası, hamam.

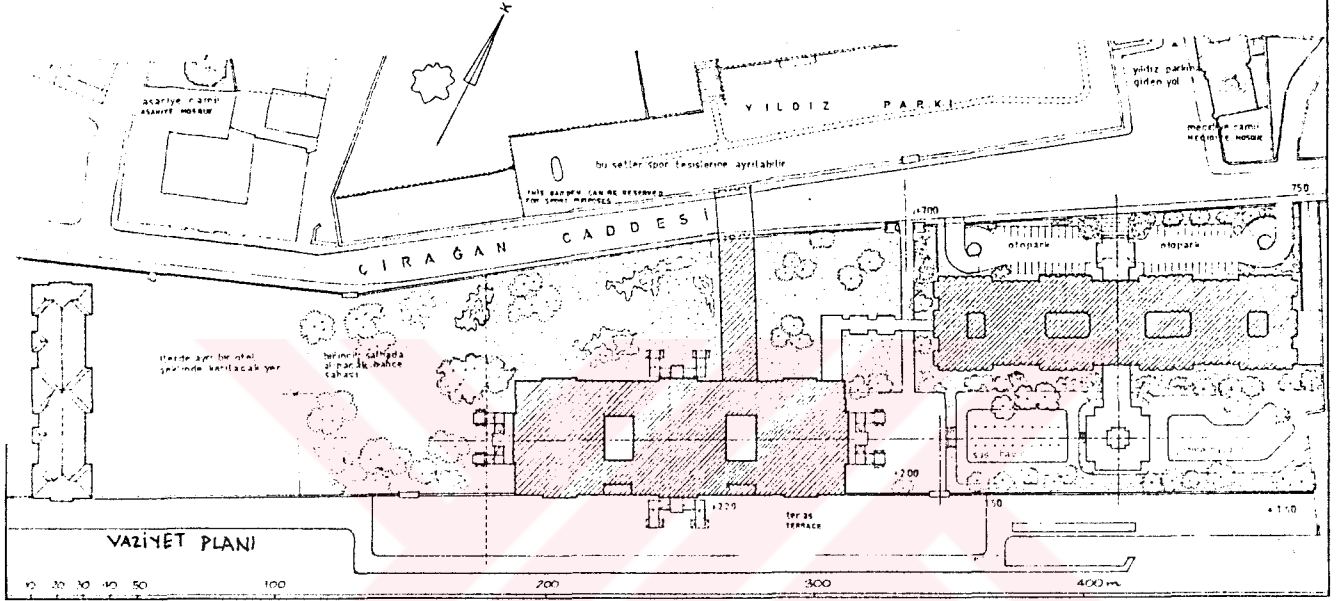

ÇIRAĞAN SARAYI GÖRÜNÜMÜ

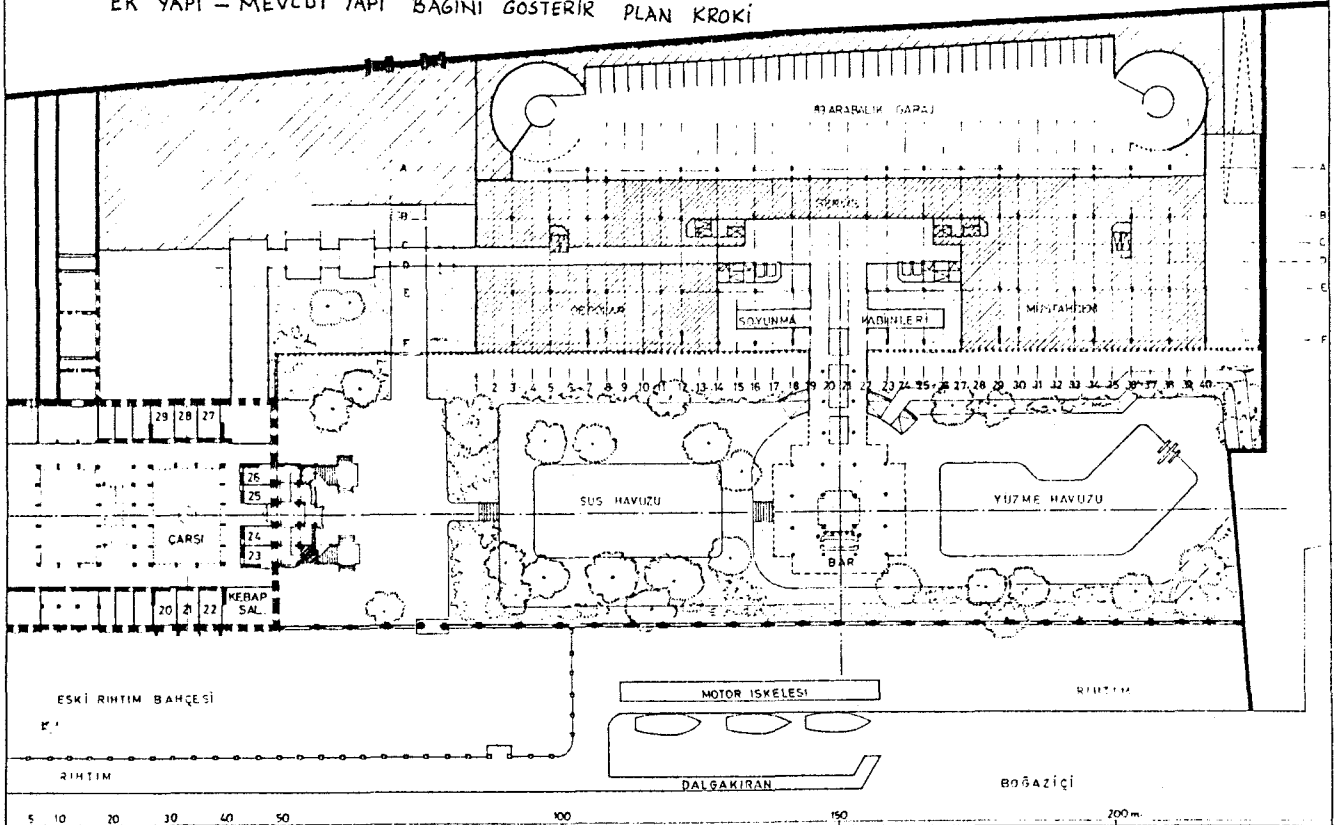
ÇIRAĞAN SARAYI VE EK YAPISI SİCETİ

MEVCUT SİYUET SİKHOUETTE FROM BOSPHORUS

VAZİYET PLANI

EK YAPI - MEVCUT YAPI BAĞINI GÖSTERİR PLAN KROKİ

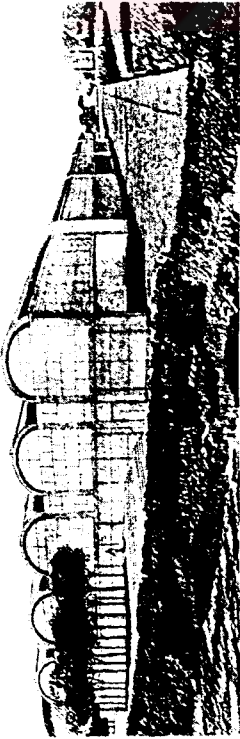

ESKİ RİHTİM BAHÇESİ

RİHTİM

DALGAKIRAN

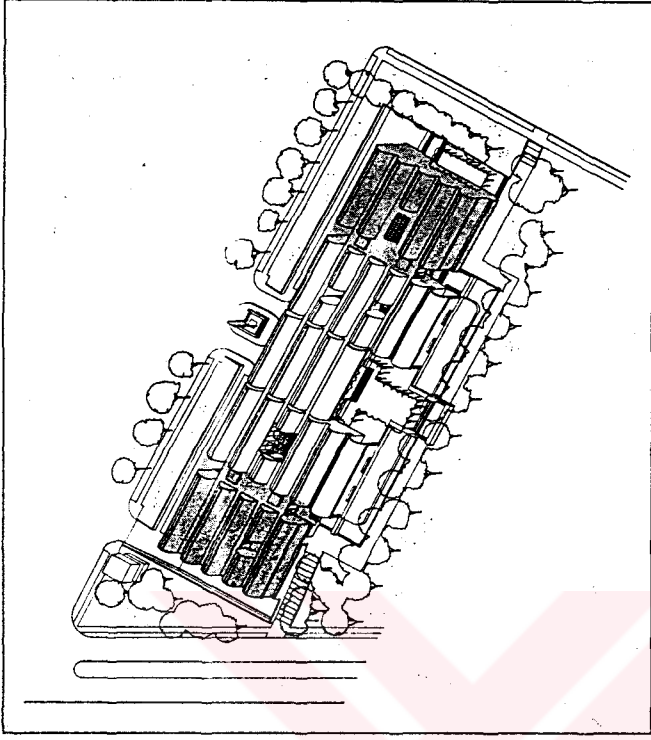
Boğaziçi

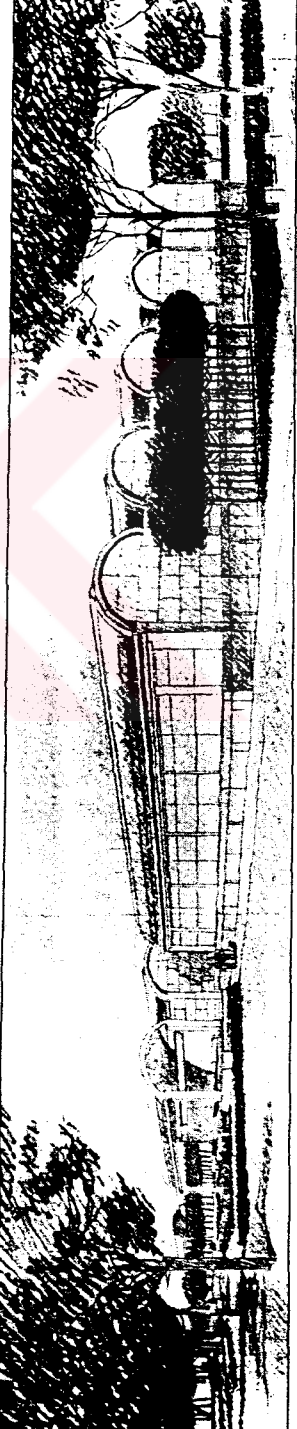
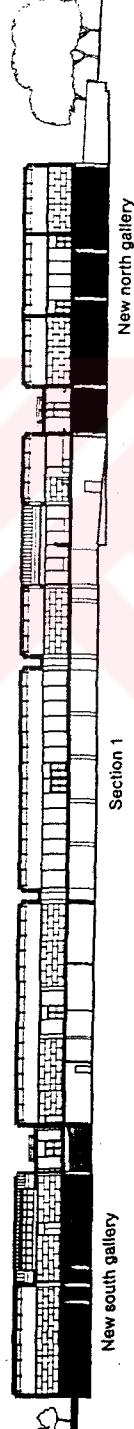
KIMBELL MÜZESİ ve GENİŞLETME EKLERİ

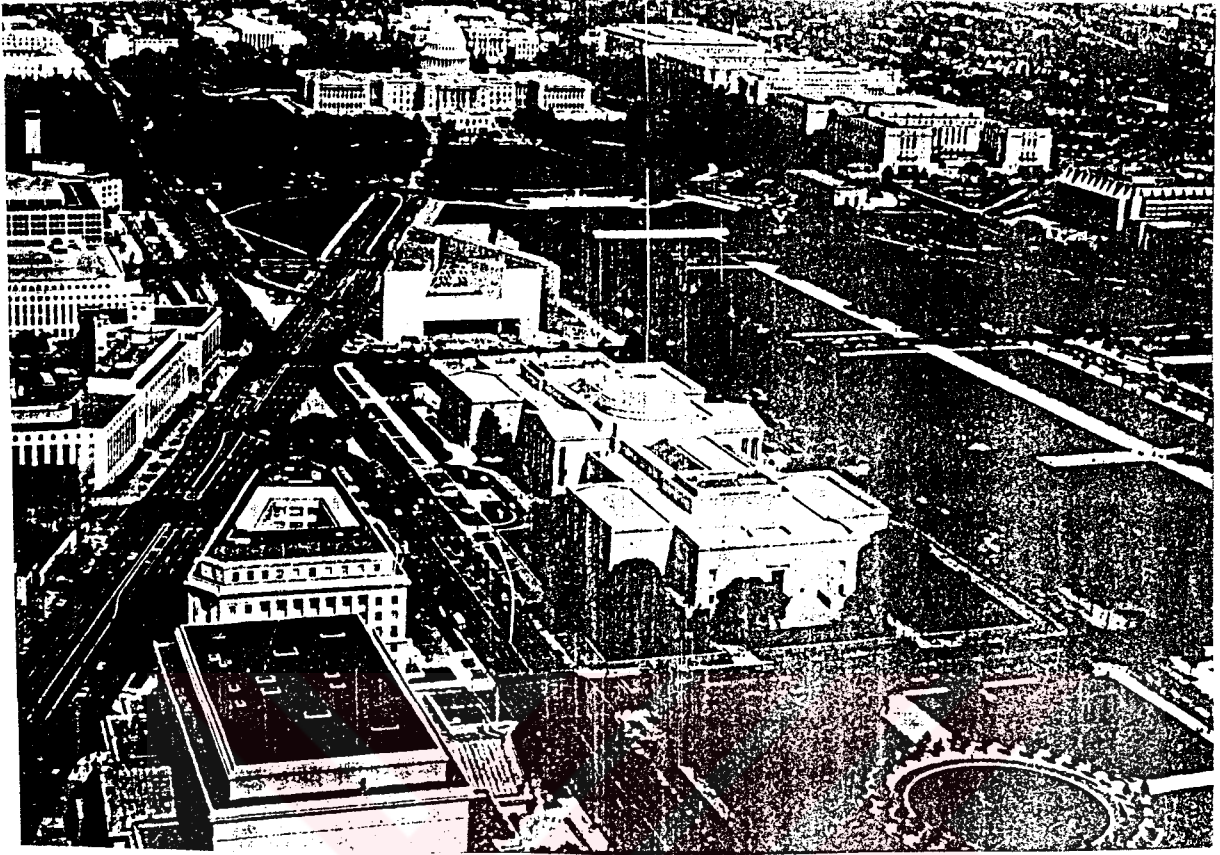
MEVCUT YAPI = 1972 LUIS KAHN

EK YAPI : ROMALDO GUIRGOLA

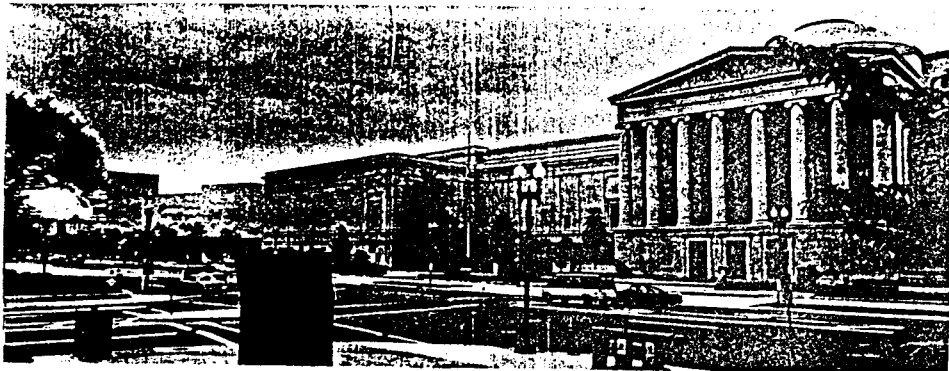
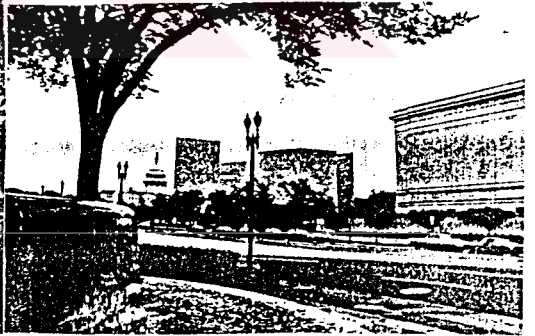
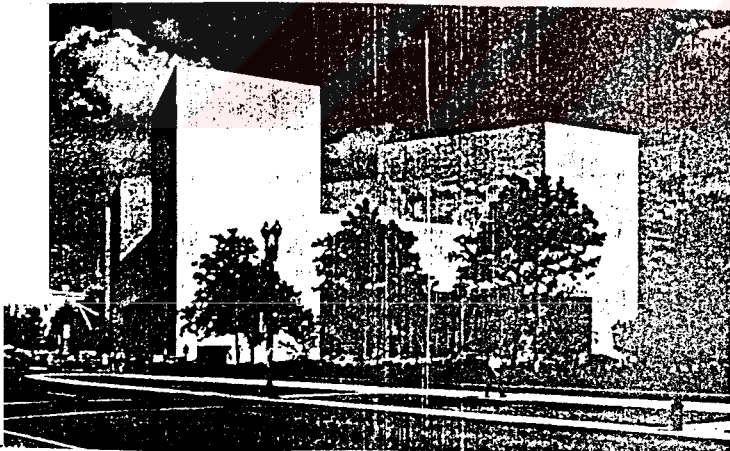

Arc. Rec. March '90
Architecture Ö '91
" N '89
Abifare March '91

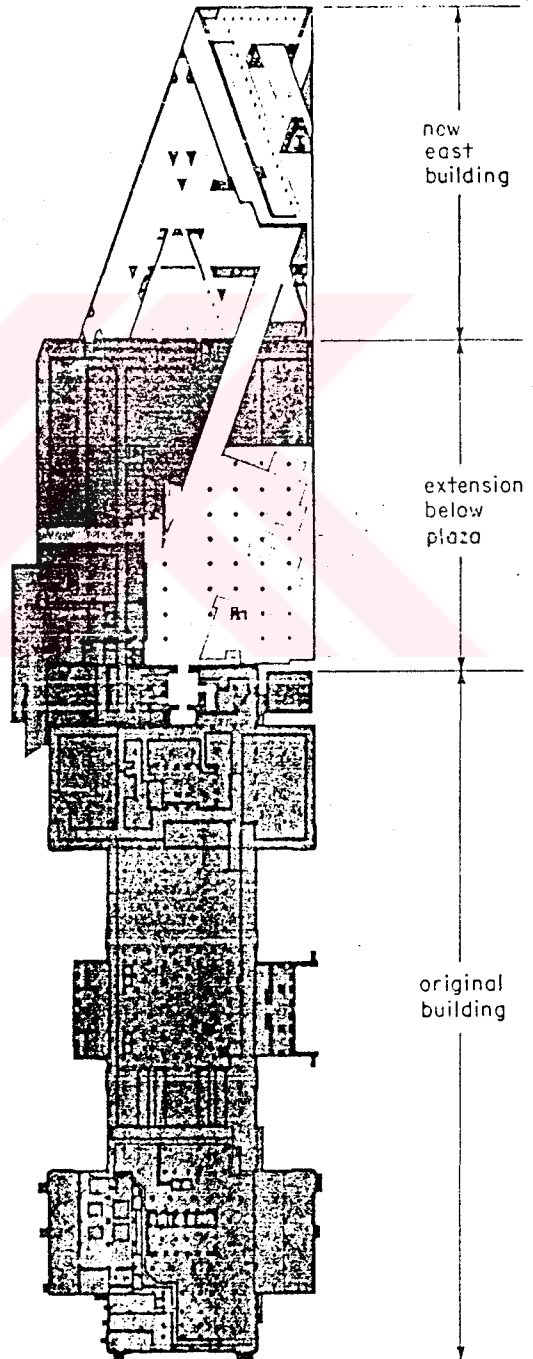
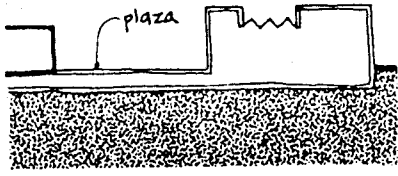

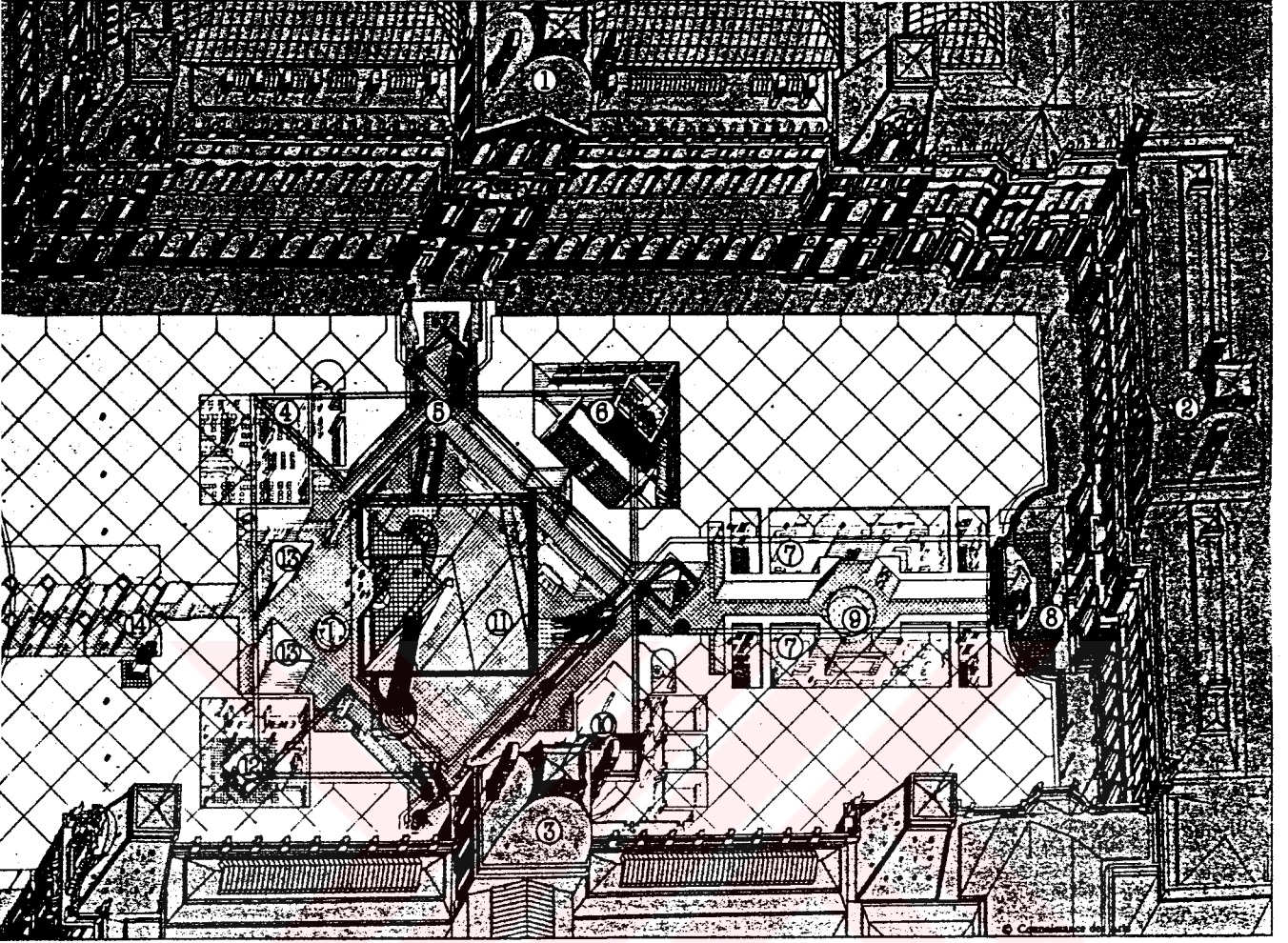

Nasional Galeri - i.M. Pei

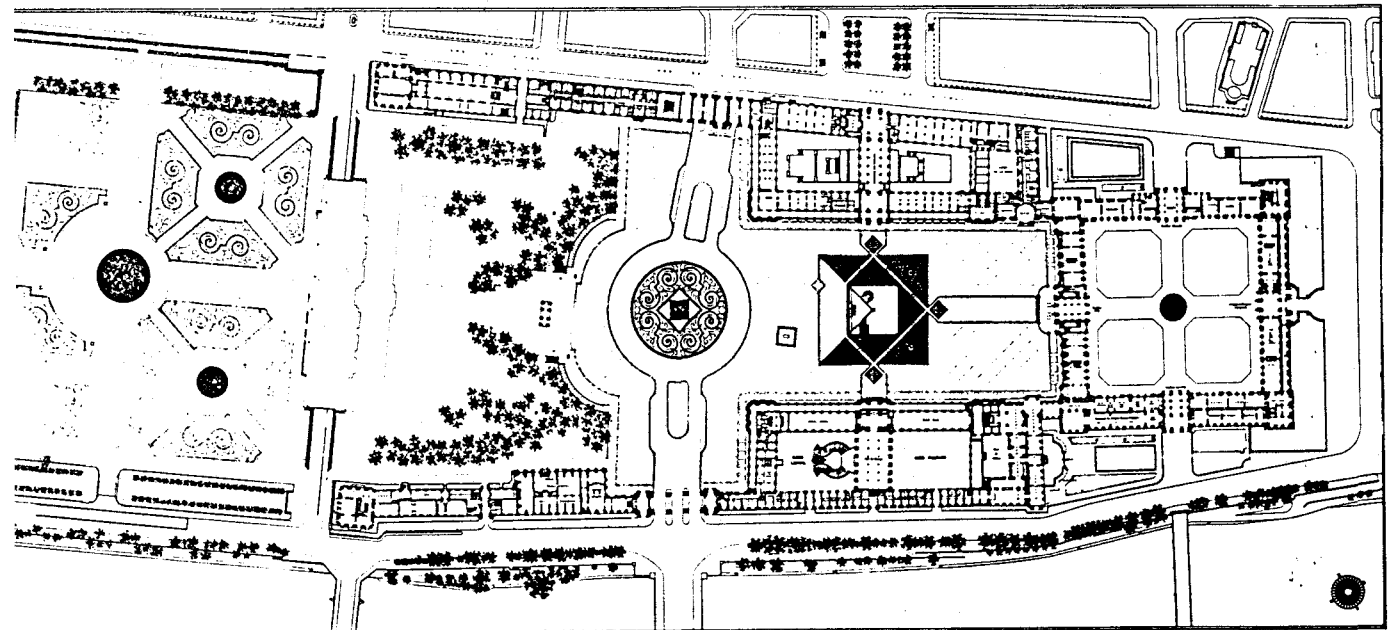

Ek bina ile yeni

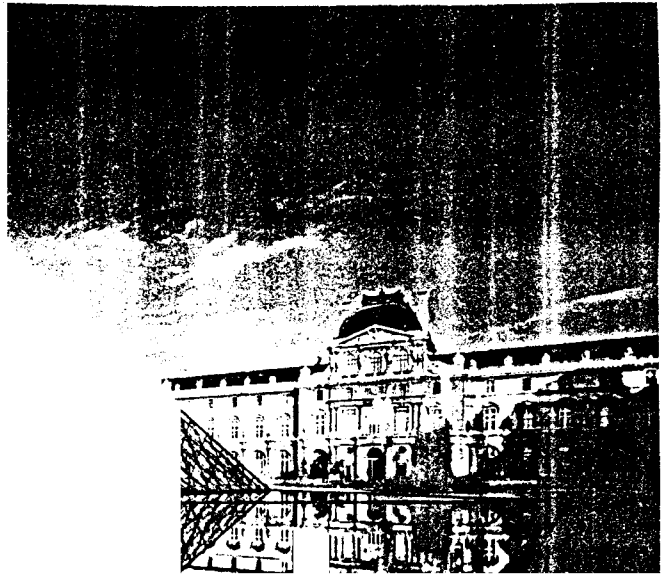
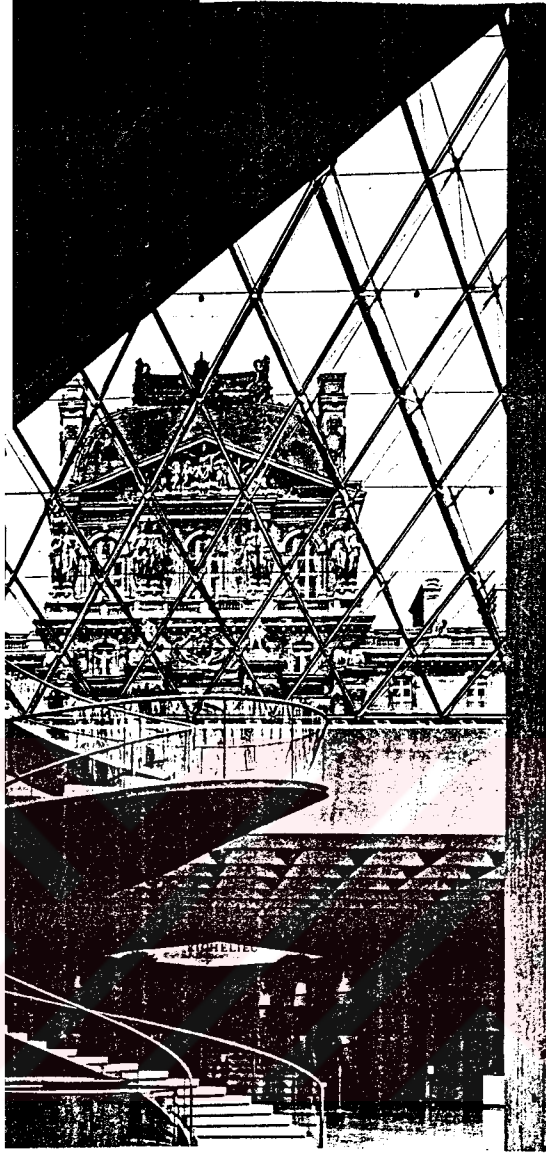

and Louvre planda ek kısmın bağlantısı

Ek yapının, anıtsal yapı
ile görsel bağlantısı

Trinity Kilisesi

(1874 - 77 . H.H. Richardson)

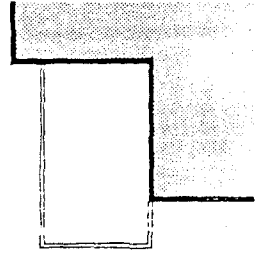
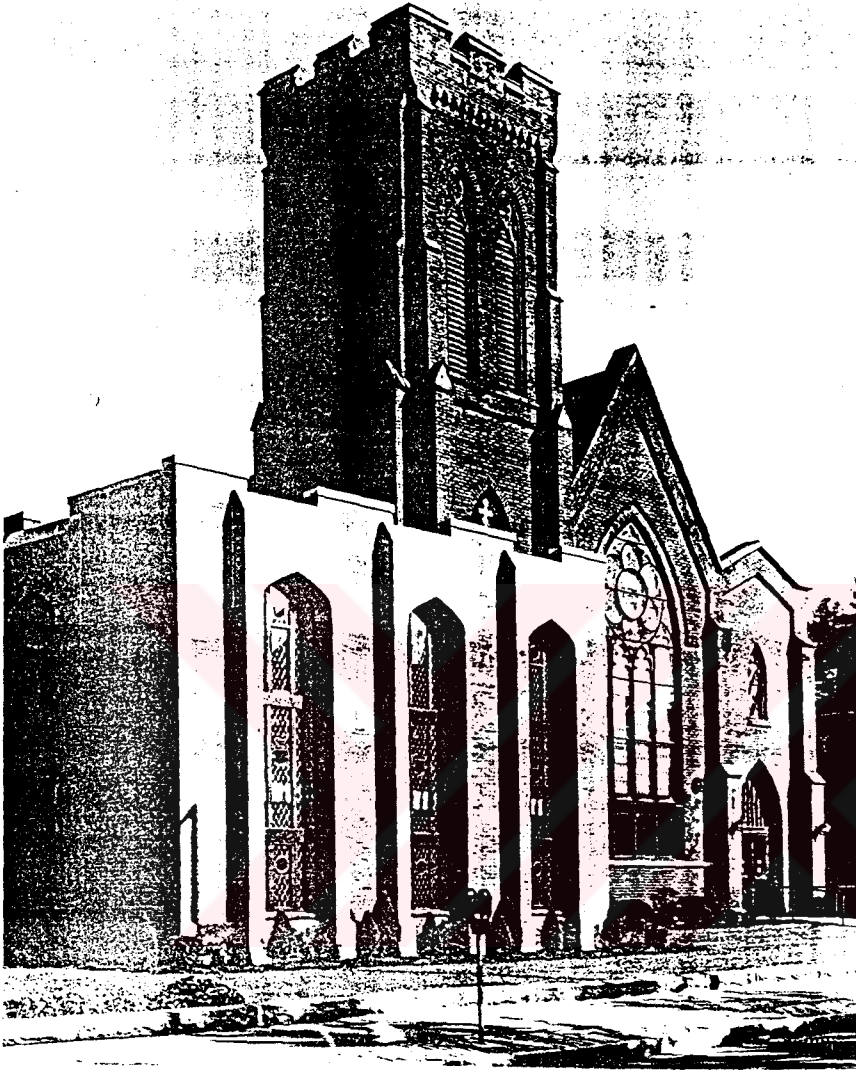
Yeni bina

John Hancock Tower

(1967-76, I.M.Pei ve ortakları)

yeni bina fon oluşturmuş.

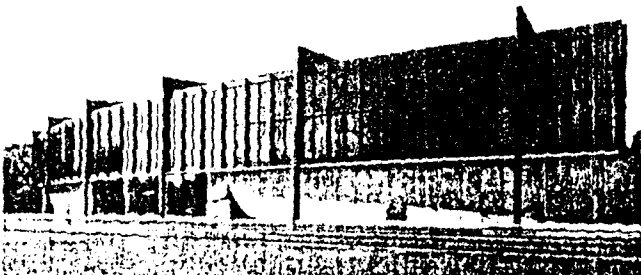
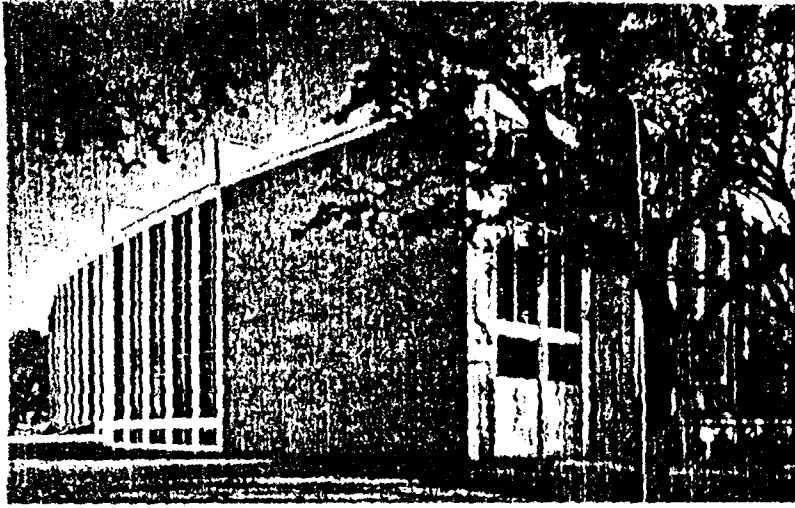

Ek yapının birleşimini gösteren plan.

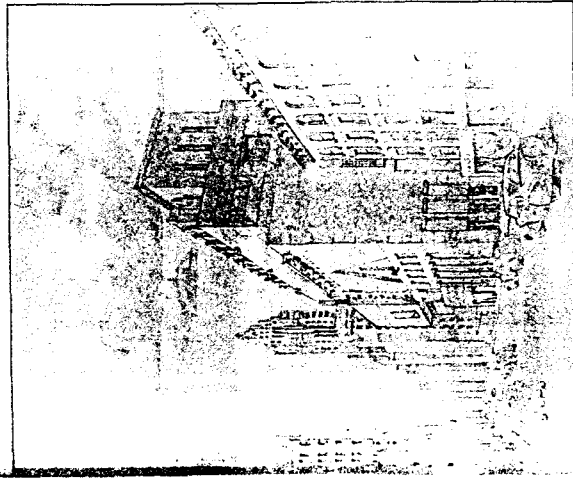
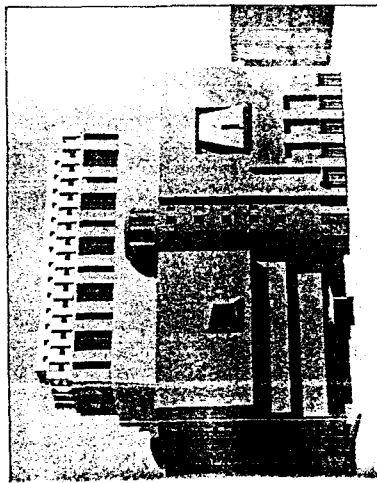
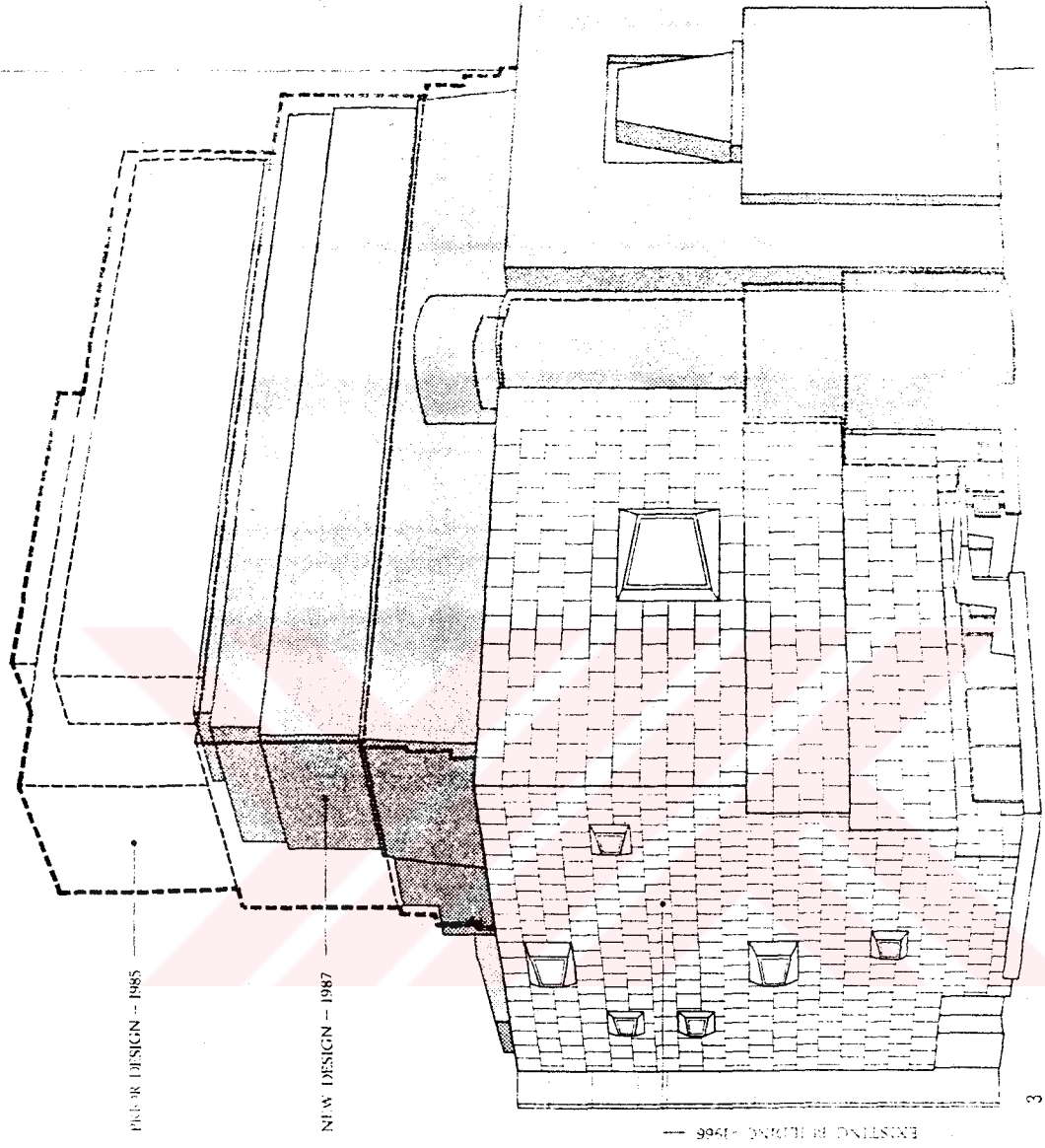

Ousterbødt açık kütüphanesi

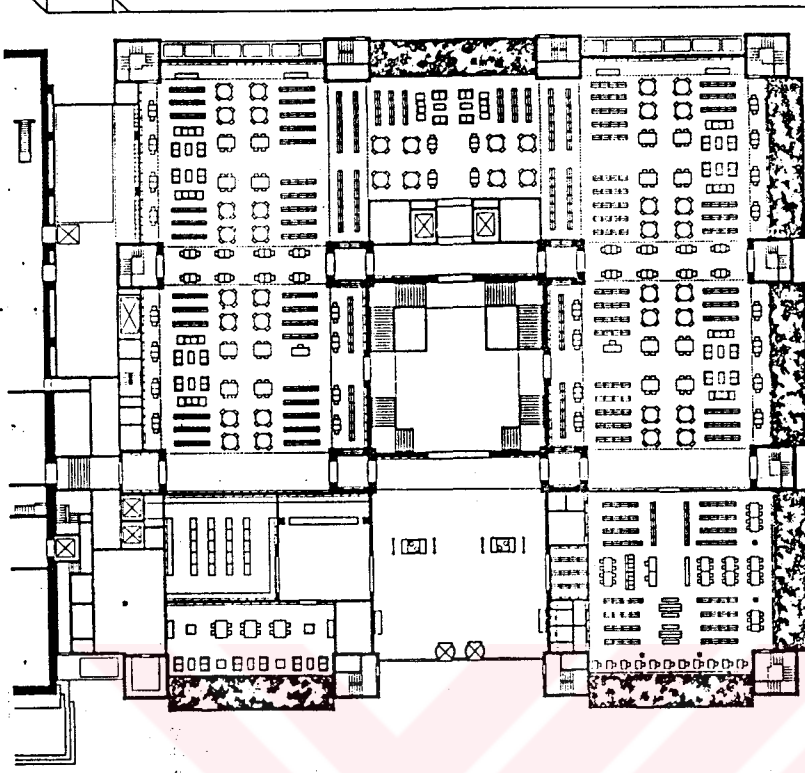

Cullian Hall

*1958 - Ludwig Mies van der Rohe
Büzel Sanatlar müzesi Houston.*

Whitney müzesi ve Ek yapısı (proje: Michael Graves) (Domus 686 - sf.87)

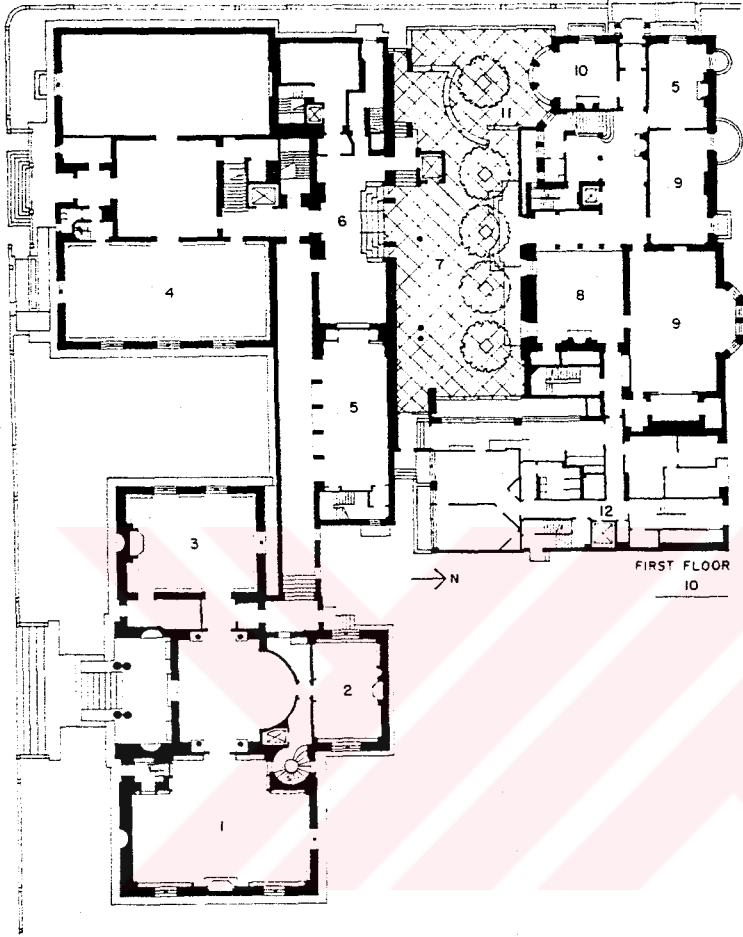
Boston Halk Kütüphanesi
Eki.

1973 Philip Johnson.

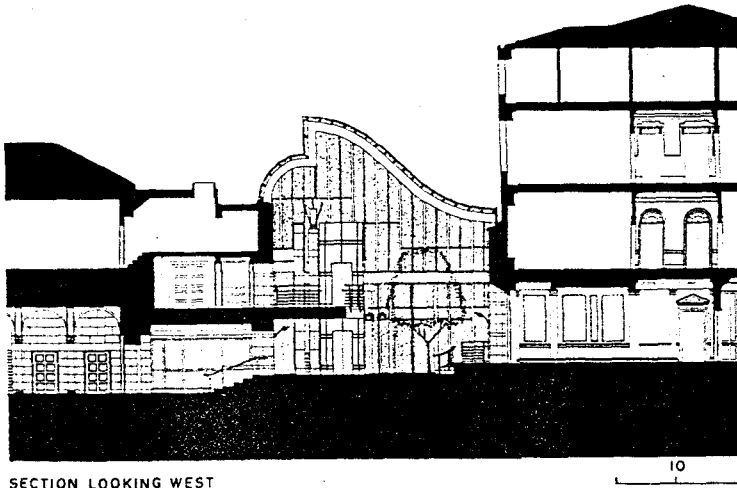
Ek yapıda ritmik
animsatmalar
göze çarpıyor.

Boston Public Library (1888-95, McKim, Mead and White) with addition at right (1973, Philip Johnson, Johnson/Burgee Architects Design Group). (Photo: Carleton Knight III)

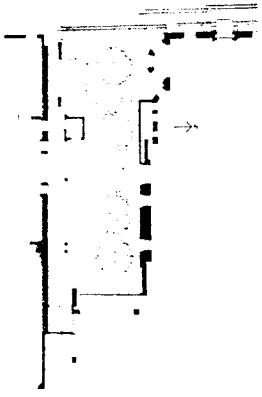
Binanın Planı

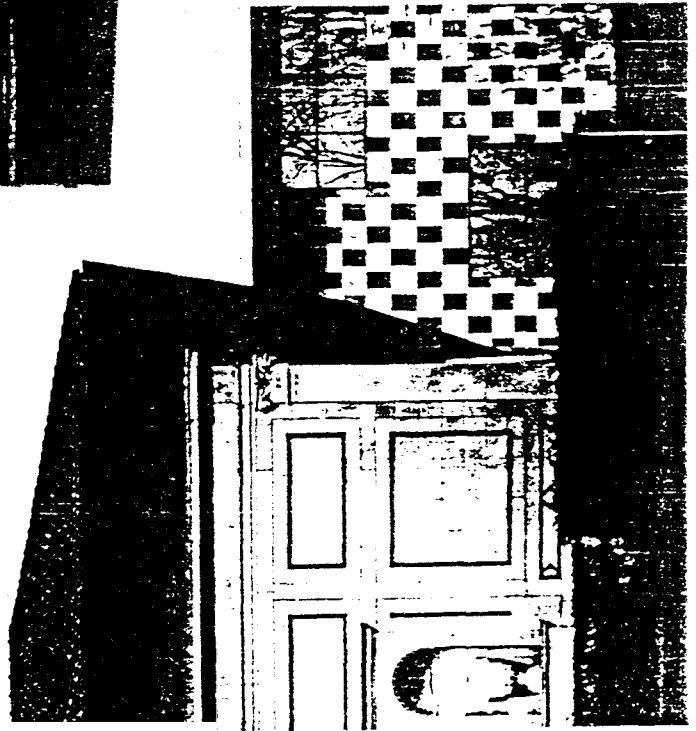
Ek'ten geçen kesit

SECTION LOOKING WEST

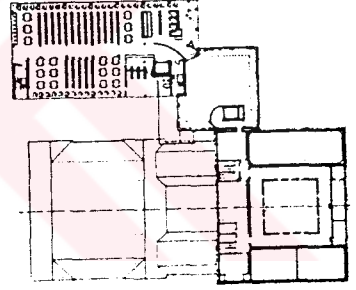
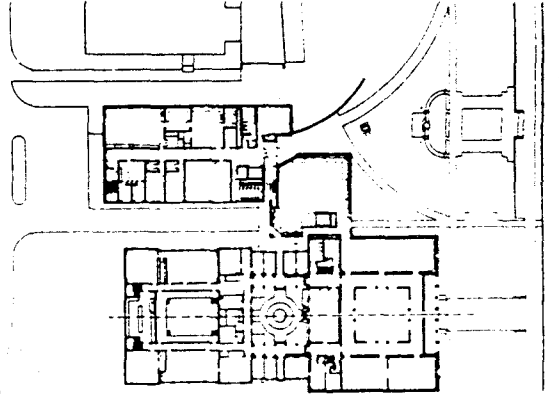
*The Pierpont Morgan
Kütüphanesi eki*

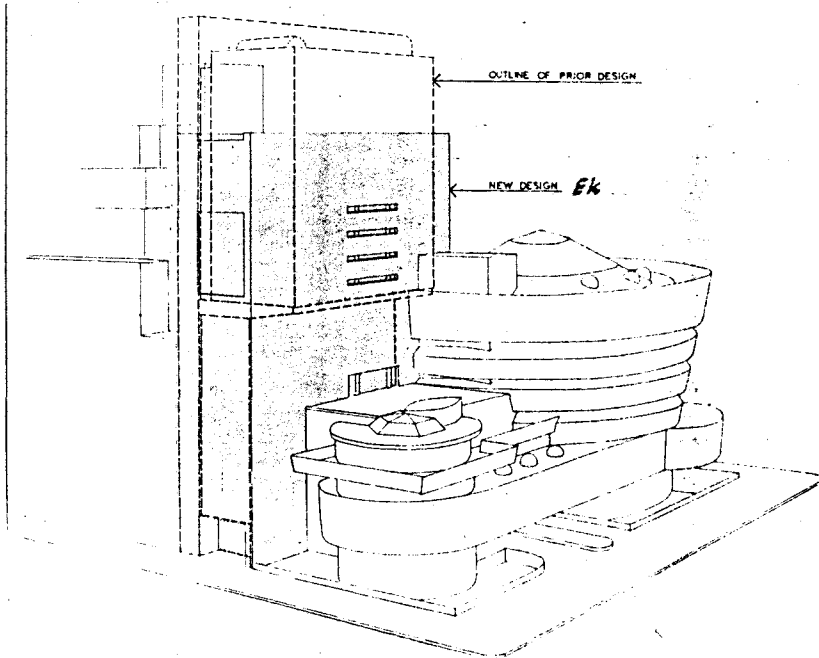
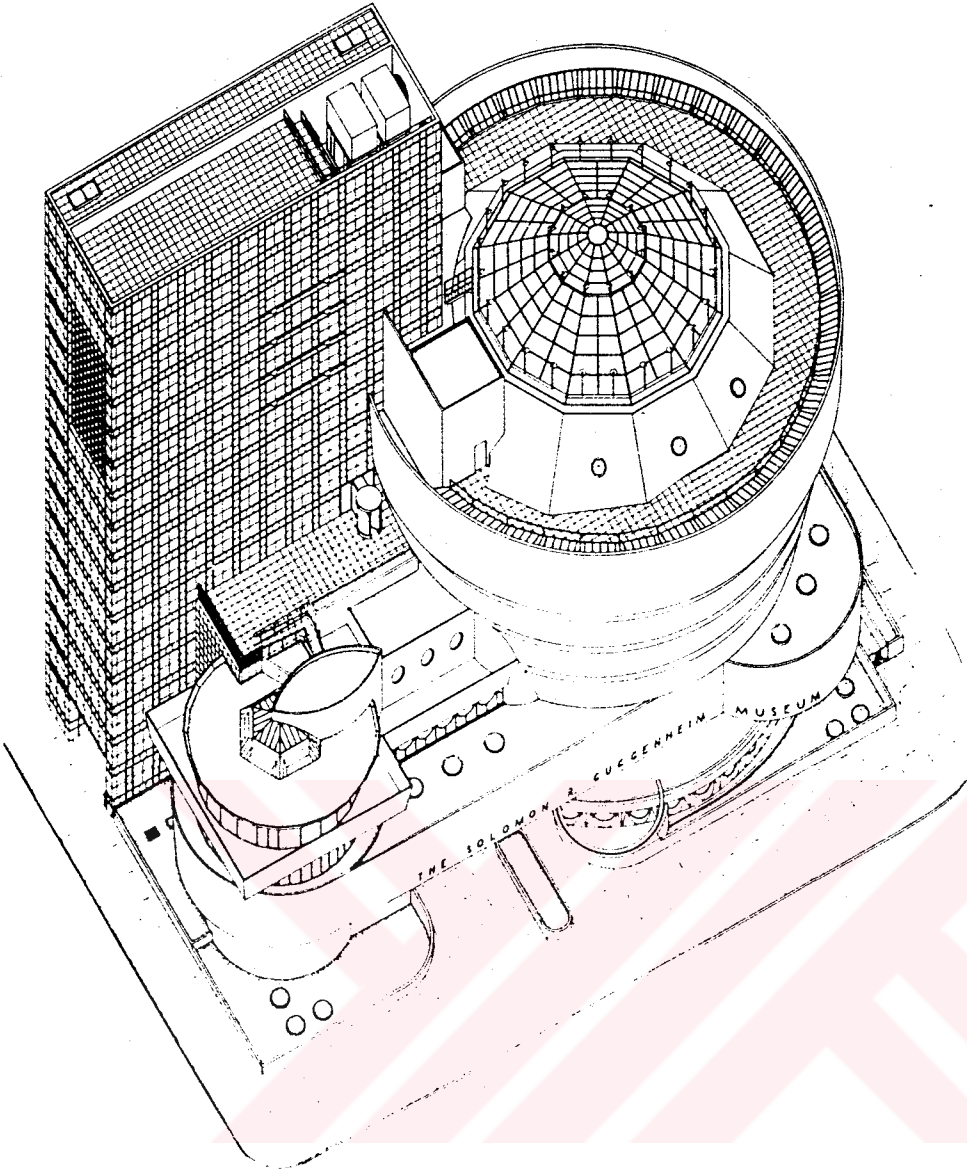

Ek kısmın planı

*Allen Memorial Sanat müzesi Eki (1976, Venturi ve Rauch).
Oberlin koleji, Ohio.*

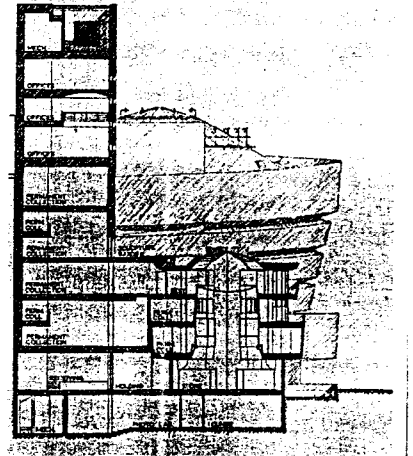

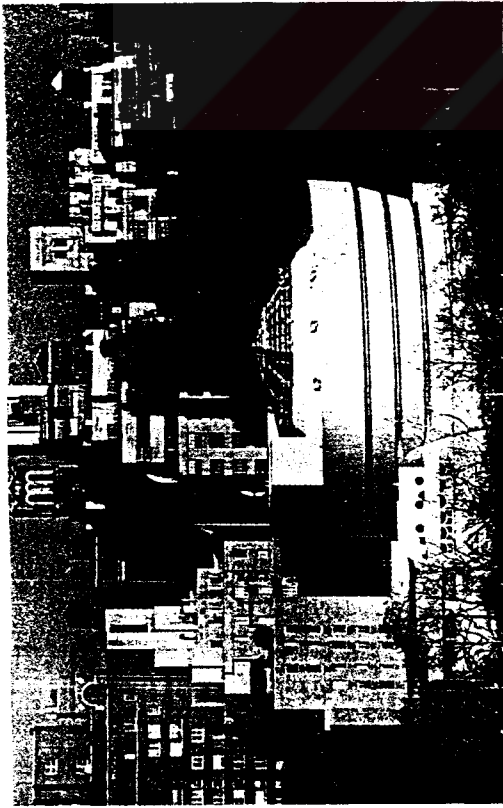
Guggenheim müzesi ve Ek yapı

(683 Domus '87 Maggio - sf. 9)

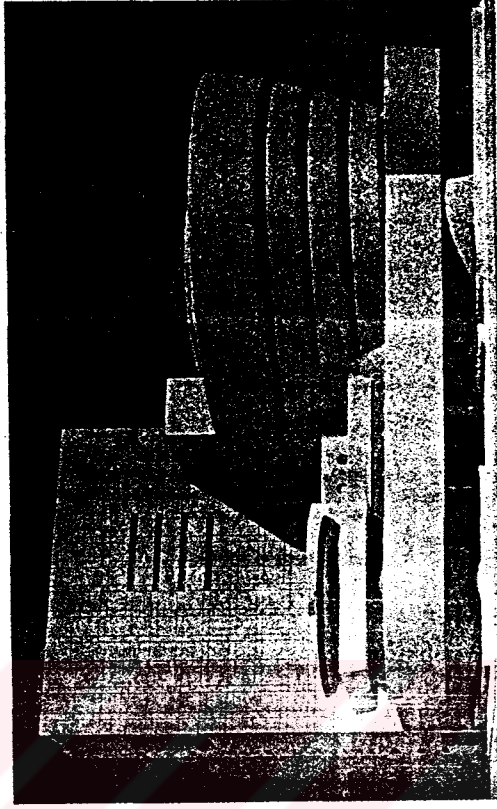
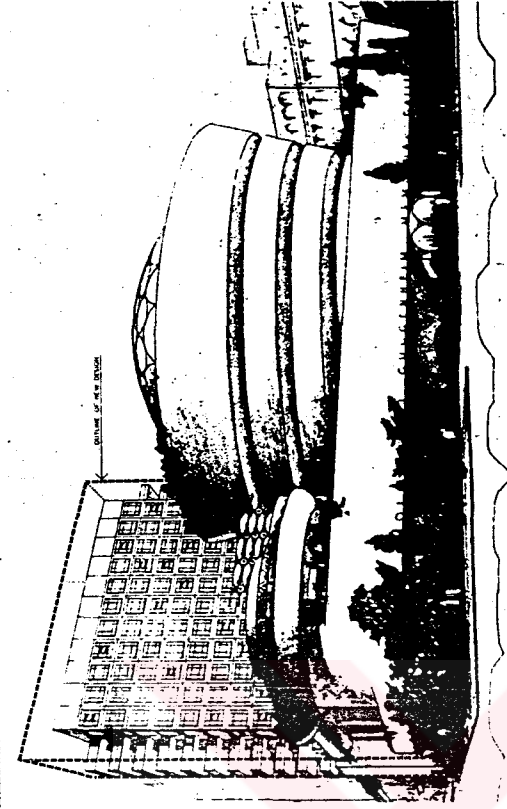
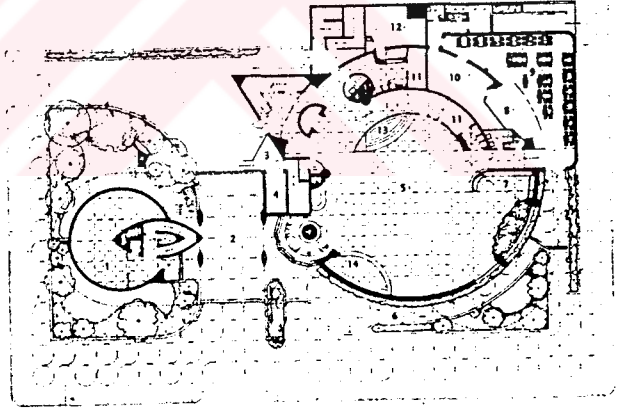
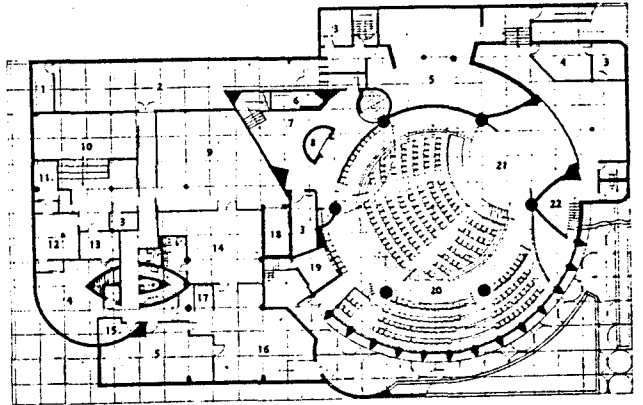
ESAS YAPI : Frank Lloyd WRIGHT

EK YAPI : Gwarthmey Siegel

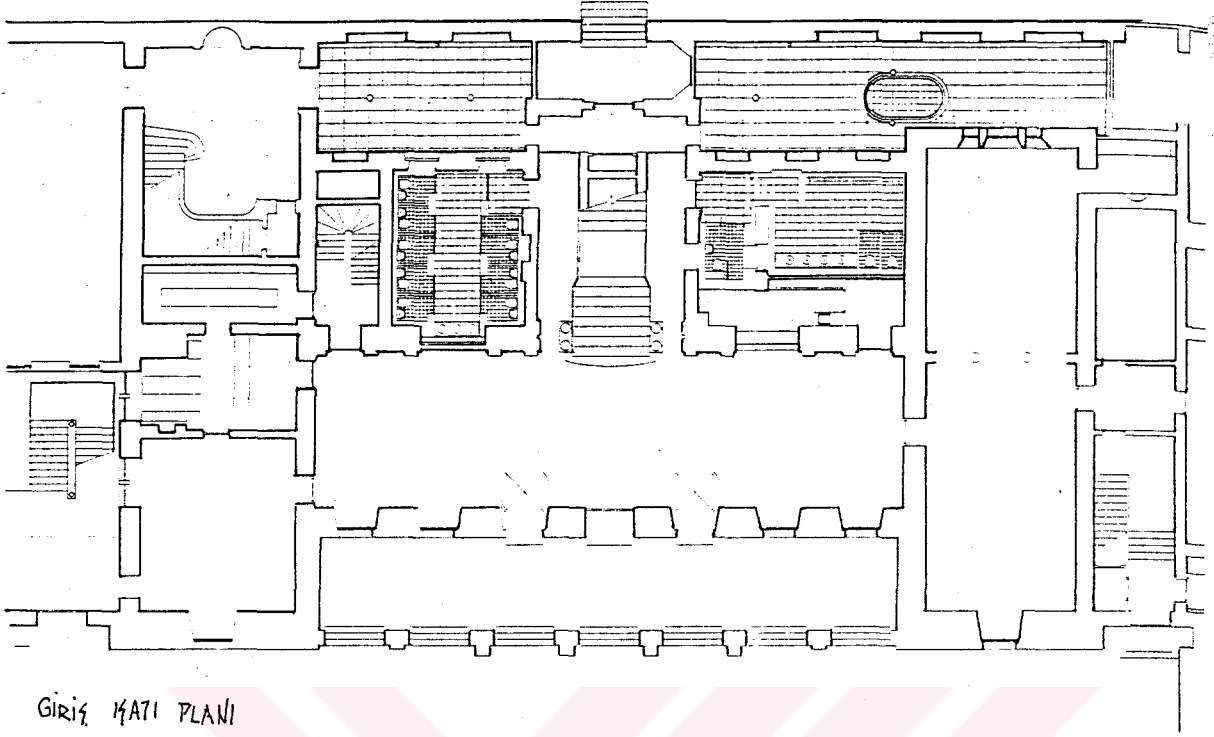

Guggenheim müzesi ak yapı öncesi görünüm ve planları

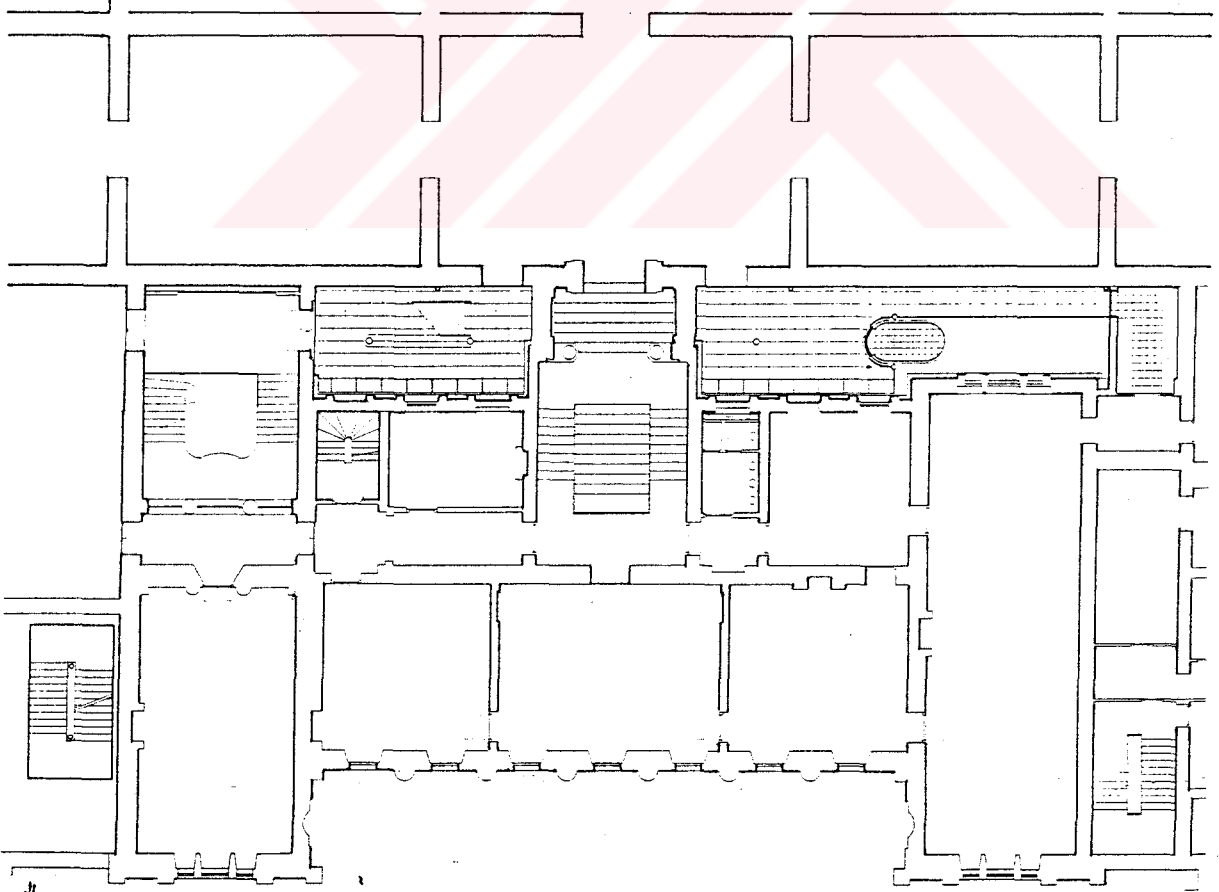

Guggenheim müzesi ak yapı sonrası görünüm etüdüleri
(Akademi Sayı:7 - Domus 683 '87, Maggio)

GİRİŞ KATI PLANI

ROYAL SANAT AKADEMİSİ, - MEVCUT YAPI - EK YAPI PLANLARI

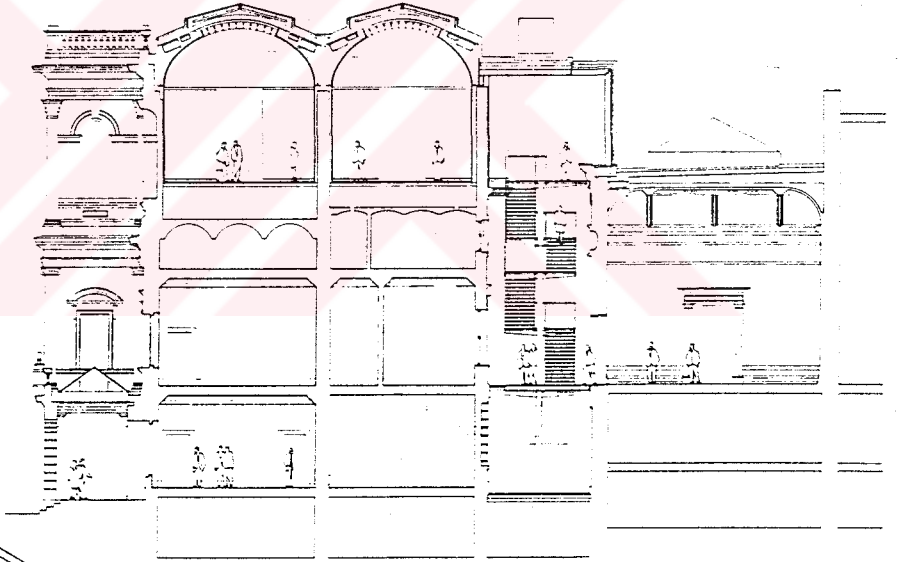

ÜST KAT PLANI

yuna kesit

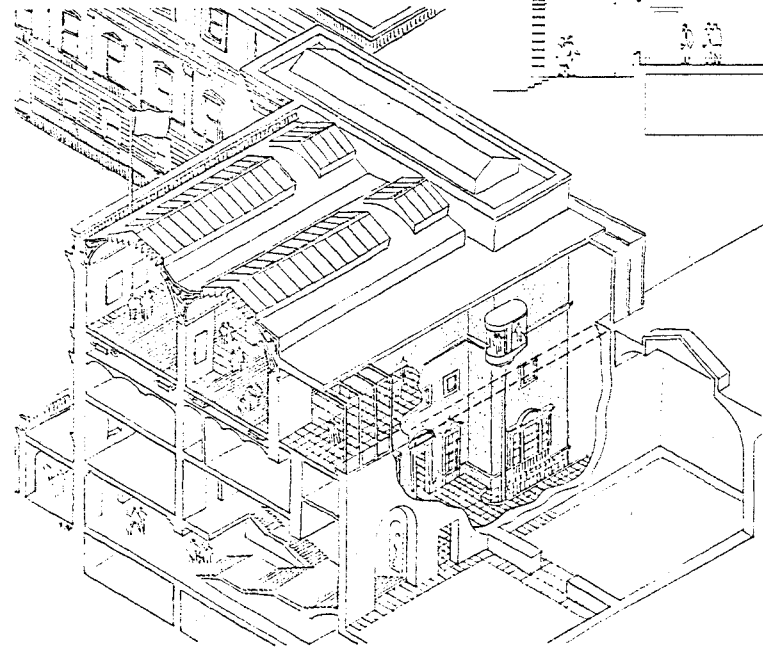
ROYAL SANAT AKADEMİSİ
VE EK YAPISI
BAĞLANTISI

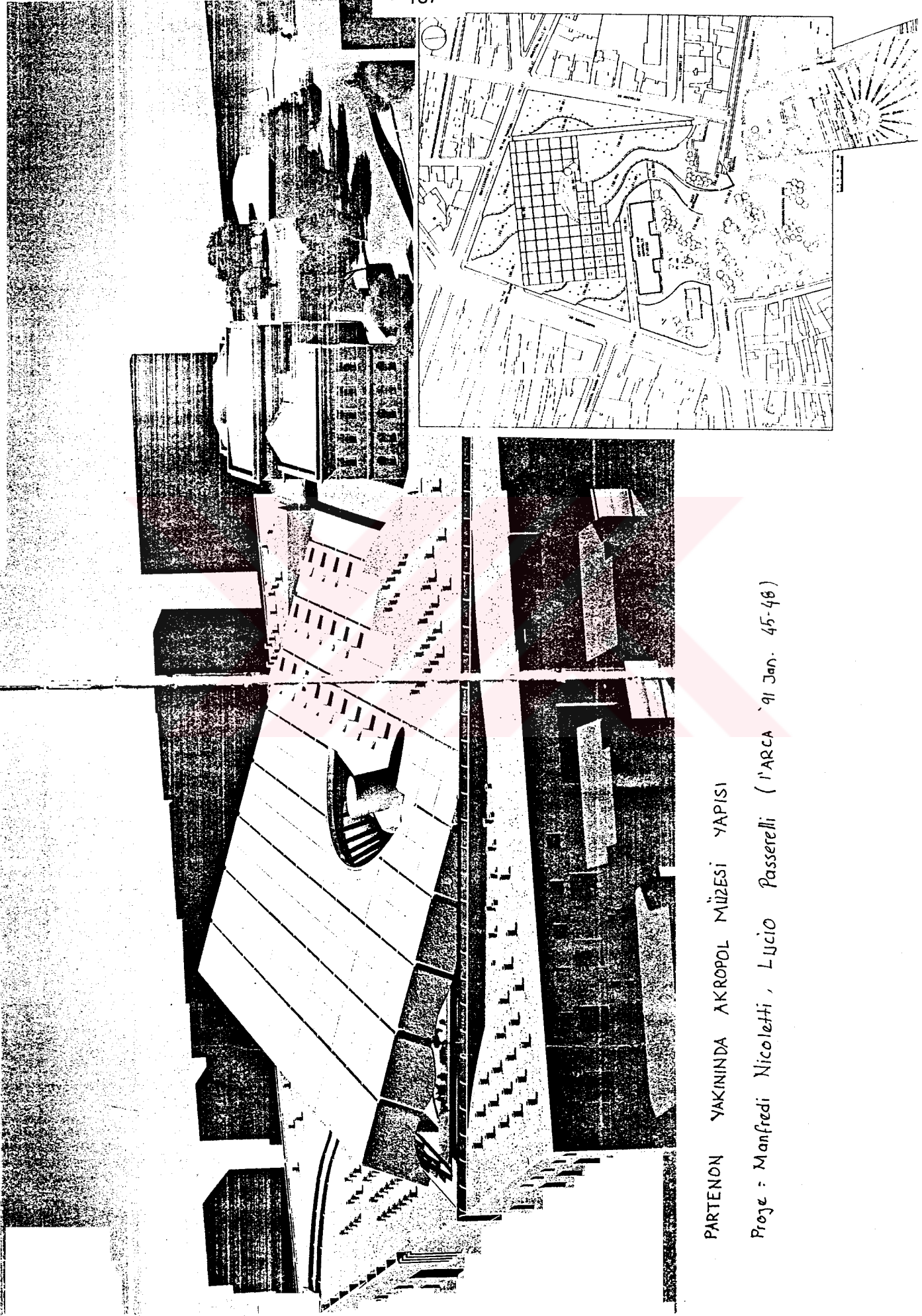

Enine Kesit

(I'ARCA Nov'92 sf. 4-9 sayı 65)
werk Bauen Wohnen '92/3)

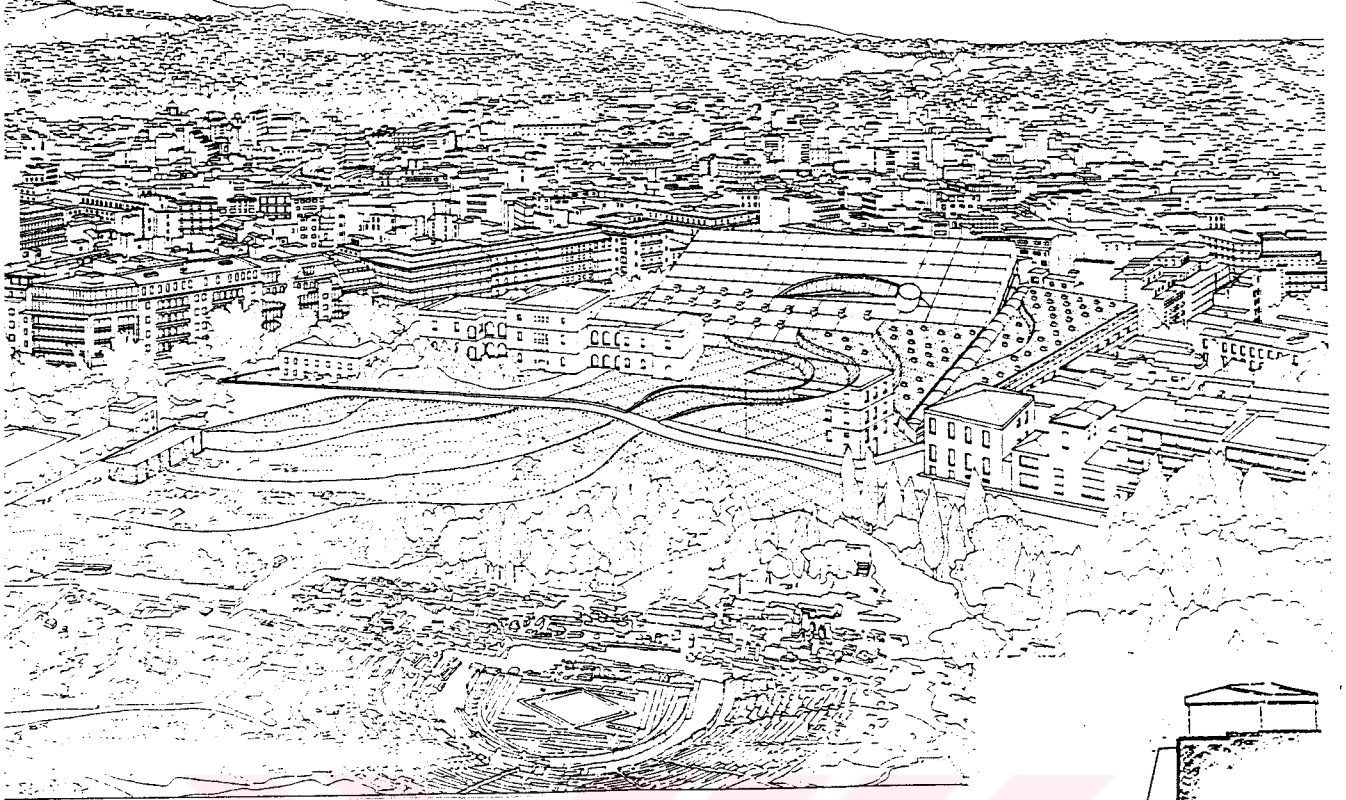
EK YAPI (YENİ) - MEVCUT YAPI
BAĞLANTISINI GÖSTERİR
KESİT PERSPEKTİF

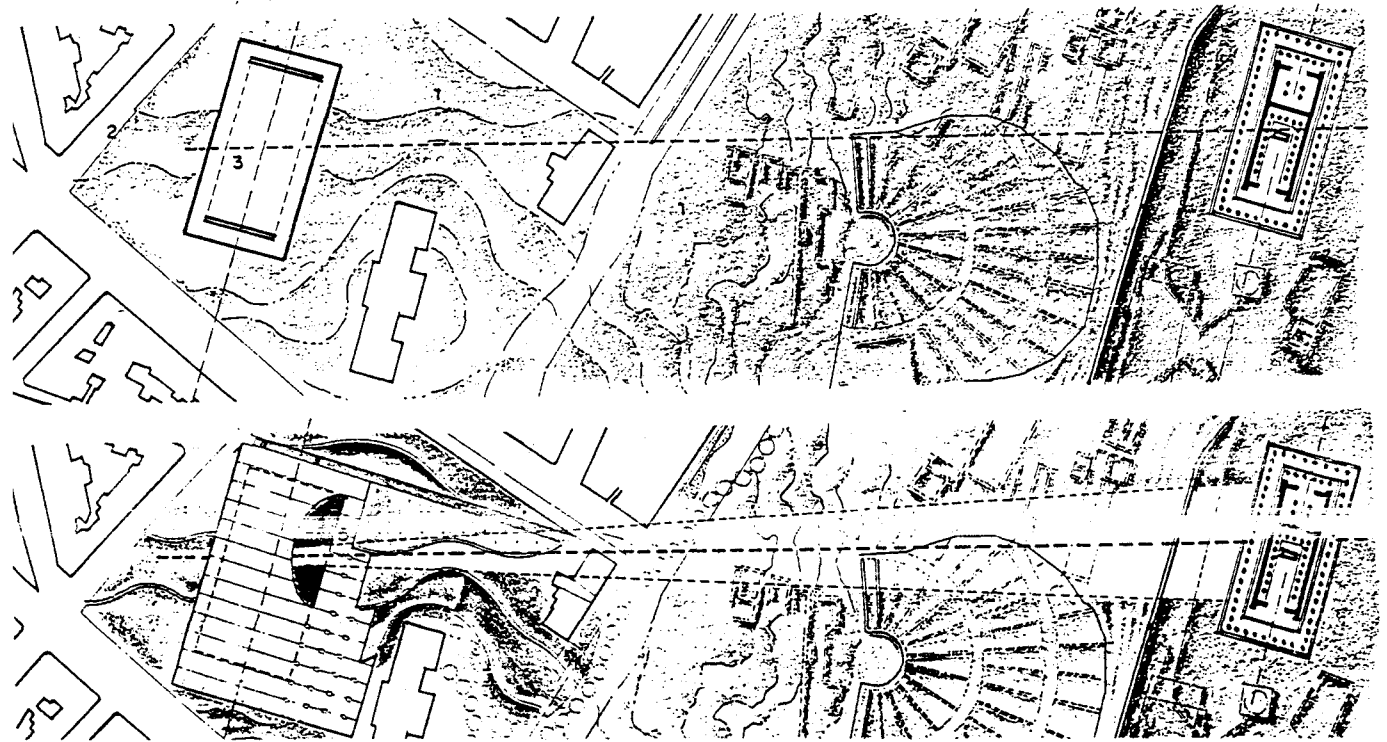
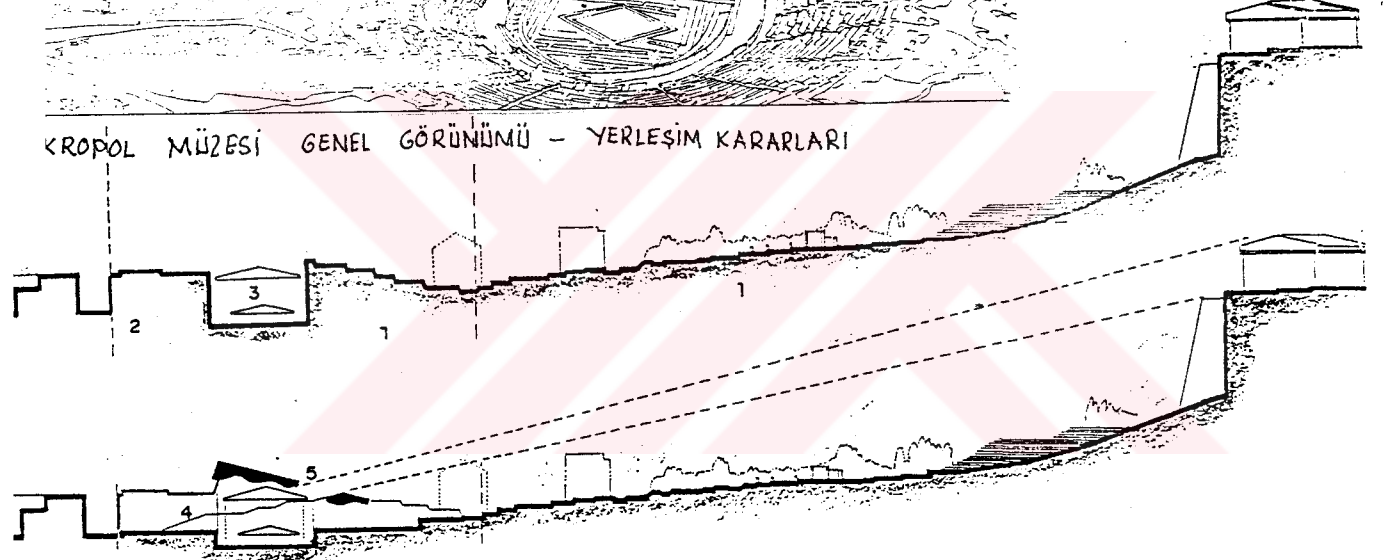

PARTENON YAKININDA AKROPOL MÜZESİ YAPISI

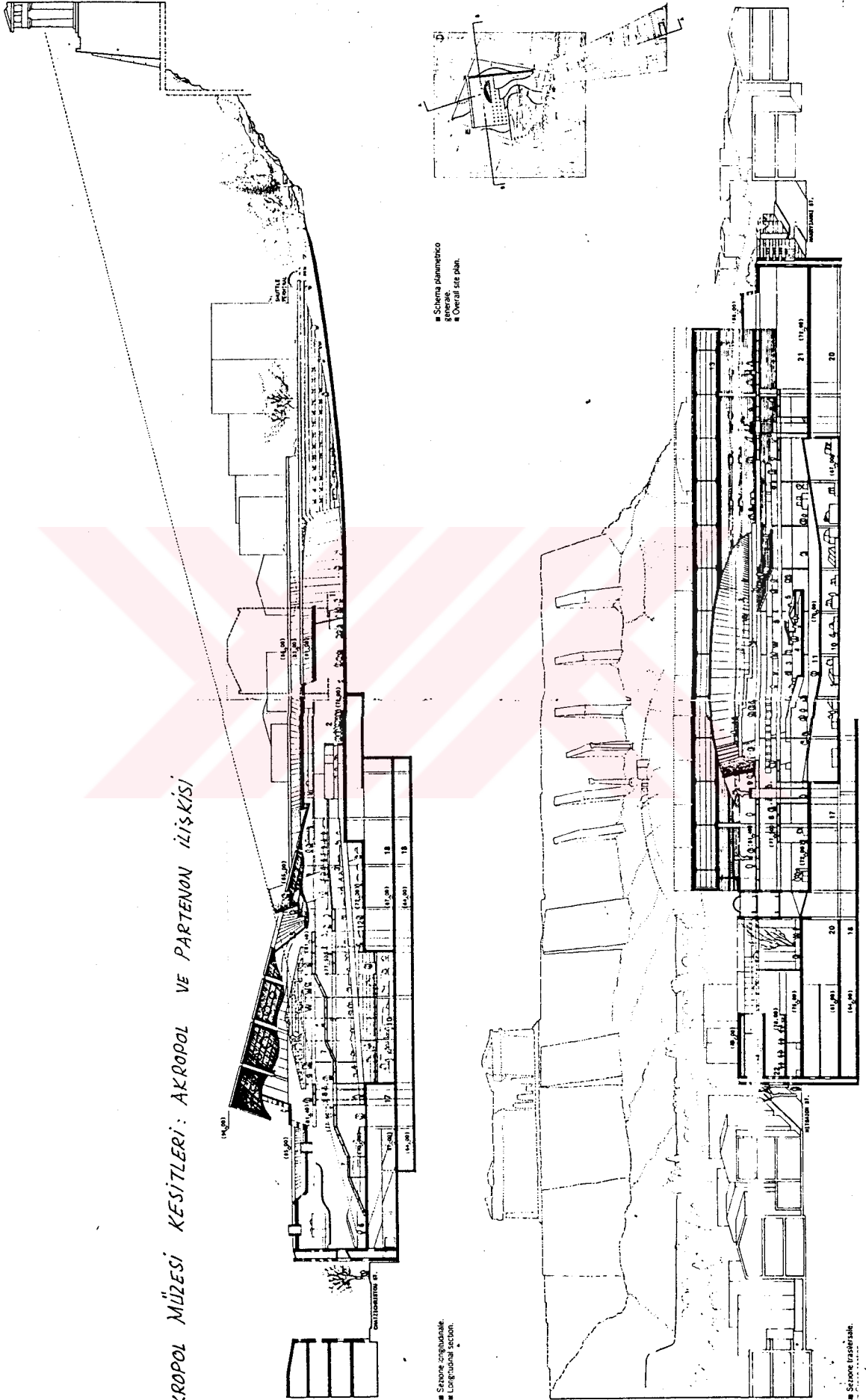
Proje : Manfredi Nicoletti , Lucio Passerelli (l'ARCA '91 Jan. 45-46)

KROPOL MÜZESİ GENEL GÖRÜNÜMÜ - YERLEŞİM KARARLARI

AKROPOL MÜZESİ KESİTLERİ: AKROPOL VE PARTENON İLİŞKİSİ

SONUÇ DİYE ...

"Anıtsal binaların kaybına gerçekten haklı olarak sık sık matem tutulur, fakat asıl sorunun ilk önce yeni yapılarda olduğunu her zaman bilinçli olarak kim düşünür?" (KURRENT F, 1978). Oysa sadece bizim eylemlerimize dayanan biçimlerle günümüz sabit bir değişimle geçmiş ve gelecek arasında yer alır. Mimar, mimarlığı kendine ait nesnel değerlerin bir ifade aracı olarak kullanmamalıdır, özellikle kentin önemli yapılarında! Çünkü o yapı sadece kullanıcıların malı değil, bütün kentlilerindir. O artık kentin bir parçasıdır. Bundan dolayı bu tür binalar zamandan bağımsız(Timeless) olmak zorundadır. Bu her zaman değerini koruyabilen demektir (KORTAN Enis). Yeni tasarım yapılırken, içinde çalışılacak bölgenin varolan değerlerinin saptanıp yeni yapının bu özelliklerini bozmayacak şekilde biçimlenmesine dikkat edilmesidir. Mevcut yapıya saygılı,duyarlı yaklaşan, günümüz teknolojisini yansıtan, yapıyı yaşama kazandıran ve kentsel kimlik içindeki yerini, anıtsal yapının sahibolduğu değerleri iyi özümleyip bu niteliklerini sürdürmesine destek olan yapılar, anıtsal yapının aktif yaşama katılarak korunmasını sağladıkları gibi biriken yapısal kültürde geçmişle gelecek arasındaki yerlerini de alırlar.

Yapılacak olan ek yapıya, sınırlayıcı ya da ek yapının yaklaşım şeklini tanımlayıcı ilkeler getirmek zordur. Mimarlıkta kesin kurallar yoktur, ama bir yapıya ya da kente herşey de uygulanamaz. Neyin kaçınılmaz olduğunu, neyle uzlaşma olanağının olduğunu, neyin nerede ve nasıl anlatılacağı tasarımcının saptamaları sonucunda yapısına yansiyabilir.

Anıtsal yapılar, kent içindeki görsel değerleri ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için kazançları yanında yitirdiği değerlerinin de olacağı eklemelerde, belki de optimum çözüm için en titiz çalışma gerektiren yapı grubudur. Geçmişin kültürel kalıtını günümüze ulaştırmaya çabalayan anıtlara yapılacak olan ek yapıların biçimlenişlerine etki eden etik ya da nesnel pek çok etken vardır. Bulunduğu çevreden (görsel alanına etki ettiği çevreden) ayrı tutulmaması gereken anıtların fiziksel korunmalarının yanında, etdikleri çevre içinde görsel korunmaları da önem taşımaktadır. Anıtsal yapıların biçimlenişine etki eden etkenler çoğu zaman kent kimliği, koruma kaygısı vb. unsurlardan çok daha farklı alanlarda ek yapının karşısına çıkabilmekte olan bu etkenler değinilebildiği kadarı ile incelenmeye çalışılmıştır.

Anıtsal yapılar ek yapımı, yüksek derecede performans ve yaratı gücü gerektiren, duyarlı ve saygılı her türlü yaratıcı tasarıma açık bir konudur. Bu yaratıda öncelikle değinilmesi gereken: Anıtsal yapının saptanan (yaşatılması) korunması gerekli özellikleri nelerdir ve tasarımcı bu olguyu nasıl (hangi yollara başvurarak) gerçekleştirebilir? Yeni tasarım anıtsal yapıya neler kazandırmıştır, bu yapılaşma eylemiyle anıtsal yapının özünden yiten ne olmuştur?

EKLER

VENEDİK TÜZÜĞÜ

TANIMLAR:

MADDE 1- Tarihî Anıt kavramı sadece bir mimarî eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihî bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel önem kazanmış daha basit eserleri de içine alır.

MADDE 2- Anıtların korunması ve onakımı işi, mimarî mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olacak bütün bilim ve tekniklerden yararlanır.

AMAÇ:

MADDE 3- Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları hem tarihî bir belge hem de bir sanat eseri olarak korumaktır.

KORUMA:

MADDE 4- Anıtların korunması, kalıcı bir esasa göre yapılmalıdır.

MADDE 5- Anıtların korunması, her zaman onların herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma arzu edilir, fakat bu sebeple yapının plânı ya da dekorasyonu değiştirilmemelidir. Ancak bu şartlar için, fonksiyon değişikliğinin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

MADDE 6- Anıtın korunması, pek büyük olmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel dekor varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk münasebetlerini değiştirecek hiçbir eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

MADDE 7- Bir anıt, tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu çevrenin ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka yere taşınmasına - anıtın korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal ya da uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında - izin verilmemelidir.

MADDE 8- Anıtın tamamlayıcı parçaları olan heykel, resim ya da süsleme unsurları, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa, yerlerinden kaldırılabilir.

ONARIM:

MADDE 9- Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihî değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım, kendine temel olarak orijinal malzemeyi ve güvenilir belgeleri alır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır. Yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimarî kompozisyondan farkı anlaşılabilir ve gününündamgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bitikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihî bir incelemesi yapılmalıdır.

MADDE 10- Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşaa için bilimsel verilere etkenliği gösterişli ve deneylerle ispatlanmış, herhangi modern bir teknik kullanılarak, anıt sağlanabilir.

MADDE 11- Anıta maledilmiş farklı devirlerin geçerli katkıları saygı görmelidir. Çünkü onarımın amacı stil birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli devirlerin izlerini taşıyorsa, en alttaki durumu açığa çıkarmak ancak bazı özel hallerde - yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihî, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir hareketi haklı gösterecek kadar iyi ise - haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ve neyin yok edileceği üzerinde karar vermek, yalnız bu işi üzerine almış kimseye bırakılmaz.

MADDE 12- Eksik kısımların yerine konması, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır, fakat onarım, aynı zamanda artistik ve tarihî tanıklığı yanlış bir şekilde aksettirmesin diye, orijinalden ayırdedilebilecek bir şekilde yapılmalıdır.

MADDE 13- Ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel dekoruna, kompozisyonun dengesine ve çevresiyle olan bağlantısına zarar vermeyecek değişikliklere izin verilebilir.

Vakıflar Dergisi

Sayı VII, 1968

ERDER, C.

KORUYUCU KENT YENİLEMESİNİN 12 İLKESİ

1- Yenileme, bölgede halihazırda yaşayanların gereksinimlerine göre yönlendirilmel ve onlarla birlikte planlanmasıdır. Yapıların özü, -ilke olarak- elde bırakılmalıdır.

2- Kent yenilemesinin esasını, kullanıcılarla, önlemleri yürütücüler arasındaki derecedeki uyumu oluşturmalıdır.

3- Yeniden geliştirim bölgesindeki durumu korku ve tedirginlik belirliyor. Güven duygusunun ve geleceğe iyimser bakışın yeniden oluşturulması gereklidir. Yapıların özünü tehdit eden hasarlar ivedi programlarla olabildiğince kısa zamanda giderilmelidir.

4-5-6- Yenileme, zaman içinde aşamalı olarak gerçekleştirilebilir olmalıdır. Birinci aşamadaki temel standarda daha sonraki diğer önlemlerle eklemeler yapma olanağı bulunmalıdır.

7- Kamu tesisleri, gereksinimleri karşılayıcı biçimde yenilenmeli ve genişletilip tamamlanmalıdır.

8- Kent yenilemesi, önkoşul olarak sosyal planlamanın ilkeleri üzerinde anlaşmaya varılmış olmayı gerektirir. Bu ilkelerle, yenilemenin muhataplarının katılım haklarının ve maddi haklarının düzenlenmesi zorunludur.

9- Kent yenilemesinin yönlendirilmesi için; karar alma'nın açık bir biçimde olması, biryandan da yenileme muhatapları temsilciliğinin güçlendirilmesi ve toplantılarını ilgili bölgede yapan karar alıcı kurulların oluşturulması gereklidir.

10- Güven uyandırıcı kent yenilemesinin kesin finansman teminatlarına gereksinimi vardır.

11- Üstlenici kuruluşlar konusunda yeni biçimler geliştirmek için bütün şansların kullanılması gerekir.

12- Bütün önlemler, planlamadan sonra da kent yenilemesinin bu tasarı uyarınca gerçekleşmesini güvence altına almalıdır.

Adım-Adım-Koruyucu Kent Yenilemesi
Kreuzberg, Uluslararası Yapı Sergisi
Berlin 1987 Bölüm 3-1

Adım Adım sergi metnlerinin türkçe
çevirileri Internationale Bauausstellung
Berlin 1987 3.1 - Kreuzberg

Çeviren: Tuğrul ADMAN, Selçuk İSKENDER

Kurulacak onarım politikalarının saptanmasında şu 3 etap öncelikle akla gelmektedir:

- 1- Önemli kentsel, mimari ya da tarihi değeri olan sahaların tanımlanması,
- 2- Bunların karakteristik özelliklerinin analizi ve sürekliliklerini sağlayacak tedbirlerin alınması,
- 3- İstenen amaçlara ulaşmak için gerekli idari, mali ve teknik süreçlerin saptanması.

The Preservation and Development of Ancient Buildings and Historical or Artistic Sites (Strasbourg: Council of Europe, 1963) sf.33).

Avrupa Konseyi'nin önerdiği tedbirler:

- 1- Çevresel onarım ve koruma'da tarihi ya da mimari değeri olan alanların analiz ve sınıflandırmasının yapılması,
- 2- Halkın ve yönetim örgütlerinin katılımının sağlanması,
- 3- Yürürlükteki yasalara konuyla ilgili hükümlerin eklenmesi ya da anıtların ait oldukları kentsel ya da kırsal çevre ile birlikte korunmalarını sağlayacak yeni yasaların hazırlanması,
- 4- Uzun süreli planlar, ilgili yetkililerin denetimi ve mali tazminat* gibi sistemlerle konunun toplumsal, ekonomik ve kültürel öneminin farkında vatandaşların desteği ile yasanın uygulanması." ÜSTÜNKÖK, 407-408.

* UNESCO Genel Kurulu herhangi bir alanın mimari ya da tarihi değeri nedeniyle anıt kabul edilmesidurumunda, durumun getireceği kısıtlama ve diğer zorlamaların mal sahibince karşılanacağını öngörmüştür.

ATINA ANLAŞMASI (ŞEHİR KİMLİĞİ BÖLÜMÜ)

65

Mimarî değerler korunmuş olmalıdır (tek tek anıtlar veya şehirdeki toplu eserler).

Bir şehrin hayatı, yollar veya yapılar gibi maddî eserler vasıtasıyla yüzyıllar boyunca ortaya çıkan sürekli bir olaydır; bu eserler şehre kendine has bir şahsiyet verirler ve şehrin ruhu dediğimiz şeyi meydana getirirler. Bunların geçmişin değerli tanıklarındır ve ilk olarak tarihî veya duygusal değerlerinden ötürü, ikinci olarak da, bazılarının, en yüksek derecede insan dehasının eseri olan plastik bir değer taşımış olmaları dolayısıyla saygı görecektirler. Bu eserler insanların sahip oldukları servetin bir parçasıdır ve onlara sahip olar veya onları korumakla görevli bulunanlar, bu yüce mirası, bozulmadan, gelecek yüzyıllara iletmek için her türlü meşru vasıtaya başvurma sorumluluğunu ve yükümlülüğünü taşımaktadırlar.

66

Mimarî eserler, eski bir kültürü ifade ettikleri ve genel ilgi konusu oldukları takdirde korunacaklardır.

Hiçbir canlıya aman vermeyen ölüm, insanların eserlerini de tahrip etmektedir. Geçmişe tanıklık eden eserler arasında, hâlâ canlılıklarını devam ettirenleri tanımasını ve ayırt etmesini bilmek gerekir. Gelip geçen herşey, tarifi gereğince, sürekli olmaya hak kazanmış değildir; saygı gösterilmesi gereken şeyleri bilgelikle seçmek uygun olacaktır. Eğer şehrin menfaatleri, devrini tamamlamış bir çağdan kalmış olan bazı önemli ve muhteşem eserlerin varlığı yüzünden zedeleniyorsa, aranılan çözüm yolu, birbirinin karşıtı olan iki görüş açısını uzlaştırabilecek niteliktedir: sayısız örnekleri bulunan benzer yapılar karşısında bulunulduğu zaman, bunlardan bazıları, belge olarak saklanmak üzere muhafaza edilecek, diğerleri ise yıkılacaktır; diğer bazı durumlarda ise, yalnızca bir hatıra veya gerçek bir değer teşkil eden kısımlar tescit edilecek; gerisi faydalı bir şekilde değiştirilecektir. Nihayet bazı istisnâ hallerde de, durumları dolayısıyla mahzurlu olmakla beraber, taşımış oldukları yüksek estetik veya tarihî değer dolayısıyla korunmaları gereken unsurların tümünün yerinin değiştirilmesi öngörülebilir.

67

Bu gibi eserlerin muhafazası, ancak halkın sağlığa aykırı şartlar içerisinde bırakılmış olması gibi bir fedakârlık yapmayı gerektirmediği zaman söz konusu olmalıdır.

68

Bu eserlerin muhafaza edilmesinden doğabilecek zararlara, köklü birtakım tedbirlerle çare bulmanın mümkün olup olmadığı araştırılmalıdır: meselâ, bazı önemli trafik yollarının yönünün değiştirilmesi, hattâ o zamana gelinceye kadar yerinden kıpırdatılamaz olarak kabul edilen merkezlerin yer değiştirmesi gibi.

69

Tarihî anıtların etrafındaki sefalet yuvalarının ortadan kaldırılması, yeşil sahalara yaratmak fırsatını verecektir.

70

Sözde estetik kaygılarla hareket ederek, tarihî bölgelerde yapılmış olan yeni yapılarda geçmişin üslûbuna bağlı kalmak, zararlı sonuçlar doğurmaktadır. Bu gibi gelenekleri devam ettirmek veya bu gibi teşebbüslerde bulunmak hiçbir şekilde hoş görülemez.

KAYNAKLAR

- APPELBAUM P. Richard, 'Toplumsal Değişim Kuramları' İş Bankası kültür yayınları.
Çev. ALKAN Türker (1970 tarihli İng. baskısından çeviri).
- ATACAN (Güner), Füsun, PEKDEMİR Ayşegül, 'Tarihi çevre korumasında ilk aşama saptama belgeleme', Mimarlık 84/3-4 sf.16-17.
- BALKIŞ, Rana, 'Tarihsel çevrede yeni yapılaşma ve Arnavutköy örneği' Y.Lisans tezi.
Y.Ü. 1981.
- BENEVOLO, Leonardo, 'Modern Mimarlığın Tarihi' cilt 1, Sanayi devrimi, çevre yayınları. Çev.: TOKATLI Atilla 1981, İstanbul.
- Bodrum Belediyesi, Bodrum imar yönetmeliği 1985.
- BRANCA Alexander Freihher von, 'Tarihsel çevrede yapı eylemi' Arkitektur Wettbeverbe, Sayı 85, 1976, Çev.: ECEVİT Özgür, Mimarlık, 1978.
- CANSEVER Turgut, 'Proje Uygulama: Demir Turizm kompleksi Bodrum Yapı Dergisi, sf.42-48.
- COLQUHOUN Alan, 'Mimari eleştiri yazıları' Çev.: CENGİZKAN Ali, Ş.Vanlı Vakfı Yayını, 1990.
- ÇEÇENER Besim, 'Taşınmaz kültür varlıkları koruma uygulaması yapan kuruluşlar' Mimarlık 84/3-4 sf.5-11.
- ÇİMEN Melike, 'Boğaziçi koruma planı ve kent imgesi, İTÜ, Y.Lisans Tezi.
- DIBNER Davit R., Amy, 'Building Additions Design', MC Grow Hill Book Company, 1985.
- DIX GERALD, TARN John Nelson (eds.), 'Design and Conservation in the city Liverpool University Press. 1985.
- DİNÇER Kaya Belgeli Konaklama Tesisi Gereksiniminin karşılanmasında otel olarak yeniden kullanılarak eski yapıların seçimi için bir yöntem önerisi' Doktora Tezi, 1988, Y.Ü.İstanbul.
- DİNÇER Kaya, 'Konteks tasarım ilişkisi ders notu', 1990-91.

DİVANLIOĞLU Demir, 'Mimarlıkta biçimlerin oluşma etkenleri' Doçentlik tezi, İDMMA, 1980, İstanbul.

ERDER Cevat, 'Tarihi Çevre Bilinci', ODTÜ Yayını, 1975 Ankara.

ERDER Cevat, 'Venedik Tüzüğü, Uluslararası Tarihi Anıtları onarım kuralları' Vakıflar dergisi, Sayı VII, İstanbul, 1968, sf.111-115.

ERDER Cevat, 'Yorumlar Üzerine: Uluslararası Tarihi Anıtlar ve Yerleşmeler Kurulu ve ...' Vakıflar Dergisi, Sayı IX, Vakıflar Genel Müd. sf.409-417.

ERGİNÖZ, Aykaç Murat, 'Mutluluk Evlerinin mimarı Jacques covélla ve ekolojik mimari' Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 1988.

ERİM Aydan, 'Atina'da bir Akropol ya da Akropol'un etrafında bir Atina' Mimarlık 92/1 sf.29.

FERİDUN Akozan 'Türkiye'de Tarihi Anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar', DGSA yayını No.47, 1977, İstanbul.

FRADIER Georges, 'Eski Kentlerin Geleceği, 1974.

FRODL Walter, 'Anıtlar, Bakım ve Onarımları' Çev.: ÖZER Bülent, Akademi 5. Sayı, sf.4-14.

GÜNAY Baykan, Mimarlık Ekim '92, sf.13.

GÜR, Şengül Öymen, 'Yöre mimarlığı-nostalgia' Mimarlık 84/2, sf.3-5.

GÜVENÇ Bozkurt, Mimarlık 91/1 sf.72.

HANÇERLİOĞLU Orhan, 'Felsefe Sözlüğü', Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989, 7.baskı.

HANÇERLİOĞLU Orhan, 'Türk Dili Sözlüğü', Remzi kitabevi, İstanbul, 1992.

IŞIKPINAR Ertürk, 4. Kentsel tasarım ve uygulamalar sempozyumu bildirisi, 1993. 'Planlama Tasarım İlişkisine Bütüncül bir yaklaşım: Kentsel Psikoloji'.

İmar İskan Bakanlığı, 'Atina Anlaşması', Ankara, 1969.

KARABEY Haydar, ERKMEN Bülent, FERSAN Kerim, 'Şehir Kimliği Dosyası,' Dekorasyon sf.123-129.

KORTAN Enis, 'XX. yüzyıl mimarlığına estetik açıdan bakış' yaprak yayınları, 1985.

KUBAN Doğan, 'Çağdaş cami tasarımının kültürel boyutları ve Madrid yarışması. Bir simgenin diriltilmesi Çevre dergisi, Sayı 8 Ağustos-Eylül 1980, sf.16-18.

- KUBAN Doğan, 'Çağdaş koruma, tasarım ve planlama ilişkilerine kuramsal bir yaklaşım' Mimarlık 84/3-4 sf.3-5.
- KUBAN Doğan, 'Mimarlık Kavramları', Yem Yayını, 3. baskı, 1990.
- MADRAN Emre, 'Kültür mirasımızı koruma semineri üzerine' Mimarlık 84/3-4, sf.48-51.
- MİKELLİDES Byron (ed.) 'Architecture for People', explorations in onew humon environment, Holt, Rinehart and Winston New York.
- NALBATOĐLU Gülsüm, 'Çevrenin kavramsallaştırılması ve çevre estetiği üzerine notlar' Mimarlık 82/7 sf.23-25.
- ONUR Halil, 'Korunması gerekli mimari anıtlara ek yapı tasarımında ilkeler', Doktora Tezi, MSÜ, 1991.
- READ Herbert, 'Sanat ve Toplum' çev.: MÜLAYİM Selçuk, Umran Yayınları, (3. baskıdan çevrilmiş).
- ROBERTSON, Howard, 'Mimari kompozisyonun prensipleri', Çev.: GÜREL Sermet, İTÜ matbaası, 1949.
- S.T.E.E.R.N. Gmb, Gesellschaft der belutsamen Stadterneuerung, Internatic calc Bauaustellung 'Adım Adım Koruyucu kent yenilemesi Kreuzberg' Uluslararası Yapı Sergisi, Berlin, 1987.
- SENA, C., 'Estetik: Sanat ve Güzelliğin Felsefesi', Remzi Kitabevi, 1972, İstanbul.
- SÖKMEN Polat, 'Tarihi Çevre Korumamızın bugünkü çıkması' Mimarlık 83/3, sf.8-9.
- SÖNMEZ Neslihan, Y.Ü. Restorasyon Ders notları, 1990.
- SÖZEN Metin, TANYELİ Uğur, 'Sanat kavram ve terimleri sözlüğü', 1986, İstanbul, Remzi kitabevi.
- TANYELİ Uğur, SARAÇLAR, Gülsün, 'Tarihi çevreyi koruma kavramına eleştirel bir bakış' Mimarlık 84/10 sf.22-24.
- TANYELİ Uğur, 'Korumanın işlevi üzerine gözlemler' Mimarlık 79/1 sf.31-33.
- TANYELİ Uğur, 'Tarih, tasarım ve mimarlıkta geçmişten yararlanma üzerine gözlemler' mimarlık 89/3 sf.61-64.
- TEKELİ İlhan, 'Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler' Mimarlık 89-3 sf.57-58.

TUGNUTT, Anthony, ROBERTSON Mark, 'Making Townscape a contextual approach to building in an Urban Settings, Mitchell, London, 1987.

TUNBİŞ Mehmet, Temel Tasar Ders Notları, 1985-86.

TÜMER Gürhan, 'Felsefe Mimarlık İlişkileri 'Decartes örneği' Mimarlık 82/3, sf.8-10.

ULUŞAHİN Hafize, 'Korunması gerekli bina ve çevrelere yapılan eklerin değerlendirilmesi Y.Lisans Tezi, İ.T.Ü. 1992.

ÜSTÜNKÖK Okan, 'Eski Eserlerin Onarımında Çevresel Anlayış', Vakıflar Dergisi, Sayı IX. sf.401-408.

VENTURİ Robert, 'Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki', Çev.: ÖZALOĞLU, Serpil, Vanlı Vakfı, 1991.

VICTOR F., CRIST JANER, (Oluşturucu imgeler' çev.: ARPINAR Ayşen, Mimarlık 84/2 sf.6-11.

YÜCEL Atilla, 'Mimarlıkta İdeolojik yenilikçi tasarım ve tarih', Mimarlık 82/2, sf.16-19.

YÜCEL Atilla, 'Sunuş: Çağdaş mimarlık çevre, anlam ve mimarlığımız üzerine' Mimarlık 82/11-12, sf.3-7.

YÜREKLİ, Ferhan, 'Çevre görsel değerlendirmesine ilişkin bir yöntem araştırması' İTÜ, Doktora tezi, 1977, İstanbul.

YÜRÜR Nilüfer, 'İstanbul tarihi yarımada koruma planı ve kent imgesi, İTÜ Y.Lisans Tezi.

ZEVİ Bruno, Mimariyi görmeyi öğrenmek, çev.: Divanlıoğlu H.D. Birsen Yayınevi, İstanbul.

'23-24 Mayıs 1991 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu' Bildiri Kitabı M.S.Ü., Ş.B.P.B.

AKTÜRE Sevgi, '... Izgara plan üzerine bir irdeleme' sf.122-167.

AKTÜRK Dilek, 'Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut', sf.80-95.

BİLSEL Ayça-Güven, 'Kentsel Tasarım Projeleri ve Uygulamada Telif Hakları', sf.49-55.

KARAMAN Aykut, 'Kentsel tasarımda çevresel bütünlük ve süreklilik' sf.65-72.

KORÇA Perver, TÜRKOĞLU Handan, "Şehir merkezinde tasarım, Kuzey Amerika örneği, 233-249.

ÖNEN Zerrin, 'Kentsel tasarımda estetik ve işlevsel ilişkiler', sf.167-178.

ÖZEK Veyis, 'Kentsel tasarımda koruma boyutu: Edirne örneği" 285.

POTTER James, 'Theory in Environment and Behaviour Studies.

ÜNLÜ Alper, 'Çevresel kalite, algı ve kentsel tasarım', 328-331.

'21-22 Mayıs 1992 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu' Bildiri Kitabı
MSÜ. Ş.B.P.B. 1993 İstanbul Ed. ÇUBUK Mehmet.

GÜRER Nilgün, GÜLTEKİN Nevin, Tanju, 'Kent kimliği - Koruma planları. Kentsel
Tasarım...'

KARAMAN Aykut, 'Post-modernizm ve kentsel tasarım'.

SÖKMEN Polat, 'Post-Urbanizm kentsel tasarım ve ekonomi politika' sf.27-31.

ŞEREFHANOĞLU Müjgan, YENEN Zekiye, 'Kent Kimliği, Reklam Ögeleri'.

YILDIRIM Sercan, 'Modernist işlev ve tarih anlayışının değişimi-Modern Post-modern
Mimarlık...' sf.

Mayerische Architektenkammer and Die Neue Sammlung, Munihc, (org.).

FISCHER Wend, 'The Exhibition'.

KÜRRENT Friedrich, 'New building in Old Settings',

LANG M. Ernest 'The Exhibition'.

SCHULTZ, Christian Norberg, 'Building in old settings as a Problem of Plase'.

'Old and New Architecture Design Relationship' (conf.) The Preservation Press.
National Trust for Historic Presorvation, 1980.

CARLHIAN Jean Paul, 'Guides, Guides, Gudeposts and Guidelines', sf.49-68.

TİNJİ William J, (Design Review from a legal point of view' sf.176-186.

Gelişim Hachette cilt 1-4.

Meydan Larousse cilt 6.

Temel Brittanica cilt 1. Ana yayıncılık, 1992.

Mimarlık 79/1 'Tarihsel çevre koruması paneli'.

2863 No.lu düzeltmesi son taslağı 1 Temmuz 1992.

T.C. Kültür Bakanlığı, 'Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları mevzuatı, Aralık 1950,
Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1969'da İstanbul'da doğdum.

1985'te Silivri Lisesi'nden mezun oldum.

Aynı yıl Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde eğitime başladım.

1989'da Y.Ü. Mimarlık Bölümü'nden mezun oldum.

1990 yılında aynı okulda Mimari Tasarım dalında lisansüstü eğitimine başladım.